

ამერიკელ განმანათლებელთა პოლიტიკური ესეები

ბენჯამინ ფრანკლინი
ჯონ ადამსი
თომას ჯეფერსონი
ჯეიმს უილსონი
ბენჯამინ რაში

ინგლისურიდან თარგმნა
გიორგი ხუროშვილმა

თბილისი
2013

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი
ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევითი ინსტიტუტი

GRIGOL ROBAKIDZE UNIVERSITY
INSTITUTE OF PHILOSOPHY AND SOCIAL SCIENCES

სამეცნიერო რედაქტორები: პროფ. თენგიზ ირემაძე
პროფ. ლალი ზაქარაძე
ასისტ. პროფ. გიორგი თავაძე

დაკაბადონება: გიორგი ბაგრატიონი

ყდის დიზაინი: ნინო ხუროშვილი

Scientific Editors: Prof. Dr. Tengiz Iremadze
Prof. Dr. Lali Zakaradze
Assistant Prof. Giorgi Tavadze

Layout: Giorgi Bagrationi

Cover design: Nino Khuroshvili

გარეკანზე გამოსახულია: ბენჯამინ ფრანკლინის, ჯონ ადამსის,
თომას ჯეფერსონის, ჯეიმს უილსონის და ბენჯამინ რაშის პორტრეტები.
(ავტორი: ოულ ერექსონი, 1876 წ. კონგრესის ბიბლიოთეკა)

© გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი
ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევითი ინსტიტუტი, 2013

© Grigol Robakidze University
Institute of Philosophy and Social Sciences, 2013

Printed in Georgia
All Rights Reserved

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
Grigol Robakidze University Press

ISBN 978-9941-9174-9-3

სარჩევი

თენგიზ ირემაძე წინათქმა	7
გიორგი ხუროშვილი გონება და გამოცხადება ამერიკელ განმანათლებელთა ნააზრევში	9
ამერიკელ განმანათლებელთა პოლიტიკური ესეები	
ბენჯამინ ფრანკლინი კავშირის შესახებ ოლბენის გეგმის მიზეზები და მოტივები	19
ჯონ ადამსი ნაშრომი საეკლესიო და ფეოდალური სამართლის შესახებ	49
თომას ჯეფერსონი ბრიტანული ამერიკის უფლებათა შემაჯამებელი მიმოხილვა	77
ჯეიმს უილსონი ინდივიდუალური ბუნებითი უფლებების შესახებ	105
ბენჯამინ რაში გამოკვლევა მკვლევრობის გამო სიკვდილით დასჯის შესატყვისობის შესახებ გონებასა და გამოცხადებასთან	153
სახელთა საძიებელი	171

CONTENTS

Tengiz Iremadze	
Foreword	7
Giorgi Khuroshvili	
Reason and Revelation in the	
Thought of American Enlighteners	9

POLITICAL ESSAYS OF AMERICAN ENLIGHTENERS

Benjamin Franklin	
Reasons and Motives for the Albany Plan of Union	19
John Adams	
A Dissertation on the Canon and Feudal Law	49
Thomas Jefferson	
A Summary View of the Rights of British America	77
James Wilson	
Of the Natural Rights of Individuals	105
Benjamin Rush	
An Enquiry into the Consistency of the Punishment	
of Murder by Death, with Reason and Revelation	153
Index	171

წინათქმა

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევითი ინსტიტუტი ამერიკული პოლიტიკური აზროვნების თვალსაჩინო წარმომადგენლების, დიდი ამერიკელი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწეების, ბენჯამინ ფრანკლინის (1706-1790), ჯონ ადამსის (1735-1826), თომას ჯეფერსონის (1743-1826), ჯეიმს უილსონის (1742-1798) და ბენჯამინ რაშის (1746-1813) საყოველთაოდ განთქმული პოლიტიკური ესეების პირველ ქართულ თარგმანს სთავაზობს მკითხველს. წინამდებარე გამოცემაში თარგმნილი ტექსტები მათი შექმნის თარიღის მიხედვით არის წარმოდგენილი. ქართული თარგმანი შეასრულა ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევითი ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელმა გიორგი ხუროშვილმა.

* * *

ამერიკელ განმანათლებელთა პოლიტიკური ესეების პირველი ქართული თარგმანის შესრულება შესაძლებელი გახდა საქართველოში ამერიკის შეერთებული შტატების საელჩოს წიგნების თარგმანის პროგრამის ფინანსური მხარდაჭერით; წინამდებარე გამოცემას თან ახლავს მთარგმნელის საინტერესო სტატია ამერიკელ განმანათლებელთა ფილოსოფიური და პოლიტიკური მრწამსის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ ქვემოთ თარგმნილ ზოგიერთ ესეის თან ახლავს თავად ავტორთა მცირეოდენი შენიშვნები, რომლებიც, ხშირად, კარგი გზამკვლევაა ამ თხზულებათა პრობლემატიკისა და წყაროების გასაგებად, მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ თითოეული თარგმნილი ესეისთვის დაგვეერთო ვრცელი სარედაქციო შენიშვნები და კომენტარები იმ წყაროების, ისტორიული პირებისა თუ მოვლენების შესახებ, რომლებიც თვითონ ავტორთა მიერ არ არის სათანადოდ მითითებული და განმარტებული. ასისტენტ-პროფესორმა გიორგი თავაძემ ძალზე პრომატევეადი სამუშაო შეასრულა საიმისოდ, რომ წარმოდგენილ ესეებში მითითებული შემოკლებებისა და ციტირებული ადგილების პირველადი წყაროები დაედგინა. ეს განსაკუთრებით ითქ-

მის ჯეიმს უილსონის ნაშრომში გამოყენებული წყაროებისა და საკანონმდებლო დოკუმენტების დადგენის შესახებ. საბოლოო ჯამში, ვფიქრობთ, რომ ეს სარედაქციო შენიშვნები და კომენტარები ქართველ მკითხველს ხელს შეუწყობს ამ მეტად საგულისხმო ესეების სრულყოფილად გასაგებად (ტექსტში ვარსკვლავითაა მონიშნული ის ადგილები, რომლებსაც სარედაქციო შენიშვნები ეროვის).

* * *

ცნობილია, რომ გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევით ინსტიტუტში უკვე რამდენიმე წელია, რაც ინტენსიური მუშაობა მიმდინარეობს ამერიკული პოლიტიკური აზროვნების უმნიშვნელოვანესი ტექსტების შესწავლისა და ანალიზის კუთხით. უკვე გამოიცა კიდევ არაერთი მნიშვნელოვანი ტექსტის მაღალკვალიფიციური ქართული თარგმანი სათანადო შენიშვნებისა და გამოკვლევების თანხლებით (ალექსანდრე ჰამილტონი, ჯეიმს მედისონი, ჯონ ჯეი, „ფედერალისტები. პოლიტიკური ესეები“, ალექსის დე ტოკვილი, „დემოკრატია ამერიკაში“, ლეო შტრაუსი, „რა არის პოლიტიკური ფილოსოფია?“, თომას პეინი, „სალი აზრი“ და სხვ.). წინამდებარე გამოცემას თან ახლავს ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევითი ინსტიტუტის მიერ გამოქვეყნებული სამეცნიერო სერიებისა და მათ ფარგლებში განხორციელებულ გამოცემათა სრული ნუსხა.

იმედი გვაქვს, რომ დიდი ამერიკელი განმანათლებლების პოლიტიკური ესეების წინამდებარე გამოცემა ისევე მიიპყრობს ქართველ მკითხველს საზოგადოების ყურადღებას, როგორც ჩვენი ინსტიტუტის მიერ წინა წლებში შესრულებული სხვა გამოცემები.

თენგიზ ირემაძე

*გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის
ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევითი
ინსტიტუტის დირექტორი*

ქ. თბილისი, 7 იანვარი, 2013 წელი

გონება და გამოცხადება ამერიკელ განმანათლებელთა ნააზრევში

*„ნუთუ შესაძლებელია, რომ თავისუფალი ხელისუფლება
ქრისტიანულ რელიგიასთან თანაარსებობდეს?“
ჯონ ადამსი, ნერილი თომას ჯეფერსონს.
19 მაისი, 1821 წ.*

თანამედროვე აზროვნებაში მყარად ფესვგადგმულია მოსაზრება, რომ დასავლური კულტურა აზროვნების ორ უძველეს კონცეპტზე დგას. მათგან ერთი იერუსალიმია (ბიბლია და გამოცხადება), მეორე კი ათენი (ანტიკური ფილოსოფია და გონება). ევროპის მსგავსად, აზროვნების ამ ორმა წესმა, პურიტანელების მეშვეობით, „ახალ სამყაროშიც“¹ მოიკიდა ფეხი. ფილოსოფიის სიღრმისეული ცოდნა და ბიბლიური ღმერთისადმი თავმდაბლური რწმენა მათ სამოქალაქო ინსტიტუტებში ასახეს. ამგვარ ტრადიციებზე ამერიკელთა მრავალი თაობა აღიზარდა, მათ შორის, ისიც, რომელმაც ამერიკულ რევოლუციას დაუდო სათავე და ახალ სახელმწიფოს ჩაუყარა საფუძველი. ამ მოკლე გამოკვლევის მიზანია, რომ ამ თაობის რჩეული წარმომადგენლების, ამერიკის რევოლუციის თვალსაჩინო მოღვაწეების ნააზრევში გონებისა და გამოცხადების ნაკვალევს მივყვეთ და ის ახალი სახელმწიფოს დაფუძნების შუქზე განვიხილოთ.

ამერიკის რევოლუციაში ქრისტიანული რელიგიის როლთან მიმართებაში აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. შეხედულებათა ნაწილი იმ აზრისაკენ იხრება, რომ ამერიკული სახელმწიფოს დაბადება ქრისტიანულ მსოფლმხედველობასთან სრულ ჰარმონია-

1 XV საუკუნიდან მოყოლებული, როდესაც ამერიკის კონტინენტი პირველად აღმოაჩინეს, ევროპაში, ხოლო შემდგომ კი დანარჩენ სამყაროშიც, მას სწორედ ამ სახელწოდებით მოიხსენიებდნენ.

სა და შესატყვისობაშია; ამასთან, თუკი იმასაც გავიხსენებთ, რომ მრავალი კონსერვატორი ქრისტიანი, მაგ., ჯონ ჯეი, პატრიკ პენრი, ალექსანდრე ჰამილტონი და სხვ., რევოლუციაში, ისევე, როგორც მის შემდგომ პროცესებში აქტიურად მონაწილეობდა, მაშინ, შესაძლოა, ვიფიქროთ კიდევ, რომ ამერიკული რევოლუცია ქრისტიანული მოძღვრების სულისკვეთებით იყო გამსჭვალული. თუმცა სრულყოფილი სურათის მისაღებად უპრიანი იქნება ის დამფუძნებლებიც გავიხსენოთ, რომელთა სახელთანაც ახალი სახელმწიფოს შექმნა პირდაპირ არის დაკავშირებული. ეს ხალხი „რელიგიური ლიბერალიზმით“ გამოირჩეოდა და ყოველგვარ რელიგიურ რწმენაზე მაღლა გონების ძალას აყენებდა; აი, ისინიც: ჯორჯ ვაშინგტონი, ჯონ ადამსი, თომას ჯეფერსონი, ბენჯამინ ფრანკლინი, თომას პეინი და სხვ. ეს უკანასკნელნი მეტწილად ევროპული განმანათლებლობის მიერ შემოთავაზებული „ახალი მეცნიერებებისა“ და „რაციონალური ფილოსოფიის“ იდეებით იყვნენ გამსჭვალულნი. თუმცა, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ყოველ მათგანს ღმერთის, როგორც ასეთის, სწამდა; ამასთან ისიც უნდა ითქვას, რომ მათი რელიგიური მრწამსი სრულწინააღმდეგობაში იყო „დეიზმთან“, რომლის მიმდევრობასაც მათ ერთობ ხშირად მიანერენ ხოლმე.

ჩვეულებისამებრ, „დეიზმის“ მიმდევრობა XVIII საუკუნის რელიგიურად ლიბერალ მოაზროვნეებს მიენერება. თუმცა ჩვენს მიერ დასახელებულ პირთაგან, პეინის გარდა, თავს „დეისტად“ არავინ აცხადებდა. თვით ჯეფერსონიც კი, რომლის ნაწერებში ამ „მნიშვნელობას“ ხშირად შევხვდებით, მას, სავარაუდოდ, თეიზმის ლათინურ შესატყვისად იყენებდა;² ასე მაგალითად, ბენჯამინ რაშისადმი მიწერილ ერთ-ერთ წერილში, იგი ამბობს, რომ „ებრაელთა სისტემას დეიზმი წარმოადგენდა, რაც მხოლოდ ერთი ღმერთის რწმენას გულისხმობდა“,³ ხოლო ჯონ ადამსთან თავის ცნობილ მიმონერაში⁴ კი იგი ამბობს, რომ „დეიზმი ჩვენ

2 იხ. Gregg L. Frazer: *The Religious Beliefs of America's Founders: Reason, Revelation, Revolution*. University Press of Kansas, 2012, გვ. 153.

3 იხ. To Benjamin Rush, April 21, 1803. A. A. Limpscomb, ed., *The Writings of Thomas Jefferson*, 1903.

4 სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ჯონ ადამსს და თომას ჯეფერსონს აქტიური მიმონერა ჰქონდათ. ამ მიმონერისას ისინი მრავალ ურთიერთ-

იესო ნაზარეველმა გვასწავლაო.⁵

ფრანკლინი კი თავის „ავტობიოგრაფიაში“⁶ წერდა, რომ, ადრეულ წლებში, მართლაც იყო დეიზმის მიმდევარი, თუმცა მოგვიანებით ამ საქმეს შეეშვა, რამდენადაც მის პირობებში მანკიერებისა და სიქველის გარჩევა შეუძლებელი იყო. ადრეული ხანის ამერიკელთა ნააზრევში ევროპული განმანათლებლობა, ერთი მხრივ, ლოკის ბუნებითი სამართლის მეშვეობით შევიდა, ხოლო, მეორე მხრივ კი, ნიუტონის მეცნიერებით. ორივე მათგანი რელიგიური ლიბერალიზმის პრინციპებთან ერთგვარ სინთეზში იყო. თუკი იმ დროის მოღვაწეებს ჩვენ „დეისტებს“ ვუნოდებთ, მაშინ ისინი უფრო „კონსტრუქციულ დეისტებად“ უნდა ჩავთვალოთ, ვიდრე „კრიტიკულ დეისტებად“.⁷ პირველში ღიად განცხადებული „ანტი-ქრისტიანობა“ იგულისხმება, მეორეში კი „ანტი-ბიბლიურობა“. დოგმატურ-რელიგიური წიაღსვლებისაგან განსხვავებით, ბიბლიური (ძველალთქმისეული) აღწერების განხილვას, დასახელებულ დამფუძნებელთა ნააზრევში სხირად შევხვდებით.

ამერიკის დამფუძნებელ მამათა რელიგიური აზროვნების დასახასიათებლად „რელიგური ლიბერალიზმი“ ყველაზე შესაფერი სახელწოდებაა. როგორც ცნობილია, ზოგადად, „კლასიკური ლიბერალიზმი“ XVIII საუკუნის ევროპაში გაბატონებულ ავტო-

თანხვედრ პოზიციამდე მივიდნენ, განსაკუთრებით კი ეს რელიგიის საკითხებზე ითქმის. იხ. The Adams-Jefferson Letters: the Complete Correspondence between Thomas Jefferson and Abigail and John Adams, The University of North Carolina Press, 1988.

5 იხ To John Adams, May 5, 1817.

6 1771 წლიდან ბენჯამინ ფრანკლინი აქტიურად მუშაობდა თავის ბიოგრაფიულ ჩანაწერებზე, მათში ფართოდ არის მიმოხილული მისი მოღვაწეობის პოლიტიკური ასპექტიც. მისი გარდაცვალების შემდგომ (1790 წ.) ეს ჩანაწერები გაერთიანებული სახით გამოიცა და სახელად ფრანკლინის „ავტობიოგრაფია“ ეწოდა. თუმცა, როგორც მოგვიანებით გაირკვა, ფრანკლინის სურდა ეს ნიგნი სხვაგვარად დაესათაურებინა, და მისთვის „მოგონებები“ დაერქმია. მიუხედავად ამისა, ფრანკლინის „ავტობიოგრაფია“ დღემდე დიდი პოპულარობით სარგებლობს. უფრო მეტიც, მიიჩნევა, რომ ის ავტობიოგრაფიული ჟანრის თხზულებათა საუკეთესო ნიმუშია. იხ. Benjamin Franklin's Autobiography (Norton Critical Editions), W. W. Norton & Company: Annotated Edition, 1986.

7 იხ. Gregg L. Frazer, The Religious Beliefs of America's Founders: Reason, Revelation, Revolution, გვ. 178.

რიტარულ ხელისუფლებებს უპირისპირდებოდა. ამერიკის, ისევე, როგორც საფრანგეთის რევოლუციის ლიდერები ამგვარი ლიბერალიზმის სრულფასოვან განსახიერებას წარმოადგენდნენ. რელიგიაში ლიბერალიზმი ღმერთის შესახებ თავისუფალ ფიქრს გულისხმობს; ამდენად, ის ქრისტიანული დოქტრინის დოგმატურ ნაწილებს სრულად უარყოფს. ამერიკელი განმანათლებლები პოლიტიკური და თვით რელიგიური საკითხების გადანყვეტისას „გონებას“ უფრო ეყრდნობოდნენ, ვიდრე „გამოცხადებას“.

დამფუძნებელ მამათა „რელიგიური ლიბერალიზმი“ ერთი თავისებურებით გამოირჩეოდა: მათ სწამდათ ღმერთი, თუმცა ეს ღმერთი უცილობლად ქრისტიანული რელიგიის ღმერთი არ იყო. ისინი სახელმწიფო და რელიგიური საკითხების ერთმანეთისაგან სრული გამიჯვნის მომხრენი იყვნენ და იმ გამოცდილებასაც ითვალისწინებდნენ, რომელმაც ევროპას მრავალი უბედურება დაატეხა თავს, როდესაც რელიგიური და სახელმწიფოებრივი საკითხების ერთმანეთში აღრევა მოხდა. შესაძლოა სწორედ ამ მიზეზითაც არის გამოწვეული ის, რომ სიტყვები „ღმერთი“ ან „ქრისტიანობა“ კონსტიტუციის არც ერთ ნაწილში არ გვხვდება. ეს კი იმიტომ, რომ 1787 წლის კონსტიტუციურ კონვენტზე ჩვენ მიერ ხსენებული რელიგიური ლიბერალები კონსერვატორ ქრისტიანებს რიცხობრივად სჭარბობდნენ. მეტიც, კონსტიტუციის პირველივე შესწორებამ ეს საკითხი კიდევ უფრო დააზუსტა და მას შემდეგნაირი ფორმულირება მისცა: „კონგრესის მიერ არ უნდა იქნეს მიღებული არც ერთი კანონი, რომელიც ოფიციალურად შემოიღებს რომელიმე რელიგიას, ან ხელს შეუშლის მის თავისუფალ აღმსარებლობას.“⁸

* * *

დამფუძნებელ მამებს ერთობ ღრმად სწამდათ რელიგიური თავისუფლების და შემწყნარებლობის პრინციპებისა. ეს განსაკუთრებით ფრანკლინზე, ჯეფერსონსა და ადამსზე ითქმის. მათ ათეისტებისა და არაქრისტიანი მორწმუნეებისათვის სრული რე-

8 იხ. The Constitution of the United States of America: Amendment 1 – Freedom of Religion, Press, Expression. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2010.

ლიგიური თავისუფლება ბრძოლით მოიპოვეს. მათი ჩანაფიქრით ამერიკა იმგვარი ქვეყანა უნდა ყოფილიყო, სადაც ყოველი აღმსარებლობის ადამიანი, მათ შორის ისიც, ვინც არც ერთ აღმსარებლობას არ მიეკუთვნებოდა, ჰარმონიულ თანაარსებობას შეძლებდა. ფრანკლინი აღნიშნავდა კიდევ, რომ „სრული რელიგიური თავისუფლება არა მხოლოდ რელიგიურ თავისუფლებას, არამედ რელიგიისაგან თავისუფლებასაც გულისხმობს“;⁹ როგორც ცნობილია ფრანკლინი ერთობ ეჭვით ეკიდებოდა ამერიკაში ქრისტიანული რელიგიის გავრცელებას; თავის „ავტობიოგრაფიაში“ ის შენიშნავს კიდევ, რომ „მქადაგებლები ხალხის კარგ კალვინისტებად გამოწოდებაზე უფრო ზრუნავდნენ, ვიდრე მათ კარგ მოქალაქეებად გამოწოდებაზე.“¹⁰ იგი არასდროს ეთანხმებოდა ჯონათან ედვარდსს, რომელიც იმ დროს აქტიურად იღვწოდა კალვინიზმის იდეების გასაფრცხვლებლად. ფრანკლინი ფიქრობდა, რომ ადამიანი ბუნებით კეთილია, მას კეთილადვე შეუძლია საკუთარი ცხოვრების წარმართვა, მორალური და ეთიკური პრინციპებით ხელმძღვანელობა; ყოველივე ეს კი მას საკუთარ გონებაზე დაყრდნობით შეუძლია განახორციელოს და ღვთაებრივი ჩარევა აქ საჭირო სულაც არ არის.¹¹ ამერიკული რევოლუციის ცენტრალური თემა სწორედ ადამიანის თავისუფლება იყო; ფრანკლინი მიიჩნევდა, რომ კანონმორჩილება ამ თავისუფლების უზრუნველყოფის საუკეთესო საშუალებაა. იგი თვლიდა, რომ ღმერთმა ადამიანი თავისუფალი და გონიერი შექმნა. ამდენად, ყველა ღვთაებრივი კანონი ადამიანის გონებისათვის წვდომადია. იგი მოუწოდებდა ამერიკელებს ისევე დამორჩილებოდნენ ღმერთის მიერ შექმნილ გონიერ კანონებს, როგორც კონგრესის მიერ მიღებულ კანონებს ემორჩილებიან.¹² ამ მხრივ, ფრანკლინი ჯონ ლოკის ერთობ დიდ გავლენას განიცდიდა, რომელიც, თავის მხრივ, ამბობდა, რომ ღმერთის ბუნებითმა კანონებმა სახელმწიფო კანონებში უნდა ჰპოვონ ასახვა.¹³

9 იხ. Benjamin Franklin's Autobiography, გვ. 111.

10 იხ. იქვე.

11 იხ. იქვე, გვ. 118.

12 იხ. იქვე, გვ. 109.

13 იხ. John Locke, A Letter Concerning Toleration. Merchant Books, 2011.

* * *

ფრანკლინის რელიგიურ ლიბერალიზმს იზიარებდა თომას ჯეფერსონიც. მართალია, იგი ეკლესიის ერთგული წევრი არასდროს ყოფილა, მაგრამ რელიგიური საკითხების მიმართ ხშირად სასულიერო პირებზე მეტ ინტერესს ამჟღავნებდა. ამ მხრივ საინტერესოა ჯეფერსონის წერილი მისი დისწულის, პიტერ ქარისადმი, რომელიც მან 1787 წელს დაწერა.¹⁴ ეს წერილი გონებასა და გამოცხადებასთან მიმართებაში ჯეფერსონის მიდგომების შესახებ საინტერესო ცნობებს გვანდის. თავის დისწულს იგი ურჩევს, გონება მუდამ მშვიდი ჰქონდეს და ყოველი მოვლენა, მათ შორის, ღმერთის არსებობის შესახებ საკითხიც კი, მის სამსჯავროზე გაიტანოს. იგი ამბობს, რომ გონების ძალით ბიბლიის კრიტიკული გადახედვა უნდა მოხდეს. რამდენადაც თუკი ჩვენ ბიბლიას ადამიანის შემოქმედებად ჩავთვლით, მაშინ მასში სინამდვილე და ცდომილება ერთნაირად იქნება წარმოდგენილი. ამგვარ შემთხვევაში კრიტიკული თვალი, ერთი მხრივ, ეჭვით შეხედავს იმგვარ აღწერებს, რომლებიც ბუნების კანონებს ეწინააღმდეგება, ხოლო გონება კი უარყოფს მათ, რამდენადაც მითოსად ჩათვლის.¹⁵ მიუხედავად ამგვარი შეხედულებებისა, ჯეფერსონი მაინც ფიქრობდა, რომ ქრისტიანობა სხვა შესაძლო რელიგიებს შორის საუკეთესო იყო, ვინაიდან ის თავისი არსით ერთობ ეთიკურია და ადამიანის გონებასაც აფასებს. აღსანიშნავია, რომ იგი შეეცადა ქრისტეს მოძღვრებიდან თავდაპირველი სინმიწმინდე და უბრალოება გამოეტანა, ყოველივე დანარჩენი კი უკუეგდო. ამისათვის ჯეფერსონმა ერთობ ორიგინალურ გზას მიმართა და ბიბლიის (ახალი აღთქმის) ტექსტიდან ის პასაჟები გამოარჩია, რომელიც ქრისტეს უბრალო ადამიანად, იმავდროულად კი დიად ზნეობრივ მოძღვრად წარმოგვიჩენს. ამონარიდების ეს კრებული „ჯეფერსონის ბიბლიის“ სახელით არის ცნობილი. მასში დიდი ყურადღებით არის გამოხშირული ის ნაწილები, რომლებიც ტრადიციულ მოძღვრებას ამყარებდა, მაგ., ქრისტეს ღვთაებრიობის, მისი ქალწულისაგან შობის, სამების და ჯოჯოხეთის შესახებ აღწერები. მისი აზრით, ეს ის ნაწილებია, რომლებიც სასულიერო პირებმა თვითნებურად დაა-

14 იხ. A. A. Lindscomb, ed., The Writings of Thomas Jefferson, Washington, 1903.

15 იხ. იქვე, გვ. 258.

მატეს საკუთარი და ეკლესიის ძალაუფლების გასაძლიერებლად და გასავერცელებლად. „ქრისტეს მოძღვრებათა ყველაზე დიდი მტრები“, – სწერდა იგი ჯონ ადამსს, – „ისინი არიან, ვისაც მის განმმარტებლად მიაჩნია საკუთარი თავი“.16 მისი აზრით, მოყვასის სიყვარულისათვის ქრისტეს ღვთაებრიობის რწმენა საჭირო სულაც არ არის. ალსანიშნავია, რომ 1800 წლის არჩევნებზე ჯეფერსონის რელიგიური შეხედულებები ოპონენტთა საარჩევნო კამპანიის მთავარი ნაწილი იყო. მისი პოლიტიკური ოპონენტები, მისთვის სახელის გატეხვას სწორედ რელიგიურ ლიბერალიზმზე აპელირებით ცდილობდნენ. მეტიც, მათ ხმებიც კი გაავრცელეს, რომ გამარჯვების შემთხვევაში ჯეფერსონი ბიბლიის ყველა ეგზემპლარს გაანადგურებდა და მხოლოდ საკუთარ ვერსიას გაავრცელებდა. ამ მხრივ ყველაზე მეტს ალექსანდრე ჰამილტონი აქტიურობდა და მიიჩნევდა, რომ ყველა პოლიტიკური საშუალება უნდა ყოფილიყო ნაცადი, რათა ჯეფერსონი არჩევნებში მონაწილეობისაგან დაებლოკათ. თუმცა ნიუ-იორკის მაშინდელმა გუბერნატორმა ჯონ ჯეიმ ამ მოსაზრებას მხარი არ დაუჭირა. ჯეფერსონის რელიგიური შემწყნარებლობა, ერთი მხრივ, მისივე რელიგიური ლიბერალიზმით იყო განპირობებული, მეორე მხრივ კი, იგი მკაცრად მიჯნავდა ეთიკასა და რელიგიურობას და თვლიდა, რომ ათეისტები ისეთივე ზნეობრივები არიან, როგორც მორწმუნეები.

* * *

ფრანკლინის და ჯეფერსონის მსგავსი რელიგიური ლიბერალიზმისაგან შორს იჭერდა თავს ჯონ ადამსი. იგი და მისი ოჯახი კალვინიზმის ერთგული მიმდევრები იყვნენ. ალსანიშნავია, რომ მისი რჩეული წიგნები ბიბლია და ციცერონის თხზულებები იყო. როგორც ცნობილია, კვირაში ორ დღეს ადამსი ბიბლიის შესწავლას უთმობდა. მას მტკიცედ სწამდა ბიბლიური ღმერთი და თვლიდა, რომ ამგვარი რწმენა მორალურობისათვის ერთობ აუცილებელია. იმავდროულად იგი მორალურობის მისაღწევად გონების მნიშვნელობასაც აღიარებდა, მაგრამ, ფრანკლინისა და ჯეფერსონის საპირისპიროდ, იგი ადამიანს მხოლოდ გონების ქრილში არ

16 იხ. იქვე, გვ. 430.

განიხილავდა. ამასთან ადამსი ერთმნიშვნელოვნად ამტკიცებდა, რომ ამერიკული რევოლუციის პრინციპები ქრისტიანობის პრინციპებთან იყო თანმხვედრი. რელიგიური ლიბერალიზმის პრინციპებიდან კი იგი იმ პრინციპს გამოარჩევდა, რომლის თანახმადაც, ქრისტიანული მორალი ქრისტიანული მოძღვრებისაგან განსხვავდება. იგი ფიქრობდა, რომ ყველა ვინც ქრისტიანულ მორალს ესწრაფვოდა, მიუხედავად იმისა, სწამდა თუ არა ქრისტეს ღვთაებრიობის ან სამებისა, ქრისტიანად უნდა ჩათვლილიყო. 1813 წელს ჯეფერსონისადმი მიწერილ წერილში იგი აღნიშნავდა: „მჯერა, თქვენს შორის ყველა პატიოსანი კაცი ქრისტიანია, ამ სიტყვის ჩემული გაგებით.“¹⁷ მორალურობას იგი იმდენად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა, რომ ხელისუფლების პირველ პრინციპად სიქველეს მიიჩნევდა და არა თავისუფლებას. სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ადამსი კალვინიზმის იდეებს სრულად ჩამოცილდა და მიიჩნევდა, რომ სამების ან ქრისტეს ღვთაებრიობის გაგება გონების პრინციპებზე დაყრდნობით უმართებულოა.

ამერიკის დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლთა შორის გამორჩეულია ბენჯამინ რაშიც. მისმა რელიგიურმა შეხედულებებმა იმ დროის მრავალ ამერიკელზე მოახდინა ზეგავლენა. რაში ერთ-ერთი პირველი გამოდიოდა სიკედილით დასჯის წინააღმდეგ. საინტერესოა, რომ სიკედილის დასჯის სანინააღმდეგოდ მას არგუმენტად ის მოჰყავდა, რომ ეს უკანასკნელი გამოცხადებასთან, ისევე, როგორც გონებასთან, შეუთავსებელი იყო.¹⁸ იგი მიიჩნევდა, რომ ზებუნებრივი გამოცხადების მეშვეობით ბიბლია ადამიანის ცხოვრების უკლებლივ ყველა ასპექტს მოიცავდა და ანესრიგებდა, მეტიც, იგი თვლიდა, რომ ბიბლია ქვეყნარტების საბოლოო წყარო იყო.¹⁹ როგორც ორთოდოქსი ქრისტიანი, იგი

17 იხ. To Thomas Jefferson, September 14, 1813. The Adams-Jefferson Letters: the Complete Correspondence between Thomas Jefferson and Abigail and John Adams, The University of North Carolina Press, 1988.

18 იხ. Benjamin Rush: Essays – Literary, Moral, Philosophical. Printed by Thomas & Samuel F. Bradford, 1798, გვ. 164.

19 იხ. იქვე, გვ. 156.

შემართებით იბრძოდა ქრისტიანული მოძღვრების მცნებებთან დაპირისპირებული პოზიტიური კანონების შესაცვლელად. მისმა ძალისხმევამ გარკვეული შედეგებიც კი გამოიღო: ზოგიერთ შტატში სიკვდილით დასჯა მრავალ დანაშაულზე გააუქმეს.

პოლიტიკაში თავისუფლება და სიქველე რაშისათვის ორი ერთმანეთისაგან სრულიად განუყოფელი ნაწილი იყო, სიქველის წყაროდ იგი ქრისტიანულ მორალს მიიჩნევდა. ალბათ, სწორედ ამიტაც იყო განპირობებული ის შემოფოთება, რომლითაც რაში ჯეფერსონს სწერდა: „თანამდებობის დატოვებისას ვაშინგტონი სასულიერო პირთა ჯგუფს შეხვდა და მათ ყველა კითხვას ერთობ ვრცლად უპასუხა, ერთადერთი კითხვა, რომელზე პასუხსაც ვაშინგტონმა ოსტატურად აარიდა თავი, მის რელიგიურ აღმსარებლობას ეხებოდა.“²⁰ აღსანიშნავია, რომ თავის მრავალრიცხოვან ესეებში რაში ხშირად აცხადებდა ახალი აღთქმის იმ პასაჟს, სადაც ქრისტე ამბობს: „ძე კაცისა ადამიანთა სულების წარსაწყმენდად კი არ მოვიდა, არამედ სახსნელად.“²¹

* * *

ამერიკის დამფუძნებელ მამებზე საუბრისას, უნდა გვახსოვდეს, რომ, მკაცრი გაგებით, ისინი ფილოსოფოსები არასდროს ყოფილან; ფილოსოფოსები ისინი უფრო ფართო გაგებით იყვნენ, რამდენადაც გონებისა და მეცნიერებისადმი განსაკუთრებული ლტოლვა ჰქონდათ. მათი უმეტესობა სისტემურად არც ერთ მეცნიერებაში არ ყოფილა განსწავლული, მაგრამ ისინი იმ მრავალმხრივი და ფართო ცოდნით გამოირჩეოდნენ, რომელიც ჭეშმარიტ სახელმწიფო მოღვაწეებს სჭირდებათ. მათ ცხოვრებასა და შემოქმედებაში ჩვენ რელიგიურ შემწყნარებლობას, პოლიტიკურ სიბრძნეს, ფილოსოფიის სიყვარულსა და პრინციპებისადმი ერთგულებას ვხედავთ. თავიანთი მცდელობებით მათ ახალ სახელმწიფოს ჩაუყარეს საფუძველი, მისი დაფუძნებისას კი კაცობრიობის მიერ მრავალი საუკუნის განმავლობაში დაგროვილი სიბრძნით და გამოცდილებით იხელმძღვანელეს.

20 Quoted, in: Paul F. Boller, Jr., *George Washington and Religion*. SMU Press; First Edition, 1963, გვ. 80-86.

21 იხ. ბიბლია, სახარება ლუკასი (9:56).

ბენჯამინ ფრანკლინი

**კავშირის შესახებ ოლბანის გეგმის
მიზანუბი და მოტივები
(1754 წლის ივლისი)**

ავტორის შესახებ:

ბენჯამინ ფრანკლინი (1706-1790) – ამერიკელი სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე. ფრანკლინმა, როგორც გამოჩენილმა პოლიტიკოსმა, დიპლომატმა, მწერალმა და მეცნიერმა, ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა ახალი სახელმწიფოს დაფუძნების საქმეში. 1754 წელს მისი თაოსნობით ოლბენში, ამერიკის შტატების წარმომადგენლები შეიკრიბნენ, სადაც პირველად მოიხაზა ახალი სახელმწიფოს ძირითადი კონტურები. თუმცა, ეს გეგმა ამერიკის სრულ დამოუკიდებლობას არ გულისხმობდა. მოგვიანებით, ფრანკლინი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა დამოუკიდებლობის დეკლარაციისა (1776 წ.) და კონსტიტუციის (1787 წ.) რატიფიკაციაში. 1785 წელს კი, მოხუცებული ფრანკლინი, პენსილვანიის პრეზიდენტად (გუბერნატორად) აირჩიეს; ამ თანამდებობაზე მან სამი წელი იმსახურა. აღსანიშნავია, ფრანკლინის ლიტერატურული მოღვაწეობაც: 1733 წელს მან „უბირი რიჩარდის ალმანახის“ გამოცემას მიჰყო ხელი, რამაც მას ერთობ დიდი პოპულარობა მოუტანა. 1758 წელს კი თავისი მომდევნო თხზულება „მამა აბრაამის ქადაგება“ გამოსცა. გარდაცვალების შემდგომ გამოიცა ფრანკლინის „ავტობიოგრაფია“, სადაც იგი თავის ცხოვრებას და იმ მნიშვნელოვან პოლიტიკურ მოვლენებს აღწერს, რომელშიც ბედისწერის გამოსიხებით მოუწია მონაწილეობა. დღესდღეობით ფრანკლინის „ავტობიოგრაფია“ ამ უანრის თხზულებათა კლასიკურ ნიმუშად ითვლება.

ნაშრომის შესახებ:

1754 წელს ქ. ოლბენში (ნიუ-იორკის შტატი) ცამეტიდან შეიდი ამერიკული კოლონიის (კონეკტიკუტი, მერილენდი, მასაჩუსეტსი, ნიუ ჰემფშირი, ნიუ იორკი, პენსილვანია და როდ აილენდი) წარმომადგენლები ერთმანეთს შეხვდნენ ოლბენის კონგრესზე. კონგრესი 19 ივნისიდან 11 ივლისამდე გაგრძელდა. კონგრესზე კოლონიების წარმომადგენლები განიხილავდნენ ინდიელებთან არსებულ ურთიერთობებს და ფრანგების წინააღმდეგ ერთობლივად განსახორციელებელ ქმედებებთან დაკავშირებულ საკითხებს. კონგრესზე დიდი დრო დაეთმო ბენჯამინ ფრანკლინის მიერ შემუშავებული „ოლბენის გეგმის“ განხილვას, რომელიც მიზნად ისახავდა კოლონიებში ერთიანი მთავრობის ჩამოყალიბებას. საბოლოო ჯამში, კონგრესმა მიიღო გეგმა, თუმცა ის უარყოფილ იქნა კოლონიების საკანონმდებლო ხელისუფლებების და ბრიტანეთის სამეფო ტახტის მიერ. „ოლბენის გეგმა“ მნიშვნელოვანი დოკუმენტია აშშ-ს ისტორიაში. ეს იყო პირველი სერიოზული მცდელობა კოლონიებში ერთობლივი ხელისუფლების ჩამოყალიბებისათვის, მიმართული იმ პარტიკულარიზმის დასაძლევად, რომელიც აფერხებდა კოლონიების გაერთიანებას. „ოლბენის გეგმა“ გავლენა მოახდინა ისეთ მნიშვნელოვან დოკუმენტებზე, როგორებიცაა „კონფედერაციის მუხლები“ (1777 წ.) და აშშ კონსტიტუცია (1787 წ.). წინამდებარე თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: Benjamin Franklin, *The Autobiography and other Writings on Politics, Economics, and Virtue*, edited by Alan Houston (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), გვ. 238-255.

კავშირის შესახებ ოლბანის გავმის
მიზაზაგი და მოტივაგი
(1754 წლის ივლისი)

I. მიზეზები და მოტივები, რომლის საფუძველზეც შეიქმნა
კავშირის შესახებ ოლბენის გეგმა

ჩრდილოეთ კოლონიათა რწმუნებულები ერთმანეთს ოლ-
ბენში შეხვდნენ, იმ სირთულეების გათვალისწინებით, რომლებიც,
როგორც წესი, მუდმივად თან ახლავს საერთო თავდაცვისათ-
ვის საჭირო საყოველთაო ღონისძიებების, ან მტერზე შეტევის
წამოწყების განხილვას, რადგან ეს ღონისძიებები ყველა კოლო-
ნიის რამდენიმე ასამბლეას უნდა დაემტკიცებინა. ზოგიერთი ასე-
თი შეკრება გუბერნატორებთან და საბჭოებთან, ისევე, როგორც
ხელისუფლების რამდენიმე განშტოებასთან, ადრე უთანხმოების
მიზეზიც იყო, ვინაიდან ისინი ერთობლივი საქმიანობის პირო-
ბას არ თანხმდებოდნენ. სხვები კი იმ შესაძლებლობას უცდიდნენ,
როდესაც მათი თანხმობა გადამწყვეტი იქნებოდა, რათა სასურვე-
ლი კანონების, უფლებამოსილებების და რეგულაციების გატანა
მოეხერხებინათ, რასაც, მათი აზრით, სხვა დროს ვერ შეძლებდნენ.
ამდენად, ისინი კამათისა და დავის წარმოქმნას უწყობდნენ ხელს.
ერთი შეკრება იმას უცდიდა, თუ როგორ მოიქცეოდა მეორე, იმის
გათვალისწინებით, რომ იმაზე მეტი, ან ნაკლები არ გაეკეთებინა,
ვიდრე მისთვის დაკისრებული წვლილი იყო; ან საერთოდ უარს
ამბობდა რაიმეს კეთებაზე, ვინაიდან მისი მხარე იმჟამად ისე-
თივე განსაცდელში არ იყო, როგორშიც სხვები იყვნენ, ან სულაც
იმიტომ, რომ მათი ამ ჩარევიდან სხვები იმთავითვე მიიღებდნენ
უპირატესობებს. ამგვარ მიზეზთა გამო, შვიდიდან ექვსი კოლო-
ნიის შეკრებამ არავითარი შემწეობა არ აღმოუჩინა ვირჯინიას,
რომელიც მოგვიანებით ფრანგებმა დაიპყრეს, მიუხედავად იმი-
სა, რომ ეს შეკრება საგანგებოდ ამისთვის იყო მოწვეული და
ამ მოვლენის მნიშვნელობა თითოეულ მათგანს სიღრმისეულად

ჰქონდა გაცნობიერებული. უფრო მეტიც, ისინი იმასაც კარგად იაზრებდნენ, რომ ერთადერთი პრინციპი, რომელიც ფრანგებს ბრიტანული ამერიკის სამფლობელოთა დაპყრობისა თუ შეურაცხყოფისას აგულიანებდა, იმის ცოდნა იყო, რომ ჩვენ დაქსაქსულები და დასუსტებულები ვიყავით. აქედან გამომდინარე, სხვადასხვა კოლონიები, სხვადასხვა დროს, უკიდურეს შევიწროებას განიცდიდნენ და საკუთარ სისხლსა და ქონებას უშურველად გაიღებდნენ, მაშინ, როდესაც მათ მშვიდობიან პირობებში შეეძლოთ ცხოვრება, თუ მტერს მათი გაერთიანებული ძალებისა და გულისწყრომის შიში ექნებოდა. ფრანგების ამჟამინდელი თავდასხმების და იმ მავნებელი შედეგების გათვალისწინებით, რომელსაც ამ თავდასხმებისაგან უნდა ველოდოთ, თუ საკუთარი ძალებით არ გავუმკლავდებით მათ, დასახელებული რწმუნებულები ერთსულოვან გადანყვეტილებამდე მივიდნენ, რომ კოლონიების კავშირი გადარჩენისათვის აუცილებელი წინაპირობაა.

შემდეგი ნაბიჯი ამ კავშირის შექმნისა და ჩამოყალიბების წესის განსაზღვრა იყო. როდესაც მხედველობაში იქნა მიღებული, რომ ყველა კოლონია ერთდროულად თანაბარი საფრთხის წინაშე ან თანაბრად ახლო საფრთხის წინაშე არ იდგა და რომ ისინი ამ საფრთხეს თანაბრად ვერ გრძნობდნენ; რომ ზოგიერთ მათგანს გარკვეული ინტერესები აქვს განსახორციელებელი, რასაც კავშირმა, შესაძლოა, საფრთხე შეუქმნას; და რომ ერთმანეთის მიმართ ისინი უკიდურესად ეჭვიანნი არიან – კავშირის შესაქმნელად ყველა კოლონიის ერთობლივი თანხმობის მიღწევა შეუსრულებელ ამოცანად იქნა მიჩნეული, რადგან რომელიმე მათგანის დაცვის ხარჯი და ტვირთი ყოველ მათგანს შორის უნდა გაყოფილიყო. ამ მიზნით შეკრებისას მიღებული აქტები ყველა კოლონიის თანხმობის საგანიც რომ ყოფილიყო, უმცირესი უკმაყოფილების დროსაც კი, ისინი თავიანთ აქტებს გააუქმებდნენ და, ამდენად, კავშირსაც დატოვებდნენ. ეს არ იქნებოდა სტაბილური, ან ისეთი კავშირი, რომელზეც დაყრდნობა შეიძლება. რადგან თუ ერთი კოლონია, ნებისმიერი უკმაყოფილებისას, კავშირს დატოვებს, მაშინ სხვებმა უსამართლოდ და უთანასწოროდ შეიძლება მიიჩნიონ ის, რომ კავშირში ყოფნით ისინი იმ კოლონიას იცავენ, რომელმაც თავისი

პასუხისმგებლობის შესრულებაზე უარი თქვა. ამდენად, ეს კოლონიები ერთიმეორეს მიყოლებით დატოვებენ ამ კავშირს, ვიდრე ის თავდაპირველ შემადგენლობამდე არ დავა. ამიტომ, რწმუნებულები კიდევ ერთ წინამდებარე გადანწყვეტილებამდე მივიდნენ: საჭიროა, რომ კავშირი პარლამენტის აქტის საფუძველზე ჩამოყალიბდეს.

შემდგომ მათ კავშირის გეგმის შედგენა დაიწყეს და ეს უბრალოდ და ლაკონურად გააკეთეს, რაც საკმარისი იყო იმგვარი კავშირის წარმოსაჩენად, რომელიც ყველაზე უკეთ შეესაბამებოდა კოლონიების მდგომარეობას, ეხმიანებოდა ხალხის სურვილს და ყველაზე მეტად შეუწყობდა ხელს მისი უდიდებულესობის სამსახურს და ბრიტანეთის იმპერიის ზოგად ინტერესებს. ეს გეგმა მოკრძალებით დაეგზავნა რამდენიმე კოლონიის ასამბლეას განსახილველად და იმგვარი ცვლილებებისა და გაუმჯობესებების შესატანად, რომელიც, მათი აზრით, საჭირო და აუცილებელი იქნებოდა. ამის შემდეგ, საბოლოო სრულყოფისათვის, მისი ინგლისში გადაგზავნა იქნა შემოთავაზებული, რომელსაც თან ერთვოდა მოკრძალებული თხოვნა, რომ ეს გეგმა აქ განხორციელებულიყო.

ეს იყო ის, რისი გაკეთებაც რწმუნებულებმა შეძლეს.

II. ცალკეული კავშირების შექმნის საწინააღმდეგო მიზეზები

ზოგიერთმა რწმუნებულმა კოლონიათა ორი ან სამი სხვადასხვა კავშირის ჩამოყალიბება შემოგვთავაზა, მაგრამ შემდეგ მიზეზთა გამო ეს წინადადება თავად მისმა ავტორებმა ჩააგდეს (იხ. ქვემოთ):

1. ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც მტრის წინააღმდეგ გაერთიანებული ძალით გამოსვლა გახდება საჭირო, რამდენიმე სხვადასხვა კავშირის გაერთიანება ისეთივე რთული იქნება, როგორც ამჟამად – ცალკეული კოლონიების გაერთიანება. შესაბამისად, ჩვენ კვლავაც იგივე დაბრკოლებების წინაშე აღმოვჩნდებით, ხოლო მტერს იგივე უპირატესობები ექნება.

2. ცალკე აღებული თითოეული კავშირი უფრო სუსტი იქნება, ვიდრე გაერთიანებული, ვინაიდან, ასეთ შემთხვევაში, ის იძულებულ

ბული იქნება, მეტ ძალისხმევას მიმართოს და უფრო მეტი ხარჯი გაილოს. ამასთან, მტრისთვისაც მასზე თავდასხმა ნაკლებად რთული იქნება.

3. იქ, სადაც ცალკეულ კოლონიებს ეგოისტური მისწრაფებები ამოძრავებთ, როგორც მაგალითად ნიუ-იორკს ინდიელებთან ვაჭრობასა და მიწებთან მიმართებაში; ან იქ, სადაც ნაკლებ საფრთხეს გრძნობენ, ვინაიდან სხვები იცავენ, როგორც ეს ნიუ ჯერსის, როდ აილენდის, კონეკტიკუტის, მერილენდის შემთხვევაში ხდება; ან იქ, სადაც ზოგადად საომარი ღონისძიებების მიმართ განსაკუთრებული ჭირვეულობით და ცუდი განწყობით გამოირჩევიან, როგორც ეს პენსილვანიაშია, ვინაიდან იქ კვაკერები* არიან გაბატონებულნი; ამგვარ კოლონიებს მეტი წონა ექნებათ ცალკეულ კავშირებში და უკეთ შეძლებენ იმგვარი ღონისძიებებისათვის წინააღმდეგობის გაწევასა და ხელის შეშლას, რაც საერთო კეთილდღეობისთვისაა აუცილებელი, ვიდრე მაშინ, როდესაც ისინი საყოველთაო კავშირის მიერ იქნებიან შთანთქმულნი.

4. ინდიელებთან ვაჭრობა ერთიანი კავშირის მიერ უკეთ იქნება დარეგულირებული, ვიდრე ცალკეული კავშირების მიერ. რადგან კანადა, ძირითადად, ამ ვაჭრობით მარაგდება, თუ ეს უკანასკნელი ინგლისელთა ხელში გადავა (როგორც ეს შეიძლება მოხდეს იმ შემთხვევაში, თუ ინდიელებს ზომიერ პირობებში მოამარაგებენ პატიოსანი ვაჭრები, რომლებიც ხალხის მიერ იქნებიან დანიშნული და მათთვის იზრუნებენ), ეს დიდად შეუწყობდა ხელს ჩვენი მტრების დასუსტებას.

5. დასავლეთით, ოჰაიოსა და ტბებისაკენ* ახალი კოლონიების დაარსება (საქმე, რომელიც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბრიტანეთის ძალაუფლების გასაზრდელად, რათა გავტეხოთ ფრანგები და დავიცვათ ჩვენი ამჟამინდელი კოლონიების უსაფრთხოება) ერთიანი კავშირის ძალით უკეთ განხორციელდება.

6. ასევე, მიჩნეულ იქნა, რომ ყველა კოლონიის რწმუნებულებისა თუ წარმომადგენლების გახშირებული შეხვედრების შედეგად, ერთიანობა უკეთ გამოიკვეთებოდა და მისი სასიკეთო

გავლენა უკეთ იქნებოდა წარმოჩენილი. ამ ურთიერთკავშირის საფუძველზე კოლონიები გაიზარებდნენ, რომ ისინი დამოუკიდებელ შტატებს კი არა, არამედ ერთი მთელის ნაწილებს წარმოადგენენ. შესაბამისად, მათ უფრო მეტი მზაობა ექნებოდათ, რათა ერთმანეთისათვის მხარდაჭერა და დახმარება აღმოეჩინათ, ყველაზე შორს მდებარე კოლონიებისთვისაც კი ყურადღება დაეთმოთ და გულითადად გაერთიანდებოდნენ ყოველი მათგანისათვის სასარგებლო ღონისძიებაში საერთო მტრის წინააღმდეგ.

ეს გახლავთ კავშირის გეგმის ჩამოყალიბების ძირითადი მიზეზები და მოტივები, როგორც ის არის გადმოცემული. ამას შეიძლება დაემატოს ის, რომ კავშირის...*

III. რამდენიმე კოლონიის, კერძოდ, მასაჩუსეტისის ყურის, ნიუ ჰემფშირის, როდ აილენდის, ნიუ იორკის, ნიუ ჯერსის, პენსილვანიის, მერილენდის, ვირჯინიის, ჩრდილოეთ კაროლინის და სამხრეთ კაროლინის მიერ შემოთავაზებული კავშირის გეგმა ერთობლივი თავდაცვისა და უსაფრთხოებისა და ბრიტანული დასახლებების ჩრდილოეთ ამერიკაში გაფართოების შესახებ, რომელსაც თან ერთვის გეგმის თითოეული მუხლის მიზეზები და მოტივები

შემოთავაზებულია, რომ მოკრძალებით ეთხოვოს ბრიტანეთის პარლამენტს იმ აქტის მიღება, რომლის ძალითაც ამერიკაში საერთო მთავრობა შეიძლება ჩამოყალიბდეს, რომელიც ყველა დასახლებულ კოლონიას მოიცავს. ამ მთავრობის პირობებში თითოეულ კოლონიას საკუთარი კონსტიტუციის შენარჩუნება შეეძლება, გარდა იმ გამონაკლისი შემთხვევებისა, როდესაც ცვლილების საჭიროება დასახლებული აქტის მიერ შეიძლება იყოს გამოწვეული, როგორც ეს შემდეგში ჩანს.

გენერალური პრეზიდენტი და დიდი საბჭო

დასახელებული საერთო მთავრობის ხელმძღვანელობა გენერალურმა პრეზიდენტმა უნდა განახორციელოს, რომელიც სამეფო ტახტის მიერ იქნება დანიშნული და მხარდაჭერილი; ხოლო დიდი საბჭო რამდენიმე კოლონიის მცხოვრებთა წარმომადგენლებმა უნდა აირჩიონ, რომლებიც თავიანთ შესაბამის ასამბლეებში მოიყრიან თავს.

მიჩნეულ იქნა, რომ საუკეთესო გამოსავალი იქნებოდა, თუ გენერალურ პრეზიდენტს დანიშნავდა და მხარს დაუჭერდა სამეფო ტახტი. ამრიგად, მისი ანაზღაურების შესახებ ყოველგვარი კამათი პრეზიდენტსა და დიდ საბჭოს შორის თავიდან იქნებოდა აცილებული, რადგან ხშირად ამგვარ დავებს გარკვეულ კოლონიებში მავნებელი შედეგი მოჰქონდა, განსაკუთრებით – საზოგადოებრივი საფრთხის არსებობის დროს. ამერიკაში არსებული სამეფო ტახტის მიწებიდან მიღებული კვიტ-რენტები* ამ მიზნის მისაღწევად საკმარისი იქნება. დიდი საბჭოს წარმომადგენელთა არჩევა თითოეული მთავრობის წარმომადგენელთა პალატაში იქნება შესაძლებელი, იმისათვის, რათა ხალხი ამ ახალი გენერალური მთავრობის ფორმირების თანამონაწილე იყოს, როგორც სამეფო ტახტი არის გენერალური პრეზიდენტის დანიშვნით ამ პროცესის თანამონაწილე.

მაგრამ ნიუ-იორკის საბჭოს წარმომადგენელი ბატონების და რწმუნებულთა შორის მყოფი მრჩევლების მიერ შემოთავაზებული იქნა, რომ ამ კონკრეტულ ნაწილში გეგმა შეგვეცვალა და რამდენიმე პროვინციის გუბერნატორისა თუ საბჭოსათვის დიდი საბჭოს არჩევაში მონაწილეობის უფლება მიგვეცა, თუ არადა, სულ მცირე, იმის უფლება მაინც მიგვენიჭებინა, რომ წარმომადგენელთა პალატის მიერ გაკეთებული არჩევანის მოწონება, დამტკიცება ან, სულაც, აკრძალვა შეძლებოდათ. ამიტომაც ითქვა, რომ:

„მთავრობა ან კონსტიტუცია, რომლის ჩამოყალიბებაც ამ გეგმით არის შემოთავაზებული, ორი შტოსაგან შედგება: გენერალური პრეზიდენტი, რომელიც სამეფო ტახტის მიერ არის დანიშნული და დიდი საბჭო, რომელიც ხალხის ან მისი წარმომადგენ-

ლების მიერ აირჩევა, რაც ერთი და იგივეა;

შესაბამისი მუხლის თანახმად, ხალხის მიერ არჩეული საბჭო ვერაფერს გადანაცვებს სამეფო ტახტის მიერ დანიშნული გენერალური პრეზიდენტის თანხმობის გარეშე. ამდენად, სამეფო ტახტი ამ კონსტიტუციის ძალაუფლების ნახევარს ფლობს;

ბრიტანულ კონსტიტუციაში სამეფო ტახტი ძალაუფლების ერთ მესამედს ფლობს, ლორდებს კიდეც თავიანთი წილი აქვთ;

რომ ეს კონსტიტუცია ბევრად უფრო ხელსაყრელია სამეფო ტახტისათვის;

ინგლისურ თავისუფლებებში არსებითი საკითხია ის, რომ ქვეშევრდომი არ უნდა დაიბეგროს მისი ან მის მიერ არჩეული წარმომადგენლების თანხმობის გარეშე;

თუ გეგმა ამ ნაწილში შენარჩუნებული იქნება, მაშინ გადასახადები, რომლებიც ამ შემოთავაზებული კონსტიტუციის მიხედვით იქნება დანესებული და აკრეფილი, ხალხის წარმომადგენლებმა უნდა განიხილონ და შეათანხმონ;

მაგრამ თუ შემოთავაზებულ ცვლილებას ექნება ადგილი, მაშინ, საკითხები იმგვარად გადაეწყობა, რომ, საბოლოოდ, სამეფო ტახტს არა მხოლოდ გენერალური პრეზიდენტის, არამედ დიდი საბჭოს უმრავლესობის დანიშვნა შეეძლება, რადგან თერთმეტიდან შვიდი გუბერნატორი და საბჭოები სამეფო ტახტის მიერ არის დანიშნული;

სინამდვილეში, ყველა კოლონიაში ხალხს მათივე გუბერნატორები დაბეგრავენ;

ამიტომ, შეიქმნა საფრთხე, რომ გეგმის ამგვარი ცვლილება უქმაცოფილებას გამოიწვევდა და კოლონიები გუბერნატორების ხელში მოქცეულ ამგვარ ძალუფლებას და ინგლისურ თავისუფლებად მონათლულ ასეთ დარღვევებს ადვილად არ მიიღებდნენ;

გარდა ამისა, დიდი საბჭოს არჩევაში მონაწილეობის მიღება ყველა კოლონიასთან მიმართებაში თანაბარი ვერ იქნება, რადგან მათი კონსტიტუციები განსხვავდება. ზოგიერთ მათგანში გუბერ-

ნატორიც და საბჭოც სამეფო ტახტის მიერ ინიშნება, ზოგან მათ მესაკუთრეები ნიშნავენ. არსებობს ისეთი კოლონიები, სადაც საბჭოს არჩევაში ხალხი იღებს მონაწილეობას და ისეთებიც, სადაც მთავრობასა და საბჭოს მთლიანად ხალხი ირჩევს. თუმცა, წარმომადგენელთა პალატა ყველგან ხალხის მიერ აირჩევა. ამდენად, წარმომადგენლების მეშვეობით დიდი საბჭოს არჩევა ყოველი მათგანის მიმართ თანასწორი მიდგომა იქნება;

მთავარი საბჭო კოლონიების ყველა წარმომადგენელთა პალატას უნდა წარმოადგენდეს, როგორც წარმომადგენელთა პალატა გამოხატავს კოლონიის რამდენიმე ოლქისა და ქალაქის ინტერესებს. თუ კოლონიის მთელი მოსახლეობა საზოგადოებრივი ღონისძიებების გარშემო გაერთიანებასა და მოლაპარაკებას შეძლებდა, მაშინ წარმომადგენელთა პალატა საერთოდ არ იქნებოდა საჭირო. ხოლო თუ ყველა ასამბლეა მარტივად შეძლებდა საზოგადო ღონისძიების შესახებ მოლაპარაკებას და ერთობლივი გადაწყვეტილებების მიღებას, მაშინ დიდი საბჭო უსარგებლო იქნებოდა;

ამ მხრივ, თემთა და წარმომადგენელთა პალატები და დიდი საბჭო, საკუთარი ბუნებითა და მიზნებით, ერთმანეთის მსგავსია. რადგან შეუსაბამო იქნებოდა, რომ მეფეს ან ლორდთა პალატას თემთა პალატის წევრების დანიშვნისა და გათავისუფლების უფლებამოსილება ჰქონოდა, იმდენად შეუსაბამო იქნება, რომ სამეფო ტახტის მიერ დანიშნულ გუბერნატორსა და საბჭოს დიდი საბჭოს წევრების (რომლებიც, ამ კონსტიტუციის თანახმად, ხალხის წარმომადგენლები არიან) დანიშვნისა და გათავისუფლების უფლებამოსილება ჰქონდეს;

შესაბამისად, თუ გუბერნატორებსა და საბჭოებს გენერალური მთავრობის არჩევაში მონაწილეობის უფლება მიეცემოდათ, მაშინ უპრიანი იქნებოდა, რომ მათ გენერალური პრეზიდენტი აერჩიათ. მაგრამ ეს თანამდებობა ერისთვის დიდი ნდობისა და მნიშვნელობის საგანი უნდა იყოს. ამიტომ მიჩნეულია, რომ უკეთესი იქნებოდა, თუ ის სამეფო ტახტის მიერ პირდაპირი წესით დანიშვნას დაექვემდებარებოდა;

ძალაუფლება, რომელიც, გეგმის მიხედვით, მთავარ საბჭოს უნდა გადაეცეს, სხვა არაფერია, თუ არა საერთო კეთილდღეობის მიზნით რამდენიმე ასამბლეის ძალაუფლებათა თავმოყრა, ისევე, როგორც გენერალური პრეზიდენტის ძალაუფლება გულისხმობს რამდენიმე გუბერნატორის ძალაუფლების თავმოყრას;

რადგან ხალხის წარმომადგენლების მიერ მთავარი საბჭოს არჩევა ხალხს რაიმე ახალი ტიპის ძალაუფლებას არ ანიჭებს, სამეფო ტახტს კი ძალაუფლებას არ უმცირებს, მივიჩნევთ და ვიმედოვნებთ, რომ სამეფო ტახტი ამ წინადადებას არ დაიწუნებს."

ყოველივე ამის შემდეგ რწმუნებულებმა მიიჩნიეს, რომ ხალხის წარმომადგენლებს ამ არჩევანის უფლება ყველაზე უფრო მართებულად მიენიჭათ.

წევრების არჩევა

აქტის მიღებიდან [* თვის განმავლობაში, წარმომადგენელთა პალატები, რომლებიც იმ დროისათვის იქნება შეკრებილი, ან საგანგებოდ ამ მიზნისათვის შეიკრიბებიან, შეძლებენ დიდი საბჭოს წევრების არჩევას შემდეგი თანაფარდობით:

მასაჩუსეტისის ყურე	– 7
ნიუ ჰემფშირი	– 2
კონექტიკუტი	– 5
როდ აილენდი	– 2
ნიუ იორკი	– 4
ნიუ ჯერსი	– 3
პენსილვანია	– 6
მერილენდი	– 4
ვირჯინია	– 7
ჩრდილოეთ კოროლინა	– 4
სამხრეთ კოროლინა	– 4
სულ:	– 48

მიჩნეულ იქნა, რომ თუ ყველაზე პატარა კოლონიას ორი წარმომადგენლის არჩევის უფლება მიეცემოდა, ხოლო დანარჩენებს – შესაბამისი თანაფარდობის მიხედვით, მაშინ წარმომადგენელთა საერთო რაოდენობა და ხარჯები ერთობ გაიზრდებოდა. იმავდროულად, ორზე ნაკლები წარმომადგენლის ყოლა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა, რადგან, თუ ერთი ადამიანი, გარკვეული შემთხვევის გამო, შეხვედრას ვერ დაესწრებოდა, მაშინ კოლონია, რომელსაც ის წარმოადგენს, ამ შეხვედრაზე წარმოდგენილი არ იქნებოდა. რადგან არჩევა მაშინვე პოპულარული საქმე არ გახდებოდა, წარმომადგენლები ძირითადად საქმოსნობაში კარგად განაფული და საზოგადოებაში მაღალი რეპუტაციის მქონე ადამიანები იქნებოდნენ; ხოლო ორმოცდარვა ასეთი კაცი საკმარისი რიცხვია. თუმცა, გონივრულად იქნა მიჩნეული, რომ თითოეული კოლონიის წილი წარმომადგენლობით ორგანოში იმის მიხედვით უნდა განსაზღვრულიყო, თუ რა წვლილს შეიტანდა ის საერთო დოვლათში. აქ წარმოდგენილი თანაფარდობა კოლონიების ძალისა და სიმდიდრის შეფარდების მიხედვით არ არის დადგენილი; ვინაიდან თავდაპირველად იქნა შეთანხმება მიღწეული, რომ ყველაზე დიდ კოლონიასაც კი შეიძლება მეტი და ორზე ნაკლები წევრი არ უნდა ჰყოლოდა. ეს თანაფარდობა ამ საზღვრებს შორის ისე დახვეწილად არ დადგენილა, რაც პირველი არჩევნების შემდეგ ხაზინაში შეტანილი თანხების მიხედვით გამოჩნდა, რასაც შემდეგი მუხლი გვამცნობს.

პირველი შეხვედრის ადგილი

, ვინ შეიკრიბება პენსილვანიის ქალაქ ფილადელფიაში პირველად, მას შემდეგ, რაც გენერალური პრეზიდენტი თავისი დანიშვნის შემდეგ გონივრულ ვადებში მოიწვევს მათ.

ფილადელფია იმიტომ დასახელდა, რომ კოლონიების ცენტრთან ის ახლოს მდებარეობს. იქ შესაძლებელია რწმუნებულების კარგად და იაფად დაბინავება. მის გარშემო მოფენილი გზები უმეტესწილად კარგია და მათზე დღეში ორმოცი ან ორმოცდაათი

მილის გავლა არის შესაძლებელი. ამასთან, ისიც შესაძლებელია, რომ გზის დიდი ნაწილი წყლით გაიარო. ზაფხულის პერიოდში მგზავრობას ხშირად ერთ კვირას ანდომებენ ჩარლზთაუნიდან ფილადელფიასა და ნიუ იორკამდე; როდ აილენდიდან საუნდის გავლით ნიუ იორკამდე კი სულ რაღაც 2-3 დღე სჭირდება; ხოლო ნიუ იორკიდან ფილადელფიამდე წყლითა და მიწის გზებით, თუ ნავებსა და ეტლებს გამოვიყენებთ, რომლებიც ყოველ მეორე დღეს მუშაობენ, მგზავრობას ორი დღე დასჭირდება. ჩარლზთაუნიდან ფილადელფიამდე მოგზაურობა ნავების მეშვეობით შეიძლება შევიმსუბუქოთ ჩესაპიკის ყურის სამასი მილის გავლით. ხოლო თუ მთელი მგზავრობა ცხენებით განხორციელდება, მაშინ ყველაზე შორეული კოლონიებიდან მომავალი წევრები (ორი წევრი ნიუ ჰემფშირიდან და სამხრეთ კაროლინიდან) ფილადელფიამდე თხუთმეტი ან ოც დღეში მოაღწევენ; უმრავლესობა კი უფრო მცირე დროში შეძლებს ჩამოსვლას.

ახალი არჩევნები

ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ დიდი საბჭოს ახალი არჩევნები უნდა გაიმართოს; ხოლო რომელიმე წევრის სიკვდილის ან გადადგომის შემთხვევაში, მის ადგილს ახლად არჩეული წევრი დაიკავებს, რომელიც იმ კოლონიის ასამბლეის მომდევნო სხდომაზე იქნება არჩეული, რომელსაც ის წარმოადგენდა.

ზოგიერთ კოლონიას ყოველწლიური ასამბლეა აქვს, ზოგიერთი მას გუბერნატორის ნება-სურვილის მიხედვით აგრძელებს. სამი წელი გონივრულ შუალედად იქნა მიჩნეული, ვინაიდან ამით ახალ წევრს, საკუთარ საქმეში გამოწრთობის კვალდაკვალ, მოქმედების დრო მიეცემა. გარდა ამისა, ეს ვადა იმის შესაძლებლობებსაც იძლევა, რომ, არასათანადო ქცევის შემთხვევაში, წევრი შეიცვალოს.

ნევრთა თანაფარდობა პირველი სამი წლის შემდეგ

პირველი სამი წლის შემდეგ, როდესაც საერთო ხაზინაში თითოეული კოლონიის მიერ შემოტანილი თანხის ოდენობა ცნობილი გახდება, კოლონიებიდან არჩეული ნევრების რაოდენობა, დროთა განმავლობაში, ყოველ მომდევნო არჩევნებზე ამ თანაფარდობის მიხედვით განისაზღვრება (თუმცა იმის გათვალისწინებით, რომ ნებისმიერი პროვინციიდან არჩეულ ნევრთა რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს შვიდს და არ უნდა იყოს ორზე ნაკლები).

შემდეგი მუხლით შემოთავაზებულია, რომ დიდმა საბჭომ იმგვარი საერთო გადასახადები დააკისროს და დაუნესოს კოლონიებს, რომელიც მათთვის ყველაზე უფრო თანაბარი და ნაკლებად მძიმე იქნება. მაგალითად, დავუშვათ, რომ კოლონიებში იმპორტირებულ ან წარმოებულ საქონელს მათ მცირე ოდენობის გადასახადი ან აქციზი დააკისრეს და ეს სრულიად თანაბრად გადანაწილდა ყველაზე (მაგალითად, რომზე ან ლვინოზე). სამართლიანად შეგროვების შემთხვევაში ამ გადასახადის ან აქციზის წლიური მაჩვენებელი ზოგიერთ კოლონიაში მეტი იქნება, ხოლო ზოგიერთში – ნაკლები, რადგან ზოგი კოლონია დიდია, ზოგი კი – პატარა. როდესაც შემგროვებელთა ანგარიშები იქნება წარმოდგენილი, თანაფარდობაც სწორედ მაშინ გამოჩნდება. მათგან გამომდინარე უნდა განისაზღვროს წარმომადგენელთა ის თანაფარდობა, რომელიც შემდეგ საერთო არჩევნებზე იქნება არჩეული, ოღონდ მათი რიცხვი ორიდან შვიდამდე უნდა მერყეობდეს.

ცხადია, რომ, დროთა განმავლობაში, ეს რიცხვები შეიძლება შეიცვალოს, ისევე, როგორც კოლონიების მოსახლეობა შეიძლება გადიდდეს და გაიზარდოს. შესაბამისად, თითოეული კოლონიის გადასახადის კვოტა გარემოებების მიხედვით შეიცვლება, რის შედეგადაც თითოეული მათგანის დავა და უქმაყოფილება სამართლიანი თანაფარდობის შესახებ თავიდან იქნება აცილებული, ვინაიდან ამან, შესაძლოა, დამლუპველი შედეგები მოგვიტანოს და ის ჰარმონია და კარგი შეთანხმება დაარღვიოს, რომელიც კავშირის რამდენიმე ნაწილს შორის უნდა არსებობდეს.

დიდი საბჭოს შეკრება და მონევეა

დიდი საბჭო წელიწადში ერთხელ ან კიდევ საჭიროების შემთხვევაში უნდა შეიკრიბოს იმ დროსა და ადგილას, რომელსაც ის ბოლო შეხვედრაზე დანიშნავს; ასევე, მაშინაც, თუ საგანგებო ვითარების შემთხვევაში, გენერალური პრეზიდენტი მოიწვევს მას (შვიდი წევრის წერილობითი თანხმობის მოპოვების შემდეგ) და ყოველ წევრს დროულად გაუგზავნის შეტყობინებას.

ახალი კოლონიებისა და დასახლებების ჩამოყალიბებისა და მართვის, ინდიელებთან ვაჭრობის და მათთან დადებული შეთანხმებების დარეგულირების კვალდაკვალ, ყოველწლიურად მრავალი საქმე დაგროვდება, ამიტომ წელიწადში სულ მცირე ერთი შეხვედრა მაინც არის საჭირო. ასეთ შეხვედრაზე ყოველი კოლონიისათვის სასარგებლო მრავალი საკითხი შეიძლება იყოს განხილული. ეს ყოველწლიური შეხვედრა იმ ადგილსა და დროს გაიმართება, რომელსაც გენერალური პრეზიდენტი და დიდი საბჭო თავიანთ პირველ შეხვედრაზე განსაზღვრავენ. თუმცა, ისიც შესაძლებელია, რომ ადგილისა და დროის დანიშვნა მათ თავისუფალ არჩევანს მივანდოთ ან გენერალური პრეზიდენტის უფლებამოსილებას მივაკუთვნოთ.

ომიანობის უამს უფრო ხელსაყრელი იქნება, თუ შეკრება იმ კოლონიაში გაიმართება, რომელიც მოვლენათა ეპიცენტრთან უფრო ახლოსაა.

უმჯობესია, რომ, საგანგებო ვითარების შემთხვევაში, მისი მონევეის უფლებამოსილება გენერალურ პრეზიდენტს მიენიჭოს. მაგრამ ეს უფლებამოსილება დაუფიქრებლად არ უნდა იქნეს გამოყენებული, რათა წევრები არ მოიქანცონ და მცირე საკითხების გადასაჭრელად გრძელი მგზავრობის გადატანა ხშირად არ მოუწიოთ. ამიტომ, როგორც მოსახერხებელი დამცავი მექანიზმი, შემოთავაზებულ იქნა სულ მცირე შვიდი წევრის თანხმობის აუცილებლობა.

ხანგრძლივობა

დიდი საბჭო უფლებამოსილია, აირჩიოს თავმჯდომარე. დაუშვებელია დიდი საბჭოს დათხოვნა ან სესიის გადადება, ისევე, როგორც მისი ვადის გახანგრძლივება, თუ ერთ ჯერზე შეკრე-

ბას ექვს კვირაზე მეტ ხანს მოანდომებენ; ამისათვის მათ თავად უნდა განაცხადონ თანხმობა, ან სამეფო ტახტმა უნდა გამოსცეს საგანგებო ბრძანება.

თავმჯდომარე უნდა წარსდგეს დასამტკიცებლად. გაუგებრობებისა და უთანხმოებების თავიდან ასაცილებლად კარგი იქნებოდა, თუ საბჭოს სახელით მოლაპარაკე პიროვნება მისაღები იქნება როგორც საბჭოსთვის, ასევე გენერალური პრეზიდენტისთვისაც.

ზოგჯერ გუბერნატორები თვითნებურად იყენებდნენ ასამბლეის სესიათა გადადების ან გაგრძელების უფლებამოსილებას, რათა წევრები მოექანცათ და ამა თუ იმ საკითხზე მათგან თანხმობა მიეღოთ; ხოლო ზოგჯერ უმნიშვნელო უკმაყოფილებების გამოც კი ითხოვდნენ მათ. გენერალური პრეზიდენტის მხრიდან ამ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად საგანგებო მექანიზმი იქნა შემუშავებული: გენერალურ მთავრობაში უხერხულობა და სირთულეები უფრო მეტი იქნებოდა, ვიდრე ცალკეულ კოლონიათა მთავრობებში, იმ მანძილის გათვალისწინებით, რომლითაც ისინი საკუთარი სახლებიდან იქნებოდნენ დაშორებულნი სხდომების დროს და იმ ხანგრძლივი მგზავრობის გათვალისწინებით, რომელიც ზოგიერთ მათგანს მოუწევდა.

წევრების ფინანსური უზრუნველყოფა

დიდი საბჭოს წევრები სამსახურისათვის ყოველდღიურად ათ შილინგ სტერლინგს მიიღებენ, სესიისა და შეკრების ადგილამდე მისვლის და იქიდან წამოსვლის განმავლობაში; ხოლო ერთი დღის მგზავრობად ოცი მილის გავლა ჩაითვლება.

გონივრულად იქნა მიჩნეული, რომ ანაზღაურება დანიშნულიყო, რადგან, ხარჯების გამო, შესაძლოა, ზოგიერთ შესაფერის პირს ამ სამსახურისაგან თავი შეეკავებინა. ამავე დროს, ზედმეტად მაღალი ანაზღაურების დანიშვნაც არ ივარგებდა, რადგან არაშესაფერისი პირები ცდუნების წინაშე დადგებოდნენ და ამ სამსახურს სარგებლის გამო შეუდგებოდნენ. ერთი დღის მგზავრობად ოცი მილი გზაზე შემთხვევითი შეფერხებების გათვალისწინებით

ჩაითვალა; ამასთან, იმას, ვისაც მგზავრობა უნევს, უფრო მეტი ხარჯი სჭირდება, ვიდრე იმას, ვინც შეკრების ადგილზე ცხოვრობს.

გენერალური პრეზიდენტის თანხმობა და მისი მოვალეობები

დიდი საბჭოს ყველა აქტი გენერალური პრეზიდენტის თანხმობას საჭიროებს. მისი ფუნქცია და მოვალეობაა, რომ მათი აღსრულება უზრუნველყოს.

დიდი საბჭოს ყველა აქტზე გენერალური პრეზიდენტის თანხმობა იმისთვისაა საჭირო, რომ სამეფო ტახტს ამ მთავრობაში პირდაპირი ზეგავლენის შესაძლებლობა მიეცეს და, ამით, ის დიდი ბრიტანეთის მთავრობასთან მჭიდრო კავშირში იყოს. საკანონმდებლო ხელისუფლების ერთი ნაწილის გარდა, გენერალურ პრეზიდენტს მთელი აღმასრულებელი ძალაუფლება უპყრია ხელთ.

გენერალური პრეზიდენტისა და მთავარი საბჭოს უფლებამოსილება. მშვიდობისა და ომის შეთანხმებები

დიდი საბჭოს რჩევით, გენერალურ პრეზიდენტს შეუძლია, შეინარჩუნოს ან გადახედოს ინდიელებთან დადებულ ნებისმიერ შეთანხმებას, რომლებშიც შესაძლოა კოლონიების საერთო ინტერესი იყოს ჩადებული. მას, ასევე, შეუძლია ინდიელებთან ომის გამოცხადება ან დაზავება.

ინდიელებთან ომის გამოცხადების ან მშვიდობის დამყარების უფლებამოსილება ამჟამად თითოეულ კოლონიას აქვს, ხოლო ზოგიერთს ეს უფლება ქარტიის მეშვეობითაც აქვს მინიჭებული. ასე რომ, კოლონიებისთვის, ამ კუთხით, ახალი უფლებამოსილებების მინიჭება არ იგეგმება. თუმცა, ამ უფლებამოსილების შედეგად, ერთ კოლონიას შეუძლია, რომელიმე სხვა კოლონიასთან მშვიდობის დამყარება, მაშინ როდესაც მეორე მასთან საომარ მდგომარეობაში იმყოფება; ან, უმნიშვნელო მიზეზთა გამო, მას ომის დაწყება შეუძლია მეზობელი კოლონიის თანხმობის და მასთან შეთანხ-

მების გარეშე, მიუხედავად იმისა, რომ ეს უკანასკნელი, შესაძლოა, საფრთხის წინაშე აღმოჩნდეს; ისევე, როგორც მას შეუძლია საერთო ომის პირობებში ნეიტრალიტეტის შესახებ გარკვეული შეთანხმებების დადება, ვაჭრობაში უპირატესობათა მოპოვების მიზნით, რაც საერთო მტრის მომარაგებას შეუწყობს ხელს. ასეთი შემთხვევები ადრეც ყოფილა. ამიტომ მიჩნეულ იქნა, რომ უკეთესი იქნებოდა, თუ საერთო ხასიათის შეთანხმებები საერთო მიმართულების ქვეშ მოექცეოდა. ამის მეშვეობით საერთო საქმისათვის სასარგებლო საკითხები შეთანხმებული და გათვალისწინებული იქნებოდა.

ინდიელებთან ვაჭრობა

საჭიროა ისეთი კანონები შეიქმნას, რომლებიც ინდიელებთან ვაჭრობის ყველა მხარეს დაარეგულირებენ.

კოლონიებს და ინდიელებს შორის ვაჭართა თაღლითობის გამო მრავალი დავა და ომი წარმოქმნილა; ისინი ინდიელებს ათრობდნენ და შემდგომ ატყუებდნენ, რაც კოლონიებს ქონებისა და დიდი სისხლის ფასად უჯდებოდათ. ცალკეული კოლონიები იმდენად დაინტერესებულნი არიან ვაჭრობაში, რომ შესაძლოა არ აღიარონ ის რეგულაციები, რომელიც ყველასათვის სასარგებლო იქნება. ამდენად, საუკეთესო გამოსავლად იქნა მიჩნეული მათი საერთო მიმართულების ქვეშ მოქცევა.

შესყიდვები ინდიელებისაგან

ინდიელებისგან ისინი იმ მიწებს ყიდულობენ სამეფო ტაქტისათვის, რომლებიც ცალკეული კოლონიების საზღვრებს მიღმა არიან და რომლებიც არ იქნება მოქცეული კოლონიების საზღვრებში, მას შემდეგ, რაც მათი ფართობი მოსახერხებელ ზომამდე შემცირდება.

ინდიელებისაგან კერძო პირების მიერ განხორციელებულ შესყიდვებს მრავალი უხერხულობა სდევდა თან. ისინი ხშირად

ერეოდნენ მათ საქმეში და დასახელებათა გაურკვევლობის, მრავალი კამათისა და ძვირადღირებული სამართლებრივი დავის საბაზს იძლეოდნენ და, ამგვარად, სადაოდ ქცეული მიწის დასახლებას უშლიდნენ ხელს. შემდეგ ინდიელებს ზემოხსენებული კერძო შესყიდვების გზით ატყუებდნენ, რისი შედეგიც იყო უქმყოფილება და ომები. ყოველივე ამის თავიდან აცილება საჯარო და სამართლიანი შესყიდვების მეშვეობით იქნება შესაძლებელი.

ამერიკის კოლონიათა რამდენიმე ქარტია საზღვრებს სამხრეთის ზღვისაკენ აფართოებს, რაც, სავარაუდოდ, სიგრძეში სამი ან ოთხი ათასი მილია, ხოლო სიგანეში – ერთი ან ორი ასეული მილი. მიჩნეულ იქნა, რომ მთავრობის საერთო მიზნისათვის საზღვრები დროულად უნდა შემცირდეს ხელსაყრელ ფართობებამდე.

ამ ხელში ჩაგდებული მიწებისაგან მხოლოდ მცირე მათგანი თუ არის ინდიელებისაგან შესყიდული.

ამ მიწების შესყიდვა ბევრად უფრო იაფი დაჯდება, ვიდრე მათი დაკავება და ძალის გამოყენებით შენარჩუნება, რადგან ინდიელები ერთობ გონივრულად იქცევიან მიწის შესახებ თავიანთ მოთხოვნებში. ხოლო მათი თარეშისაგან უზარმაზარი სასაზღვრო ზოლის დაცვის ხარჯები საკმაოდ დიდი იქნება, რადგან ყოველი კუთხე-კუნჭული მუდმივად უნდა იყოს დაცული. ჩვენ ხომ არ ვიცით, თუ სად და როდის უნდა ველოდოთ მათ.

ახალი დასახლებები

ამ შესყიდვების საფუძველზე ისინი მიწებზე ახალ დასახლებებს ქმნიან და ამ მიწებს მეფის სახელით გასცემენ, რითაც სამეფო ტახტს საერთო ხაზინის სარგებლობისათვის კვიტ-რენტის თანხას უტოვებენ.

უკეთესი იქნებოდა, რომ მრავლის ნაცვლად ერთი შემსყიდველი ყოფილიყო და ეს შემსყიდველი სამეფო ტახტი ან მისი სახელით მოქმედი კავშირი იყოს. ამ შემთხვევაში გარიგებები უფრო ადვილად შედგებოდა და ურიცხვი მყიდველებისაგან ფასზე ზემოქმედება, ინდიელებისაგან კერძო შესყიდვების ირგე-

ლივ სამომავლო დავები და დიდ მიწებზე ცალკეული პირების მონოპოლიები (რაც ქვეყნის კოლონიზაციის და დასახლების პროცესისათვის დამლუპველია) თავიდან იქნებოდა აცილებული. გარდა ამისა, მიწა ახალმოსახლეებს კვლავ მცირე ნაკვეთებად გადაეცემოდა, დროთა განმავლობაში დაგროვილი იჯარის თანხები მთავრობის მხარდასაჭერ ფინანსებად იქცეოდა – ქვეყნის დასაცავად, გადასახადების შესამსუბუქებლად და ა.შ.

დაე, ტბებზე განლაგებულმა ძლიერმა ფორტებმა, ოჰაიომ და ა.შ., იმავდროულად ჩვენი ამჟამინდელი საზღვრები დაიცვან, ისევე, როგორც ის კოლონიები, რომლებიც მათი მფარველობის ქვეშ შეიქმნა; ხოლო ეს კოლონიები, თავის მხრივ, ერთობლივად დაიცავენ ამ ფორტებს და უკეთ შეინარჩუნებენ მეგობრულ ურთიერთობას შორეულ ინდიელებთან.

ცალკეულ კოლონიას მცირე ძალა აქვს იმისათვის, რომ თავისი ძველი საზღვრები შორ მანძილზე ახალი დასახლებებით გააფართოვოს. მაგრამ კავშირის გაერთიანებული ძალით შესაძლებელია, რომ იმ ადგილებში ერთი ან ორი ახალი კოლონია დაარსდეს, ან ძველი კოლონია ცალკეული მიმართულებებით გაფართოვდეს, რათა ჩვენი ამჟამინდელი საზღვრების უსაფრთხოება და ვაჭრობისა და ადამიანების რაოდენობის ზრდა უზრუნველვყოთ, რითაც შეწყდება კანადასა და ლუიზიანას შორის ფრანგული კომუნიკაცია და მათ შორის არსებული მიწების სწრაფი დასახლება.

ახალი კოლონიების დასახლების შესაძლებლობა ამ გეგმის ღირებულ ნაწილად არის მიჩნეული. ამას კი ორი კავშირი ისე კარგად ვერ განახორციელებს, როგორც ერთი.

კანონები, რომლითაც კოლონიები უნდა იმართონ

ისინი ქმნიან კანონებს, რომლებიც აწესრიგებენ და მართავენ ამ ახალ დასახლებებს, ვიდრე სამეფო ტახტი მათთვის კონკრეტულ მთავრობას ჩამოაყალიბებს.

გონივრულად იქნა მიჩნეული, რომ ახალი კოლონიებისთვის შესაფერისი კანონების შექმნის უფლებამოსილება გენერალური პრე-

ზიდენტისა დე დიდი საბჭოსთვის მიენიჭებინათ; რომელთა მფარველობის ქვეშაც თავდაპირველად ისინი მოექცეოდნენ დე რომლებიც მათი მდგომარეობის შესახებ კარგად იქნებოდნენ ინფორმირებულნი, რადგან თავად განახორციელებდნენ მათ დასახლებას. ხოლო როდესაც მათი მოსახლეობა გარკვეულ მაჩვენებელს მიაღწევდა, მაშინ სამეფო ტახტის მიერ მათთვის სრულყოფილი დე შესაბამისად განსაზღვრული მთავრობა ჩამოყალიბდებოდა.

სამეფო ტახტის მიერ პრეზიდენტის შემცვლელის დანიშვნა, რომელიც, გენერალური პრეზიდენტის სიკვდილის ან არყოფნის შემთხვევაში, მის ადგილს დაიკავებდა, ალბათ, ამ გეგმას ბევრად გააუმჯობესებდა. ხოლო თუ ცალკეული პროვინციების ყველა გუბერნატორი შტატის მუდმივი საბჭოს შემადგენლობაში შევიდოდა, გენერალური პრეზიდენტისათვის დახმარებისა დე რჩევის მიცემის მიზნით, მაშინ ეს კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი წინსვლა იქნებოდა.

ჯარისკაცების შეკრება, ხომალდების აღჭურვა დე ა.შ.

ისინი კრებენ დე ანაზღაურებას უზდიან ჯარისკაცებს, აშენებენ ფორტებს ნებისმიერი კოლონიის დასაცავად დე ამზადებენ სამხედრო ხომალდებს ნაპირებსა დე ოკეანეზე, ტბებზე თუ დიდ მდინარეებზე ვაჭრობის დასაცავად. მაგრამ მათ არ შეუძლიათ კოლონიებიდან ჯარისკაცების ძალით განწევა საკანონმდებლო ორგანოს თანხმობის გარეშე.

მიჩნეულ იქნა, რომ საზოგადოებრივი სამსახურის მიზნით რამდენიმე კოლონიის მიერ შეკრებილი დე ანაზღაურებული ადამიანების რაოდენობა, ყოველთვის ვერ დააკმაყოფილებს ამა თუ იმ ექსპედიციის საჭიროებას. დაეუშვათ, რომ ნიუ ჰემფშირში, საგანგებო მდგომარეობის არსებობის გამო, ათასი კაცია საჭირო. ასეთ შემთხვევაში, სამხრეთ კაროლინის მსგავსი შორეული კოლონიებიდან ორმოცდაათ-ორმოცდაათი ან ას-ასი კაცი რომ შევკრიბოთ, არ იქნება მოსახერხებელი; თანაც მგზავრობა ხარჯიანი იქნება დე, შესაძლოა, ვიდრე ისინი შეიკრიბებიან, საგანგებო მდგომარეობაც აღარ იყოს. ამიტომ, საუკეთესო გამოსავალი იქნებოდა, რომ ისინი შეგვეკრიბა (მათთვის საკმაო თანხისა დე ანაზღაურების შეთავა-

ზებით) იმ ადგილთან ახლოს, სადაც მათზე საჭიროება იქნებოდა, რათა, სამსახურის ამოწურვის შემდეგ, ისინი კვლავ დაგვეთხოვნა.

ამჟამად ცალკეული კოლონიები საკუთარი ხარჯით ფორტების მშენებლობას აყოვნებენ და აცხადებენ, რომ ეს თანაბრად სასარგებლო იქნება მათი მეზობელი კოლონიებისთვისაც. ისინი, თავის მხრივ, უარს ამბობენ მონაწილეობაზე იმ ვარაუდის გამო, რომ ფორტები მათი მონაწილეობის გარეშეც აშენდება და შენარჩუნდება. ეს უსამართლო ქცევა მთლიანობას ასუსტებს; ფორტები ხომ ყოველი მათგანის სასიკეთოდ შენდება. შესაბამისად, მიჩნეულ იქნა, რომ ისინი ყველას მიერ ყოფილიყო აშენებული და შენარჩუნებული საერთო ხაზინის ხარჯზე.

ომის დროს, ხშირად პატარა სამხედრო ხომალდებია აუცილებელი, რათა კოლონიების ნაპირები წვრილ-წვრილი მეკობრეებისაგან გაინჰინდოს. ხოლო კავშირის მიერ ყოველივე ამის უზრუნველყოფა უპირატესობა იქნება იმ კოლონიებისთვის, რომლებიც ზღვის პირას მდებარეობენ და რომელთა სახმელეთო საზღვრებიც სხვა კოლონიების მიერ არის დაცული, რადგან ისინი უშუალო სარგებელს ვერ იღებენ გამაგრებული ფორტებიდან.

კანონების შექმნა, გადასახადების დაკისრება და სხვა უფლებამოსილებები

ამ მიზნით მათ კანონთა შექმნის უფლებამოსილება გააჩნიათ. ისინი აკისრებენ ისეთ გადასახადებს და ბეგარას, რომელსაც ისინი თანასწორად და სამართლიანად მიიჩნევენ (ზოგიერთი კოლონიის მაცხოვრებლების შესაძლებლობებისა და სხვა გარემოებების გათვალისწინებით) და რომელთა აკრეფა შესაძლებელი იქნება მინიმალური უქმაცოფილების ხარჯზე. სჯობს ფუფუნება შევამციროთ და წარმოება უსარგებლო და ზედმეტი გადასახადებით არ დავამძიმოთ.

კანონები, რომელთა შექმნის უფლებამოსილება გენერალურ პრეზიდენტსა და დიდ საბჭოს აქვთ, თავისი არსით, აუცილებლად ისეთი უნდა იყოს, რომ ხელი შეუწყოს დასახლებათა მართვას; ჯარიკაცების შეკრებას, მართვას და ანაზღაურებას; ინდიელებთან ვაჭრობის მოწესრიგებას და საერთო გადასახადებისა თუ ბეგარის

დაკისრებასა და აკრეფას (მათ უნდა გააჩნდეთ უფლებამოსილება, რომ განსაკუთრებულ შემთხვევებში, კერძოდ, ომის დროს, მტრისათვის კოლონიების მიერ რაიმე სახის საქონლის მიწოდება აკრძალონ). მაგრამ სულაც არ იგეგმება, რომ ისინი ცალკეული კოლონიის კონსტიტუციაში ან მართვაში ჩაერიონ. ამ კოლონიებმა კვლავ თავიანთი კანონებით უნდა იხელმძღვანელონ და საკუთარი გადასახადები დაანესონ და აკრიფონ, როგორც ეს უნინ ხდებოდა.

საერთო ხაზინადარი და ცალკეული ხაზინადარი

ნებისმიერ მთავრობაში მათ შეუძლიათ, დანიშნონ საერთო ხაზინადარი და ცალკეული ხაზინადარი, როდესაც ეს საჭირო გახდება. დროდადრო მათ შეუძლიათ, თითოეული მთავრობის ხაზინიდან საერთო ხაზინაში თანხები გამონერონ ან მათზე სპეციალური გადასახადი დაანესონ, იმის მიხედვით, თუ რა იქნება იმ დროს მათთვის ხელსაყრელი.

ხაზინადარი მხოლოდ საერთო თანხებს პატრონობენ და არა თითოეული კოლონიის ცალკეულ თანხებს. ეს უკანასკნელი მათ განკარგულებაში და მათივე ხაზინადარების ხელში რჩება.

როგორ უნდა მოხდეს ფულის გამოშვება

გენერალური პრეზიდენტისა და დიდი საბჭოს ერთობლივი ბრძანების გარეშე ფულის გამოშვება არ შეიძლება; იმ შემთხვევის გარდა, როდესაც თანხა გარკვეული მიზნებისათვის არის განკუთვნილი, ხოლო გენერალურ პრეზიდენტს კი შესაბამისი აქტით მინიჭებული აქვს ამგვარი თანხების გამონერის უფლება.

იმისათვის, რომ თავიდან ავიცილოთ ფულის არასწორი გამოყენება, ან მისი იმგვარი გამოყენება, რომელიც სამეფო ტახტისა და ხალხის უკმაყოფილებას გამოიწვევს, საჭიროდ იქნა მიჩნეული, რომ ფინანსებთან დაკავშირებულ ყველა საკითხში გენერალურმა პრეზიდენტმა და დიდმა საბჭომ ერთობლივად იმოქმედონ.

ანგარიშები

საერთო ანგარიშები ყოველწლიურად უნდა შეჯამდეს და ამის შესახებ რამდენიმე ასამბლეას უნდა წარედგინოს.

ყოველწლიური ანგარიშების შესახებ თითოეული ასამბლეის ინფორმირებით, ისინი კმაყოფილნი დარჩებიან დიდ საბჭოში მათი წარმომადგენლების გონიერული და პატიოსანი მოღვაწეობით.

კვორუმი

დიდი საბჭოს კვორუმი, რომელსაც გენერალურ პრეზიდენტთან ერთად მოქმედების უფლებამოსილება მიენიჭება, ოცდახუთ წევრს შეადგენს და მასში კოლონიების უმრავლესობიდან ერთი ან მეტი წარმომადგენელი უნდა იყოს.

მართალია, ეს კვორუმი დიდია, მაგრამ მიჩნეულ იქნა, რომ ზოგადად კოლონიებისათვის არადამაკმაყოფილებელი იქნებოდა, თუ ყველასათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის საქმეები მცირე რაოდენობის წევრების, ან თუნდაც ამ ოცდახუთი წევრის მიერ იქნებოდა შესრულებული, თუ მათ შორის კოლონიების უმრავლესობიდან სულ მცირე ერთი წევრი არ იქნებოდა. სხვაგვარად, თუ მთელი კვორუმი კავშირის ერთ ბოლოში მდებარე სამი ან ოთხი კოლონიის წარმომადგენლისაგან იქნებოდა შემდგარი, მაშინ, შესაძლოა, მათ იმგვარი რამ განეხორციელებინათ, რაც სხვებთან მიმართებაში უთანასწორო იქნებოდა ამით კი მთლიანობისათვის საზიანო უკმაყოფილება და უთანხმოება წარმოიქმნებოდა.

კანონები, რომლებიც უნდა გადაიგზავნოს

კანონები, რომელსაც ისინი ზემოხსენებული მიზნებისათვის შექმნიან, ინგლისის კანონებთან შეუთავსებელი არ უნდა იყოს, არამედ, რამდენადაც შესაძლებელია, თანხმობაში უნდა იყოს მათთან. მათი მიღების შემდეგ, ისინი სწრაფად უნდა გადაიგზავნოს მეფის საბჭოში სანქციისათვის; ხოლო თუ წარდგენიდან სამი

ნლის განმავლობაში კანონები არ იქნა უარყოფილი, მაშინ ისინი ძალაში უნდა შევიდეს.

ეს სამეფო ტახტის დაკმაყოფილების მიზნით იქნა მიჩნეული საჭიროდ, რათა თავიდან ბოლომდე ბრიტანეთის იმპერიის ყველა ნაწილის მთლიანობა ყოფილიყო შენარჩუნებული და კანონების შექმნისას განსაკუთრებული სიფხიზლე და წინდახედულება გამოგვეჩინა, რათა ისინი, თავისი არსით, საერთო სარგებლობისათვის კარგი ყოფილიყო.

გენერალური პრეზიდენტის სიკვდილი

გენერალური პრეზიდენტის სიკვდილის შემთხვევაში, მას დროებით დიდი საბჭოს თავმჯდომარე ჩაანაცვლებს. მას უფლებამოსილება და ძალაუფლება ექნება იმ დრომდე, ვიდრე მეფის ნება-სურვილი არ გახდება ცნობილი.

უმჯობესი იქნებოდა, რომ სამეფო ტახტს ვიცე-პრეზიდენტი დაენიშნა, როგორც ეს ზემოთ აღვნიშნეთ, რათა მას გენერალური პრეზიდენტის სიკვდილის ან არყოფნის შემთხვევაში, მისი ადგილი დაეკავებინა. ამრიგად, ჩვენ უფრო იმედიანად ვიქნებოდით, რომ კოლონიებს შესაფერისი ხელმძღვანელი ჰყავს. ხოლო ორივე მათგანის სიკვდილის ან არყოფნის შემთხვევაში, ამ ადგილს თავმჯდომარე დაიკავებდა (ან მეფის უზუცესი გუბერნატორი), ვიდრე მისი უდიდებულესობის ნება-სურვილი არ გახდებოდა ცნობილი.

როგორ უნდა დაინიშნონ მოხელეები

სამხედრო კომიტეტის ყველა მოხელე, რომელიც საზღვაო ან სახმელეთო სამსახურში იმსახურებს, ამ კონსტიტუციის თანახმად უნდა მოქმედებდეს და ისინი გენერალურმა პრეზიდენტმა უნდა წარადგინოს. თუმცა დიდი საბჭოს თანხმობის მოპოვებაც არის საჭირო, ვიდრე ისინი რწმუნებას მიიღებდნენ. ხოლო ყველა სამოქალაქო მოხელე დიდი საბჭოს მიერ უნდა იყოს წარდგენილი და მოვალეობის შესრულებამდე ისინი გენერალურმა პრეზიდენტ-

მა უნდა დაამტკიცოს.

მიჩნეულ იქნა, რომ სამსახურისათვის ერთობ საზიანო იქნებოდა, თუ ხალხისათვის უცნობი ან მიუღებელი მოხელეები დაინიშნებოდნენ. ამერიკელების უმეტესობა ნებაყოფლობით მსახურობს იმ მოხელეებთან, რომელთაც ისინი იცნობენ და არ სურთ უცნობების სამსახურში ჩადგომა, რომლებიც გუბერნატორთა მიერ ხშირად სარგებლის მიღების ან სხვა ტიპის ინტერესის გამო ინიშნებიან. სამსახურში აქ მუდმივად მზადყოფნაში მყოფი ჯარსკაცები როდი იგულისხმება, არამედ ნებისმიერი ტიპის მოულოდნელი და ხანმოკლე სამსახური ჩვენი კოლონიების დასაცავად ან მტრის ტერიტორიებზე შესაჭრელად (როგორც ეს უკანასკნელ ომში კეიპ ბრეტონის ექსპედიციისას* მოხდა, რომელშიც, როგორც რიგითი ჯარისკაცი, მრავალი მოქმედი ფერმერი და ვაჭარი ჩაება მშობლიური ქვეყნის ოფიცერთა ხელმძღვანელობის ქვეშ, რომელთა მიმართაც მათ პატივისცემა და სიყვარული გააჩნდათ. ეს ხალხი სამსახურს მუდმივ ჯარში ან ინგლისის ოფიცერთა ხელმძღვანელობის ქვეშ არ დათანხმდებოდა).

ამდენად, საუკეთესო გამოსავლად იქნა მიჩნეული, რომ საბჭოს ოფიცერთა დანიშვნის უფლებამოსილება მინიჭებოდა, რასაც ხალხი კარგი ადამიანების არჩევის ერთგვარ გარანტიად აღიქვამდა. ამასთან მიჩნეულ იქნა, რომ ამგვარი უზრუნველყოფის გარეშე, საგანგებო ვითარების შემთხვევაში, ამ ადამიანების სამსახურში ჩაბმა, ბევრად უფრო დიდ ხარჯებთან იქნებოდა დაკავშირებული, ხოლო განვევის გზით მოსულთა რაოდენობა კი ბევრად მცირე აღმოჩნდებოდა. ამიტომ, მეფის სამსახურისა და ხალხის საერთო სარგებლობისათვის, ამ კონკრეტული მიმართულებით სწრაფვა ამერიკის ყველა კოლონიის მასშტაბით უნდა შესუსტებულიყო. ამგვარი რამ ხომ უკვე განხორციელდა ცალკეული კოლონიების ქარტიებში, უფრო ზუსტად კი, კონექტიკუტსა და როდ აილენდში.

სამოქალაქო მოხელეები მეტწილად გადასახადების ამკრეფნი და ხაზინადარნი იქნებიან. ამდენად, საბჭოსათვის, შესაფერისი პირები, ალბათ, ცნობილნი იქნებიან.

როგორ უნდა შეივსოს ვაკანსიები

იმ შემთხვევაში, თუ ვაკანსია ამ კონსტიტუციის ქვეშ მოქმედი რომელიმე სამოქალაქო ან სამხედრო მოხელის გარდაცვალების, ან დათხოვნის შედეგად გაჩნდება, იმ პროვინციის გუბერნატორს, სადაც ამგვარი ვაკანსიებია, თავად შეუძლია ვინმეს დანიშვნა, ვიდრე გენერალური პრეზიდენტის და მთავარი საბჭოს ნება არ გახდება ცნობილი.

მიჩნეულ იქნა, რომ უკეთესი იქნებოდა თუ ვაკანსიებს თითოეულ პროვინციაში გუბერნატორი შეავსებდა, ვიდრე ახალი დანიშვნა რეგულარულად განხორციელდებოდა. სხვაგვარად ეს სამსახური დაზარალდება, ვიდრე გენერალური პრეზიდენტი და მთავარი საბჭო შესვენდრას მოახერხებენ.

საგანგებო ვითარებაში თითოეულ კოლონიას თავად შეუძლია საკუთარი თავის დაცვა

მიუხედავად საერთო კონსტიტუციისა, ცალკეული სამხედრო და სამოქალაქო ინსტიტუტები თითოეულ კოლონიაში ამჟამინდელ მდგომარეობაში დარჩება. მოულოდნელი საგანგებო ვითარებისას, ნებისმიერ კოლონიას შეუძლია, თავად დაიცვას საკუთარი თავი და წარმოადგინოს ამისათვის საჭირო ხარჯების ანგარიშები გენერალური პრეზიდენტისა და დიდი საბჭოს წინაშე, რომლებიც ბრძანებას გამოსცემენ ანაზღაურების გაცემაზე, თუ ისინი წარმოდგენილ ანგარიშს სამართლიანად და გონივრულად მიიჩნევენ.

სხვაგვარად ეს ერთიანი კავშირი მის ცალკეულ ნაწილებს დაასუსტებს, რაც მის განზრახვას ეწინააღმდეგება. ანგარიშები გენერალურმა პრეზიდენტმა და დიდმა საბჭომ უნდა განიხილონ და მათვე უნდა მისცენ ამაზე თანხმობა, თუ ისინი გონივრულად იქნა მიჩნეული. ეს აუცილებელია იმისათვის, რათა კოლონიები საკუთარი თავდაცვის საქმეში მხნედ იყვნენ. თანაც ხარჯი ნაკლები იქნება, თუ ის ყველაზე გადანაწილდება. ამავდროულად, ამგვარი თავდაცვის დროს წინდაუხედავი და უმიზნოდ გახარჯული თანხების შემონიშნის შესაძლებლობაც გაჩნდება.

შენიშვნა. 1789 წლის 9 თებერვალი

დღეს უკვე შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ თუ წინამდებარე გეგმა, ან რალაც მისი მსგავსი, მიღებული და განხორციელებული იქნებოდა, კოლონიის მეტროპოლიისაგან გამოყოფა ასე სწრაფად ვერ მოხერხდებოდა და, ამდენად, არც იმ ზიანით დავიტანჯებოდით, დღეს ორივე მხარე რომ განიცდის. ალბათ, ამგვარი გამოყოფა მომდევნო საუკუნის განმავლობაში თუ მოხერხდებოდა. თუ კოლონიების ამგვარი გაერთიანება მართლაც მოხდებოდა, როგორც ეს გეგმაშია გათვალისწინებული, მაშინ მათი თავდაცვისათვის ეს საფასურით საკმარისი იქნებოდა. შესაბამისად, ამ მიზნით ბრიტანეთიდან ჯარის გამოგზავნაც საჭირო არ გახდებოდა. საგერბო კანონის შესახებ აქტის შემუშავების გამო პრეტენზიები არ იარსებებდა,* აღარც სხვა ღონისძიებების შემუშავება გახდებოდა საჭირო, რათა ბრიტანეთის პარლამენტის მიერ მიღებული აქტების ძალით ამერიკიდან გადასახადების ამოღება მომხდარიყო, რაც დარღვევების მიზეზს წარმოადგენდა და რაც სისხლისა და ქონების ფასად დაგვიჯდა. ასე რომ, იმპერიის სხვადასხვა ნაწილები კვლავაც მშვიდობით თანაარსებობას გააგრძელებდნენ. თუმცა ამ გეგმის ბედი გასაოცარი იყო. რადგან კონგრესში მრავალდღიანი დანვრილებითი განხილვის შედეგად მასზე ერთსულოვანი შეთანხმება იქნა მიღწეული, მისი ასლები თითოეული პროვინციის ასამბლეაში დაიგზავნა შეთანხმებისათვის და ერთი-ც ინგლისის სამინისტროში, სამეფო ტახტის მიერ შემდგომი მოწონებისათვის. მაგრამ სამეფო ტახტმა დაიწუნა ის, როგორც კონსტიტუციის დემოკრატიული ნაწილისათვის მეტი მნიშვნელობის მიმნიჭებელი, ხოლო თითოეულმა ასამბლეამ – როგორც ზედმეტად მეტი უფლებამოსილების მიმნიჭებელი. ამდენად, ის სრულად იქნა უარყოფილი.

სარედაქციო შენიშვნები

კვაკერები – „მეგობართა რელიგიური საზოგადოების“ (*The Religious Society of Friends*) – პროტესტანტული რელიგიური მიმართულების – წარმომადგენლები. კვაკერობა წარმოიშვა ინგლისში XVII საუკუნის II ნახევარში. კვაკერები ქადაგებდნენ პაციფიზმს და ენეოდ-ნენ საქველმოქმედო საქმიანობას.

ოპიოსა და ტბებისაკენ – იგულისხმება ჩრ. ამერიკაში მდებარე დიდი ტბები: ზემო ტბა, მიჩიგანის ტბა, ჰურონის ტბა, ონტარიოს ტბა და ერის ტბა.

ამას შეიძლება დაემატოს ის, რომ კავშირის... – გეგმის დანარჩენი ნაწილი დაკარგულია.

კვიტ-რენტა – ინგლისის ამერიკულ კოლონიებში: ფიქსირებული გადასახადი მინაზე.

აქტის მიღებიდან || თვის განმავლობაში – ტექსტში თვეების ზუსტი რაოდენობა მითითებული არ არის.

უკანასკნელ ომში კეიპ ბრეტონის ექსპედიციისას – „უკანასკნელ ომში“ ფრანკლინი გულისხმობს „მეფე ჯორჯის ომს“ (1744-1748 წწ.), რომელიც წარმოადგენდა ავსტრიული მემკვიდრეობისათვის ომის (1740-1748 წწ.) ნაწილს. 1744 წელს ფრანგმა კოლონისტებმა ფორტი ანაპოლისი აიღეს. თავის მხრივ, 1745 წელს ინგლისელებმა დაიპყრეს ლუისბურგის ციხე-სიმაგრე კ. კეიპ ბრეტონზე (თანამედროვე კანადა).

საგერბო კანონის შესახებ აქტის შემუშავების გამო პრეტენზიები არ იარსებებდა – 1765 წელს ინგლისის პარლამენტმა მიიღო კანონი საგერბო გადასახადის შესახებ, რომლის თანახმად, ამერიკულ კოლონიებში ნებისმიერი სახის კომერციულ საქმიანობაზე გადასახადები დანესდა. კანონს ამერიკელი კოლონისტების მხრიდან მძლავრი წინააღმდეგობა შეხვდა. 1766 წლის დასაწყისში ინგლისის პარლამენტი იძულებული გახდა, გაეუქმებინა კანონი საგერბო გადასახადის შესახებ.

ჯონ ადამსი

**ნაშრომი საეკლესიო და ფეოდალური
სამართლის შესახებ**

ავტორის შესახებ:

ჯონ ადამსი (1735-1826) – თვალსაჩინო ამერიკელი სახელმწიფო მოღვაწე, იურისტი და დიპლომატი. როგორც ცნობილია, დამოუკიდებლობის დეკლარაციის (1776 წ.) ტექსტის შედგენისას ადამსმა ერთობ მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწია თომას ჯეფერსონს. იგი აქტიურად მონაწილეობდა დეკლარაციის მიღების პროცესშიც. აღსანიშნავია, რომ მასაჩუსეტისის კონსტიტუციის პროექტი (1780 წ.) სწორედ ადამსმა შექმნა. 1789 წელს ადამსი ამერიკის შეერთებული შტატების პირველ ვიცე-პრეზიდენტად აირჩიეს, ხოლო, მოგვიანებით, 1797 წელს, იგი ამერიკის შეერთებული შტატების მეორე პრეზიდენტად იქნა არჩეული. პრეზიდენტის თანამდებობაზე მან ერთი ვადით იმსახურა, 1801 წლამდე; მიუხედავად დიდი ძალისხმევისა, 1800 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებზე, ადამსმა გამარჯვების მოპოვება ვერ შეძლო და პირველობა თომას ჯეფერსონს დაუთმო. ჯონ ადამსი მრავალი მნიშვნელოვანი სამართლებრივი და ისტორიული ნაშრომის ავტორია.

ნაშრომის შესახებ:

„ნაშრომი საეკლესიო და ფეოდალური სამართლის შესახებ“ ადამსმა ანონიმურად გამოაქვეყნა „ბოსტონის გაზეთში“ 1765 წლის აგვისტოში. თავის ნერილში ადამსი მკვეთრად დაუპირისპირდა ინგლისის პოლიტიკას, რომელიც ამერიკული კოლონიების მაცხოვრებლებს მათ ძირითად უფლებებს უზღუდავდა და ართმევდა. ადამსი მიიჩნევდა, რომ კოლონიების მაცხოვრებლები იგივე უფლებებითა და თავისუფლებებით უნდა სარგებლობდნენ, როგორც ინგლისის მოქალაქეები. თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: *The Political Writings of John Adams, edited by George A. Peek Jr.* (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2003), გვ. 4-21.

ნაშრომი საეკლესიო და ფეოდალური სამართლის შესახებ

„უმეცრება და გაუფრთხილებლობა ადამიანთა მოდგმის და-
ლუპვის ორი უმთვარესი მიზეზია“, – ეს დოქტორ ტაილოტსონის* დაკვირვებაა მომავალი უკედავი სახელმწიფოსადმი მისი თანამოძმეების მისწრაფებასთან მიმართებაში. მაგრამ ეს დებულება თანაბრად უტყუარი და მნიშვნელოვანი იქნება იმ შემთხვევაშიც, თუ მას საზოგადოებაში ადამიანთა სააქაო ბედნიერებისთვის გამოვიყენებთ. ყველაზე ადრეულ ეპოქებში აბსოლუტური მონარქია მმართველობის საყოველთაო ფორმა იყო. მეფენი, ისევე, როგორც მათი დიდებული მრჩეველნი და სარდალნი, სასტიკ ტირანიას ახორციელებდნენ იმ ადამიანთა მიმართ, რომლებიც იმ ეპოქისთვის გონიერ ადამიანებად ითვლებოდნენ, მაგრამ რომელთა გონიერებაც ოდნავ აღემატებოდა იმ აქლემებისა და სპილოების გონიერებას, რომლებსაც ისინი გადაადგილებისათვის და საბრძოლო იარაღის გადასატანად იყენებდნენ.

ჩვენს დროში, ალბათ ველარ მივაკვლევთ იმ მიზეზებს, რომელთა გამოც შუა საუკუნეების ადამიანები, ზოგადად, უფრო მცოდნენი იყვნენ. თუმცა ფაქტი ამკარაა: ადამიანთა შორის, სადაც კი საზოგადო ცოდნამ და გონიერებამ მოიკიდა ფეხი, დესპოტური მმართველობა და სხვა ყოველგვარი ჩაგვრა პროპორციულად შემცირდა, ან სულაც გაქრა. ადამიანი ამკარად დიადი სულის პატრონია. ამდენად, მის ბუნებაშიც იგივე პრინციპი – მსწრაფელი, გულმონწყალეებაზე დამყარებული, ცოდნით ნასათუთები დიადი პრინციპი მოქმედებს; მე მხედველობაში მაქვს ძალაუფლების სიყვარულიც, რომელიც ასე ხშირად გამხდარა მონობის მიზეზი, ხოლო თავისუფლების არსებობისას კი თავისუფლების მიზეზი. ხოლო თუ ეს ის პრინციპია, რომელიც მარადფამს აქეზებდა ამა ქვეყნის ხელმწიფეებსა და მთაერებს, გაიძვერობისა და ძალადობის ყველა ხერხით თავი აერიდებინათ საკუთარი ძალაუფლების შეზღუდვისათვის, მაშინ ეს სწორედ ის

პრინციპიცაა, რომელიც მუდამ აგულიანებდა უბრალო ხალხს, დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ეზრუნათ და ძალისხმევა არ დაეზოგათ, რომ დიდებულთა ძალაუფლება სამართლიანობისა და კეთილგონიერების ფარგლებში მოექციათ.

სანყალი ხალხი მართლაც რომ ნაკლებ ილბლიანი იყო, ვიდრე დიდებულნი. მათ იშვიათად თუ ჰქონდათ თავისუფალი დრო ან შესაძლებლობა, რათა გაერთიანებულიყვნენ და ძალ-ლონე მოეკრიბათ. ვინაიდან ისინი არ იყვნენ ნაზიარები ხელოვნებებს და წერა-კითხვის უცოდინრებიც იყვნენ, იშვიათად ახერხებდნენ მუდმივმოქმედი ოპოზიციის ჩამოყალიბებას და მის მხარდაჭერას. დიდებულებმა იცოდნენ, რომ ადამიანთა მოდგმის ზნე და ხასიათი სწორედ ამგვარი იყო. შესაბამისად, ყველა ეპოქაში ისინი ცდილობდნენ, მდაბიოებისათვის, როგორც მათ აგდებულად უწოდებდნენ, არ მიეცათ მათი უფლებების განმტკიცებისა და მათი დანაშაულების გამოსწორების საშუალება. მე მათ იმგვარ უფლებებზე ვსაუბრობ, რომელიც უდავოდ წინ უძღვის ყოველგვარ მიწიერ მეუფებას, უფლებებზე რომელთა ადამიანური კანონებით შეცვლა ან შეზღუდვა შეუძლებელია; უფლებებზე, რომელიც სამყაროს დიადი კანონმდებლის მიერ არის შემოღებული.

ქრისტიანობის მიღების შემდგომ ტირანიის ორი უდიდესი სისტემა, რომელიც ამ სანყისიდან აღმოცენდა, საეკლესიო და ფეოდალური სამართალია. ბატონობის სურვილი, ის დიდი პრინციპი, რომლის მეშვეობითაც ჩვენ ესოდენ მრავალი სიკეთისა და უკეთურების აღწერას ვეცადეთ, სათანადო შეზღუდვების შემთხვევაში, ადამიანის გონებაში არსებული, ერთობ სასარგებლო და კეთილშობილური სწრაფვაა. მაგრამ როდესაც ეს შეზღუდვები იხსნება, ის შემლახავ, გაუმაძლარ, დაუდგრომელ და დაუმორჩილებელ ძალად იქცევა. ურიცხვია ის უსამართლო სისტემები, რომლებიც დიდებულებმა გამოიგონეს ზემოხსენებულ ვნებათა დასაკმაყოფილებლად; თუმცა, მათ ვერც ერთი მათგანის მეშვეობით ვერ შეძლეს ისეთი წარმატების მიღწევა, როგორც საეკლესიო და ფეოდალური სამართლის გამოგონებითა და დამკვიდრებით.

ამ პოლიტიკის პირველი, ყველაზე დახვეწილი, სახელოვანი, საყოველთაო და განსაცვიფრებელი განხორციელების მცდელობა,

რაც ადამიანის გონებას ოდესმე მოუფიქრებია, რომაული სასულიერო დასის მიერ შემუშავდა მათივე წესრიგის განსადიდებლად.¹ ყველა ის ეპიტეტი, რომელიც აქ რომის პოლიტიკის შესამკობად გამოვიყენე, სამართლიანია და ასეთად უნდა იყოს მიჩნეული, თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ მათ დაარწმუნეს ადამიანთა მოდგმა, ერთგულად და ეჭვმიუტანლად ერწმუნათ, რომ ყოვლისშემძლე ღმერთმა მათ ზეცის გასაღებები მიანდო, რომლის კარებსაც ისინი საკუთარი ნება-სურვილის მიხედვით ალებდნენ და ხურავდნენ, მორალურობის ყოველგვარი წესისა და ვალდებულების უგულებელყოფით, ყოველგვარი სახის ცოდვისა და დანაშაულის დაშვების უფლებამოსილებით; ხელმწიფეთა გადაყენების და ქვეშევრდომთა ერთგულებისაგან გათავისუფლების ძალმოსილებით; ციური წვიმისა და მზის სხივთა გამონევის, ან შეჩერების უნარით; მიწისძვრების, ეპიდემიებისა და შიმშილობის მართვა-გამგებლობით; უფრო მეტიც, პურისა და ღვინისაგან თავად ღმერთის ხორცისა და სისხლის შექმნის იდუმალი, საწყალობელი და გაუგებარი ძალმოსილებით. ყველა ამ შეხედულებას ისინი ადამიანთა შორის ავრცელებდნენ და ამკვიდრებდნენ, რათა მათი გონება უღირსი უმეცრებისა და ცალსახა გაუბეადობის მდგომარეობამდე დაეყვანათ და მათში წიგნებისა და ცოდნის მიმართ რელიგიური ზიზღი ჩაენერგათ. ასე და ამგვარად, საუკუნეთა მანძილზე, ადამიანის ბუნება შებოჭილი იყო მისდამი და მისი ქვეშევრდომი ტირანებისადმი სასტიკი, სამარცხვინო და სავალალო მონობით, იმისადმი მონობით, რომელზეც იწინასწარმეტყველეს, რომ ის ყველაზე ამაღლდებოდა, რომელიც ღმერთად იწოდებოდა და რომელსაც განადიდებდნენ.

მეორე სისტემა მრავალი თვალსაზრისით წინას ნაგავს.² მართალია, ის ბარბაროსი ხალხის მიერ მეზობლად მცხოვრები ხალხების შესაძლო თავდასხმებისა და შემოსევებისაგან თავდასაცავად ჩამოყალიბდა, მაგრამ, იმავდროულად, ის იმ ტირანიის, სისასტიკისა და ჟინის განსახორციელებლადაც გამოიყენებოდა,

1 უილიამ რობერტსონი, „ჩარლზ V მეფობის ისტორია“, თავი V, გვ. 54, 141, 315.

2 იქვე, თავი V, გვ. 178 და შმდ.

რომელსაც მას საეკლესიო სამართალი კარნახობდა. საკმაოდ სწრაფად ეს სისტემა ევროპის თითქმის ყველა ხელმწიფემ მიიღო და საკუთარი მმართველობის ძირითად კანონებში შეიტანა. თავდაპირველად ეს კანონთა კრებული მუდმივ ბანაკად მდგომი დიდი ლაშქრისათვის იყო განკუთვნილი. მთავარსარდალს კონკრეტულ ტერიტორიაზე არსებული მიწების ფლობის სუვერენული უფლება ჰქონდა მინიჭებული. მისი მეშვეობით ფლობდნენ მიწებს მსახურები, ვასალები და რჩეული ოფიცრების კოპორტა. იმავე გზით მიწას სხვა ქვეშევრდომი ოფიცრებიც ინანილებდნენ და ყოველი ჩინის, თუ ნოდების კაცი სხვადასხვა მოვალეობებისა და დამსახურებების გამო ფლობდა მიწას. თითოეული მათგანი ცდილობდა, რაც შეიძლება სწრაფად მიკედლებოდა ადამიანური მოდგმის ყოველ ახალ წესრიგს. თავიანთი ბატონებისადმი მონური მორჩილებით განმსჭვალული უბრალო ხალხი კი ჯოგებად და კლანებად იყო გაერთიანებული. ისინი საკუთარი მიწის ფლობის გამო ბატონებზე იყვნენ მიჯაჭვულნი და იძულებულნი იყვნენ, ბრძანებისამებრ მათ ომებში გაჰყოლოდნენ. მათ არ გააჩნდათ ცოდნა ლეთაებრივისა და ადამიანურის შესახებ, მათ მხოლოდ იარაღის ხმარებისა და მიწის დამუშავების ცოდნა ჰქონდათ.

ადამიანის თავისუფლების დამთრგუნველი კიდეც ერთი გარემოება ტირანიის ზემოთ აღწერილ ორ სისტემას შორის არსებული მანკიერი კავშირი იყო. ეს კავშირი თითქოს წინასწარ იყო ჩაფიქრებული. დროებით წარჩინებულებს მთელი თავიანთი ძალისხმევა სასულიერო პირთა ძალაუფლების შენარჩუნებისაკენ უნდა მიემართათ. თავის მხრივ, სასულიერო წარჩინებულებს საკუთარი ძალმოსილება ადამიანთა ცნობიერებაზე ზემოქმედებისაკენ უნდა მიემართათ, რათა მათ გონებაში სამოქალაქო მმართველებისადმი ბრმა და უსიტყვო მორჩილება ჩაენერგათ.

ამგვარად, ვიდრე ეს კავშირი არსებობდა და ადამიანებს უმეცრებაში ამყოფებდნენ, თავისუფლებამ, მასთან ერთად კი ცოდნამ და სიქველემ თითქოს მიატოვეს დედამიწა. ერთ ბნელ ეპოქას მეორე ცვლიდა, ვიდრე ღმერთმა თავისი გულმონწყალე განგებით, ის რჩეულები არ გამოზარდა, რომელთაც საფუძველი ჩაუყარეს რეფორმაციას და სისრულეში მოიყვანეს ის. რეფორმა-

ციის დროიდან მოყოლებული, ვიდრე ამერიკის პირველ დასახლებამდე, ცოდნა თანდათანობით გავრცელდა ევროპაში, განსაკუთრებით – ინგლისში. ხოლო ხალხში ცოდნის გავრცელების კვალდაკვალ, ეკლესიურმა და სამოქალაქო ტირანია, რომელთაც მე საეკლესიო და ფეოდალური სამართლის სინონიმებად მივიჩნევ, თავიანთი ძალა და წონა დაკარგეს. ადამიანები უფრო და უფრო უკეთ აცნობიერებდნენ იმ უკეთურებას, რომლებიც ამ სისტემებმა მათ წინაშე ჩაიდინეს. მათი ბატონობის ქვეშ ისინი დღითიდღე მოუთმენელნი ხდებოდნენ და მზად იყვნენ, ყველა შესაძლო საფრთხეს გამკლავებოდნენ, რათა საკუთარი თავი მათი გავლენისაგან დაეხსნათ. ბოლოს და ბოლოს სტიუარტების უგვანო ჯიბრის გამო, ერთი მხრივ, ხალხს, ხოლო, მეორე მხრივ, სასულიერო და საერო ტირანიათა ზემოხსენებულ კავშირს შორის ბრძოლა სასტიკ, ძალადობრივ და სისხლიან დაპირისპირებაში გადაიზარდა.*

ამერიკის დასახლება სწორედ ამ დიდმა ბრძოლამ განაპირობა. საქმე მხოლოდ რელიგიას როდი ეხებოდა, როგორც ჩვეულებისამებრ ფიქრობენ ხოლმე, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, საყოველთაო თავისუფლების სიყვარულს და ზემოთ აღწერილი ჯოჯოხეთური კავშირისადმი სიძულვილს, შიშს და ზიზღს, რამაც მოამზადა, განახორციელა და სისრულეში მოიყვანა ამერიკის დასახლების პროცესი.

ეს ის გადაწყვეტილება იყო, რომელიც გამჭრიახი ხალხის გონებაში მომწიფდა – აქ ლამის სასონარკვეთაში ჩავარდნილ პურიტანებს* ვგულისხმობ. ზოგადად ისინი ერთობ განათლებულნი იყვნენ, ხოლო მრავალ მათგანს საკუთარი თავი სწავლისათვის ჰქონდა მიძღვნილი. ამის უტყუარობაში მე თვით არქიეპისკოპოს კინგს* დავიმოწმებ, რომელიც აკვირდებოდა მათ და ამბობდა, რომ ეს ხალხი ბევრად უფრო განათლებული და ნაკითხი იყო, ვიდრე თვით ეკლესიის წევრები, რომლებსაც ამის გამო იგი მეგობრულად საყვედურობდა. პურიტანები ერთობ განამებული და გატანჯული იყვნენ იმდროინდელი ხელისუფლების მესვეურთაგან, თუმცა სხვა არაფერი დანაშაული მიუძღოდათ, გარდა იმისა, რომ ცოდნას ფლობდნენ და კვლევა-ძიებისა, თუ განსჯის თავისუფლებას ეს-

წრაფოდნენ. მრავალ მიზეზთა გამო მათ ოკეანის იმ მხარეს არსებული უბედურებებისაგან განთავისუფლების იმედი არ ჰქონოდათ, ამიტომაც საბოლოოდ გადაწყვიტეს, უდაბური ადგილებისკენ წამოსულიყვნენ და მათი მშობლიური ქვეყნის საერო თუ სასულიერო ხელისუფლებისა და მმართველებისაგან, ეპიდემიებისა თუ სხვა ჭირ-ვარამისაგან თავშესაფარი აქ ეძებნათ.

აქ ჩამოსვლის შემდგომ მათ დასახლებას მიჰყევს ხელი, იმავდროულად კი ეკლესიური და სამოქალაქო მმართველობის გეგმა შეიმუშავეს, რომელიც სრულიად უპირისპირდებოდა საეკლესიო და ფეოდალურ სისტემას. მათ შორის მყოფთაგან, როგორც სასულიერო, ისე საერო დასის მოწინავე პირები, გონიერი შემმეცნებელი ხალხი იყო. მრავალი მათგანისათვის რომელიც თუ ბერძენი ისტორიკოსები, ორატორები, პოეტები და ფილოსოფოსები კარგად იყვნენ ცნობილნი. ზოგიერთმა მათგანმა დღემდე მოქმედი ბიბლიოთეკები დაგვიტოვა, სადაც უმთავრესად იმ ტომეულებს შეხვდებით, რომელშიც ყველაზე უფრო განათლებული ეპოქებისა და ერების სიბრძნეა გადმოცემული. თუმცა, ეს წიგნები იმ ენებზეა დაწერილი, რომ ევროპულ უნივერსიტეტებში მიღებული განათლების მიუხედავად, მათ შვილთაშვილებსაც უჭირთ მათი წაკითხვა.³

ასე და ამგვარად აღიზარდა ამ კოლონიების პირველ მიწათმფლობელთა უმრავლესობა. ჩვენი დროის ბევრ ჩინებულ ჯენტლმენს, შესაძლოა, ფიქრად მოუვიდეს, რომ დარბაისლური და მოდური საქციელია ამ პირთა ენთუზიასტი, ცრუმორწმუნე და რესპუბლიკური ხასიათის გამასხარავება. თუმცა ამგვარი ქირქილი მხოლოდ თვალთმაქცობასა და პრანჭიაობას ეფუძნება, ამიტომ ის უკიდურესად მავნებლური და მცდარია. შეიძლება ითქვას, რომ ენთუზიაზმის გარკვეულ დონემდე ისინი რელიგიურები იყვნენ; მაგრამ არ შეიძლება იმის თქმა, რომ ეს თვისება მათი ღირსების განსაკუთრებულ დამცირებად ჩაითვალოს, ვინაიდან იმ დროისთვის ეს ახასიათებდა არა მხოლოდ ინგლისის, არამედ მთელი საქრისტიანოს მაცხოვრებლებსაც. თუმცა, სხვანაირადაც

3 „ამერიკის დასახლებას ყოველთვის მოწინებოდა და გაცემით განვიხილავ როგორც ბედისწერის დიადი ჩანაფიქრის განხორციელებას, რომელიც მიმართულია უვიცთა გასანათლებლად და დამოწმებულთა გასათავისუფლებლად.“

რომ ყოფილიყო, მათი ენთუზიაზმი იმ პრინციპების და შედეგების გათვალისწინებით, რომელსაც ის ემყარებოდა და რომლისაკენაც ის მიმართული იყო, მათი შემარცხვენელი როდი იყო, არამედ ღირსებას მატებდა მათ. მნამს, რომ პირუთვნელ ჭეშმარიტებად იქნება აღიარებული დებულება, რომლის თანახმად, კაცობრიობის ღირსებისა და ბედნიერებისათვის წამოწყებულ არც ერთ დიდ მოძრაობას, კეთილშობილური სისუსტის ამ დიადი ნაზავის გარეშე წარმატებისათვის არ მიუღწევია. რა ნაკლოვანებებიც არ უნდა მიეწეროს ამ ადამიანებს, თუნდაც სრულიად სამართლიანად, ისინი ზუსტად იმდენივე იქნება, რამდენიც სხვა ნებისმიერ მოკვდავს გამოუმჟღავნებია. საკუთარი პოლიტიკის შემუშავებისას მათი განსჯა ბრძნულ, ჰუმანურ და კეთილმოსურნე პრინციპებს ემყარებოდა. იმავდროულად, ის გამოცხადებასა და გონებას ემყარებოდა და თავსებადი იყო ანტიკურობის საუკეთესო, დიად და ბრძენ კანონმდებელთა პრინციპებთან. ტირანია, მისი ყველა სახით, ფორმითა და შეფერილობით, მათ ირონიასა და სიძულვილს იწვევდა. არც სასჯელის წინაშე შიში, არც უსასტიკესი წამებით სიკვდილი არ კმაროდა იმისათვის, რომ მათი მტკიცე, ვაჟკაცური, უდრეკი სული გაეტეხათ, რომლის ძალითაც ისინი იმ ეპოქის ეკლესიის და სახელმწიფო ტირანთა წინააღმდეგ იბრძოდნენ. მონარქიის მტრობისგან მათ თავი შორს ეჭირათ და სხვა ადამიანთა მსგავსად, მათაც კარგად უწყოდნენ იმ სამართლიანი მიდგომის და პატივისმიგების წესის შესახებ, მოწყალების სახარების იდუმალებათა ამომხსნელისაგან რომ მომდინარეობს. თუმცა ისინი ცხადად ხედავდნენ, რომ სახალხო ძალაუფლება მონარქისა და მღვდლის ძალაუფლების მაკონტროლებელი, გამანონასნორებელი საპირწონე უნდა ყოფილიყო. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის უმალ იქცეოდა ცოდვილად, ბაბილონელ მეძავად, უსამართლობის მისტიერიად, თაღლითობის დიდ და საზარელ სისტემად, ძალადობად და უზურპაციად. მათი უმთავრესი საზრუნავი წმინდა წერილის შესატყვისი საეკლესიო მმართველობის და ადამიანის ბუნების შესაბამისი სახელმწიფო მმართველობის ჩამოყალიბება იყო, ევროპაში არსებულ მმართველობაზე უკეთესი მმართველობის ჩამოყალიბება, რათა სამარადჟამო უსაფრთხოებისა და თავდაცვის ბერ-

კეტებით აღჭურვილი ამგვარი მმართველობა შემდეგში შთამომავლობისათვის გადაეცათ. იმისათვის, რომ ახალი ხელისუფლების პირობებში სახალხო ძალაუფლება მათივე თეორიის პრინციპების მსგავსად დიად და ბრძნულ მოვლენად ექციათ, როგორც ამას ადამიანური ბუნება და ქრისტიანული რელიგია მოითხოვდა, მსუბუქად შეზღუდული მონარქიის შენარჩუნების გზით, ისინი ცდილობდნენ, მისგან ყველა ის ფეოდალური უთანასწორობა და მიჯაჭვულობა ჩამოეშორებინათ, რომლის მიგნებაც შეძლეს. ამის მეშვეობით მათ ადამიანურ ბუნებასთან მიმართებაში საკუთარი სიბრძნის სიღრმე და ძმობის სიმტკიცე აღმოაჩინეს. პირველ რიგში, ეს რელიგიასთან მიმართებაში მოხდა. ისინი ცხადად ხედავდნენ, რომ ყველა იმ სიბრძნეიდან და ილუზიიდან, რომელსაც ოდესმე გაუელვებია ადამიანის გონებაში, არც ერთი არ ყოფილა ესოდენ ახირებული, როგორიც სასჯელის პატიების, სამარადუჟამო სიმბოლოების, უწყვეტი მემკვიდრეობითობის და სხვა მსგავს ფანტასმაგორიულ იდეათა ცნებები, რომლებიც, როგორც წესი, საეკლესიო სამართლიდან მომდინარეობდნენ და მღვდლის იდეის ირგვლივ მისტერიულობის, ხელშეუხებლობის და წმინდათა-წმინდა ამაღლებულობის ისეთ თვალისმომჭრელ შარავანდედს ქმნიდნენ, არც ერთი მოკვდავი რომ არ იმსახურებდა. ეს, როგორც წესი, ადამიანის ბუნებიდან გამომდინარე, საზოგადოებისათვის საშიში რამეა. ამ მიზეზით მათ ეპარქიებში ეპისკოპალური სისტემა სრულიად მოსპეს და ეპისკოპოსის ხელზე შეხების გზით კურთხევის მიღების შესახებ სასაცილო წარმოსახვების გაქირდვის კვალდაკვალ, რაც, როგორც წესი, ყველა გონიერ და მიუკერძოებელ ადამიანს ჩვევია, მათ ბიბლიასა და საღ აზრზე დაყრდნობით სამღვდლო ხელდასხმა შემოიღეს. ამ ქმედებამ სამღვდლოების მთელ დასს მაშინათვე გულმოდგინების, ღვთისმოსაობის, სიქველის და სწავლულობის ვალდებულება დააკისრა და დაადგინა, რომ ამ გზით ეს დასი, უკლებლივ ყველა ასპექტით, სამოქალაქო ხელისუფლებისაგან უფრო მეტად დამოუკიდებელი იქნებოდა, ვიდრე მაშინ, როდესაც ისინი გაერთიანებულნი იყვნენ იმგვარ იერარქიულ სისტემაში, რომელიც პაპიდან მღვდლებზე, მონაზონებზე და აღმსარებლებზე გადადიოდა და, თავის არსი-

დან გამომდინარე, უპატიოსნო, ბრიყვი და სანყალობელი ჯოგის შთაბეჭდილებას ტოვებდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ ნებისმიერ სხვა ქვეყანაში შეეძლოთ მოღვაწეობის გაგრძელება, სადაც არქიეპისკოპოსი უნვერსალური მღვდელმთავრის ადგილს იკავებდა, ხოლო ეკლესიის მსახურები და მღვდლები კი ზემოხსენებულ უმეცარ, დამონებულ და ბეჩავ ბრბოს წარმოადგენდნენ. მრავალი სახელოვანი პატრიოტი, რომელიც ამერიკაში ჩვენი წინაპრების დროიდან მოყოლებული ცხოვრობდა და რომელიც მათ ხსოვნას ამავე მიზეზის გამო განადიდებდა, ამ საკითხს ანალოგიურად განიხილავდა. ახალ ინგლისში* მე არ მეგულება მათი ხსოვნისადმი უფრო ძლიერი მონივნება, მათი პოლიტიკის საფუძვლების, პრინციპების და სულისკვეთების უფრო სიღრმისეული აღქმა, ან უფრო ნრფელი სურვილი მომავალი თაობებისათვის მათი მადლის უკვდავყოფისა, ვიდრე ან განსვენებული მთავარი მოსამართლე დადლის* დადგენილება პაპიზმის წინააღმდეგ და პრესვიტერიანული* ხელდასხმის ნამდვილობის შესახებ. ცხადია, რომ ამ ბრძენმა და ჩინებულმა კაცმა ყოველივე ეს სწორედ იმ პრინციპთა სიბრძნისა და სიკარგის უკვდავსაყოფად გააკეთა, რომელთაც ამერიკაში მოიკიდეს ფეხი. მე აქ კელავაც ფეოდალურ სამართალთან დაბრუნება მომიწევს. ესოდენ ხშირად ხსენებულ თავგადასავლების მაძიებელთ სძულდათ შავ-ბნელი ენამზეობა მემკვიდრეობითობის, ხელშეუვალი უფლებების, ღმერთის მიერ მირონცხებულიობის, ხელისუფლების ღვთებრივი, სასწაულებრივი საწყისების შესახებ, რომლის მეშვეობითაც სამღვდლოებამ ფეოდალური მონარქი ცამდე აიყვანა და მისტერიებით შეფუთა და რომლითაც ყველაზე უფრო მავნებელი მოძღვრება დაადგინა, მოძღვრება რომელიც მორჩილებას და წინააღმდეგობის არარსებობას გულისხმობდა. მათ კარგად იცოდნენ, რომ ხელისუფლება უბრალო, მარტივი, გასაგები რამ იყო, რომელიც ბუნებასა და გონებას ეფუძნება და საღი აზრისათვის ადვილად აღსაქმელია. მათ სძულდათ ფეოდალური სისტემის უკლებლივ ყველა ვალდებულება და მონური დამოკიდებულებები. მათ კარგად უწყოდნენ, რომ ამგვარ უღირს დამოკიდებულებებს თავისუფლების უძველეს ადგილებში – საბერძნეთისა და რომის რესპუბლიკებში – ადგილი არ ჰქონია. ისი-

ნი მიიჩნევდნენ, რომ ყოველგვარი მონური მორჩილება, თანაბრად შეუთავსებელი იყო როგორც ადამიანის ბუნების წესთან, ასევე, იმ რელიგიურ თავისუფლებასთან, რომელიც იესომ უბოძა მათ. ცხადია, რომ მათ სწორედ ამგვარი ხედვა შეიმუშავეს. თუმცა, ამ საქმეში ისინი მარტონი, ან ახირებულნი არ იყვნენ. მრავალი გამოჩენილი, თანამედროვე ევროპელი მწერალი მათ თანაუგრძნობდა. ლორდი კეიმსი,* შესანიშნავი რეპუტაციის მქონე შოტლანდიელი მწერალი, რომლის ავტორიტეტსაც ამ შემთხვევაში უფრო მეტი ანგარიში უნდა გაეუწიოთ, ვინაიდან მისი თანამემამულეები თავისუფლების შესახებ ყველაზე ღირსეული შეხედულებებით არ გამოირჩევიან, ამბობს: „უნდა ვიფიქროთ, რომ კონსტიტუცია, რომელიც ესოდენ წინააღმდეგობაში მოდის ადამიანთა მოდგმის ფუძემდებლურ პრინციპებთან, ვერასოდეს შედგება. ის მხოლოდ გარედან დაპყობით, ან შიდა უზურპაციით შეიძლება შეიქმნას.“ რუსო* კი იმავე სისტემაზე საუბრისას მას უწოდებს „ხელისუფლების ყველაზე უსამართლო და აბსურდულ ფორმას, რომლის მეშვეობითაც ადამიანურმა ბუნებამ ესოდენ სამარცხვინო დეგრადაცია განიცადა.“⁴ ამ ავტორიტეტთა რიცხვის გაზრდა სულ ადვილი საქმეა, მაგრამ, წესით, ამის საჭიროება აღარ უნდა იყოს. რამდენადაც ხელისუფლების ეს ფორმა ველურებისთვის თავსებადია, იმდენადვე მისი სული მილიტარისტული და დესპოტურია. ყველა ის მწერალი, რომელიც ადამიანებს ცხოველებზე ცოტა უფრო მეტი სიცოცხლის, საკუთრების და თავისუფლების უფლებას ანიჭებდა, რომელიც დესპოტურ და უკანონო ხელისუფლებას არ ჰყავდა დაქირავებული და თავის რიგებში ჩაყენებული, მუდამ გულწრფელად აღნიშნავდა, რომ ფეოდალური სისტემა ადამიანთა მოდგმის უფლებებსა და თავისუფლებებთან შეუთავსებელია.

მინის უპირობო ფლობა რომ შეენარჩუნებინათ და ყოველი ადამიანი მის მიერ დაკავებული მინის სუვერენული ბატონი და მესაკუთრე ყოფილიყო, ისინი იმგვარ ხელისუფლებას ჩამოაყალიბებდნენ, რომელიც საერთო კეთილდღეობის პრინციპზე იქნებოდა აგებული. ამიტომაც ისინი კმაყოფილნი იყვნენ თავიანთი მეფის, როგორც მათი სუვერენული მბრძანებლის, მიწების ფლო-

4 „საზოგადოებრივი ხელშეკრულება“, გვ. 164.

ბით და მზად იყვნენ, მისთვის გაენაწილებინათ თავიანთი სარჩო, მაგრამ ადგილობრივი მმართველებისა და ბატონების მორჩილი მსახურება არ სურდათ. ეს სურვილი იმდენად მტკიცე იყო, რომ საკუთარ შთამომავლებს, თავისუფლებისა და ცოდნის ნყურ-ვილთან ერთად, მეიჯარეების მიერ მინის ფლობის საერთო ზიზ-ლი და სიძულვილიც გადასცეს.

ისინი კარგად იცნობდნენ ადამიანის ბუნებას, ამიტომ, ისტო-რიიდან და პირადი გამოცდილებიდან გამომდინარე, დარწმუნებ-ულნი იყვნენ, რომ მათ შთამომავლობას ტირანიის ამ ორი სისტე-მის ხელყოფისაგან ვერაფერი დაიცავდა. ამიტომ, როგორც უკვე შევნიშნეთ, მის საპირწონედ მათ ეკლესიასა და სახელმწიფოში საკუთარი მმართველობა დაამყარეს, იმავდროულად ხალხის ფარ-თო მასებში ცოდნის გავრცელებასაც მიჰყვეს ხელი. სამოქალაქო და რელიგიური პრინციპები მათ უბიძგებდა, საჩქაროდ მიეღოთ ყველა ზომა, გამოეყენებინათ მათ ხელში არსებული ყველა საშუ-ალეობა, რათა ცოდნის გავრცელებისა და განმტკიცებისათვის შეე-ნყოთ ხელი. ამ მიზნის მისაღწევად მათ კოლეჯების დაფუძნების პროცესი წამოიწყეს, რომლებიც უხვი პრივილეგიებით და გას-ამრჯელოებით იყვნენ განებივრებულნი. აღსანიშნავია, რომ მათ თავიანთ შთამომავლებს ამ სემინარიების და ლიბერალური განა-თლების იმდენად საყოველთაო სიყვარული და პატივისცემა ჩაუნ-ერგეს, რომ ხალხში ყველაზე ძუნებებიც კი უშურველად ირჯე-ბიან, რათა, წლიდან წლამდე, მხარში ამოუდგნენ ამ კოლეჯების შენარჩუნების საქმეს, ხოლო ზოგადად კი არაფერი მიიჩნევა იმა-ზე პოპულარულ საქმედ, ვიდრე ამ სასწავლო დაწესებულებათა ღირსებაზე, რეპუტაციასა და უპირატესობებზე ზრუნვა. მაგრამ ჩვენი მამების სიბრძნე და გულკეთილობა აქ არ შეჩერებულა. მათ თავიდანვე კანონის ძალით უზრუნველყვეს ის, რომ განსაზღვრუ-ლი რაოდენობის მქონე ოჯახების ქალაქებს თავიანთი გიმნაზიები უნდა ჰქონოდათ. ამგვარ ქალაქში რამდენიმე თვის განმავლობაში გიმნაზიის მასწავლებლის არყოფნაც მათ დანაშაულის რანგში აი-ყვანეს და ამ ქმედებას მძიმე სასჯელი დააკისრეს. ამრიგად, ნები-სმიერი სტატუსის მქონე ადამიანის განათლება საზოგადოების მზრუნველობის საგნად და ხარჯად იქცა. დარწმუნებული ვარ,

რომ როგორც ძველი, ისე თანამედროვე ხალხებისათვის, ამგვარი პრაქტიკა უცხო იქნებოდა.

ამ დაწესებულებათა საქმიანობის შედეგებს ჩვენ ყოველდღიურად ვიმკით და ვხედავთ. წერა-კითხვის არმცოდნე ამერიკის მკვიდრი ისეთივე იშვიათი მოვლენაა, როგორც იაკობიტელი,* ან კათოლიკე, რაც, როგორც წესი, კომეტის ან მინისძვრის მსგავსი იშვიათი მოვლენაა. უკვე აღინიშნა, რომ ჩვენში ყველანი იურისტები, სასულიერო პირები, პოლიტიკოსები და ფილოსოფოსები არიან. თავს უფლებას მიეცემ, ვთქვა, რომ ყველა გულწრფელ უცხოელს, რომელსაც ამ ქვეყანაში ფეხი დაუდგამს და აქ მცხოვრებ სხვადასხვა ჯურის ხალხთან თავისუფლად უსაუბრია, აღუნიშნავს, რომ მათ დედამიწის არც ერთ წერტილში არ უნახავთ უბრალო ხალხში არსებული ესოდენ დიდი ცოდნა და ცივილურობა. თუმცა ჩვენში, გარკვეული ხნის მანძილზე, არსებობდა წრე, რომელიც ამ ქვეყნის პირველ მოსახლეთა შთამომავლებისაგან როდი შედგებოდა, არამედ უმეტესწილად აქ გადმოსახლებული უმაღლესი საეკლესიო და სახელმწიფო პირებისაგან. ისინი ცდილობდნენ განათლებისადმი არსებული ახალგაზრდების ეს დამოკიდებულება არასათანადო ხარჯების, ღარიბების სასარგებლოდ მდიდრების დაბეგვრის, სიზარმაცის ხელშეწყობის და ხალხში სხვა ამგვარი სპეკულაციების გავრცელების გზით შეეცვალათ. როგორც ისინი ამბობდნენ, ხალხის ყურადღება შრომას უნდა დათმობოდა და არა საზოგადოებრივ საქმეს, ან მათ მმართველთა ქმედებების განსჯას. ამასთან სამეფო ტახტის ზოგიერთი მოხელე და უმეცრების, პრანჭიაობის, პირმოთნეობისა და მონობის ზოგიერთი სხვა მომხრე, ერთობ მონდომებული იყო ამ წრის ნახალისებისა და განდიდებისათვის. მაგრამ გვახსოვდეს, რომ თავისუფლება ნებისმიერ ფასად უნდა შევინარჩუნოთ. ჩვენ ამის უფლება გვაქვს, რომელიც შემოქმედისაგან მოგვენიჭა. მაგრამ, ის კიდევ რომ არ გვექონოდა, ჩვენმა მამებმა საკუთარი სიმშვიდის, ავლადიდების, სიტკბოებისა და სისხლის ფასად მოიპოვეს ის და ჩვენ გადმოგვცეს. თავისუფლებას ვერ შევინარჩუნებთ, თუ ხალხში საზოგადო ცოდნა არ მოიკიდებს ფეხს. ადამიანებს, თავიანთი ბუნების ხასიათიდან გამომდინარე, მინიჭებული აქვთ ცოდნის

უფლება, რადგან მათმა დიადმა შემოქმედმა, რომელიც ტყუილ-
უბრალოდ არაფერს იქმს, მათ შემეცნების უნარი და ცოდნის წყ-
ურვილი უწყალობა. თუმცა, გარდა ამისა, მათ სხვა უფლებაც
აქვთ – უდავო, ხელშეუვალი, გარდაუვალი და ღვთითმონიჭებუ-
ლი უფლება – ფლობდნენ ყველაზე საშიშ, და იმავდროულად სახ-
არბიელო სახის ცოდნას; მე ვგულისხმობ ცოდნას მმართველთა
ხასიათისა და ქცევის შესახებ. მმართველები კი სხვა არა არიან
რა, თუ არა თავიანთი ხალხის რწმუნებულები, წარმომადგენლები
და მეურვეები. და თუ ისე მოხდა, რომ, ამ რწმუნებასა და ნდობას
ვერაგულად უღალატეს, ან ის შეგნებულად უგულბებელყვეს, მაშინ
ხალხს უფლება აქვს, გააუქმოს ის უფლებამოსილება, რომელიც
თავის რწმუნებულებს გადასცა და უფრო ქმედითი და უკეთესი
წარმომადგენლები, რწმუნებულები, თუ მეურვეები დაადგინოს.
ხოლო საზოგადოებისათვის დაბალ წრეებში ცოდნის მიღების სა-
შუალებათა შენარჩუნება ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი რამეა,
ვიდრე ამ ქვეყანაში ყველა მდიდარი ადამიანის მთელი ქონება
ერთად აღებული. ეს თვით მდიდრებისა და მათი შთამომავლები-
სათვისაც უფრო სასარგებლო იქნება. საკითხავი აქ ისაა, უნდა
ითვლებოდეს თუ არა ეს საზოგადოებრივ ხარჯად და თუ ასეა,
მაშინ მდიდრები იმავე თანაფარდობით უნდა მონაწილეობდნენ
ამ საქმეში, როგორც ყველა სხვა საზოგადოებრივი მოვალეობის
შესრულებაში, საკუთარი სიმდიდრის თანაბარზომიერად, რო-
მელიც საზოგადოებრივი ხარჯით არის უზრუნველყოფილი. თუმ-
ცა, ამერიკის მკვიდრთათვის ინფორმაციის არც ერთი წყარო არ
ყოფილა ესოდენ წმინდა, ესოდენ სათუთად, ფაქიზად მოვლილი
და მზრუნველობით შემონახული, როგორც პრესა იყო. ბექდ-
ვის ხელოვნება ნახალისებული იყო იმისათვის, რათა ნებისმიერ
ადამიანს შეძლებოდა საკუთარი აზრების საზოგადოებისათვის
გაზიარება ადვილი, იაფი და უსაფრთხო გზით. თქვენ, ბატონო
გამომცემლებო,⁵ მიუხედავად იმისა, რაც არ უნდა თქვენ თქვენს
გაზეთზე ტირანებმა, თქვენი მზაობით და ცოდნისკენ მსწრაფი
ადამიანების განაზრებების თავისუფალი გავრცელებით, მნიშ-
ვნელოვანი სამსახური გასწიეთ თქვენი ქვეყნისათვის. ლანძღვისა

5 ედესი და ჯილი, „ბოსტონის გაზეთის“ გამომცემლები.

და აჯანყებისაკენ მოწოდების შესახებ მოძველებული და უტიფარი მინიშნებები, რომლითაც ძალაუფლებაზე დახარბებული ხალხი თქვენი გაზეთის დისკრედიტაციას შეეცადა, უფრო მეტ ღირსებას გმატებთ თქვენ, რადგან ძალაუფლების ხახა მუდამ ღიაა შთანთქვისათვის, ხოლო მისი ხელი, შესაძლებლობის შემთხვევაში, მუდამ მომართულია აზროვნების, სიტყვისა და წერის თავისუფლების მოსასპობად. თუ საზოგადოების ინტერესს, თავისუფლებას და ბედნიერებას რომელიმე დიდი პიროვნების ამბიციებისა და გაუმაძღრობისაგან რაიმე საფრთხე ემუქრება, სულერთია, თუ როგორი იქნება მისი ზრდილობა, სიტყვა, განსწავლულობა, მახვილგონიერება ან მისი პატიოსნება და ადამიანურობა, იცოდეთ, რომ თქვენ საკუთარ თავს პატივი მიაგეთ, ხოლო ქვეყანას კი სამსახური გაუწიეთ ამ გაუმაძღრობასა და ამბიციასზე მითითებით და მისი გამოქვეყნებით. ეს ნაკლოვანებები უფრო მეტად საშიში და დამლუპველია, თუ მათ თან ახლავს იმავე პიროვნებაში დავანებული სიქველეები. ამიტომ მასთან მიმართებაში ჩვენ წინდახედული დაეჭვება გვმართებს.

„წყეულმც იყოს ამგვარი სიქველენი,
მათ ხომ საკუთარი ქვეყანა დალუბეს!“*

ამიტომ, ნუ შეუშინდებით ტერორს და თავისუფლების უმაღლესი ხარისხით წერეთ, რამდენადაც გამართლებული იქნება ეს თქვენი ქვეყნის კანონმდებლობით; ნურც იმით შეინუხებთ თავს, რომ თავაზიანობის, დელიკატურობის, ან წესიერების მიზეზით თავისუფლების მიღმა რაიმე სახის პირფერობას მიჰყოთ ხელი. როგორც ხშირად ამბობენ, ამგვარი რამეები ფარისევლობის, ორპირობის და ლაჩრობის სამი სხვადასხვა სახელია. ეგონებ, გული არ დაგწყდებათ, თუ ოკეანის ამ ნაპირზე მცხოვრები ავგულოვანი ხალხი თქვენს გაზეთს განხეთქილების ჩამომგდებად და მუამბოხედ წარმოაჩენს, ხოლო გაღმა ნაპირზე მყოფი ძალაუფლების მქონე ადამიანები ამის გამო მათზე განაწყენდებიან. წარმომადგენლობითობის ეს შიში, რომელიც ამ მხარეში უკვე დიდი ხანია რაც არსებობს, ერთობ წააგავს იმას, რასაც ექიმები ჰიდროფობიას, ანუ

წყლის შიშს უნოდებენ. ამ შიშმა ჩვენ მბოძებდად გვაქცია და, წყლისადმი უბრალო თუ გიჟური შიშის გამო, ჩვენ კისრით ვეშვებოდით წყალში და იქ დახრჩობამდე ვტივტივებდით. მერწმუნეთ, რომ ბრიტანეთში ამ ქვეყნის სახელი იმ სულმდაბლობის გამო უფრო დაზარალდა, რომლითაც ჩვენ მრავალ შეურაცხყოფასა და დამცირებას ვიტანდით შინაური ძალაუფლების მქონე პირებისგან და ამ პირთა ქვეშევრდომებისგან, ვიდრე იმ თავისუფლებისა და სულისკვეთების გამო, რომელიც წერასა და ქმედებაში გამოვავლინეთ. მერწმუნეთ, ჩემო თანამემამულენო – ოკეანის მეორე ნაპირზე მათ გაავრცელეს აზრი, რომ ჩვენ უმეცარი, სანყალი და ბრიყვი ხალხი ვართ; უფრო მეტიც, ოკეანის ამ ნაპირზე მყოფ მათ დამკაშებს ხშირად ყოფნით თავხედობა – თქვენს სიმამაცეში შეიტანონ ეჭვი. მაგრამ, ღვთის იმედით, მალე დადგება ის დრო, როდესაც ისინი სრულად დარწმუნდებიან თქვენს გონიერებაში, პატიოსნებასა და სიმამაცეში. განა შეიძლება რაიმე უფრო სასაცილო და ზედმეტად გამაღიზიანებელი იყოს, ვიდრე ის, რომ თავი მოაჩვენო, თითქოს აქ წერისთვის სახლში განაწყენდებიან? ვილოცოთ, რომ მათ სახლისაკენ მიიხედონ. განა იქ ადამიანის გონება გამოფიტული არ არის? განა გონებას, წარმოსახვას, ჭკუას, ვნებას, გრძნობებს და სხვა მსგავს რამეებს არ აწვალუბენ ხოლმე იმისათვის, რომ აქილიკონ და ლანძღონ ის ამაზრზენი და ფუქსავატი პირები, რომლებიც დროდადრო თანამდებობასა და ძალაუფლებას იპყრობენ ხელთ? ყველაზე არასრულყოფილი გაზეთი, რომელიც მე აქ მინახავს, მათ მიერ მოწონებულ ურიცხვ ნაწარმოებებთან შედარებით უნაკლო კეთილგონიერებითა და თავმდაბლობით არის აღსავსე. ამდენად, ის უმაღლესი პატივისცემა, რომელიც მათ პრესის თავისუფლების მიმართ აქვთ, ყველას ათამამებს. როგორც ყოველთვის, კელავაც უნდა აღვნიშნო, რომ თქვენი გაზეთი ქვეყნის ყველა ერთგულის მზრუნველობას იმსახურებს. თუნდაც მისი სახელის გამტეხნი ალისფერი და შავი მანტიებით იყვნენ შემოსილნი, თუნდაც იტყუებოდნენ და თაღლითობდნენ სადაზღვეო დანესებულებებში, თუნდაც ისინი მღვდლის დარბაისლურ, ნოტარიუსის გაქნილ, ან მამუზღართა ბინძურ, სამარცხვინო, და თავაშვებულ საქციელს იფერებდნენ,

ისინი მაინც მბრძანებელთა ქმნილებები და მათი მანქანები არიან.

ჩვენი ტანჯვის ნამდვილი მიზეზი ჩვენივე მოკრძალებულობა ყოფილა.

ჩვენ ფიქრის გვეშინოდა. უგულოდ ვეკიდებოდით ჩვენი პრივილეგიების საფუძვლებში ჩაძიების საქმეს და იმ საზღვრების გამოკვლევას, რომლის ფარგლებშიც ჩვენ დედამიწაზე არსებული ყველა სახელმწიფოსა და ხელისუფლებისაგან ამ პრივილეგიების მოთხოვნის უდავო უფლება გვაქვს. ხოლო მრავალნი, რომელთაც ამ ძიების დაწყება არ უწყომანიათ, კონკრეტული გონივრული მიზეზების გამო, ამ ძიების შედეგების გასაჯაროებას უფრთხოდნენ, რადგანაც მის სისწორეში სრულად არ იყვნენ დარწმუნებულნი.

სავარაუდოდ, ამ მოკრძალებულობის მიზეზი მემკვიდრეობითა და თუ ისტორიას გადავავლებთ თვალს, მას იმ სასტიკ მოპყრობაში მივაკვლევთ, რომელსაც ამ ქვეყნის პირველი მაცხოვრებლები ამერიკაში გადასახლებამდე, სამშობლოში, საკუთარი მთავრობისაგან იღებდნენ. ყველამ მშვენივრად უნყის, რომ გაბატონებული რელიგიური და პოლიტიკური სისტემების გარდა, ნებისმიერ სხვა საკითხზე წერა და საუბარი იმ ავბედით დროში ერთობ საშიში იყო. ჩვენი წინაპრები კი იმ დროში მიმდინარე დევნისა და აკრძალვების განსაკუთრებული ობიექტები იყვნენ. მიუხედავად იმისა, რომ საკუთარი პრინციპების საწინააღმდეგო მოვლენების გამართლებაზე მტკიცე უარს აცხადებდნენ, ნუ გამოვრიცხავთ, რომ, ყოველივე ზემოთქმულის ფონზე, მათ, შესაძლოა, გამოემუშაებინათ თავდაჭერილობის ჩვევები, ხოლო საკუთარი აზრების საჯაროდ გამოთქმისას – სიფრთხილე და მოკრძალებულობა. სავარაუდოდ, მათ ეს ჩვევები ამერიკაში გამოიყოლეს და ჩვენც გადმოგვცეს. თუმცა, ეს, შესაძლოა, იმიტაც ავხსნათ, რომ ამერიკელები მუდამ დიდ სიყვარულსა და პატივისცემას განიცდიდნენ იმ ქვეყნის მიმართ, საიდანაც ისინი წამოვიდნენ. ან, შესაძლოა, ეს იმ მშვიდი ხასიათის მეშვეობით აიხსნას, რომლითაც ისინი გამოირჩეოდნენ. არ არსებობს ქვეყანა, რომელიც ასე ნაკლებად იყოს უკმაყოფილებისაკენ მიდრეკილი, როგორც ამერიკაა. ან კიდევ, ამის მიზეზი, შესაძლოა, ის განცდა ყოფილიყო, რომლის მიხედვითაც მათი მოვალეობაა – უს-

იტყვო თანხმობაში იყვნენ სახელისუფლებო მმართველობასთან, თუნდაც მრავალ უმნიშვნელო, მაგრამ მათთვის არასასურველ საკითხთან მიმართებაში, ვიდრე დიდი შეთანხმების საფუძვლები არ იქნება მოშლილი, ან ხელყოფილი. შესაძლოა, რომ მათზე ზეგავლენას სწორედ ეს სპეციფიკური მიზეზები ახდენდა; თუმცა, ჩვენ კარგად ვიცით, რომ საკუთრივ ადამიანის ბუნება სიზარმაცის, თავმდაბლობის, ჰუმანურობის, ან შიშის გამო, მუდამ ზანტად ეკიდება საკუთარი უფლებების ვაჟკაცურ დაცვას. ალბათ, სწორედ ამიტომაცაა, რომ ადამიანთა მოდგმის ცხრა მეათედი გაჭირვებასა და მონობაში ოხრავს და გმინავს.

თუმცა, რაც არ უნდა ყოფილიყო ამის მიზეზი, აშკარაა, რომ ჩვენ საკმაოდ ვფრთხილობდით, რათა საკუთარ მწუხარებაზე ჩივილით ვინმე არ გაგვენაწყენებინა. ისიც აშკარაა, რომ ამერიკის მმართველებმა, მათმა თანამოაზრეებმა და სამეფო ტახტის ყველა სხვა მსახურმა ხალხში არსებული ეს განწყობა სათავისოდ გამოიყენეს. მათ დაგვაჯერეს – დავთანხმებოდით ჩვენთვის ერთობ საზიანო მრავალ საკითხს და ნებაყოფლობითი მორჩილებით დაგვეთმო ყველა ის საკითხი, რომელზედაც ჩვენ უდავო უფლება გვქონდა. განა უნინ სამხედრო-საზღვაო ფლოტის ოფიცრები ამაზრზენი თავხედობით არ გვეპყრობოდნენ? თუმცა, ამ ეტაპზე, მე არ მსურს რაიმე სახის ქარაგმული საუბარი იმ ჯენტლმენტა წინააღმდეგ, რომელთა უღირსობის შესახებ ერთი საჩივარიც კი არ მსმენია. განა ზოგიერთი ინგლისელი გენერალი, როგორც მსახურებს, უფრო ზუსტად კი, როგორც მონებს ისე არ გვექცეოდა, ვიდრე როგორც ბრიტანელებს? განა საბაჟო ოფიცრებისაგან ყველაზე სამარცხვინო შევინროებას, უკიდურეს დამდაბლებასა და ზიზღნარევ შეურაცხყოფებს არ განვიციდით? განა ყოფილი გუბერნატორები წარბადახეთქილებს და გათელილებს აბუჩად არ გვიგდებდნენ, თანაც ისე, რომ, ჯეიმს მეორედან* მოყოლებული, ინგლისის არც ერთ მეფეს თავისი ქვეშევრდომებთან ამგვარი მოპყრობა არ გაუბედა? განა ჩვენ ერთი ოჯახი არ გამოვარჩიეთ, რომელშიც უსაზღვრო ნდობა ჩავდეთ და რომლის გავლენის გამოც მოთმინებაში, ფარისევლობასა და შიშში ვიმყოფებოდით, ამას ხომ ლომის წილი მიუძღვის ჩვენს სამარცხვინო მორჩილებასა და

დაქვემდებარებულობაში? „ეს სერიოზული და საგანგაშო კითხვებია და ისინი მშვიდ და მიუკერძოებელ განხილვას საჭიროებენ.“

ეს განწყობა სასამართლო პოლიტიკის ამერიკული მანქანის უმთავრესი ბორბალი და მამოძრავებელი ძალა იყო. ჩვენ გვეუბნებოდნენ, რომ „სიტყვის უფლება შეურაცხყოფელი გამოთქმაა“, „რომ მეფე, მისი მთავრობა და პარლამენტი ვერ შეეგუებიან ამერიკელთა მხრიდან თავის უფლებებზე საუბარს“, „რომ ბრიტანეთი დედაა, ჩვენ კი – შვილები, რომ მისდამი შვილიშვიტ ვალდებულება და მორჩილება გვმართებს“, რომ „ჩვენ ეჭვით უნდა ვეკიდებოდეთ საკუთარ მსჯელობათა მართებულობას და ვვარაუდობდეთ, რომ ის მართალია, მაშინაც კი, როდესაც აშკარად ძირს უთხრის ჩვენი სახელმწიფოებრივი მმართველობის საფუძვლებს“, რომ „ბრიტანეთი უსაზღვროდ მდიდარი, დიდი და ძლიერია, რომ მას განკარგულებაში საზღვაო ფლოტები და ჯარები ჰყავს, რომლებიც შიშსა და ძრწოლვას ჰგვრიან სამყაროს და რომ ის ყველას აიძულებს, საკუთარ გადაწყვეტილებათა აღსრულებას, მიუხედავად იმისა, მართებულია ისინი თუ არა.“ თუმცა, ბატონო, ნება მიბოძეთ, დროებით შეგანწყვეტინოთ. საკუთარ თავს თქვენ ერთგულების მისიონერად მიიჩნევთ, თუ ჯანყისა? განა ამგვარი მსჯელობით თქვენს მეფეს, მთავრობასა და პარლამენტს ტირანებად – ძალაუფლების მოყვარე, უმონყალო ტირანებად – არ წარმოაჩენთ? განა ეს თქვენს უდიდებულეს ხელმწიფეს საკუთარი გვირგვინის საყრდენთა მომშლელად არ წარმოაჩენს? განა სინამდვილეში თქვენი პარლამენტის თითოეულ წევრს რანიმიდის (მძელო უინძორთან ახლოს, სადაც თავისუფლებათა დიდ ქარტიას* მოენერა ხელი) შეთანხმების და უფლებათა ბილის უარმყოფელად არ წარმოაჩენთ, მაშინ როდესაც ლორდთა და თემთა პალატებმა ხალხის, ისევე, როგორც საკუთარი უფლებები, დაამტკიცეს და განამტკიცეს, ხოლო მეფისაგან კი დაჟინებით მოითხოვდნენ მათზე თანხმობასა და დასტურს? განა მათ ისე არ წარმოაჩენთ, თითქოს მივიწყებოდათ, რომ ხალხმა ორანელი პრინცი მეფე უილიამად აქცია* იმ მიზნით, რომ მათი უფლებები მარადიული და ხელშეუვალი ყოფილიყო? განა რაღაც საფუძველშივე მცდარი არ არის იმ წარმოდგენაში, რომლის თანახმად მეტროპოლია დედაა,

ხოლო კოლონიები – შვილები? განა ჩვენ უფრო მეტად ვართ დიდი ბრიტანეთის შვილები ვიდრე ლონდონი, ექსტერი ან ბასი? განა დიდი ბრიტანეთის ქვეშევრდომების ძმებად და მეგობრებად არ მოვიზარებით, ოღონდ კანონმდებლობის მცირედ განსხვავებული მიდგომით და დაბეგვრის სრულიად განსხვავებული მეთოდით? თუ ვაღიარებთ, რომ ჩვენ მისი შვილები ვართ, მაშინ განა შვილებს არ აქვთ ჩივილის უფლება, როდესაც მშობლები მათთვის კიდურების დაღუნვას, მათ მონამვლას, ან მტრებისთვის მონებად მიყიდვას ლამობენ? უმორჩილესად გთხოვოთ, რომ დაფიქრდეთ, განა დედას ესიაშოვნება, რომ მას ისე წარმოაჩენდნენ, თითქოს იგი საკუთარი შვილების ტირილს წაუყრუებს; როდესაც თქვენ მას სამარცხვინოდ ცნობილ ავსულს შეადარებთ, რომელიც ბოლოს სახრჩობელაზე გაიყვანეს იმის გამო, რომ საკუთარ შვილს აშიმშილებდა; რომელსაც ლედი მაკბეტს მიაშვავესებთ შექსპირიდან (მის შესახებ ძრწოლის გარეშე ვერ ვფიქრობ). ამ უკანასკნელს ბავშვისთვის ძუძუ უწოვებია და იცის, თუ როგორი ტკბილია მისი სიყვარული, მაგრამ რომელსაც შეეძლო, ამოეგლიჯა ძუძუ მისი ნაზი ღრძილებიდან და ვიდრე იგი ღიმილით მას შესცქეროდა, ძირს დაენარცხებინა და მისთვის კეფით ტვინი გადმოენთხია.*

თანამემამულენო, მოდით ერთხელ და სამუდამოდ განვდევნოთ ჩვენი გონებიდან ყოველგვარი უღირსი იდეები მეფის, მისი მთავრობისა და პარლამენტის შესახებ. მოდით, ნუ ვიფიქრებთ, რომ ყველანი ოკეანის მეორე ნაპირზე ფუფუნების მოყვარულნი, ქალივით კეკლუცნი და უგუნურნი გახდნენ, რაზეც მრავალი ცბიერი პიროვნება მიუთითებს. მოდით, ვივარაუდოთ, რაც სინამდვილეშიც ასეა, რომ ერის სხეულში თავისუფლების სული ისეთივე მგზნებარეა, როგორც ყოველთვის იყო, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი პიროვნება, შესაძლოა, გარყვნილი იყოს. მოდით, თავისთავად ცხადად ჩავთვალოთ ის, რომ იგივე დიადი სული, რომელმაც ერთ დროს კეისარს* ასეთი თბილი დახვედრა მოუწყო, რომელმაც თავისუფლების დიდი ქარტიის ხელმოწერამდე ჯონის წინააღმდეგ ყოველგვარი მტრობა დაგმო, რომელმაც ჩარლზ პირველის თავი მის სხეულს განაშორა და ჯეიმს მეორე სამეფოდან გააძევა,* ეს დიადი სული (დაე, ღმერ-

თმა შემოგვინახოს ის ვიდრე ქვეყნის აღსასრულამდე), რომელმაც პირველად დასვა ბრიტანეთის ტახტზე ამჟამინდელი მისი ყოვლადმონყალე უდიდებულესობის დიდი ბაბუა – კვლავაც ცოცხლობს და მოქმედებს ბრიტანეთში; რომ ამერიკაში იგივე სული, ნაცვლად ამ ქვეყნის მაცხოვრებელთა პროვოცირებისა, ერთმანეთის სამუდამო სიყვარულს შთაგვაგონებს და მათ კეთილგანწყობას უზრუნველყოფს.

თუმცა, ცოდნის გარეშე ეს სული სასტიკ მძვინვარებაზე მცირედით უკეთესი თუ იქნება. ამიტომ, სათუთად და ფაქიზად უნდა მოვეკიდოთ ცოდნის გავრცელების საშუალებებს. მოდით, გავბედოთ და ვიკითხოთ, ვიფიქროთ, ვისაუბროთ და ვწეროთ. დაე, ყოველი რანგისა და ხარისხის ადამიანმა დაძაბოს თავისი ყურადღება და გამოაცხადოს თავისი გადანყვეტილება. დაე, ყოველი მათგანი უფრო ყურადღებით მოეკიდოს მმართველობის საფუძვლებსა და პრინციპებს, როგორც ეკლესიურს, ისე სამოქალაქოს. მოდით, შევისწავლოთ ბუნების კანონი; ჩავეძიოთ ბრიტანული კონსტიტუციის სულს; გავეცნოთ უძველეს ეპოქათა ისტორიებს; განვიხილოთ საბერძნეთისა და რომის დიადი მაგალითები; წინ წავიმძღვროთ ბრიტანელ წინაპართა ქმედებები, რომლებიც ჩვენთვის იცავდნენ ადამიანთა მოდგმის ხელშეუვალ უფლებებს უცხოელი და შინაური ტირანებისა თუ უზურპატორებისაგან, ახირებული მეფეებისა თუ სასტიკი მღვდლებისაგან, მოკლედ, ამა ქვეყნისა და ჯოჯოხეთის ბჭეთაგან. მოდით წავიკითხოთ, გავიხსენოთ და საკუთარ სულებში აღვბეჭდოთ ჩვენს ახლო წინაპართა შეხედულებები და მიღწევები, რომელთაც მშობლიური ქვეყანა მოლუშულ და სტუმართმოძულე ველურ ადგილებში გაცვალეს. მოდით, ჩაეულრმავდეთ იმ ძალის ბუნებას და იმ ჩაგვრის სისასტიკეს, რომელმაც მათ საკუთარი სახლების მიტოვება აიძულა. გავიხსენოთ მათი განსაცვიფრებელი მხნეობა, მათი მწარე ტანჯვა – შიმშილი, სიშიშვლე, სიცივე, რომელსაც ისინი მოთმინებით იტანდნენ – ის მიძიმე შრომაც გავიხსენოთ გარეულ ცხოველთა და ველურ მომთაბარეთა მხრიდან მომდინარე საფრთხეების კვალდაკვალ, მინების გასუფთავების, სახლების აშენების, სარჩო-საბადებელის გაჩენისთვის რომ იყო საჭირო, ვიდრე ახალმო-

სახლეები ფულისა და სავაჭრო საქონელისათვის გამონახვადნენ დროს. გავიხსენოთ ის სამოქალაქო და რელიგიური პრინციპები, ის იმედები და მოლოდინები, რომლის წყალობითაც სიძნელის ჟამს ისინი მოთმინებითა და მორჩილებით იკვალავდნენ გზას. მოდით, გავიხსენოთ, რომ მათთვის, ისევე, როგორც ჩვენთვის და ჩვენებურებისთვის, სწორედ თავისუფლება, უფრო ზუსტად კი, თავისუფლების იმედი იყო ის, რამაც ყოველგვარ სევდანალევლს, საფრთხესა და ცდუნებას სძლია. მოდით, ჩვენ-ჩვენი მიმართულებების მიხედვით ყველანი ხალისით ჩავებათ ამგვარ ძიებებში – განსაკუთრებით კი კანონის, განათლების და რელიგიის სფეროთა განმგებლები და მესვეურები!

დაე, ამბიონიდან ჟღერდეს რელიგიური თავისუფლების შესახებ მოძღვრებები და მოსაზრებები. მოდით, შევისმინოთ მონობის ის საფრთხე, ჩვენს სინდის-ნამუსს რომ ემუქრება უმცირების, უკიდურესი გაჭირვების და სხვებზე დამოკიდებულებისაგან, მოკლედ რომ ვთქვათ, სამოქალაქო და პოლიტიკური მონობისაგან. მოდით, ჩვენს წინ გადაშლილ ადამიანის ნამდვილ რუკას დავხედოთ. მოდით, გავეცნოთ მისი ბუნების ღირსებას და იმ კეთილშობილურ როლს, რომელსაც ის ღმერთის საქმეებს შორის ასრულებს – რომ მონობაზე თანხმობა რწმენის მკრეხელური შებღალვაა, რომ ის ღმერთისთვისაც ისეთივე დამამცირებელია, როგორც ჩვენი ღირსების, მისწრაფების და ბედნიერებისთვის და რომ ყოვლისშემძლე ღმერთმა ადამიანისათვის ზეციდან დაადგინა თავისუფლება, მშვიდობა და სიკეთე!

დაე, სასამართლო აცხადებდეს, რომ „კანონები, უფლებები და ძალაუფლების დიდსულოვანი სქემა“, რომლებიც შორეული წარსულიდან გადმოგვეცა, მსოფლიოს იმ ძლევაგამოსილი ბრძოლებისა და ურიცხვი მსხვერპლთმენიერების შესახებ ამცნობენ, რომლებიც ჩვენმა წინაპრებმა თავისუფლების დასაცავად გაიღეს. დაე, ყველამ იცოდეს, რომ ბრიტანული თავისუფლებები ხელმწიფეთა, ან პარლამენტების ნაწყალობები როდია, არამედ ისინი პირველსაწყისი უფლებები, პირველი ხელშეკრულების წინაპირობებია, რომლებიც უპირატეს უფლებებთან თანაბარნი, ხოლო ხელისუფლებასთან კი თანასწორნი არიან; რომ ჩვენს

უფლებათაგან მრავალი ხელშეუვალი და არსობრივია; მათზე, როგორც პრინციპებზე, შეთანხმებაა დადებული და ისინი პარლამენტის არსებობამდეა შემუშავებული. დაე, ბრიტანული კანონებისა და ხელისუფლების საფუძვლები მათ ადამიანური ბუნების ჩარჩოებში, ინტელექტუალური და მორალური სამყაროს კანონებში ეძიონ. დაე, ამ ძიებისას აღმოვაჩინოთ, რომ ჭეშმარიტება, თავისუფლება, სამართლიანობა და გულმონყალება მისი სამარადეაშო საფუძვლებია და თუ მათ ჩამოვაცილებთ, მაშინ, რა თქმა უნდა, ზედნაშენიც ჩამოიშლება.

დაე, კოლეჯებმაც პარმონიულად შეიქციონ თავი ამ თვალნარმტაც ზეიმში. დაე, ყოველი დეკლამაცია ენამზეობდეს თავისუფლებისა და სიქველის მშვენიერებაზე და მონობისა და ბინიერების სიმახინჯეზე, სულმდაბლობასა და მავნებლობაზე. დაე, საჯარო განხილვები იქცეს ხელისუფლების საფუძვლების, ბუნებისა და მიღწევების გამორკვევის ადგილად, სიკეთის შენარჩუნებისა და უკეთურების ამოძირკვის საშუალებად. დაე, დისპუტები და სხვა ამგვარი საქმიანობა იქცეს იდეალისტური გონების შთაგონების წყაროდ, უფლებათა შესახებ იდეებისა და თავისუფლების განცდების ფართოდ გავრცელების საშუალებად.

ერთი სიტყვით, დაე ცოდნის ყოველი არხი გაიხსნას და გადმოედინოს. ჯეიმს პირველის და ჩარლზ პირველის მეფობისას თავისუფლების ხელყოფამ, რამაც სწავლული ხალხის მიერ ხელისუფლებისკენ ყურადღების მიპყრობა გამოიწვია, როგორც ამბობენ, გამორჩეულ სახელმწიფო მოღვაწეთა დიდი რაოდენობა წარმოქმნა, რაც კი ოდესმე ყოფილა რომელიმე ეპოქასა თუ ერში. ბრუკები, პემფდენები, ეიენები, სელდენები, მილტონები, ნედჰამები, პარინგტონები, ნევილები, სიდნეები და ლოკები* თავიანთი მაღალი დონის პოლიტიკურ ცოდნას იმ დროის მეფეთა ტირიანიას უნდა უმაღლოდნენ. ხოლო ამერიკაში ჩვენს წინაშე არსებული პერსპექტივა ისაა, რომ ძალაუფლებისა და უფლებების საკითხებზე იმავენაირად მოვახერხოთ ყოველი სწავლული ადამიანის ყურადღების მიპყრობა, რათა თვალდაბნელებულთ ვერავინ გაგვიძღვეს, ან გვიბიძგოს გარდაუვალი დაღუპვისაკენ. როგორც ჩანს, ასეთი რამ ჩვენთვის განიზრახა ვინმემ დიდ ბრიტანეთში. იქ პირდაპირი და

ოფიციალური გეგმაა შედგენილი ამერიკის დასამონებლად. თუმცა მათ სურთ, რომ ეს ნაბიჯ-ნაბიჯ განხორციელდეს. პირველ ნაბიჯად კი ამერიკაში ფეოდალური და საეკლესიო სამართლის შემოტანის გზით ჩვენი მამების მიერ შექმნილი მთელი სისტემის დანგრევაა ჩაფიქრებული. მიუხედავად იმისა, რომ ფეოდალური და საეკლესიო სისტემა ინგლისში ერთობ შერყეულია, ის სრულად მოსპობილი არ არის. ძველი ტაძრებისა და სასახლეების მსგავსად, რომლებშიც მათი დიადი აღმშენებლები თავყანისცემას აღავლენდნენ და სახლობდნენ, ისინი ნანგრევებადაა ქცეული, მაგრამ მათი მბრძანებლური სულის დიდი ნაწილი ჯერ კიდევ ცოცხლობს. კონკრეტული საზოგადოების ზრახვები და მეცადინეობები, რომ ერთ-ერთი მათგანი ამერიკაში დაენერგათ, ერთმა დიდად ნიჭიერმა მწერალმა⁶ ჩინებულად ამხილა; მე კი გონიერთა გამჭრიახობისათვის მიმინდვია ამ მიზნის მიღწევის ყოველი მომდევნო მცდელობის გამოცნობა, რომელიც ამ საზოგადოების, ან პარლამენტისა და მთავრობის მიერ შეიძლება განხორციელდეს. საგერბო გადასახადის შესახებ კანონიდანაც აშკარად ჩანს, რომ პრესაზე, კოლეჯებზე, თვით აღმანახებსა და გაზეთებზეც კი შეზღუდვებისა და გადასახადების დაკისრების მიზანი ჩვენთვის ცოდნის მიღების საშუალებების მოსპობაა. ეს არის ფეოდალური სისტემისათვის დამახასიათებელი უთანასწორო დამოკიდებულებების დანერგვა ხალხის უღარიბესი ნაწილისათვის საარსებო საშუალებების წართმევით და მისი გაცემით საგადასახადო ოფიცრებისათვის, გამანაწილებლებისათვის და მათი თანაშემწეებისათვის. მაგრამ ამჯერად მეტს აღარ ვაგრძელებ. ზემოთქმულის გაგრძელება, თუ ჯანმართელობა და მოცალეობა მექნა, იქნება „საგერბო გადასახადის შესახებ კანონის განხილვა“. მანამდე კი, ნება მიბოძეთ, დავამატო: ყოველივე ეს დალონებული გონების დუღილის ნადები როდია, ეს არც ღვარძლის ფრქვევაა, არც იმედგაცრუებული მისწრაფებები და არც მთავრობის ოპონირების ჟინი, არამედ ეს იმ გულის გადმოშლაა, რომელიც თავისი ქვეყნის კეთილდღეობისთვის იწვის. ვერც ერთი გულისხმიერი ადამიანი, მათ გარდა, ვინც ამ, ერთ დროს ბედნიერ ქვეყანაში დაიბადა და აღიზარდა, გულაჩუყებისა და ცრემლების გარეშე

6 განსვენებული დოქტორი მეიპიუ.*

ვერ გაიაზრებს იმ ურიცხვ ტანჯვას, დამცირებას, ბარბაროსულ უმეტრებას და ქედმაღლურ უზურპაციას, რომლის თაობაზეც ჩვენ საფუძველი გვაქვს, ვიფიქროთ, რომ ის ჩვენთვის, ჩვენი შვილების და მეზობლებისთვის, მოკლედ რომ ვთქვათ, ყველა ჩვენი თანამემამულისა და მათი შთამომავლებისთვის არის გამიზნული.

სარედაქციო შენიშვნები

ჯონ ტაილოტსონი (1630-1694 წწ.) – კენტერბერის არქიეპისკოპოსი.

... ბრძოლა სასტიკ, ძალადობრივ და სისხლიან დაპირისპირებაში გადაიზარდა – იგულისხმება სამოქალაქო ომი ინგლისში (1642-1651 წწ.), როდესაც ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ ჩარლზ I სტიუარტისა (1600-1649 წწ.) და პარლამენტის მომხრეები.

პურიტანები – კალვინიზმის მიმდევრები ინგლისში, მოითხოვდნენ ანგლიკანური ეკლესიის „განმედას“ კათოლიკური ელემენტებისაგან. ჯეიმს I (1566-1625 წწ.) და ჩარლზ I მეფობის დროს პურიტანებს ინგლისში სასტიკად დევნიდნენ. დევნის თავიდან ასაცილებლად ბევრი მათგანი ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტზე გადასახლდა.

უილიამ კინგი (1650-1729 წწ.) – დუბლინის არქიეპისკოპოსი 1703-1729 წლებში.

ახალი ინგლისი (*New England*) – ჩრ. ამერიკაში მდებარე რეგიონი, სადაც ევროპელები პირველად დასახლდნენ, მოიცავს შემდეგ შტატებს: კონექტიკუტი, მენი, მასაჩუსეტსი, ნიუ ჰემფშირი, როდაილენდი და ვერმონტი.

პოლ დადლი (1675-1751/1752) – მასაჩუსეტსის ყურის პროვინციის მთავარი მოსამართლე 1745 წლიდან გარდაცვალებამდე.

პრესვიტერიანობა – პროტესტანტიზმის ერთ-ერთი მიმართულება.

პრესვიტერიანული ეკლესია უარყოფს ეპისკოპოსის ინსტიტუტს.
პენრი ჰოუმი, ლორდი კეიპსი (1696-1782 წწ.) – შოტლანდიელი იურისტი და ფილოსოფოსი.

ჟან-ჟაკ რუსო (1712-1778 წწ.) – ფრანგი ფილოსოფოსი.

იაკობიტელი – ინგლისის სამეფო ტახტზე ჯეიმს II (1633-1701 წწ.) ან მისი შთამომავლობის გამეფების მომხრე.

„წყეულიმც იყოს ამგვარი სიქველენი, მათ ზომ საკუთარი ქვეყანა და-
ლუპეს!“ – ჯოზეფ ედისონი, „კატონი“, მოქმედება IV, გამოსვლა II.
ჯოზეფ ედისონი (1672-1719 წწ.) – ინგლისელი ესეისტი და პოეტი.

ჯეიმს II – ინგლისის მეფე 1685-1688 წლებში.

თავისუფლებათა დიდი ქარტია – ცნობილია *Magna Carta*-ს სახელწოდებით. მიღებულ იქნა 1215 წელს ინგლისში მეფე ჯონ უმინან-
ყლოს (1167-1216 წწ.) მმართველობის დროს. ქარტიის ინიციატორები იყვნენ მეფის აბსოლუტური ძალაუფლების მოწინააღმდეგე ბარონები. ქარტიამ შეზღუდა მეფის აბსოლუტური ძალაუფლება ბარონთა თავისუფლებების განვრცობის ხარჯზე.

ხალხმა ორანელი პრინცი მეფე უილიამად აქცია – ადამსი გულისხმობს უილიამ III (1650-1702 წწ.), ინგლისის, შოტლანდიისა და ირლანდიის მეფეს 1689 წლიდან. გამეფებამდე იგი ჰოლანდიის რესპუბლიკის შტატჰოლდერი (1672 წლიდან) და ორანეის პრინცის ტიტულის მფლობელი იყო. 1688 წლის „სახელოვანი რევოლუციის“ (*Glorious Revolution*) შემდეგ ინგლისიდან ჯეიმს II გააძევეს და მეფედ უილიამი აირჩიეს.

ამ უკანასკნელს ბავშვისთვის ძუძუ უწოვებია [...] და მისთვის კეფით ტვინი გადმოენთხია – უილიამ შექსპირი: ტრაგედიები, წიგნი II, „მაკბეტი“, თარგმანი ივანე მაჩაბლისა, მოქ. I, სურ. VII, გამომცემლობა საბჭოთა საქართველო, თბილისი, 1980 წ., გვ. 211.

იულიუს კეისარი (ძვ. წ. 100-44 წწ.) – რომაელი მხედართმთავარი და სახელმწიფო მოღვაწე, გადამწყვეტი როლი ითამაშა რომის რესპუბლიკის დამხობაში. მოკლეს შეთქმულებმა მარკუს იუნიუს ბრუტუსის (ძვ. წ. 85-42 წწ.) მეთაურობით.

ჩარლზ პირველის თავი მის სხეულს განაშორა და ჯეიმს მეორე სამეფოდან გააძევა – 1649 წელს, ლალატის ბრალდებით, ინგლისის მეფე ჩარლზ I (მეფობდა 1625-1649 წწ.) თავი მოკვეთეს. ჯეიმს II შესახებ იხ., ზემოთ, გვ. 75.

ბრუკები, პემფდენები, ვეინები... – ადამსი ჩამოთვლის თავისი ეპოქის გამოჩენილ მოაზროვნეებსა და მოღვაწეებს. ლორდი ბრუკი, რობერტ გრევილი (1607-1643 წწ.) – პარლამენტის ძალების გენერალი ინგლისის რევოლუციის დროს; ჯონ პემფდენი (1595-1643 წწ.) – ინგლისელი პოლიტიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე; პენრი ვეინ უმცროსი (1613-1662 წწ.) – ინგლისელი პოლიტიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე, მასაჩუსეტსის ყურის კოლონიის გუბერნატორი 1636-1637 წლებში; ჯონ სელდენი (1584-1654 წწ.) – ინგლისელი იურისტი, ინგლისის უძველეს კანონთა თვალსაჩინო მკვლევარი; ჯონ მილტონი (1608-1674 წწ.) – ინგლისელი პოეტი; მარჩემონტ ნედჰამი (1620-1678 წწ.) – ინგლისელი ჟურნალისტი, გამომცემელი და პამფლეტისტი; ჯეიმს ჰარინგტონი (1611-1677 წწ.) – ინგლისელი პოლიტიკური მოაზროვნე და თეორიტიკოსი; რობერტ ნევილი (დაბადების თარიღი უცნობია, გარდაიცვალა 1457 წელს) – ინგლისელი სასულიერო მოღვაწე, სელისბერისა და დარემის ეპისკოპოსი; ალგერნონ სიდნეი (1623-1683 წწ.) – ინგლისელი პოლიტიკოსი და თეორიტიკოსი; ჯონ ლოკი (1632-1704 წწ.) – ინგლისელი ფილოსოფოსი, კლასიკური ლიბერალიზმის ფუძემდებელი.

ჯონ მეიჰიუ (1720-1766 წწ.) – ამერიკელი მღვდელი. იგი მკვეთრად უპირისპირდებოდა კანონს საგერბო გადასახადის შესახებ.

თომას ჯეფერსონი

**ბრიტანული ამერიკის უფლებათა
შემაჯავებელი მიმოხილვა**

ავტორის შესახებ:

თომას ჯეფერსონი (1743-1826) – გამოჩენილი ამერიკელი პოლიტიკური მოღვაწე და დიპლომატი, ამერიკის დამოუკიდებლობის დეკლარაციის (1776 წ.) ავტორი. რევოლუციის პირველ წლებში ჯეფერსონი კონტინენტური კონგრესის წევრი იყო. 1779-1781 წწ. კი ვირჯინიის გუბერნატორი. ჯეფერსონი, ომის დასასრულს, უკვე პარიზში მსახურობდა ამერიკის შეერთებული შტატების წარმომადგენლის რანგში. 1785 წელს იგი დაინიშნა საფრანგეთის საკითხებში მინისტრად. აღსანიშნავია, რომ ამერიკის ისტორიაში ჯეფერსონი პირველი იყო, ვინც სახელმწიფო მდივნის საპატიო თანამდებობა დაიკავა. სახელმწიფო მდივნად იგი ჯორჯ ვაშინგტონის კაბინეტში 1790-1793 წლებში მსახურობდა. მოგვიანებით, ჯეფერსონმა ვაშინგტონის გუნდი დატოვა და ჯეიმს მედისონთან ერთად დემოკრატიულ-რესპუბლიკური პარტია დააფუძნა. 1796 წელს იგი ამერიკის მეორე ვიცე-პრეზიდენტად იქნა არჩეული. ხოლო 1801 წლიდან, ვიდრე 1809 წლამდე, ჯეფერსონი ამერიკის მესამე პრეზიდენტია. ამ თანამდებობაზე მან ორი ვადით იმსახურა და 1809 წლის შემდეგ აქტიურ პოლიტიკას თითქმის სრულად ჩამოსცილდა.

ნაშრომის შესახებ:

„ბრიტანული ამერიკის უფლებათა შემაჯამებელი მიმოხილვა“ ჯეფერსონმა 1774 წელს დაწერა იმ დელეგატებისათვის ვირჯინიის კოლონიიდან, რომლებიც პირველ კონტინენტურ კონგრესს უნდა დასწრებოდნენ ქ. ფილადელფიაში, პენსილვანიის კოლონიაში. ვირჯინიის ყრილობამ, რომელიც კონტინენტურ კონგრესამდე გაიმართა, უფრო ზომიერი პოზიცია დაიკავა, ვიდრე ეს ჯეფერსონს ჰქონდა. ჯეფერსონმა, ავადმყოფობის გამო, ვერ შეძლო, დასწრებოდა ვირჯინიის ყრილობას. თუმცა, მეგობრებმა მისი პამფლეტი გამოსცეს და მას გაეცნენ როგორც ფილადელფიასა და ნიუ-იორკში, ასევე ლონდონშიც. პამფლეტის მკვეთრმა ტონმა ჯეფერსონს რადიკალური პოლიტიკური მწერლის სტატუსი დაუმკვიდრა. თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: *The Works of Thomas Jefferson*, vol. 2 (New York: Cosimo Classics, 2009), გვ. 63-89.

ბრიტანული ამერიკის უფლებათა შემაჯავებელი მიმოხილვა

გადაწყდა, რომ დასახელებულ დეპუტატებს, რომლებიც ბრიტანული ამერიკის სხვა შტატების დეპუტატებთან ერთად საერთო ყრილობაზე შეიკრიბებიან, მიეცეთ მითითება, რომ ამ ყრილობას მისი უდიდებულესობისადმი* მოკრძალებული და მოწინებულის მიმართვის წარდგენა შესთავაზონ და სთხოვონ, რომ მის უდიდებულესობას, როგორც ბრიტანეთის იმპერიის უმაღლეს მსაჯულს, გადაეცეს ამერიკაში მყოფი მისი უდიდებულესობის ქვეშევრდომთა გაერთიანებული საჩივრები. ეს საჩივრები მრავალი უსამართლო ხელყოფისა და უკანონო მიტაცების გამო წარმოიქმნა, რითაც იმპერიის ერთი ნაწილის საკანონმდებლო ხელისუფლება იმ უფლებების ხელყოფას ცდილობდა, რომელიც ღმერთმა და კანონებმა ყველას თანაბრად და დამოუკიდებლად მიანიჭა. დაე, ვაცნობოთ მის უდიდებულესობას, რომ ხშირად ეს შტატები ცალ-ცალკე მოკრძალებულ საჩივრებს უგზავნიდნენ მის საიმპერატორო ტახტს, რათა მისი ჩარევის შემწეობით მოეხერხებინათ შელახული უფლებების აღდგენა, მაგრამ ამ საჩივართაგან არც ერთს პასუხიც არ ღირსებია. მოწინებით ვიმედოვნებთ, რომ ეს გაერთიანებული მიმართვა, რომელიც სიმართლის ენაზეა დანერგილი და მორჩილების ფრაზებით არ არის აღსავსე (რაც მის უდიდებულესობას აფიქრებინებდა, რომ ჩვენ პრივილეგიებს ვითხოვთ და არა უფლებებს), მისი უდიდებულესობისაგან მეტ პატივისცემას დაიმსახურებს. ჩვენ სხვა მოლოდინი არ გავაჩნია, გარდა იმისა, რომ მისი უდიდებულესობა თავის თავს საკუთარი ხალხის წინამძღოლად მიიჩნევს, რომელიც კანონის ძალით არის დანიშნული და გარკვეული უფლებამოსილებით შემოსაზღვრული, რათა ხელი შეუწყოს მთავრობის დიდი მექანიზმის მუშაობას, რომელიც ხალხის სასარგებლოდ, მათი უზენაესი მიზნების განხორციელებისათვის არის შექმნილი. ამიტომაც, ჩვენი უფლებები, ისევე, როგორც მათი ხელყოფის ფაქტები, უფრო სრულად უნდა

იქნეს წარდგენილი მისი უდიდებულესობის წინაშე, რათა მან ისინი ამ ქვეყნების წარმოქმნისა და მათი პირველი დასახლებების ისტორიის ფონზე განიხილოს.

ჩვენ შევახსენებთ მის უდიდებულესობას, რომ ამერიკაში გადმოსახლებამდე ჩვენი წინაპრები ევროპაში, ბრიტანეთის სამფლობელოთა თავისუფალი მაცხოვრებლები იყვნენ და იმ უფლებით სარგებლობდნენ, რომელიც ბუნებამ ყველა ადამიანს მიანიჭა – დატოვოს ის ქვეყანა, სადაც ის არა საკუთარი არჩევანის, არამედ ბედისწერის გამოისობით მოხვდა და სხვა საცხოვრებლის საძებრად გაეშუროს, ჩამოაყალიბოს ახალი საზოგადოებები და დაამკვიდროს იმგვარი კანონები და წესები, რომლებიც, მისი თვალთახედვით, უფრო მეტად შეუწყობს ხელს საზოგადო ბედნიერებას. თავის მხრივ, მათმა საქსონელმა წინაპრებმა, ამავე საყოველთაო კანონის ძალით, ჩრდილოეთ ევროპის უდაბური ადგილები და ტყეები მიატოვეს, ნაკლებად დასახლებულ ბრიტანეთის კუნძულს დაეპატრონენ და იქ კანონთა იმგვარი სისტემა ჩამოაყალიბეს, რომელიც ესოდენ დიდი ხანია დიდებას სძენს და იცავს ამ ქვეყანას. სამშობლოს, საიდანაც ისინი გადასახლდნენ, არასოდეს განუცხადებია მათზე რაიმე სახის აღმატებულობის, ან დამოკიდებულების პრეტენზია. ხოლო თუ ასეთი პრეტენზია გაჩნდება, მაშინ, როგორც ცნობილია, დიდ ბრიტანეთში მისი უდიდებულესობის ქვეშევრდომებს საკმარისად კარგად აქვთ გათავისებული ის უფლებები, რომლებიც მათ წინაპრებისაგან გადმოეცათ და, ამდენად, ისინი საკუთარი ქვეყნის სუვერენიტეტს ამგვარ დაუსაბუთებელ პრეტენზიას არ შეალახვინებენ. ვფიქრობთ, რომ არ არსებობს მიზეზები, რომ ბრიტანელები საქსონელი ემიგრანტებისაგან არსებითად განვასხვაოთ. ამერიკა დაპყრობილი მიწაა, ხოლო მისი დასახლებები ინდიელების ხარჯზე შეიქმნა და არა ბრიტანული საზოგადოებისა. ამ მიწების მოსაპოვებლად მათ საკუთარი სისხლი დაღვარეს, ხოლო მათი ავლადიდება დასახლებათა აღორძინებისათვის დაიხარჯა. ისინი თავად იბრძოდნენ, თავად იპყრობდნენ და, ამდენად, მხოლოდ მათ აქვთ ამ მიწებზე საკუთრების უფლება. მისი უდიდებულესობის, ან მისი წინაპრების საზოგადოებრივი ხაზინიდან მათი დახმარებისათვის

ერთი შილინგიც კი არ ყოფილა გამოყოფილი იმ დრომდე, რაც კოლონიები მტკიცე და მუდმივ საფუძველზე ჩამოყალიბდნენ. ხოლო უკვე შემდგომ, როდესაც, დიდი ბრიტანეთისათვის სავაჭრო მიზნებიდან გამომდინარე, ისინი ფასეულნი გახდნენ, პარლამენტმა მათ სიამოვნებით აღმოუჩინა დახმარება მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რომელიც მონადინებული იყო, მათი ვაჭრობის შემოსავალი მიეტაცებინა საკუთარი ძლევამოსილების გასამყარებლად და დიდი ბრიტანეთის საზიანოდ. ამგვარ ვითარებაში, ამ სახის დახმარება აქამდეც ხშირად ყოფილა განეული პორტუგალიის და სხვა მოკავშირე სახელმწიფოებისათვის, რომლებთანაც დიდ ბრიტანეთს სავაჭრო ურთიერთობები აქვს დამყარებული. თუმცა, ამ ქვეყნებს არასოდეს უფიქრიათ, რომ დახმარების თხოვნისას, ისინი მისი მბრძანებლობის ქვეშ ექცეოდნენ. ამგვარი პირობები რომ ყოფილიყო შეთავაზებული, ისინი მედიდურ უარს იტყოდნენ და მტრებთან მორიგებას შეეცდებოდნენ, ან კიდევ საკუთარი სამხედრო ძალების მობილიზებას მოახდენდნენ. ამავე დროს, ჩვენ სულაც არ გვსურს იმ დახმარების დაკნინება, რომელიც ჩვენთვის უდავოდ ღირებული იყო, მიუხედავად იმისა, თუ რა მიზეზებს ემყარებოდა ის. ჩვენ გვსურს, ვაჩვენოთ, რომ ეს დახმარება არ აკანონებს იმ ძალაუფლებას, რომლის თავზე მოხვევასაც ჩვენთვის ბრიტანეთის პარლამენტი ცდილობს და რომ ამ დახმარების უხვი ანაზღაურება იმით არის შესაძლებელი, რომ დიდი ბრიტანეთის მაცხოვრებლებს ვაჭრობაში ისეთი განსაკუთრებული პრივილეგიები მიეცეთ, რომლებიც მათ სარგებელს მოუტანს, ხოლო ჩვენ ნაკლებად შეგვზღუდავს. ამერიკის უდაბურ ადგილებში გაშენებულ დასახლებებში ემიგრანტებმა იმავე კანონთა სისტემის შემოღება მიიჩნიეს საჭიროდ, რომლითაც ისინი სამშობლოში ხელმძღვანელობდნენ. მასთან კავშირის გაგრძელება მათ საერთო მბრძანებლისადმი მორჩილების მეშვეობით სურდათ, რომელიც იმპერიის ახლადამოცენებული ნაწილების დამაკავშირებელ რგოლს წარმოადგენდა.

მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ, ერთი შეხედვით, ჩაგვრის მარნუხებს საკმაოდ შორს გაექცნენ, მათ მაინც არ ჰქონდათ იმის შესაძლებლობა, რომ ამგვარად მოპოვებული უფლებები, რომ-

ლებიც საკუთარი სიცოცხლის საფრთხეში ჩაგდების და ქონების გახარჯვის ფასად დაუფრდათ, მშვიდად გამოეყენებინათ. იმ დროისათვის ბრიტანეთის ტახტს ის სამეფო დინასტია მართავდა, რომელთა მოღალატეობრივმა დანაშაულმა საკუთარი ხალხის წინააღმდეგ ხალხის ხელში საჭიროების შემთხვევაში არსებული დასჯის იმ წმინდა და სუვერენული უფლებების გამოყენებას მისცა ბიძგი,* რომლებიც, კონსტიტუციის თანახმად, რომელიმე სხვა მართლმსაჯულების ხელში არ უნდა გადასულიყო. რადგან ოკეანის გაღმა მყოფ ქვეშევრდომთა მიმართ ყოველდღიურად ძალაუფლების ახალ და უსამართლო გამოყენებას ჰქონდა ადგილი, ნაკლებად მოსალოდნელი იყო, რომ აქეთ მხარეს მყოფნი, რომელთაც იმ დროისათვის ნაკლები ძალა შესწევდათ, შეძლებდნენ, წინ აღსდგომოდნენ დესპოტიზმს და ამგვარ შეეინროებას თავს დააღწევდნენ.

შესაბამისად, ქვეყანა, რომელიც ცალკეულ თავგადასავალთა მაძიებლების სიცოცხლის, შრომისა და ქონების ფასად იქნა მოპოვებული, ამ მეფეების მიერ რამდენჯერმე იქნა დანაწილებული და მათი რჩეულებისა და მომხრეებისთვის განაწილებული. მხოლოდ სამეფო ტახტის მიერ მითვისებული უფლების საფუძველზე იქნა ჩამოყალიბებული განცალკევებული და დამოუკიდებელი ხელისუფლებები. გვჯერა, რომ მისი უდიდებულესობის კეთილგონიერებისა და გულისხმიერების წყალობით, დღესდღეობით ასეთი რამ არ განმეორდება, რადგან ძალაუფლების ამგვარ გამოყენებას – ქვეყნის დაყოფასა და დანაწევრებას – უძველესი დროიდან დღემდე, მისი უდიდებულესობის ინგლისის სამეფოში ადგილი არ ჰქონია. ამის გამართლება და გაგება ვერც აქ და ვერც მისი უდიდებულესობის იმპერიის სხვა რომელიმე ნაწილში ვერ მოხერხდება.

მსოფლიოს ყველა ნაწილში თავისუფალი სავაჭრო საქმიანობის უფლება, რაც ამერიკული კოლონისტებისთვის ბუნებითი უფლებაა და რაც მათი არც ერთი კანონის მიერ არ ყოფილა შეზღუდული, ან ჩამორთმეული, შემდგომში უსამართლო ხელყოფის საგნად იქცა. ზოგიერთი კოლონია მიიჩნევდა, რომ მართებული იქნებოდა, თუ საკუთარი ხელისუფლების მმართველო-

ბას მისი უდიდებულესობის მეფე ჩარლზ პირველის სახელითა და რწმუნებულებით გააგრძელებდა, რომელსაც ისინი თავიანთი შტატის სუვერენად მიიჩნევდნენ, მიუხედავად იმისა, რომ ინგლისის რესპუბლიკამ იგი ტახტიდან ჩამოაგდო. რესპუბლიკის პარლამენტმა ეს უმაღლეს დანაშაულად მიიჩნია და თავს იმის უფლება მისცა, რომ ამ კოლონიებს, დიდი ბრიტანეთის გარდა, მსოფლიოს ყველა ქვეყანასთან ვაჭრობა აუკრძალა. თუმცა, ეს თვითნებური აქტი მათ მალევე გააუქმეს და 1651 წლის მარტის მეთორმეტე დღეს, ზემოთ დასახელებულ რესპუბლიკასა, მისი უფლებამოსილი პირების სახით, და ვირიჯინიის კოლონიას შორის, მისი თვითმმართველობის წარმომადგენლების სახით, საზეიმო ხელშეკრულება დაიდო, რომლის მერვე მუხლში პირდაპირ იყო აღნიშნული, რომ მათ უფლება ჰქონდათ „ამ რესპუბლიკის კანონების თანახმად, თავისუფალი ვაჭრობა ეწარმოებინათ ნებისმიერ ქვეყანასთან, ისევე, როგორც ინგლისელ ხალხს შეუძლია ნებისმიერ ადგილას და ნებისმიერ ერთან ვაჭრობის წარმოება.“ მაგრამ მისი უდიდებულესობის ჩარლზ მეორის ტახტზე აღდგენის შემდეგ,* თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ კოლონიების უფლებები თვითნებურ ძალაუფლებას კიდევ ერთხელ შეენირა მსხვერპლად. მისი, ისევე, როგორც მისი ზოგიერთი მემკვიდრის ზეობის ყამს მიღებული რამდენიმე აქტის თანახმად, კოლონიების ვაჭრობა იმგვარი შეზღუდვების ქვეშ მოექცა, რომელიც კარგად აჩვენებს, თუ რა იმედები შეიძლება ჰქონდეთ კოლონიებს ბრიტანეთის პარლამენტის სამართლიანობისაგან, ამ შტატებზე მისი შეუზღუდავი ძალაუფლება რომ ვრცელდებოდა. ისტორია გვიჩვენებს, რომ ადამიანთა ჯგუფებს, ისევე, როგორც ინდივიდებს, ტირანიისკენ აქვთ მიდრეკილება. ამ დაკვირვების ჭეშმარიტებას ცხადად დავინახავთ, თუ თვალს გადავაყვებით პარლამენტის მიერ ამერიკული ვაჭრობის რეგულირებისათვის მიღებულ საჭირო აქტებს, როგორც მათ ფარისევლურად უწოდებენ, თუნდაც ყველა სხვა საბუთი ხელთ არ გვექონდეს. გარდა იმ ბაჟისა, რომელსაც ისინი აწესებენ ჩვენს საექსპორტო და იმპორტულ საქონელზე, ჩვენ გვეკრძალება იმ ბაზრებზე ვაჭრობა, რომლებიც ესპანეთის სამეფოში ფინისტერეს კონცხის ჩრდილოეთით მდებარეობს, რათა

გავყიდოთ ისეთი საქონელი, რომელსაც დიდი ბრიტანეთი ჩვენ-
გან არ იღებს და ვიყიდოთ საქონელი, რომლითაც ის ჩვენ ვერ
გვამარაგებს. ყოველივე ეს ხდება იმ ეგოისტური მიზნის გამო,
რომ ყველაფერი თავად შეისყიდონ, ჩვენი უფლებებისა და ინ-
ტერესების მსხვერპლად შენიღვის ხარჯზე. დიდმა ბრიტანეთმა
გარკვეული პრივილეგიები მიანიჭა ზოგიერთ მოკავშირე სახელმ-
წიფოს ვაჭრობაში. ეს სახელმწიფოები დარწმუნებულნი არიან,
რომ ამერიკასთან მათი ექსკლუზიური ვაჭრობა გაგრძელდება,
თუ ბრიტანეთის პარლამენტის პრინციპები და ძალმომრეო-
ბა იგივე დარჩება. ისინი საშინლად გათავებდნენ, რაც მათი
გაუმაძღრობითა და ჩვენი გაჭირვებით იყო ნაკარნახევი. პრი-
ვილეგიების მიღების შემდეგ მათ ორჯერ და სამჯერ გაზარდეს
ფასი იმ საქონელზე, რომელიც ამერიკისთვის იყო განკუთვნილი
და რომლის შეძენასაც, უფრო იაფად, სხვაგან შევძლებდით. თან,
ამ შემთხვევაში, ხარისხიც უკეთესი იქნებოდა. გარდა ამისა, ეს
სახელმწიფოები იმაზე ცოტას გვიხდიან ჩვენს საქონელში, ვიდრე
ჩვენ მივიღებდით უფრო ხელსაყრელ პორტებში. პარლამენტის
აქტები გვიკრძალავს სხვა მყიდველების მოძიებას, რათა გავყ-
იდოთ თამბაქოს ის ნაშთი, რომელიც ბრიტანეთის მოთხოვნილე-
ბათა უზრუნველყოფის შემდგომ გვრჩება. ამიტომაც, ჩვენ
იძულებულნი ვართ, მივყიდოთ ის ბრიტანელ ვაჭარს იმ ფასად,
რომელსაც იგი დაგვისახელებს. შემდგომ იგი ამ საქონელს საზ-
ღვარგარეთის ბაზრებზე აგზავნის, საიდანაც დიდ სარგებელს
იღებს, ვინაიდან მათ უფრო ძვირად ყიდის. იმისათვის, რომ პარ-
ლამენტის სამართლიანობის შესახებ მოსაზრება გავამყაროთ და
ვაჩვენოთ, თუ როგორი თავმდაბლობით ახორციელებს ის სა-
კუთარ უფლებამოსილებას, რომლის სიმძიმესაც ის საერთოდ
არ გრძნობს, მის უდიდებულესობას შევახსენებთ ბრიტანეთის
პარლამენტის ზოგიერთ სხვა აქტს, რომლის ზოგიერთი მუხ-
ლის მიხედვითაც ჩვენ გვეკრძალება ჩვენი საჭიროებებისათვის
საკუთარ მიწებზე ჩვენივე შრომით მოწეული პროდუქციის წარ-
მოება. ან განსვენებული ჯორჯ მეორის* მეფობის მეხუთე წელს
მიღებული კანონის თანახმად, ამერიკელ ქვეშევრდომს ეკრძალე-
ბა, თავისთვის შეიკეროს ქუდი იმ ბენვეულისაგან, რომელიც მან,

სავარაუდოდ, საკუთარ მიწაზე მოიპოვა. ეს დესპოტიზმის ისეთი მაგალითია, რომლის მსგავსი ბრიტანეთის ისტორიის ყველაზე დესპოტურ ეპოქებშიც კი ვერ მოიძებნება. იმავე მეფის ზეობის ოცდამესამე წელს მიღებული კიდევ ერთი კანონის თანახმად, ჩვენ გვეკრძალება იმ რკინეულობის წარმოება, რომელსაც მოვიპოვებთ. ამ მძიმე და სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების უკლებლივ ყველა სფეროსთვის საჭირო საქონლის საკომისიო და სადაზღვევო გადასახადის გარდა, დიდ ბრიტანეთში გადაზიდვისა და უკან გადმოზიდვისთვის, დამატებით გადასახადს ვიხდით, რათა დიდი ბრიტანეთის კუნძულზე არა მხოლოდ ადამიანები, არამედ მანქანა-დანადგარებიც უზრუნველყოთ. თანასწორი და მიუკერძოებელი კანონმდებლობის იმავე სულისკვეთებაში უნდა განვიხილოთ ზემოთ დასახელებული მეფის ზეობის მეხუთე წელს პარლამენტის მიერ მიღებული კიდევ ერთი აქტი, რომლის თანახმად ამერიკის მიწები ბრიტანელი კრედიტორების მოთხოვნებს ექვემდებარებიან, მაშინ, როდესაც ეს მოთხოვნა თავად მათ მიწებზე არ ვრცელდება. აქედან ერთი დასკვნა გამომდინარეობს: სამართლიანობა ბრიტანეთსა და ამერიკაში სხვადასხვაგვარია, ან კიდევ ბრიტანეთის პარლამენტი აქ უფრო ნაკლებ ყურადღებას აქცევს სამართლიანობას, ვიდრე იქ. თუმცა ჩვენ ამ აქტების უსამართლობაზე მის უდიდებულესობას სულაც არ მიუეთითებთ იმ განზრახვით, რომ მათი ბათილად ცნობის მიზეზი ავხსნათ. ამას იმიტომ ვაკეთებთ, რათა ვაჩვენოთ, რომ გამოცდილება იმ პოლიტიკურ პრინციპთა მართებულობას ამტკიცებს, რომელიც ჩვენ ბრიტანეთის პარლამენტის იურისდიქციიდან გვათავისუფლებს. ნამდვილი საფუძველი, რის გამოც ჩვენ ამ აქტებს ძალადაკარგულად ვაცხადებთ, ის არის, რომ ბრიტანეთის პარლამენტს ჩვენზე საკუთარი ძალაუფლების გავრცელების უფლება არ აქვს.

უზურპირებული ძალაუფლების ეს ქმედებები არ შემოიფარგლება მხოლოდ ცალკეული მაგალითებით, რომლითაც ისინი დაინტერესებულნი იყვნენ. გარდა ამისა, ისინი კოლონიების საშინაო საქმეების რეგულირებაშიც ერეოდნენ. როგორც ჩანს, დედოფალ ანას* მეცხრე აქტს, რომელიც ამერიკაში საფოსტო სადგურის დაარსებას განსაზღვრავდა, ბრიტანეთის მიზნებთან ცოტა

რამ აკავშირებდა, მისი უდიდებულესობის მინისტრებისა და რჩეული ქვეშევრდომებისათვის ხელსაყრელი და სარფიანი თანამდებობების გაყიდვის უფლების მინიჭებას თუ არ ჩავთვლით.

ჩვენ სწორედ ამგვარად განველეთ იმ მეფეთა ზეობის ხანები, რომლებიც თქვენი უდიდებულების ზეობის ხანას უძლოდა წინ. ამ ხნის განმავლობაში ჩვენი უფლებების შელახვა იმდენად შემაშფოთებელი არ იყო და მას გარკვეულ პერიოდებში თუ შტონდა ადგილი, მაშინ როდესაც დღესდღეობით, დაჩქარებული და კადნიერი წესით, ერთიმეორის მიყოლებით ხდება მათი შელახვა, რაც დღეს არსებულ ვითარებას ამერიკული ისტორიის ყველა სხვა პერიოდისაგან გამოარჩევს. ჩვენი ცნობიერება ჯერ კიდევ არ იყო გამორკვეული იმ გაოგნებისაგან, საპარლამენტო მეხის დაცემამ რომ გამოიწვია, რომ სხვა, უფრო მძიმე და შემაშფოთებელი მეხი დაგვეცა თავზე. ტირანიის ცალკეული მაგალითები ამა თუ იმ დღის განწყობით გამოწვეულ შემთხვევითობას შეიძლება მიენეროს; მაგრამ ჩავვრის ეს გაუთავებელი წყება, რომელიც კონკრეტულ პერიოდში დაიწყო და უცვლელად გრძელდებოდა მინისტრების ყოველი ცვლილებისას, აშკარად ამტკიცებს ჩვენი დამონების წინასწარგანზრახული და სისტემური გეგმის არსებობას.

მისი უდიდებულესობის ზეობის მეოთხე წელს მიღებული აქტი „ამერიკაში ბრიტანული კოლონიებისა და პლანტაციებისათვის ბაჟის დაკისრების შესახებ“, ასევე, მისი ზეობის მეხუთე წელს მიღებული კიდევ ერთი აქტი „ამერიკაში ბრიტანული კოლონიებისა და პლანტაციებისათვის რიგი საგერბო გადასახადისა და სხვა გადასახადების დაკისრების შესახებ“, ისევე, როგორც მისი ზეობის მეექვსე წელს მიღებული კიდევ ერთი აქტი, სახელწოდებით – „ამერიკაში მისი უდიდებულესობის სამფლობელოთა ბრიტანეთის ტახტისა და პარლამენტისადმი დამოკიდებულების გაუმჯობესების შესახებ“ და მისი ზეობის მეშვიდე წელს მიღებული კიდევ ერთი აქტი, სახელწოდებით – „გაზეთებზე, ჩაიზე და ა.შ. გადასახადების დაკისრების შესახებ“ წარმოშობს საპარლამენტო უზურპაციის ჯაჭვს, რაც მისი უდიდებულესობისადმი, ისევე, როგორც დიდი ბრიტანეთის ლორდთა და თემთა პალატებისადმი, ესოდენ ხშირი მიმართვის საგნად იქცა. რადგან დღემდე

არც ერთ მათგანზე პასუხი არ მიგვიღია, ჩვენ აღარ შევანუხებთ მის უდიდებულესობას იმ საკითხთა გამეორებით, რომლებსაც ეს მიმართვები შეიცავდნენ.

თუმცა კიდევ ერთი აქტი, რომელიც მისი ზეობის მეშვიდე წელს იქნა მიღებული, საგანგებო განზრახვას შეიცავს და ამიტომ საგანგებო აღნიშვნას საჭიროებს. მისი სახელწოდებაა „აქტი ნიუ-იორკის საკანონმდებლო ხელისუფლების უფლებამოსილების შეჩერების შესახებ“. ერთი თავისუფალი და დამოუკიდებელი საკანონმდებლო ხელისუფლება თავის თავზე იღებს მეორე, ასევე თავისუფალი და დამოუკიდებელი ხელისუფლების უფლებამოსილების შეჩერებას. ამგვარი ქმედებით ის ბუნებაში სრულიად უცნობ ფენომენს წარმოგვიჩენს, რომელიც ერთდროულად არის საკუთარი ძალმოსილების შემქმნელიც და ქმნილბაც. როგორც ჩანს, არა მხოლოდ სალი აზრი, არამედ ადამიანური ბუნების სალი განცდებიც კი უნდა მივჩქმალთ, ვიდრე აქ მცხოვრები მისი უდიდებულესობის ქვეშევრდომები იმაში დარწმუნებას შეძლებენ, რომ თურმე მათი პოლიტიკური არსებობა ბრიტანეთის პარლამენტის ნებაზე ყოფილა დამოკიდებული. განა უნდა დავითხოვოთ ეს მთავრობები, გავაცამტვეროთ მათი ქონება, ხოლო მათი ხალხი ბუნებით მდგომარეობამდე დავიყვანოთ, ადამიანთა იმ ჯგუფის დესპოტური მიზნების გამო, რომელიც მათ თვალითაც არ უნახავთ, რომლისთვისაც არასოდეს გამოუცხადებიათ ნდობა და რომლის დასჯისა და გადაყენების ძალა არ შესწევთ, იმ პირობებშიც კი, როდესაც ამ უკანასკნელთ დიდი დანაშაული მიუძღვით ამერიკელი ხალხის წინაშე? განა ერთი მიზეზიც კი შეიძლება დასახელდეს, თუ რატომ უნდა უწერდეს კანონს ბრიტანეთის კუნძულის 160 000 ამომრჩეველი ამერიკის შტატების 4 მილიონ ამომრჩეველს? ისინი ხომ თანასწორნი არიან სიქველშიც, გონიერებაშიც და ფიზიკურ სიძლიერეშიც? თუ ამას დაეუშვებით, მაშინ თავისუფალ ადამიანებად ყოფნის ნაცვლად, როგორებადაც ჩვენ საკუთარ თავს მოვიაზრებდით და დღემდე მოვიაზრებთ, უეცრად მონებად ვიქცევით, თანაც არა ერთი, არამედ 160 000 ტირანის მონებად. ისინი სხვა ტირანებისაგან მხოლოდ იმით განსხვავდებიან, რომ მათ არა აქვთ შიშის განცდა, რო-

მელიც ტირანის შემაკავებელი ერთადერთი ძალაა.

ბრიტანეთის პარლამენტმა ბოლო სხდომაზე მიიღო „აქტი, რომელიც მასში აღნიშნული წესით და აღნიშნული დროის განმავლობაში, აჩერებს ჩრდილოეთ ამერიკაში, მასაჩუსეტისის ყურის მიდამოში, ქალაქ ბოსტონსა და მის ნავსადგურში, ვაჭრობასა და საქონლის გადმოტვირთვასა და ჩატვირთვას“. ამ აქტმა დიდი და ხალხმრავალი ქალაქი, რომლის ერთადერთი საარსებო საშუალება ვაჭრობა იყო, ვაჭრობის უფლების გარეშე დატოვა და სრული დაღუპვის გზაზე დააყენა. უფლების საკითხი ერთი ნუთით გვერდით გადავდოთ, რათა ეს აქტი სამართლიანობის პრინციპების მიხედვით განვსაჯოთ. პარლამენტმა მიიღო აქტი, რომელიც ამერიკაში ჩაიზე გარკვეულ გადასახადებს აწესებდა. ამ აქტს ამერიკელები აპროტესტებდნენ და მიიჩნევდნენ, რომ ის უკანონო იყო. აღმოსავლეთ ინდოეთის კომპანიამ, რომელსაც იმ დრომდე თავისი ხარჯით ერთ ფუნტი ჩაიც კი არ გამოუგზავნია ამერიკაში, ამ შემთხვევაში აღნიშნული საპარლამენტო რეგულაციის მიმღებთ მხარი დაუჭირა და იმ საძაგელი საქონლით დატვირთული მრავალი ხომალდი აქ გამოგზავნა. თუმცა, ამერიკაში ჩამოსვლისას რამდენიმე ხომალდის მფლობელი გონივრულად მოიქცა და, გაფრთხილების შემდეგ, საკუთარი ტვირთით უკან გაბრუნდა. ახალი ინგლისის პროვინციაში კი ხალხის პროტესტი არაფრად ჩააგდეს და, მრავალი დღის ლოდინის მიუხედავად, დათმობაზე ცივი უარი უთხრეს. თუ ვინმემ იცის, რომ ამ დროს ხომალდის მფლობელი საკუთარი სიჯიუტით, ან სხვა რაიმე მითითებით ხელმძღვანელობდა, დაე თქვას. არსებობს განსაკუთრებული ვითარებები, როდესაც განსაკუთრებული ჩარევა ხდება ხოლმე საჭირო. გალიზიანებულ ხალხს, რომელსაც საკუთარი ძალმოსილების განცდა აქვს, მკაცრი შეზღუდვის ქვეშ ადვილად ვეღარ მოაქცევ. მრავალი მათგანი ქალაქ ბოსტონში შეიკრიბა, ჩაი ოკეანეში გადაუძახეს და ყოველგვარი სხვა ძალადობის ჩადენის გარეშე დაიშალნენ.* თუ მათ ამით რამე დააშავეს, მაშინ შეიძლებოდა მათი პასუხისგებაში მიცემა და ამ ქვეყნის კანონებით გასამართლება, რადგან მათ იცნობდნენ. ამ კანონების მიმართ იმას ვერ ვიტყვით, რომ ისინი ოდესმე დამნაშავეთა სა-

სარგებლოდ ირღვეოდნენ. შესაბამისად, მათ არც ამ შემთხვევაში, არ უნდა გამოეუცხადოთ უნდობლობა. ეს ბედდამნეარი კოლონია უნინ მამაცურად ებრძოდა სტიუარტების დინასტიას,* ახლა კი ის უხილავი ხელი, რომელიც ამ დიდი იმპერიის უმნიშვნელოვანეს საკითხებს განაგებს, მას დასალუჟად წირავს. მთავრობის უმნიშვნელო ჩინოვნიკების მიკერძოებული წარმოდგენების გამო, რომელთა ძირითადი საქმეც მთავრობის დაბნეულობაში შეყვანაა და რომლებიც ლალატის ჩადენის ფასად ბრიტანული რაინდობის ღირსების მოპოვებას იმედოვნებენ, დამნაშავეთა ჯგუფის გამოვლენის, მტკიცებულებათა მოპოვების, დამნაშავისა და უდანაშაულოს ერთმანეთისაგან გარჩევის მცდელობის გარეშე, მთელი ეს უძველესი და უმდიდრესი ქალაქი სიმდიდრიდან სიღარიბისაკენ მიექანება. ადამიანები, რომლებმაც საკუთარი სიცოცხლე ბრიტანეთის ვაჭრობის გაფართოებას შეაღიეს და ამ მინებზე საკუთარი პატიოსანი შრომის ფასად მოპოვებული ქონება დააბანდეს, ერთ დღესაც, ოჯახებითურთ, სხეების მონყალების იმედად დარჩენილები აღმოჩნდნენ. ამ ქალაქის მცხოვრებთა მეასედი ნაწილიც კი არ შენუხებულა იმ აქტით, რომელზედაც ვჩივით; ბევრი მათგანი დიდ ბრიტანეთსა და ზღვის გაღმა სხვა ადგილებში იმყოფებოდა; თუმცა, აქამდე უცნობი ახალი აღმასრულებელი ძალის, კერძოდ კი, ბრიტანეთის პარლამენტის მიერ, ამ ქაოტურ ნგრევაში ყველა იქნა ჩათრეული. მრავალ მილიონად შეფასებული ქონება იმ რამდენიმე ათასიანი ზარალის ასანაზღაურებლად როდი იქნა გამოყენებული, არამედ შურისძიების წყურვილს შეენირა. ეს მართლაც რომ სასტიკი მართლმსაჯულებაა! განა როდის უნდა ჩაცხრეს ეს მღელვარება? ორი ნავმისადგომი ხელახლა გაიხსნება მაშინ, როდესაც ამას საჭიროდ ჩათვლის მისი უდიდებულესობა. ხოლო დანარჩენ ნავმისადგომებში, რომლებიც ბოსტონის ყურის ფართო ნაპირებზე მდებარეობენ, ვაჭრობა სამუდამოდ აიკრძალა. ეს მცირე გამონაკლისი, როგორც ჩანს, იმ მიზეზით არის გაკეთებული, რომ მისი უდიდებულესობის საკანონმდებლო უფლებამოსილებით აღჭურვის პრეცედენტი შეიქმნას. თუ ამ მცდელობის პირობებში მისი ხალხის მაჯისცემა მშვიდი იქნება, მაშინ სხვა ამგვარი მცდელობები განხორციელდება, ვიდრე დეს-

პოტიზმის სანყაული არ აღივსება. სალი აზრისათვის შეურაცხ-
მყოფელი იქნება, თუ თავს მოვაჩვენებთ, რომ ეს გამონაკლისი ამ
დიდი ქალაქის ვაჭრობის აღდგენისთვის იყო დაშვებული. ვაჭრო-
ბა, რომელსაც მხოლოდ ორი ნავმისადგომი ვერ უზრუნველყოფს,
აუცილებლობით გადაინაცვლებს სხვა ადგილზე, რასაც ამ ორი
ნავმისადგომის გაუქმებაც მალე მოჰყვება. თუ საკითხს ამ ქრილ-
ში განვიხილავთ, მაშინ ეს ერთობ კადნიერი და სასტიკი აბუჩად
აგდება ქალაქ ბოსტონის განადგურების ფონზე.

ქალაქ ბოსტონში აჯანყებისა და უნესრიგობის ჩახშობის შეს-
ახებ აქტის თანახმად, რომელიც, ასევე, პარლამენტის ბოლო სხ-
დომაზე იქნა მიღებული, პირი, რომელმაც მკვლელობა ჩაიდინა,
გუბერნატორის სურვილის შემთხვევაში, დიდი ბრიტანეთის კუნ-
ძულზე, სამეფო სასამართლოში, მიდლსექსის* მსაჯულთა მიერ
გასამართლდება. თავის მხრივ, მონმეებიც ვალდებული არიან,
სასამართლოზე გამოცხადნენ იმ ოდენობის თანხის მიღების
სანაცვლოდ, რომლის გაცემასაც გუბერნატორი ჩათვლის მიზან-
შეწონილად. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს სხვა არაფერია,
თუ არა მათთვის სასამართლოში განცხადებებისთვის საზღაურის
დანესება, რომლის ოდენობაც გუბერნატორის სურვილისამებრ
განისაზღვრება. ნუთუ მისი უდიდებულესობა ფიქრობს, რომ
ვინმეს მოესურვება ატლანტიკის ოკეანის გადაცურვა მხოლოდ იმ
მიზეზით, რომ ჩვენება მისცეს რომელიმე საქმესთან დაკავშირე-
ბით? მართალია, მისი ხარჯები ანაზღაურდება, იმდენად, რამდე-
ნადაც გუბერნატორი შეაფასებს მათ, მაგრამ ვინ გამოკვებავს
მის ცოლსა და შვილებს, რომლებსაც იგი აქ ტოვებს, რომელთაც
არ გააჩნიათ სხვა საარსებო საშუალება, გარდა მისი ყოველდღი-
ური შრომისა? უცხო კლიმატში მრავალი ეპიდემიური დაავადე-
ბაა. განა ხარჯების მუხლში მისი მკურნალობისათვის საჭირო
თანხა გამოყოფილია, განა ყოვლისშემძლე პარლამენტმა ამგვარი
ხიფათები გაითვალისწინა? ხოლო სანყალ დამნაშავეს, თუ მან
ამერიკაში ჩაიდინა დანაშაული, ჩამორთმეული აქვს პრივილეგია,
რომ მისი საქმე მისი მხარის თანასწორთა სასამართლომ განსა-
ჯოს. გარდა ამისა, მას იმ ერთადერთ ადგილს ატოვებინებენ,
სადაც მტკიცებულების სრულად მოძიებაა შესაძლებელი და ფუ-

ლის, ვეჟილის, მეგობრების, გამამართლებელი მტკიცებულებების გარეშე იმ სასამართლოს გადასცემენ, რომელსაც განაჩენი წინასწარ აქვს გამოტანილი. ის ლაჩრები, რომლებიც საკუთარ თანამემამულეებს სტანჯავენ და მათ საზოგადოების წიაღს აშორებენ, რათა საპარლამენტო ტირანიას მსხვერპლი მიართვან, სამარადჟამო სირცხვილს დაიმსახურებენ, იმ სირცხვილს, რომელიც ამჟამად ამ აქტის ავტორების თავზე ტრიალებს! მისი უდიდებულესობის ზეობის მეთორმეტე წელს მიღებულ აქტში, სახელწოდებით – „მისი უდიდებულესობის გემთსაშენების, გაზეთების, გემების, საბრძოლო აღჭურვილობის, და სავაჭრო სანაოსნების მოვლისა და უსაფრთხოების შესახებ“ სწორედ იმავე მიზეზით შეტანილი იქნა პუნქტი, რომლის წინააღმდეგაც რამდენიმე კოლონიამ უკვე გამოთქვა პროტესტი, ვინაიდან მან მათი უნდობლობა დაიმსახურა.

ეს აქტები ადამიანთა ერთი ჯგუფის მიერ ხელთპყრობილი ძალაუფლების ნაყოფია. ისინი უცხოა ჩვენი კონსტიტუციებისათვის და ჩვენი კანონები მათ არ ცნობენ. მათ წინააღმდეგ ბრიტანული ამერიკის მცხოვრებთა სახელით შემოგვაქვს ეს საყოველთაო და საბოლოო საპროტესტო განცხადება; ჩვენ დაჟინებით ვთხოვთ მის უდიდებულესობას, როგორც ჯერ კიდევ ბრიტანეთის იმპერიის რამდენიმე მხარეს შორის არსებულ ერთადერთ შუამავალ ძალას, რათა საკუთარ პარლამენტს დიდ ბრიტანეთში ურჩიოს ამ აქტების სრული გაბათილება. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ მათ მნიშვნელობას აღარ ვანიჭებთ, ისინი მაინც შეიძლება იქცნენ ჩვენს შორის უკმაყოფილებისა და განხეთქილების საბაბად.

ახლა კი ჩვენ უკვე მისი უდიდებულესობის საქმიანობის განხილვაზე გადავდივართ, ვინაიდან მას ამ შტატების კანონთა აღსრულების უფლებამოსილება აქვს მინიჭებული. შესაბამისად, ჩვენ მივუთითებთ მის მიერ მოვალეობებისგან გადახვევის ფაქტებზე. დიდი ბრიტანეთის, ისევე, როგორც ზოგიერთი ამერიკული შტატის კონსტიტუციის თანახმად, მისი უდიდებულესობა უფლებამოსილია, არ დაამტკიცოს კანონად ის კანონპროექტი, რომელიც საკანონმდებლო ხელისუფლების ორივე შტოს მიერ

იქნა დამტკიცებული. თუმცა, მისი უდიდებულესობა, ისევე, როგორც მისი წინაპრები, უკანასკნელი საუკუნეების განმავლობაში, მოკრძალებულ უარს აცხადებდნენ ამ უფლებამოსილების გამოყენებაზე იმპერიის იმ ნაწილში, რომელსაც დიდი ბრიტანეთი ეწოდება, იმ მიზეზის გამო, რომ ერთი მოსაზრების დაპირისპირება პარლამენტის ორი პალატის გაერთიანებულ სიბრძნესთან უადგილო იქნებოდა იმ შემთხვევაში, როდესაც პარლამენტის ქმედებები მიუყვარდებოდა იყო. მაგრამ, ვითარების ცვლილების კვალდაკვალ, სხვა პრინციპებმა, რომელთაც სამართლიანობასთან არაფერი ჰქონდათ საერთო, მარტივად მოიპოვეს ზეგავლენა პარლამენტის გადაწყვეტილებებზე. ბრიტანეთის იმპერიისათვის ახალი შტატების შემოერთებამ, ახალი და ზოგჯერ სანაღმდეგო ინტერესების წარმოქმნა გამოიწვია. ამდენად, ამჟამად მისი უდიდებულესობის დიად ამოცანას წარმოადგენს, განაახლოს თავისი უარყოფითი უფლებამოსილების გამოყენება და თავიდან აიცილოს იმპერიის რომელიმე საკანონმდებლო ორგანოს მიერ იმგვარი კანონების მიღება, რომლებიც, შესაძლოა, ზიანის მომტანი გამოდგეს სხვა საკანონმდებლო ორგანოს მისწრაფებებისა და ინტერესების მიმართ. თუმცა, ეს ვერ გაამართლებს ამ უფლებამოსილების დაუფიქრებლად გამოყენების იმ პრაქტიკას, რომელიც თქვენი უდიდებულესობის მიერ ამერიკული საკანონმდებლო ორგანოების მიერ მიღებულ კანონთა მიმართ ვიხილეთ. ერთობ უმნიშვნელო, ხოლო ზოგჯერ სრულიად წარმოუდგენელ მიზეზთა გამო, მისი უდიდებულესობა ყველაზე კეთილგანწყობილი სულისკვეთების კანონებსაც კი უარყოფდა. მონობის გაუქმება იმ კოლონიების განსაკუთრებული სურვილია, სადაც ეს მანვე ინსტიტუტი კოლონიების დაარსების დღიდან დანერგეს. თუმცა, მონების გათავისუფლებამდე, საერთოდ უნდა შეწყდეს მათი შემოყვანა აფრიკიდან. მაგრამ, ჩვენი განმეორებითი მცდელობები, აკრძალვებით შეგვეჩერებინა ეს პროცესი, ან ისეთი გადასახადები დაგვეკისრებინა, რომ ეს აკრძალვის ტოლფასი ყოფილიყო, უშედეგო აღმოჩნდა მისი უდიდებულესობის უარის გამო. ამრიგად, რამდენიმე აფრიკელი მეკობრის ინტერესებს მეტი უპირატესობა ენიჭებოდა, ვიდრე ამერიკული შტატების შორსმი-

მავალ, მყარ ინტერესებს, ისევე, როგორც ადამიანის ბუნებით უფლებებს, რომლებიც უკიდურესად შებღალულია ამ სამარცხ-ვინო საქმიანობით. უფრო მეტიც, დაინტერესებული პირის ჩარევა კანონის წინააღმდეგ თითქმის ყოველთვის წარმატებული იყო, მიუხედავად იმისა, რომ სასწორის მეორე მხარეს მთელი ქვეყნის ინტერესები იდო. ეს მისი უდიდებულესობისადმი მინდობილი ძალაუფლების სხვა მიზნებისათვის გამოყენების ისეთი სამარცხვინო შემთხვევაა, რომ თუ მისი რეფორმირება არ მოხდა, მაშინ გარკვეული სამართლებრივი შეზღუდვების შემოღება გახდება საჭირო.

აქ მყოფი ხალხის მოთხოვნილებათა უგულებელყოფით, მისმა უდიდებულესობამ ჩვენი კანონები წლების განმავლობაში უყურადღებოდ დატოვა ინგლისში. ის არც ეთანხმებოდა მათ და არც მათ ანულირებას ახდენდა. ამ კანონებიდან ისეთ კანონებს, რომლებსაც არ გააჩნიათ მუხლი დროებითი შეჩერების შესახებ, ჩვენ ვმორჩილებთ ყველაზე უფრო სახიფათო ვადით, რაც მისი უდიდებულესობის ნებაზეა დამოკიდებული; ხოლო ის კანონები, რომლებიც მანამ წყვეტენ მოქმედებას, ვიდრე მისი უდიდებულესობის თანხმობა იქნება მოპოვებული, ვშიშობთ, რომ შორეულ მომავალში ამოქმედდება, კერძოდ მაშინ, როდესაც დროისა და ვითარების ცვლილება მათ ხალხისათვის საზიანოდ გადააქცევს. ხოლო იმასთვის, რომ ეს მწუხარება უფრო დაემძიმებინა, მისმა უდიდებულესობამ თავისი მითითებებით თავისი გუბერნატორები იმგვარი შეზღუდვების ქვეშ მოაქცია, რომ მათ არ შეუძლიათ კანონის მიღება, თუ მასში არ არის გათვალისწინებული მუხლი კანონის დროებითი შეჩერების შესახებ. ამდენად, რაც არ უნდა საჭირო იყოს საკანონმდებლო ჩარევა, კანონი ვერ აღსრულდება, ვირდე ის ორგზის არ გადაკვეთს ატლანტიკის ოკეანეს. ამ დროის განმავლობაში კი ბოროტებას შეუძლია, მთელი თავისი ძალა გამოიყენოს.

თუმცა, როგორ უნდა აღვწეროთ მისი უდიდებულესობის ბოლოდროინდელი განკარგულება ვირჯინიის კოლონიის გუბერნატორის მიმართ ისე, რომ ეს აღწერა იყოს მისაღები მისი უდიდებულესობისთვის და, ამავე დროს, ჭეშმარიტებას შეესატყვისე-

ბოდეს? ამ განკარგულების მიხედვით, გუბერნატორს ეკრძალება ნებისმიერი კანონის დამტკიცება ოლქის გაყოფის შესახებ, ვიდრე ახალი ოლქი არ დათანხმდება, რომ არ ჰყავდეს ასამბლეაში შესაბამისი წარმომადგენელი. ამ კოლონიას ჯერაც არ დაუდგენია დასავლეთის საზღვარი. შესაბამისად, მისი დასავლური ოლქების ფართობი განუსაზღვრელია. ზოგიერთი მათგანი მათი აღმოსავლური საზღვრებიდან რამდენიმე ასეული მილის დაშორებით მდებარეობს. დაფიქრებულა კი მისი უდიდებულესობა ამ მდგომარეობაში მყოფი ხალხის ბედზე, რომელიც, სამართლიანობის აღდგენის გამო, რაც არ უნდა დიდი ან მცირე იყოს ის, ამ კოლონიის კანონების თანახმად, ამოდენა მანძილზე, თავის მოწმეებთან ერთად, თვეების განმავლობაში, საოლქო სასამართლოებს უნდა დაესწროს, ვიდრე მისი სასამართლო დავა არ გადაწყდება? ან ნამდვილად ხომ არ სურს მის უდიდებულესობას, მთელ მსოფლიოს ამცნოს იმის შესახებ, რომ მისმა ქვეშევრდომებმა უნდა დათმონ წარმომადგენლობითობის დიადი უფლება, ყველა იმ უპირატესობით, რომელიც მისგან გამომდინარეობს და მისი სუვერენული ნების მონა-მორჩილებად იქცნენ? თუ ეს იმისათვისაა გამიზნული, რომ საკანონმდებლო ორგანოების რიცხვი არ გაზარდონ, რათა მათ ადვილად გაუმკლავდნენ, როდესაც ეს საჭირო გახდება?

რიჩარდ მეორის* ზეობის დროს, ერთ-ერთი ბრალდება ტრესილიანისა* და ვესტმინსტერის ჰოლის სხვა მოსამართლეების წინააღმდეგ, რომლის გამოც ისინი, როგორც თავიანთი ქვეყნის მოღალატეები, სიკვდილით დასაჯეს იყო ის, რომ მათ მეფეს ურჩიეს, მაშინ დაეთხოვა თავისი პარლამენტი, როცა ამას საჭიროდ ჩათვლიდა. ამ უსამართლო მოსამართლეების შეგონება მომდევნო მეფეებმა გაიზიარეს. თუმცა, დიდი რევოლუციის დროს ბრიტანული კონსტიტუციის შექმნიდან, რომელიც თავისუფალ და უძველეს პრინციპებს ემყარებოდა, არც მის უდიდებულესობას და არც მის წინაპრებს არ უცდიათ ამ უფლების გამოყენება დიდი ბრიტანეთის კუნძულზე. ხოლო როდესაც მისი უდიდებულესობა იქ მცხოვრები ხალხის გაერთიანებული მოთხოვნის წინაშე აღმოჩნდა – დაეთხოვა მათთვის აუტანელი პარლამენტი, – მისმა მინისტრებმა პარლამენტის ღია სხდომაზე განაცხადეს, რომ, კონსტიტუციის თანახმად,

მის უდიდებულესობას ამის უფლებამოსილება არ ჰქონდა. მაგრამ დიდი სხვაობაა მათ განცხადებასა და მისი უდიდებულესობის მიერ ჩვენთან ნამოქმედარს შორის! საკუთარი მოვალეობის შესაბამისად, თავიანთი ქვეყნის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებების განცხადება, უცხო მართლმსაჯულების უზურპაციისათვის წინააღმდეგობის გაწევა, მინისტრისა თუ გუბერნატორის დესპოტიკური განკარგულებების უგულებელყოფა, ამერიკაში წარმომადგენლობითი პალატების დათხოვნის საქვეყნოდ აღიარებული მიზეზი იყო. მაგრამ თუ ასეთი უფლებამოსილება მართლაც მიენიჭებოდა მის უდიდებულესობას, ნუთუ იგი იფიქრებდა, რომ ეს უფლებამოსილება მას აქვს იმიტომ, რომ წარმომადგენლობითი პალატის წევრებმა ამგვარ მიზნებზე ხელი აიღონ? როდესაც წარმომადგენლობითი ორგანოები თავიანთი ამომრჩეველის რწმენას კარგავენ, როდესაც მათ თავიანთი, ყველაზე ძვირფასი უფლებები საჯაროდ გასაყიდად გამოაქვთ, როდესაც ისინი იმგვარ ძალაუფლებას იჩენენ, რომლის მსგავსიც ხალხს მათთვის არ მიუნიჭებია, მაშინ, რა თქმა უნდა, მათი საქმიანობის გაგრძელება სახელმწიფოსათვის საშიშია და იმიტომ დღის წესრიგში დგება მათი დათხოვნის საჭიროება. სწორედ ეს ის მიზეზებია, რომელთა გამოც წარმომადგენლობითი ორგანო ან უნდა დაითხოვონ, ან – არა. რამდენადაც უცნაური არ უნდა იყოს ეს მიუკერძოებელი დამკვირვებლისათვის, დიდი ბრიტანეთის წარმომადგენლობითი ორგანო არასოდეს დაუთხოვიათ, მაშინ როდესაც კოლონიებისთვის ამგვარი განაჩენი ხშირად გამოჰქონდათ.

თუმცა, თქვენ, ან თქვენი გუბერნატორები, ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე ახორციელებდით ამ უფლებამოსილებას კანონებით განცხადებული და დანესებული საზღვრების დარღვევით. ერთი წარმომადგენლობითი ორგანოს დათხოვნის შემდეგ, ისინი უარს ამბობდნენ მეორის მოწვევაზე. ასე რომ, დიდი ხნის განმავლობაში, კანონებით გათვალისწინებული საკანონმდებლო ხელისუფლება არ არსებობდა. საგანთა ბუნებიდან გამომდინარე, ყოველი საზოგადოება ნებისმიერ დროს უნდა ფლობდეს კანონშემოქმედების სუვერენულ უფლებას. ადამიანური ბუნება მუდმივად ჯანყდება იმგვარად მოწყობილი სახელმწიფოს წინააღმდეგ, რომელიც სა-

განგებო ვითარების დროს ვერ უმკლავდება იმ საფრთხეებს, რომელიც, შესაძლოა, მას დაუყოვნებლივ განადგურებას უქადის. ვიდრე ის ორგანოები არსებობენ, რომელსაც ხალხმა კანონშემოქმედების უფლებამოსილება გადასცა, მხოლოდ და მხოლოდ ისინი ფლობენ ამ უფლებამოსილებას და შეუძლიათ მისი განხორციელება. მაგრამ როდესაც საკანონმდებლო ორგანოს ითხოვენ, მათი ამა თუ იმ შტოს მოკვეთით, მაშინ ძალაუფლება ხალხს უბრუნდება, რომელსაც განუსაზღვრელად შეუძლია მისი გამოყენება – ერთად შეკრებით, წარმომადგენლების გაგზავნით, ან ნებისმიერი სხვა გზით, რომელსაც ის შესაბამისად მიიჩნევს. ჩვენ შემდგომი შედეგების განხილვისაგან თავს შევიკავებთ, რადგან ამკარაა ის საფრთხეები, რომლებიც ასეთ საქმიანობას თან ახლავს.*

იმავდროულად, ჩვენ ყურადღება უნდა მივაპყროთ იმ ცდომილებას, რომელიც ჩვენს მიერ მიწების ფლობის ხასიათში დევს, რომელიც ჩვენი დასახლების ადრეული პერიოდიდან დამკვიდრდა. უძველეს დროში, ინგლისის სამეფოში, ფეოდალური სისტემის შემოღების ფაქტი საკმაოდ კარგად არის შესწავლილი საიმისოდ, რომ ეს საკითხი სათანადო დონეზე განვიხილოთ. საქსონური დასახლებების ადრეულ ეპოქებში ფეოდალური მფლობელობების შესახებ ცნობები არ მოგვეპოვება. ზოგიერთი ასეთი ფაქტის შესახებ ნორმანების მიერ ამ მიწების დაპყრობისას* გახდა ცნობილი. ჩვენი საქსონელი წინაპრები ისევე ფლობდნენ მიწებს, როგორც პირად საკუთრებას. ისინი ამ მიწების სრულფასოვანი გამგებელნი და ყოველგვარი ზემდგომისაგან თავისუფლები იყვნენ. ამ ტიპის მფლობელობა ახლოს იდგა იმასთან, რასაც ფეოდალები მემკვიდრეობითს უწოდებდნენ. ამ სისტემის საყოველთაო გავრცელება უილიამ ნორმანელის* სახელს უკავშირდება. მიწები, რომლებიც პასტინგის ბრძოლასა* და მისი ზეობის ჟამს მომხდარ სხვა აჯანყებებში დაღუპულებს ეკუთვნოდათ, მთელი სამეფოს ტერიტორიის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდა. ეს მიწები მან თავის ახლობლებს უწყალობა და ფეოდალური ვალდებულებებით დატვირთა, ისევე, როგორც თავისი ახალი ქვეშევრდომების დიდი ნაწილის მიწები, რომლებიც, გადაბირებისა თუ მუქარის გზით, იძულებულნი გახდნენ, დაეთმოთ ისინი. თუმცა,

საქსონ ქვეშევრდომთა ხელში ჯერ კიდევ ბევრი მინა რჩებოდა, რომლებიც არ ექვემდებარებოდა არც ზემდგომ პირებს და არც ფეოდალურ პირობებს. სწორედ ამიტომ, საგანგებო კანონებით, დადგენილ იქნა ერთიანი სამხედრო თავდაცვის სისტემის ჩამოყალიბება, რომლის ფარგლებშიც ეს მინები ისეთივე სამხედრო ვალდებულებებით დაიტვირთა, როგორც ფეოდელები.* ნორმანელმა იურისტებმა სწრაფად გამონახეს გზები, რათა ამ მინებზე სხვა სახის ფეოდალური ვალდებულებებიც დაეკისრებინათ. მიუხედავად ამისა, ეს მინები მეფისთვის არ გადაუციათ, ისინი არ იყვნენ ნაწყალობები მეფის მიერ და არ წარმოადგენდნენ მის საკუთრებას. ამიტომ შემოღებულ იქნა საერთო პრინციპი, რომლის თანახმად „ინგლისში არსებული ყველა მინა, პირდაპირი თუ არაპირდაპირი გზით, სამეფო ტახტის მფლობელობაში იყო“. თუმცა, ეს წესი ისეთი სამფლობელოებიდან გადმოიღეს, რომლებიც მართლაც ფეოდალური იყო და სხვა მინებს მხოლოდ სამაგალითოდ მიუყენეს. ფეოდალური სამფლობელოები გამოწაკლის წარმოადგენდა საკუთრების შესახებ საქსონური კანონმდებლობისათვის, რადგან, ამ კანონების თანახმად, მინები მესაკუთრის აბსოლუტურ მფლობელობაში იყო.

შესაბამისად, ისინი საერთო სამართლის საფუძველს ქმნიან და, ძირითადად, გვხვებიან იქ, სადაც ასეთი გამოწაკლისები არ არსებობდა. უილიამ ნორმანელს ამერიკა არ დაუპყრია, არც მისი მინები დაუთმიათ მისთვის, ან მისი რომელიმე მემკვიდრისთვის. ცხადია, რომ საკუთრება აქ მემკვიდრეობითი ხასიათისაა. თუმცა, ჩვენი წინაპრები, რომლებიც აქ გადმოსახლდნენ, ფერმერები იყვნენ და არა სამართალმცოდნეები. ისინი ადრევე დაარწმუნეს იმ შეთხზული პრინციპის სინამდვილეში, თითქოს ყველა მინა იმთავითვე მეფეს ეკუთვნის. შესაბამისად, ისინი საკუთარ მინებს მეფისგან წყალობის სახით იღებდნენ. ვიდრე სამეფო ტახტი ამ წყალობას მცირე თანხის და გონივრული საიჯარო გადასახადების ფასად იღებდა, არავითარი მიზეზი არ არსებობდა იმისათვის, რომ ამ ცდომილებისათვის ყურადღება მიგვეპყრო და ის საჯარო განხილვის საგნად გვექცია. მაგრამ, ამ ბოლო დროს, მისმა უდიდებულესობამ გადანყვიტა, რომ უწინდელთან

შედარებით, შესყიდვის პირობები გაეზარდა, ხოლო იჯარის საფასური გაეორმაგებინა, რის გამოც მიწების შეძენა რთულ საქმედ იქცა. როგორც ჩანს, ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობას შეზღუდვები ექმნება. ამიტომ დროა, რომ ეს საკითხი მისი უდიდებულესობის წინაშე განვიხილოთ და განვაცხადოთ, რომ მას არა აქვს მიწების გაცემის უფლება. სამოქალაქო ინსტიტუტების ბუნებიდან და მიზნებიდან გამომდინარე, ყველა ის მიწა, რომელიც ამა თუ იმ საზოგადოებამ თავის გარშემო შემოსაზღვრა, მას ეკუთვნის და მხოლოდ მის მიერ შეიძლება იქნეს განკარგული. ეს მათ შეუძლიათ განახორციელონ თავად, ერთად შეკრებილებმა, ან საკანონმდებლო ორგანოს მეშვეობით, რომელსაც ისინი თავიანთ სუვერენულ უფლებამოსილებას გადასცემენ. ხოლო თუ ჩამოთვლილთაგან განკარგვა არც ერთი გზის მეშვეობით არ ხდება, მაშინ საზოგადოების თითოეულ წევრს შეუძლია, დაეუფლოს იმ მიწას, რომელიც თავისუფალია. ასეთ შემთხვევაში, ამ მიწის დაკავება მიაჩნება მას მისი ფლობის უფლებას.

იმისათვის, რომ განეხორციელებინა ის დესპოტური ღონისძიებები, რომლებიც ადრე ჩივილის საგანი იყო, მისი უდიდებულესობა დროგამოშვებით აგზავნიდა მრავალრიცხოვან შეიარაღებულ ძალებს, რომლებიც ადგილობრივებისგან არ შედგებოდა და რომელთა ფორმირება ჩვენი კანონების თანახმად არ ხდებოდა. მის უდიდებულესობას ასეთი უფლება რომ ჰქონდეს, მაშინ იგი მთელს ჩვენ დანარჩენ უფლებებსაც შთანთქავდა, როდესაც კი ამას საჭიროდ მიიჩევდა. მაგრამ მის უდიდებულესობას ჩვენს ნაპირებზე ერთი შეიარაღებული კაცის გადმოსმის უფლებაც კი არ აქვს, ხოლო ისინი, ვისაც იგი აქ აგზავნის, უნდა დაექვემდებარონ ჩვენს კანონებს, რომლებიც აჯანყებების, ხმაურიანი თავყრილობების და უკანონო შეკრებების ჩახშობისა და დასჯისაკენ არის მიმართული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს შეიარაღებული ძალები მტრული დაჯგუფებებია, რომლებიც კანონის დარღვევის საფუძველზე ცდილობენ ჩვენს დაპყრობას. როდესაც, უკანასკნელი ომის დროს,* საჭირო გახდა, რომ ჰანოვერელ ჯარსკაცთა კორპუსი დიდი ბრიტანეთის დასაცავად წასულიყო, მისი უდიდებულესობის პაპას, ჩვენს განსვენებულ სუვერენს,* არ მოუყვანია

მიზეზად ის, თითქოს ისინი საკუთარი ძალაუფლების საფუძველზე მოიწვია. ამგვარ ქმედებას დიდ ბრიტანეთში მისი ქვეშევრდომები სამართლიანად მიიჩნევდნენ საგანგაშოდ, რადგან მათი თავისუფლებები უსაფრთხოდ ვერ იქნებოდა, თუკი სხვა ქვეყნის და სხვა სულისკვეთების მქონე შეიარაღებული ძალები მათ სამეფოში მათივე საკანონმდებლო ორგანოს ნებართვის გარეშე შემოვიდოდნენ. ამიტომაც მან პარლამენტს მიმართა, რომელმაც, თავის მხრივ, მიიღო აქტი, რომლითაც დაწესდა შეზღუდვა გამოგზავნილ ჯარისკაცთა რაოდენობასა და დიდ ბრიტანეთში მათი დარჩენის ხანგრძლივობაზე. ზუსტად ასევეა შეზღუდული მისი უდიდებულესობა იმპერიის ყველა ნაწილში. მართალია, იგი ყველა შტატში კანონების აღმასრულებლის ფუნქციით არის აღჭურვილი, მაგრამ ეს კონკრეტული შტატის კანონებია, რომელიც მან ამ კონკრეტულ შტატში უნდა აღასრულოს და ერთი შტატის კანონების აღსრულება მეორეში არ უნდა ხდებოდეს. ყოველმა შტატმა თავად უნდა განსაჯოს შეიარაღებულ პირთა რაოდენობა და შემადგენლობა, რომელთაც ის ენდობა, ისევე, როგორც ის, თუ რა შეზღუდვები უნდა დაწესდეს მათზე.

იმისათვის, რათა ჩვენი კანონების სანინააღმდეგოდ გამიზნული ქმედებები კიდევ უფრო დანაშაულებრივი ყოფილიყო, მისმა უდიდებულესობამ, სამოქალაქო ხელისუფლებისათვის სამხედრო ორგანოების დაქვემდებარების ნაცვლად, სამოქალაქო ხელისუფლება სამხედროებს ღიად დაუქვემდებარა. მაგრამ განა შეუძლია მის უდიდებულესობას, ფეხქვეშ გათელოს ყველა კანონი? შეუძლია კი მას იმაზე აღმატებული ძალაუფლების შექმნა, რომელმაც თავად იგი შექმნა? სინამდვილეში ეს მან ძალისმიერი გზით განახორციელა; მაგრამ, დაე, მას ახსოვდეს, რომ ძალა უფლებას არ იძლევა.

ყოველივე ზემოთქმული წარმოადგენს ჩვენს საჩივარს, რომელსაც ამგვარი სახით ვანვდით მის უდიდებულესობას, სიტყვისა და აზრის თავისუფლების იმგვარი ხარისხით, როგორც ეს საკუთარი უფლებების განმამტკიცებელ თავისუფალ ხალხს ჩეევია. ეს უფლებები ბუნების კანონებიდან წარმოიქმნენ და ისინი არ არის ნანყალობები უმაღლესი ხელისუფალის მიერ. დაე, იმათ

იფარისელონ, ვისაც ემინია. ეს კი ამერიკელთა ხელობა არ არის. იმგვარი ხოტბის შესხმა, რომელიც არ ეგების, შესაძლოა, ანგარე-ბიან ადამიანებს შეჰფეროს, მაგრამ ეს ერთობ არ შეშვენის იმათ, ვინც ადამიანის ბუნებით უფლებებს ამტკიცებს. მათ იციან და, ამდენად, იტყვიან კიდეც, რომ მეფენი ხალხის მსახურნი არიან და არა მათი მფლობელები. თქვენო უდიდებულესობავ, გახსენით თქვენი სული და გული თავისუფალი და ნათელი აზროვნებისთ-ვის. დაე, ჯორჯ მესამის სახელი ისტორიის ფურცლებს ლაქად ნუ შემორჩება. თქვენ ბრიტანელი მრჩევლები თავს გეხვევიან, მაგრამ გახსოვდეთ, რომ ისინი მიუკერძოებელ მხარეებს არ წარმოად-გენენ. ამერიკის საქმეთა განსაკარგავად თქვენ მინისტრები არ გყავთ, რადგან ამ საქმისთვის ჩვენგან არავინ გამოგირჩევიათ, არც არავინ არის პასუხისმგებელი იმ კანონებზე, რომელთა მიღების შესახებაც რჩევებს გაძლევენ. ეს კი გავალდებულებთ, რომ სა-კუთარი თავისა და ხალხის სასიკეთოდ იფიქროთ და იმოქმედოთ. სწორისა და არასწორის დიადი პრინციპები ყოველი მკითხველისთ-ვის თვალნათელია და ამ პრინციპებისადმი ერთგულება მრავალი მრჩევლის დახმარებას სულაც არ საჭიროებს. მმართველობის მთე-ლი ხელოვნება პატიოსნად ყოფნის ხელოვნებაში ძევს. მხოლოდ თქვენი მოვალეობის აღსრულებას ეცადეთ, კაცობრიობა კი მხარს დაგიჭერთ, თუკი სადმე მარცხს იწვნევთ. ნუ გააგრძელებთ იმ-პერიის ერთი ნაწილის უფლებების მსხვერპლად შეწირვას მეორე ნაწილის ზღვარგადასული სურვილებისათვის. ყველას თანასწო-რი და სამართლიანი უფლებები მიანიჭეთ. დაე, ერთმა საკანონ-მდებლო ორგანომ აღარ მიიღოს ისეთი აქტი, რომელიც მეორის უფლებებსა და თავისუფლებებს არღვევს. ბედისწერამ დაგაკის-რათ მნიშვნელოვანი ფუნქცია – შეინარჩუნოთ წონასწორობა დიდი და სტაბილური იმპერიის ფარგლებში. თქვენო უდიდებულესობავ, ყოველივე ეს თქვენი დიდი ამერიკული საბჭოს რჩევა გახლავთ. მის გათვალისწინებაზეა დამოკიდებული თქვენი სამომავლო სიდიადე და სახელი, ისევე, როგორც იმ ჰარმონიის შენარჩუნება, რომლის მეშვეობით დიდი ბრიტანეთიცა და ამერიკაც ურთიერთსასარგე-ბლო კავშირის გაგრძელებას შეძლებენ.

ჩვენ არავითარი სურვილი, ან ინტერესი არ გაგვაჩნია ამ კავ-

შირის განყვეტისა. ჩვენი მხრივ, მზადყოფნას გამოვთქვამთ, გავი-
ლოთ ყველაფერი, რასაც გონება გვიკარნახებს, იმ მშვიდობიანო-
ბის აღსადგენად, რომელიც ყველას უნდა სურდეს. თავის მხრივ,
ისინი მზად უნდა იყვნენ კავშირის კეთილგონივრული გეგმის
ჩამოსაყალიბებლად. დაე, დაასახელონ თავიანთი პირობები,
ოღონდ სამართლიანი პირობები. დამტკიცებულ უნდა იქნეს ყველა
სავაჭრო პრივილეგია ისეთ ნივთებთან მიმართებაში, რომლებიც
ჩვენ შეგვიძლია, შევთავაზოთ ინგლისელებს და პირიქით. მაგრამ
ნურც იფიქრებენ, რომ სხვა ბაზრებზე გასვლა აგვიკრძალონ. ჩვენ
უნდა შეგვეძლოს იმ საქონლის გასაღება, რომლის გამოყენებაც
მათ არ შეუძლიათ და იმ საქონლის შეძენა, რომლის მოცემაც მათ
არ შეუძლიათ. შემდეგი შეთავაზება გულისხმობს იმას, რომ ჩვენს
გარდა, არავის ჰქონდეს ჩვენს ტერიტორიებზე არსებული ჩვენი
საკუთრების დაბეგვრისა და განკარგვის უფლება. ღმერთმა სი-
ცოცხლესთან ერთად თავისუფლებაც გვიბოძა; ძალით შეიძლება
მათი განადგურება, მაგრამ არა განცალკევება. თქვენო უდიდებ-
ულესობავ, ეს ჩვენი საბოლოო და მტკიცე გადანყვეტილებაა. იმე-
დია, რომ თქვენ მოხარული იქნებით, იმგვარი ქმედითობით ჩაერ-
თოთ ამ საქმეში, რომ თქვენივე სერიოზული მონდომების წყალო-
ბით მოყვნიებული ტანჯვა-წამების გამოსწორება უზრუნველყოთ,
ბრიტანულ ამერიკაში თქვენი ქვეშევრდომების გონება დაამშვი-
დოთ და სამომავლო ხელყოფების საფრთხე გამორიცხოთ, რათა
მთელს იმპერიაში ძმური სიყვარული და ჰარმონია დაამკვიდროთ,
რომელიც სამყაროს აღსასრულამდე გაგრძელდება; ამაზე ბრიტა-
ნული ამერიკა მხურვალედ ლოცულობს!

სარედაქციო შენიშვნები

მისი უდიდებულესობისადმი... – იგულისხმება ჯორჯ III (1738-1820 წწ.), დიდი ბრიტანეთის მეფე 1760 წლიდან.

იმ დროისათვის ბრიტანეთის ტახტს [...] სუვერენული უფლებების გამოყენებას მისცა ბიძგი – იგულისხმება ჩარლზ I სტიუარტის სიკვდილით დასჯა 1649 წელს.

ჩარლზ II (1630-1685 წწ.) – ჩარლზ I ვაჟი, ინგლისის მეფე 1660 წლიდან. ოლივერ კრომველის (1599-1658 წწ.) გარდაცვალების შემდეგ ინგლისში პოლიტიკური კრიზისი დაიწყო, რამაც ჩარლზ II ტახტის დაბრუნების საშუალება მისცა.

ჯორჯ II (1683-1760 წწ.) – დიდი ბრიტანეთის მეფე 1727-1760 წლებში.

დედოფალი ანა (1665-1714 წწ.) – ინგლისის დედოფალი 1702-1714 წლებში.

მრავალი მათგანი ქალაქ ბოსტონში შეიკრიბა, ჩაი ოკეანეში გადაუძახეს და ყოველგვარი სხვა ძალადობის ჩადენის გარეშე დაიშალნენ – 1773 წლის 16 დეკემბერს კოლონისტებმა ბოსტონის ნავსადგურში მყოფი სამი გემიდან 342 ყუთი ჩაი ზღვაში გადაადგეს. კოლონისტები ბრიტანეთის მიერ ჩაიზე დაწესებულ გადასახადს აპროტესტებდნენ.

სტიუარტების დინასტია – შოტლანდიის მმართველები 1371 წლიდან, ინგლისის მმართველები 1603 წლიდან 1701 წლამდე (გარკვეული ინტერვალების გამოკლებით).

მიდლსექსი – საგრაფო ინგლისში.

რიჩარდ II (1367-1400 წწ.) – ინგლისის მეფე 1377-1399 წლებში.

რობერტ ტრესილიანი – სამეფო სასამართლოს მთავარი მოსამართლე 1381-1387 წლებში. ლალატის ბრალდებით სიკვდილით დასაჯეს 1388 წელს.

აშკარაა ის საფრთხეები, რომლებიც ასეთ საქმიანობას თან ახლავს – იგულისხმება საკანონმდებლო ხელისუფლების დათხოვნა.

ნორმანების მიერ ამ მიწების დაპყრობისას – 1066 წელს ნორმანებმა, უილიამ ნორმანელის (1028-1087 წწ.) ხელმძღვანელობით, პასტინგის ბრძოლაში ანგლო-საქსების მეფე ჰაროლდი II (1022-1066 წწ.) დაამარცხეს და ინგლისი დაიპყრეს.

უილიამ ნორმანელი – იხ. წინა შენიშვნა.

პასტინგის ბრძოლა – იხ. წინა შენიშვნა.

ფეოდი – ფეოდალური სამფლობელო, რომელზეც ფეოდალური ვალდებულებები ვრცელდება.

უკანასკნელი ომის დროს – ჯეფერსონს მხედველობაში აქვს შვიდწლიანი ომი (1756-1763 წწ.). ამ ომის დროს პრუსია, პანოვერი და დიდი ბრიტანეთი დაუპირისპირდნენ საფრანგეთს, ავსტრიას, საქსონიას, შვედეთსა და რუსეთს. საომარი მოქმედებები მიმდინარეობდა როგორც ევროპაში, ასევე, ჩრ. ამერიკასა და ინდოეთში.

საჭირო გახდა, რომ პანოვერელ ჯარსკაცთა კორპუსი დიდი ბრიტანეთის დასაცავად წასულიყო – ინგლისის მეფეები ჯორჯ II და ჯორჯ III, ამავე დროს, პანოვერის კურფიურსტები იყვნენ.

მისი უდიდებულესობის პაპას, ჩვენს განსვენებულ სუვერენს – იგულისხმება ჯორჯ II.

ჯეიმს უილსონი

ინდივიდუალური გუნდითი უფლებების შესახებ

ავტორის შესახებ:

ჯეიმს უილსონი (1742-1798) – ამერიკელი სახელმწიფო მოღვაწე, პოლიტიკოსი და სამართლის თეორეტიკოსი, დამოუკიდებლობის დეკლარაციის (1776 წ.) ერთ-ერთი ხელმომწერი. რევოლუციის წლებში უილსონი არმიაში მსახურობდა. მან განსაკუთრებული წვლილი შეიტანა ამერიკის კონსტიტუციის (1787 წ.) სამართლებრივ გამართვაში. 1779-1783 წლებში მას საფრანგეთის საკითხებში იურიდიული მრჩეველის თანამდებობა ეკავა. 1789 წელს ჯორჯ ვაშინგტონმა იგი შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლოს პირველ შემადგენლობაში შეიყვანა. უზენაესი სასამართლოს მოსამართლის თანამდებობაზე მან გარდაცვალებამდე, 1798 წლამდე, იმსახურა. 1790 წელს, ფილადელფიის კოლეჯში, უილსონი სამართლის პირველ პროფესორად აირჩიეს. აღსანიშნავია, რომ პენსილვანიის უნივერსიტეტში სამართლის სკოლის დაარსებას სწორედ უილსონის მიერ ნაკითხულმა ლექციებმა მისცა ბიძგი.

ნაშრომის შესახებ:

უილსონის „ლექციები სამართლის შესახებ“ მისი გარდაცვალების შემდეგ, 1804 წელს, მისმა ვაჟმა, ბერდ უილსონმა გამოაქვეყნა. „ინდივიდუალური ბუნებითი უფლებების შესახებ“ აღნიშნული „ლექციების“ მეორე ნაწილის XII თავს წარმოადგენს. თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: *The Works of the Honourable James Wilson*, published under the direction of Bird Wilson, vol. 2, Philadelphia: Lorenzo Press, 1804, გვ. 453-497.

ინდივიდუალური გუნდითი უფლებების შესახებ

ჩვენ სრულად განვიხილეთ ხელისუფლების სტრუქტურა, განვხორციელეთ მისი ურიცხვი განმტოვებებისა თუ დანაყოფების კლასიფიკაცია, გამოვიკვლიეთ ის საფუძველი, რომლითაც ის ყალიბდება. მაგრამ რა მიზნით აღიმართა ეს ბრწყინვალე სასახლე? პასუხი ცხადია – ის სუვერენის, ადამიანის საცხოვრებლად და დასაბინავებლად აღიმართა.

ადამიანი ხელისუფლებისთვის არსებობს თუ ხელისუფლება იქმნება ადამიანისთვის?

შესაძლებელია თუ არა, რომ ოდესმე ამგვარი კითხვები სერიოზულად დავსვით? განიხილებოდა თუ არა ეს საკითხები სერიოზულად დიდი ხნის განმავლობაში? შესაძლებელია თუ არა, რომ ამ საკითხის ისეთი გადანყევტა, რომელიც რადიკალურად ეწინააღმდეგება თავად ამ ზემოაღნიშნულ პრინციპს, ხშირად და უმრავლეს შემთხვევაში ყოფილიყო მოცემული თეორიაში? შესაძლებელია თუ არა, რომ გადანყევტილება, რომელიც სრულად ეწინააღმდეგება სამართლიანობას, კიდევ უფრო ხშირად და კიდევ უფრო მეტ შემთხვევებში ხორციელდებოდეს პრაქტიკაში? ყოველივე ეს შესაძლებელია, უფრო მეტიც, ყოველივე ეს სრული სიმართლეა. ეს სიმართლეა ყველგან, თვით სამყაროს განათლებულ ქვეყნებშიც კი.

ამ ლექციების დანყებისთანავე, ვალდებულების განცდამ მოვალე გამხადა, საზოგადოების უფლებათა შესახებ წინააღმდეგობრივ დისკუსიაში ჩაებმულიყავი. დღეს ვალდებულების იგივე განცდა მაიძულებს, იმავე დისკუსიაში ჩაეება, რომელიც საზოგადოების შემადგენელი ნაწილების უფლებებს, კერძოდ, ადამიანთა უფლებებს ეხება. ამგვარი ხასიათის დისკუსიაში შესვლა ჩემი საქმიანობის ყველაზე სასიამოვნო და ადვილი ნაწილი როდია. მაგრამ როდესაც ვალდებულების ხმა ჩაგესმის, უზრუნველობამ და სიამოვნებამ მოკრძალებული დუმილი უნდა ამჯობინონ და იოლად დათმონ თავიანთი პოზიციები, რაც სწორედ მათთვის შესაფერისი ქმედებაა.

რა იყო ხელისუფლების ჩამოყალიბების უპირველესი და პრინციპული მიზანი? იყო თუ არა ეს მიზანი ადამიანთა საზოგადოების მიერ ახალი უფლებების მოპოვების მცდელობა? თუ ადამიანთა საზოგადოების მიზანი ის იყო, რომ იმ უფლებების ფლობის ან აღდგენის გარანტია მოეპოვებინა, რომელთა გამოყენებისა და მოპოვების უფლებაც ადრე მოგვენიჭა ჩვენი ყოვლად ბრძენი და ყოვლად მონყალე შემოქმედის მიერ უპირველესი ნყალობის ან კიდევ მისი უტყუარი კანონის საფუძველზე?

ფიქრობ, საქმე სწორედ ამ უკანასკნელში იყო. თუმცა, ჩვენ გვეუბნებიან, რომ ამ უკანასკნელის მოსაპოვებლად პირველი უნდა დავთმოთ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, უსაფრთხოების მოსაპოვებლად ჩვენ სხვა დიდი მიზნები უნდა დავთმოთ. ადამიანს „გარკვეული თავისუფლებების უზრუნველყოფა შეუძლია იმ შემთხვევაში, თუ მათ მთლიანად დათმობს.“ ეს გამონათქვამი სიტყვასიტყვით არის გადმოტანილი ბატონი ბერკის* უკანასკნელი ნაშრომიდან.¹

ზოგჯერ, თავის პრინციპებში, ტირანია ც კი თანაბარზომიერია. ფეოდალური სისტემა ც ხომ მოჩვენებითი, მაგრამ ნარმატიული პრინციპის საფუძველზე შემოიღეს, რომელიც ბატონი ბერკის ნამოყენებული პრინციპის ზუსტი ანალოგია, ერთ გამოწკლისს თუ არ ჩავთვლით. ამ ერთ გამოწკლისში ეს პრინციპი უფრო გულუხვი აღმოჩნდა. მინის თავისუფალი და მემკვიდრეობითი მფლობელები დაარწმუნეს, რომ ეს მინები მათ მეფისთვის უნდა დაეთმოთ, რის შემდეგაც არა მხოლოდ ამ მინების ნაწილი, არამედ მთლიანად ისინი, გარკვეული საზღაურის ფასად, უკან დაუბრუნდებოდათ, რაც, მათი აზრით, დიდ მიზანს ემსახურებოდა. ეს მიზანი უსაფრთხოება, კერძოდ, მათი საკუთრების უსაფრთხოება იყო. მაგრამ რა იყო ყოველივე ამის შედეგი? მათ მართლაც დაუბრუნდათ მინები, თუმცა ისინი უკვე ფეოდალური მონობის მძიმე უღლით იყვნენ დატვირთული. მართლაც რომ სისასტიკეა, თუ ეპითეტ „სისასტიკის“ მიყენება შესაძლებელია საკუთრებასთან დაკავშირებულ საკითხებთან.

აქ ადამიანის ყველა სხვა უფლება ეჭვქვეშ დგება. რადგან,

1 „განაზრებანი საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ“, ლონდონი, 1790 წ., გვ. 47.

ხშირად თავისუფლება ადამიანთა ყველა აბსოლუტური უფლების აღსანიშნავად გამოიყენება. როგორც აღნიშნავს სერ უილიამ ბლექსთუნი,* „ყოველი ინგლისელის აბსოლუტური უფლებები, პოლიტიკური და საზოგადო აზრით, მათ თავისუფლებებად იწოდება.“²

უნდა დავუთმოთ თუ არა ხელისუფლებას ყველა ეს აბსოლუტური უფლება? ამ უფლებათა დათმობა მხოლოდ ნდობის საფუძველზე შეიძლება. ცდილობენ, რომ თავს კიდევ ერთი გაიძვერული ბატონობა მოგვახვიონ, მაგრამ რისთვის? განა ხელისუფლებამ უზრუნველყო სამართლიანი სასამართლო, რომელიც ამ ნდობას კეთილსინდისიერად აღასრულებდა? და თუ უზრუნველყო, მაშინ რატომ უნდა დავშორდეთ ჩვენი უფლებების სამართლებრივ სტატუსს?

ბოლოს და ბოლოს, რაა ის დიადი მადლი, რომელიც ამ დათმობისაკენ გვიბიძგებს? ჩვენ ყველაფერი უნდა დავთმოთ, რათა „მცირედი“ შევინარჩუნოთ. ხოლო ეს „მცირედიც“, როგორც რაოდენობის, ისე უეჭველობის თვალსაზრისით, იმ ხელისუფლების კეთილ ნებაზეა დამოკიდებული, რომელსაც ამ უფლებებს უთმობენ. განა ეს იმგვარი გარიგებაა, რომელსაც გონიერ და საზრიან ხალხს სთავაზობენ? – არა. თავისუფალი ადამიანები, რომლებმაც იციან და უყვართ თავიანთი უფლებები, სუფთა და მძიმე ოქროს აბჯარს უბრალო და მსუბუქ ლითონზე არ გაცვლიან, რაც არ უნდა ზიზილ-პიპილებით იყოს ის შემკობილი. მაგრამ ისინი უარს არ იტყვიან, ამგვარი გაცვლა ისეთ პირობებში აწარმოონ, რომელიც პატიოსანი და კეთილშობილურია, რომელიც ყველასათვის სასარგებლო იქნება და ზიანს არავის მოუტანს.

გავრცელებული შეხედულების თანახმად, იმისათვის, რათა კარგი ხელისუფლების წყალობა მოგვეპოვებინა, ჩვენი ბუნებითი თავისუფლების ნაწილი მსხვერპლად უნდა შეგვეწირა. მტკიცედ მჯერა, რომ სათანადო განხილვის შემთხვევაში, ამ მოსაზრების სიყალბე ადვილად დამტკიცდება. ვფიქრობ, ყველანი ვნახავთ, რომ ბრძენი და კარგი ხელისუფლება – სხვაგვარზე ამჟამად

2 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, 4 ტომად, ოქსფორდი, 1765-1769 წწ., ტ. 1, გვ. 127.

არც ვსაუბრობ – შეზღუდვის ნაცვლად, ადამიანის ბუნებით თავისუფლებას აფართოებს და უზრუნველყოფს კიდეც. ის, რასაც ბუნებით თავისუფლებაზე ვამბობ, ამ არგუმენტის ჭრილში, ყველა სხვა ბუნებით უფლებაზე უნდა ვრცელდებოდეს.

ეს გამოკვლევა ჩვენს პერსპექტივას იმ ახალ და განსაცვიფრებელ თვალსაზრისს, იმ მჭიდრო და საინტერესო მიმართებას გაუხსნის, რომელიც ბუნებით სამართალსა და სახელმწიფო სამართალს შორის არსებობს. შესაბამისად, ეს გამოკვლევა უხვად აგვინაზღაურებს იმ გულმოდგინებასა და ყურადღებას, რომელსაც ჩვენ მისი შექმნისას დაეხარჯავთ.

ბატონი ბლექსთოუნი აღნიშნავს, რომ „კანონი, რომელიც ადამიანს თანამოქალაქეებისადმი ზიანის მიყენებისგან ზღუდავს, მართალია, ბუნებით თავისუფლებას ამცირებს, თუმცა კაცობრიობის სამოქალაქო თავისუფლებას ზრდის.“³ ნუთუ ეს ბუნებითი თავისუფლების ის ნაწილია, რომელიც ვინმეს ზიანს მიაყენებს?

ამ ლექციების წინა ნაწილში* ბუნებითი თავისუფლების არსის ახსნა მომინია. დაუფრუდეთ იმ განმარტებას, რომელიც იქ იყო მოცემული: „ბუნებამ ადამიანს საკუთარი ბედნიერებისაკენ სწრაფვა ჩაუწერა. მან ადამიანს სხვათა მიმართ მრავალი სათუთი გრძნობა შთააგონა, განსაკუთრებით – ახლობლეთან მიმართებაში. ბუნებამ ადამიანი ინტელექტუალური და აქტიური ძალებით დააჯილდოვა და საკუთარი, თუ სხვა ადამიანების ბედნიერებისათვის სწრაფვის ბუნებრივი ლტოლვა ჩაუწერა, რომელთა მიმართაც ესოდენ სათუთი გრძნობები აქვს. თუ ყოველივე ეს მართალია, მაშინ უდავო შედეგი ის უნდა იყოს, რომ ადამიანს ამ უნართა გამოყენების უფლება უნდა ჰქონდეს, რათა აღნიშნული მიზნები იმგვარად და იმ საკითხებთან მიმართებაში შეასრულოს, რომელსაც მისი სწრაფვა და განსჯა არჩევს; ოღონდ იმ პირობით, რომ სხვას ზიანს არ მიაყენებს და რომ საზოგადოებრივ ინტერესს მისი შრომა არ დასჭირდება. სწორედ ეს უფლება არის ბუნებითი თავისუფლება.“⁴

თუ ბუნებითი თავისუფლების ასეთი ახსნა სამართლიანია, მა-

3 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 125-126.

4 „ბატონი უილსონის შრომები“, ტ. 1, გვ. 309.

შინ ის გვასწავლის, რომ ეგოიზმი და მანებლობა ბუნებით სამართალში ისევე დაუშვებელია, როგორც ეს ადამიანთა სამართალშია. ადამიანთა კანონების თანახმად, პოზიტიური სასჯელი ორივე მათგანს შეიძლება დაევნოს. მაგრამ ეს სასჯელი მხოლოდ უსამართლო და გადაჭარბებულ თავმოყვარეობას ზღუდავენ და არა ბუნებით თავისუფლებას.

ბუნებითი თავისუფლების მდგომარეობაში თითოეულს საკუთარი მისწრაფებების მიხედვით მოქმედება შეუძლია, ოღონდ იმ პირობით, რომ იგი იმ ზღვარს არ გადალახავს, რომელიც მას ბუნებითმა სამართალმა დაუდგინა. სამოქალაქო თავისუფლების მდგომარეობაში, მას, ასევე, შეუძლია საკუთარი მისწრაფებების მიხედვით მოქმედება, ოღონდ იმ პირობით, რომ იმ შეზღუდვებს არ დაარღვევს, რომელიც მას სახელმწიფო სამართალმა დაუდგინა. შესაძლოა, სახელმწიფო სამართალში ისეთი რამ აიკრძალოს, რომელიც ბუნებით სამართალში აკრძალული არაა. მაგრამ ისიც მართალია, რომ ბრძენი და კარგი ხელისუფლების მმართველობის ქვეშ თითოეული მოქალაქე იმაზე მეტ თავისუფლებას მოიპოვებს, ვიდრე ამ აკრძალვებით დაკარგავს. იგი უფრო მეტს მიიღებს სხვა ადამიანების თავისუფლების შეზღუდვით, ვიდრე საკუთარი თავისუფლების შემცირებით შეიძლება დაკარგოს. უმეტეს შემთხვევაში, ის უფრო მეტს მიიღებს თავისი ბუნებითი თავისუფლების ფართო და მშვიდი გამოყენებით, ვიდრე დაკარგავს მისი მცირე შეზღუდვით.

ყოველივე აქედან გამომდინარე, ადამიანის ბუნებითი თავისუფლება, ბრძენი და კარგი ხელისუფლების პირობებში, შეზღუდვის ნაცვლად, გაიზრდება და განმტკიცდება. ეს თანაბრად ეხება როგორც მის ბუნებით თავისუფლებას, ასევე მის სხვა ბუნებით უფლებებსაც.

მაგრამ, თუნდაც მის გარკვეულ ნაწილზე მოგვინოს უარის თქმა, განა ეს იმას ნიშნავს, რომ მთლიანად უნდა დავთმოთ ის? ბატონი ბერკის მიხედვით, „ადამიანი სამოქალაქო და არასამოქალაქო მდგომარეობით ერთდროულად ვერ ისარგებლებს.“⁵ „არასამოქალაქოში“, რომელიც „სამოქალაქოს“ საპირისპიროა, იგი ბუნებით

5 „განაზრებანი საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ“, გვ. 47.

მდგომარეობას უნდა გულისხმობდეს, ხოლო არასამოქალაქო მდგომარეობის უფლებებში იგი ბუნებით უფლებებს უნდა მოიაზრებდეს. მაგრამ განა შეუძლებელია, რომ ბუნებით და სამოქალაქო უფლებებს ერთდროულად ვიყენებდეთ? ნუთუ ისინი მართლაც შეუთავსებელია ერთმანეთთან? განა ჩვენი უფლებები ბუნების მყარ ნიადაგს უნდა მოწყდეს და ადამიანური ინსტიტუტების არასაიმედო და მერყევ ნიადაგს დაემყაროს? როგორც ჩანს, ასეთია ბატონი ბერკის მოსაზრება. ასეთივეა ბატონ ბერკზე ბევრად დიდი ავტორიტეტის, სერ უილიამ ბლექსთოუნის შეხედულებაც.

თავისი „კომენტარების“ ანალიზში⁶ იგი ინგლისელების „პირადი უსაფრთხოების, პირადი თავისუფლების, და კერძო საკუთრების უფლებას“ ბუნებით უფლებებად როდი მიიჩნევს, რასაც, უნდა ვაღიარო, მოველოდი კიდევ, არამედ მათ „სამოქალაქო თავისუფლებებად“ მოიაზრებს. ამ სამ უფლებაზე საუბრისას „კომენტარებში“ იგი აღნიშნავს, რომ ისინი ბუნებასა და გონებას ემყარება; თუმცა დაურთავს, რომ „მათი ჩამოყალიბება, რაც არ უნდა სრულყოფილად იყოს ის განხორციელებული, მაინც ადამიანურია.“⁷ თითოეული ამ უფლების მიკვლევას იგი თავისუფლებათა დიდ ქარტიამი* ცდილობს, რომელსაც იგი სამართლიანად მიიჩნევს ინგლისის საფუძველმდებარე კანონთა უმთავრეს დეკლარაციად.⁸ იგი აღნიშნავს კიდევ, რომ ეს უფლებები „ან ბუნებითი თავისუფლების ის ნარჩენია, რომელთა საზოგადოებრივი ბედნიერებისათვის მსხვერპლშეწირვა სამოქალაქო კანონთათვის უსარგებლოა, ან ის სამოქალაქო უფლებებია, რომლებიც საზოგადოებამ უზრუნველყო ინდივიდების მიერ ბუნებითი თავისუფლებების დათმობის სანაცვლოდ.“⁹ იგი აშკარად არ ამბობს, ამ ორიდან რომელ მათგანს განეკუთვნებიან ისინი. მაგრამ რადგან იგი მათ უკავშირებს თავისუფლებათა დიდ ქარტიას და ინგლისის ძირითად კანონებს; რადგან იგი მათ „სამოქალაქო თავისუფლებებს“ უწოდებს და პირდაპირ აცხადებს, რომ მათი წარმომა-

6 ტ. 1, თავი I, განყოფილება 8.

7 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 127.

8 იქვე, გვ. 128.

9 იქვე, გვ. 129.

ვლობა ადამიანურია, საფუძველი გვაქვს, ვიფიქროთ, რომ იგი მათ იმ ქრილში განიხილავს, რომელიც მის მეორე აღწერასთან მოდის შესაბამისობაში, კერძოდ, როგორც სამოქალაქო უფლებებს, რომლებიც საზოგადოებამ უზრუნველყო ინდივიდების მიერ ბუნებითი თავისუფლებების დათმობის სანაცვლოდ. ამ მხრივ სერ უილიამ ბლექსტონისა და ბატონი ბერკის მოძღვრებებს შორის არსებითი განსხვავება არ არსებობს.

თუ ეს შეხედულება სწორია, მაშინ მისი უდავო და გარდაუვალი შედეგი ისაა, რომ სამოქალაქო ხელისუფლების პირობებში, ინდივიდებმა „უარი“ თქვეს ან „დათმეს“ თავიანთი უფლებები, რომელიც მათ ბუნებამ და ბუნების კანონმა მიანიჭა, ხოლო მათ სანაცვლოდ კი მიიღეს ის „სამოქალაქო უფლებები, რომელიც საზოგადოებამ უზრუნველყო.“

თუ ეს შეხედულება სწორია, მაშინ მისი უდავო და გარდაუვალი შედეგი ისაა, რომ სამოქალაქო ხელისუფლების პირობებში, ინდივიდთა ისეთი უფლებები, როგორიცაა საკუთრების, პირადი თავისუფლების, ჯანმრთელობის, რეპუტაციის და სიცოცხლის უფლებები, ადამიანს შეუქმნია და სხვა, უზენაეს დასაბამს, მათ ვერ მივანერთ. გამოდის, რომ ადამიანსა და მის ბუნებით უფლებებს შორის კავშირი სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტზე გადის.

თუ ეს შეხედულება სწორია, მაშინ, სამოქალაქო საზოგადოების პირობებში, ადამიანი არა მხოლოდ ხელისუფლებისათვის, არამედ ხელისუფლების მიერაა შექმნილი. ის სხვა არაფერია, თუ არა საზოგადოების მიერ შექმნილი არსება. მას საზოგადოების მიერ უზრუნველყოფილზე მეტის მოთხოვნის უფლება არ უნდა ჰქონდეს. მისი ბუნებითი მდგომარეობა და ბუნებითი უფლებები სრულად უარყოფილია. „მხედველობაში მქვს სამოქალაქო, სოციალური ადამიანი და სხვა არავინ“ აღნიშნავს ბატონი ბერკი.¹⁰

თუ ეს შეხედულება სწორია, მაშინ რატომ არ უნდა მივემხროთ იმ პოლიტიკური კრედოს შემდეგ პუნქტებს, რომელსაც ბატონი ბერკი გვთავაზობს?!

„რევოლუციის დროს ჩვენ გვსურდა და ახლაც გვსურს, რომ ის, რასაც ეფლობდით, ჩვენი წინაპრებისაგან მიღებული მემკვიდ-

10 „განაზრებანი საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ“, გვ. 47.

რეობის სახით წარმოგვეჩინა. ჩვენ ყველა ღონე ვიხმარეთ იმისათვის, რათა მემკვიდრეობის ამ ხეზე სხვა უცხო მცენარე არ დაგვემყნო. ყველა იმ გარდაქმნას, რომელიც აქამდე განვახორციელეთ, ანტიკურობასთან მიმართების პრინციპი ედო საფუძვლად. იმედი მაქვს, უფრო მეტიც, დარწმუნებული ვარ, რომ ყველაფერი, რაც შემდგომში განხორციელდება, სათუთად იქნება დამყარებული ანალოგიურ პრეცედენტზე, არგუმენტსა და მაგალითზე."

"ჩვენი უძველესი რეფორმა თავისუფლებათა დიდი ქარტიაა. როგორც ნახავთ, სერ ედუარ ქუქი,* ჩვენი კანონმდებლობის დიდებული წინასწარმეტყველი, ისევე, როგორც ყველა მისი მიმდევარი დიდებული ადამიანი, ბლექსთონის ჩათვლით, გულმოდგინედ იკვლევს ჩვენი თავისუფლებების წარმომავლობას."

სხვათა შორის, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ერთადერთი პოზიცია ამ საკითხთან მიმართებაში, რომლის გამოც ციტირებული ბატონი ქუქის ავტორიტეტი¹¹ ჩემთვისაც ცხადია, არის ის პოზიცია, რომელსაც ყველა იმთავითვე და უყოყმანოდ დათანხმდება, ვინც საერთო სამართლის ისტორიას იცნობს, კერძოდ, "თავისუფლებათა დიდი ქარტია, არსებითად, ინგლისის ძირითადი კანონების საფუძველმდებარე პრინციპების განმცხადებელი იყო".

თუმცა, ბატონი ბერკი აგრძელებს: „ისინი იმის დამტკიცებას ესწრაფვიან, რომ თითქოს უძველესი ქარტია, კერძოდ, მეფე ჯონის* თავისუფლებათა დიდი ქარტია, სხვა დოკუმენტს, მეფე პენრი პირველის* ქარტიას უკავშირდებოდა; და რომ ერთიც და მეორეც სხვა არაფერია, თუ არა სამეფოში მოქმედი კიდევ უფრო ძველი კანონის განახლების მცდელობა. სინამდვილეში და მეტწილად ეს ავტორები მართალს ამბობენ, თუმცა, არა ყოველთვის. მაგრამ თუ იურისტები ცალკეულ საკითხებში ცდებიან, მაშინ ეს ჩემს პოზიციას კიდევ უფრო ამყარებს, რადგან ეს ანტიკურობისადმი იმ ძლიერი ცრურწმენის არსებობას გვიჩვენებს, რომლითაც ყოველთვის აღსავსე იყო როგორც ჩვენი იურისტების და კანონმდებლების, ასევე იმ ხალხის გონება, რომელზეც ზეგავლენის მოხდენა სურდათ. ეს, აგრეთვე, გვიჩვენებს ამ სამეფოს უცვლელ პოლიტიკას, რომელიც მათ ყველაზე ნმინდა უფლებებ-

11 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 127-128.

სა და პრივილეგიებს მემკვიდრეობით მიღებულად განიხილავდა.¹²

მიზანშეწონილია, რომ აქ ცოტა ხნით შევჩერდეთ. თუ ჩვენი „ყველაზე წმინდა უფლებების“ საფუძველთა ძიებისას არგუმენტებისა და გააზრების იმავე გზას შეგვიძლია მივყვეთ, რომელიც სამართლიანი და ბუნებრივი იქნება დაბალი რანგის უფლებების გამოკვლევასთან მიმართებაშიც, მაშინ ჩვენ ისიც უნდა გამოვიკვლიოთ, თუ როგორ გაამყარებენ „ცალკეული შეცდომები“ ზოგადი აზრის ჩამოყალიბებას. განა ამგვარი შეცდომები, მინის ფლობის უფლებასთან ან ოჯახის გენეალოგიასთან მიმართებაში, პირველის საფუძველიანობის ან მეორის ძველთაძველობის დასაბუთებას შეძლებენ?

მაგრამ ბატონ ბერკს სათანადო პატივი უნდა მივაგოთ. მიზეზი, რის გამოც იგი ამბობს, რომ ამ შეცდომების დაშვება მის პოზიციას გაამყარებს, მისი აზრით, ისაა, რომ ამით „ანტიკურობის მიმართ მომძლავრებული ცრურწმენები“ დასტურდება. ამ ცრურწმენის არსებობას და მის ძლიერებას მე სადავოდ არ ვაქცევ: თუმცა დავსვამ კითხვას – განა ეს აქ დასმულ მოსაზრებას ამტკიცებს? განა ეს ინგლისის თავისუფლებათა სამოქალაქო წარმომადგენლობის ჭეშმარიტებასა და სისწორეს ადასტურებს? ნუთუ ლტოლვა უფლების დასტურია? ნუთუ საკუთრება ან ნებისმიერი სხვა რამ, რომელიც დავის საგნად არის ქცეული, მას უნდა მივაკუთვნოთ, ვინც მეტ სწრაფვას ავლენს მის მიმართ? იმ დავაში, რომელიც შედარებით უმნიშვნელო ობიექტს ეხება, პირი, რომელიც მასზე აცხადებს პრეტენზიას და რომელიც საკუთარ პრეტენზიას ასაბუთებს, რომ ეს მართლაც მისია, ხოლო უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტიდან კი ასკვნის, რომ გარკვეული შეცდომები იქნა დაშვებული, ბოლომდე უნდა მიჰყვეს საქმეს და თვით ეს შეცდომებიც კი თავის სასარგებლოდ უნდა გამოიყენოს, რადგან მისი დაჟინებული მოთხოვნა, მიუხედავად ამ შეცდომებისა, აჩვენებს მის ძლიერ დამოკიდებულებას სადავო საკითხის მიმართ. მაშინ რას იფიქრებდნენ გამჭრიახი სასამართლო და მიუკერძოებელი მსაჯულები ამის თაობაზე? ჩემი აზრით, ისინი იფიქრებდნენ, რომ ეს არავითარ კომპლიმენტს არ გულისხმობს მათ მიუკერძოებლობასა და გამჭრიახობასთან მიმართებაში.

12 „განაზრებანი საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ“, გვ. 24.

ახლა უკვე ვცოყმანობ, დავეთანხმობთ თუ არა ბატონი ბერკის პოლიტიკურ კრედოს. თუმცა, განვაგრძოთ ჩვენი მსჯელობა და მისი სხვა პუნქტები განვიხილოთ.

ზოგიერთი იმდენად გაბედულია, რომ აცხადებს, ბრიტანეთის მეფეს ტახტი „ხალხის არჩევანის“ საფუძველზე უჭირავსო. ეს მოძღვრება, ამბობს ბატონი ბერკი, „ყველაზე უსაფუძვლო, სახიფათო, უკანონო და არაკონსტიტუციურ პოზიციას ადასტურებს.“ „არაფერია უფრო მცდარი, ვიდრე იმის თქმა, რომ ამ სამეფოს ტახტი მის უდიდებულესობას სწორედ ამგვარად უპყრია.“¹³ იმისათვის რომ ის მტკიცება გააქარწყლოს, რომლის თანახმად „დიდი ბრიტანეთის მეფეს ტახტი ხალხის ნებით უჭირავს“, ბატონი ბერკი იმ უფლებათა დეკლარაციას იშველიებს, რომელიც მეფე უილიამისა და დედოფალ მერიის ტახტზე ასვლისას* იქნა მიღებული. ბატონი ბერკი ამბობს, რომ „ეს უფლებათა დეკლარაცია ჩვენი კონსტიტუციის ქვაკუთხედი. ის მძლავრი, კარგად განმარტებული და განვითარებულია და თავის ძირითად პრინციპებში სამარადუამოდ არის გამყარებული. მისი სახელწოდებაა „აქტი ქვეშევრდომის უფლებებისა და თავისუფლებების დეკლარაციის და სამეფო ტახტზე მემკვიდრეობითობის პრინციპის დანესების შესახებ“. ეს უფლებები და ტახტის მემკვიდრეობითობის პრინციპი ერთ მთლიანობადაა გამოცხადებული და მტკიცედ არის შეკავშირებული.“¹⁴ იგი, ასევე, ამატებს: „საინტერესოა, როგორ ხერხდება მემკვიდრეობითობის ხაზში უწყვეტობის პრინციპთან დაკავშირებული დროებითი გადაწყვეტილების მიღება“, რადგან შეუძლებელია, ბატონ ბერკს არ აღენიშნა, რომ ამ ხაზიდან დროებითი გადახვევა მოხდა. „საინტერესოა, თუ როგორ ახერხებენ უწყვეტობის პრინციპთან დაკავშირებული ამ დროებითი გადაწყვეტილების მიჩქმალვას, რადგან ყველაფერი, რაც გეხდება ამ აუცილებელ აქტში და რაც მხარს უჭერს მემკვიდრეობითობის პრინციპს, მაქსიმალურად მხარდაჭერილია საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ.“ იგი აგრძელებს: „საკანონმდებლო ორგანომ აშკარად განიხილა ელიზაბეთ პირველის* და

13 „განაზრებანი საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ“, გვ. 9.

14 იქვე, გვ. 12.

ჯეიმს პირველის* აღიარების აქტები. ორივე აქტში მძლავრად იყო გამოკვეთილი სამეფო ტახტის მემკვიდრეობითი ბუნება. მრავალ ნაწილში ისინი თითქმის სიტყვასიტყვით ემთხვეოდა იმ შინაარსსა და თვით ფორმასაც კი, რომლებიც უძველეს დეკლარაციულ სტატუტებში არის მოცემული.¹⁵ „ისინი ყველაზე საზეიმო ფიცს დებენ, რომელიც დედოფალ ელიზაბეთის აქტიდან აიღეს. ეს ყველაზე უფრო საზეიმო ფიცია მემკვიდრეობითობის პრინციპის სასარგებლოდ, რომელიც ოდესმე დაუდიათ ან მომავალში დადებენ. სასულიერო და საერო მეუფენი, ისევე, როგორც თემთა პალატა, ზემოხსენებული ხალხის სახელით, მონივნებით და ერთგულებით სამუდამო მორჩილებას აღუთქვამენ თავიანთი მემკვიდრეობითა და შთამომავლებით და გულითად პირობას დებენ, რომ მხარში ამოუდგებიან და მთელი თავიანთი ძალებით დაიცავენ მათ უდიდებულესობებს და სამეფო ძალაუფლების შეზღუდვის კანონს, როგორც ეს ამ დოკუმენტში არის განსაზღვრული და დადგენილი.“¹⁶

ზემოთ აღვნიშნე, რომ ტირანია ზოგჯერ ერთგვაროვანია თავის პრინციპებში. მე ის სათანადოდ შევაფასე. ის ყოველთვის არ არის ერთგვაროვანი. ხოლო ჭეშმარიტების, თავისუფლებისა და სიქველის შემთხვევაში მუდმივი თანმიმდევრულობა აუცილებელი პირობაა.

მოდით, დროებით მივიღოთ ბატონი ბერკის მიერ შემოთავაზებული დებულება. მასთან მიმართებაში მიჩნდება შეკითხვა: თუ ელიზაბეთის დროს, ხალხის სახელით, პარლამენტის თავმდაბლური და ერთგული მორჩილება საკმარისი იყო იმისათვის, რომ თავიანთი, ისევე, როგორც თავიანთი მემკვიდრეებისა და შთამომავლების მდგომარეობა სამუდამოდ დაეკავშირებინათ მემკვიდრეობითობის პრინციპისთვის; მაშინ როგორ მოხდა, რომ უილიამისა და მერის დროს პარლამენტი, მთელი ხალხის სახელით, მართალი იყო იმ ფონზე, როდესაც მან, თუნდაც მცირედით, მემკვიდრეობითობის ხაზის პრინციპს გადაუხვია? კიდევ ერთხელ ვკითხულობ: თუ ხალხის სახელით პარლამენტის თავმდაბლური და ერთ-

15 იქვე, გვ. 13.

16 იქვე, გვ. 14.

გული მორჩილება მეთექვსმეტე საუკუნეში არასაკმარისი იყო იმისათვის, რათა მეჩვიდმეტე საუკუნეში მათი მემკვიდრეები და შთამომავლობა ერთმანეთთან დაკავშირებულიყო, მაშინ როგორ მოხდა, რომ მეჩვიდმეტე საუკუნეში ხალხის სახელით პარლამენტის თავმდაბალი და ერთგული მორჩილება საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ მეთვრამეტე საუკუნეში მათი მემკვიდრეები და შთამომავლობა ერთმანეთს დაკავშირებოდა? ამ დამაკავშირებელი მიზნისთვის ასეთი მორჩილება ან საკმარისი უნდა ყოფილიყო, ან არასაკმარისი. დაე, ამ მოძღვრების მიმდევრებმა, რომლებიც ამ დილემის წინაშე დგანან, არჩევანი ამ ალტერნატივებს შორის გააკეთონ.

ახლა უკვე აღარ ვყოყმანობ, უნდა მივსდიოთ თუ არა ბატონი ბერკის მრწამსს. ეს მრწამსი, რომელიც საკუთარ თავს ეწინააღმდეგება, ვერ იქნება საიმედო და ჭეშმარიტი ყველა ნაწილში.

სიმართლე რომ ვთქვა, ამის დასაბუთებით თავი არ უნდა შემენუხებინა, არც თქვენ უნდა შემენუხებინეთ ამ შენიშვნების მოსმენით, ამ მრწამსს მხარდაჭერა რომ არ ჰქონოდა „ინგლისის კანონთა კომენტარებისაგან“. ამ კომენტარებში არსებული პრინციპები უმნიშვნელო საკითხებს ნამდვილად არ ეხება: როგორც უკვე აღვნიშნე, „თუ ისინი მისაბაძი არ არიან, მაინც შესანიშნავ მასალებს გვანვდიან შედარებისთვის.“¹⁷

ჩემი მოკრძალებული აზრით, ხელისუფლება იმისათვის უნდა შეიქმნას, რათა მისი წევრების ბუნებითი უფლებები დაიცვას და განავრცოს. თუ ეს არ წარმოადგენს ხელისუფლების უმთავრეს მიზანს, მაშინ ასეთი ხელისუფლება არ არის ლეგიტიმური.

ეს უფლებები ადამიანის ბუნებითი მდგომარეობიდან იღებენ სათავეს; იმგვარი მდგომარეობიდან, რომელშიც ის აღმოჩნდებოდა სამოქალაქო ხელისუფლების არარსებობის პირობებში. ასეთ ვითარებაში, ადამიანი, გარკვეულწილად, არ არის სხვებთან მიმართებაში; სხვა მხრივ, მას მხოლოდ ზოგიერთთან აქვს განსაკუთრებული მიმართება; დანარჩენ შემთხვევებში, მას ზოგადი მიმართება აქვს ყველასთან. მიმართებათა ამ სამი ტიპის საფუძველზე ყალიბდება უფლებათა სამი ტიპი. უფლებათა თითოეულ

17 „ბატონი უილსონის შრომები“, ტ. 1, გვ. 22.

ჯგუფს მოვალეობათა კონკრეტული ჯგუფი შეესატყვისება. ამ დაკვირვების და მისი დემონსტრირების შესაძლებლობა მაშინ გვექონდა, როდესაც ბუნებითი სამართლის ძირითად პრინციპებს განვიხილავდით.

უმიმართებო მდგომარეობაში ადამიანს საკუთრების, პიროვნების, თავისუფლების და უსაფრთხოების ბუნებითი უფლება აქვს. მისი განსაკუთრებული მიმართებებიდან, როგორც ქმარს, მამას და შვილს, მას განსაკუთრებული უფლებები აქვს მინიჭებული და განსაკუთრებული მოვალეობების შესრულება აქვს დაკისრებული. ისინი დადგენილი წესით განისაზღვრება. ზოგადი მიმართებებიდან მას სხვა უფლებები აქვს მინიჭებული, რომლებიც თავიანთი არსით მარტივია, ხოლო მოქმედებაში – ნაყოფიერი და ფართოა. მისი მოვალეობები, თავიანთი არსითა და მოქმედებით, ისევე შეიძლება დახასიათდეს, როგორც მისი უფლებები. ამ ზოგად ურთიერთობებში, მისი უფლებებია: იყოს ხელყოფისგან თავისუფალი და მის მიმართ შესრულდეს ის ვალდებულებები, რომლებიც სხვებმა აიღეს. მისი მოვალეობაა: არ მიაყენოს სხვებს ზიანი და შეასრულოს ის ვალდებულებები, რომლებიც მან თავად იკისრა. ძირითადად და დიდწილად ამ ორ დედაბოძს ეყრდნობა სახელმწიფო სამართლის სისხლისა და სამოქალაქო სამართლის კოდექსები. ისინი სამართლიანობის საყრდენებს ქმნიან.

ქველმოქმედებასთან დაკავშირებული უფლებები და მოვალეობები იშვიათადაა სახელმწიფო სამართლის ობიექტები. როდესაც ეს ასეა, მაშინ ისინი სასიამოვნო და დამსახურებულ ყურადღებას იპყრობენ.

თქვენ ახლა მოისმენთ ჩემი ლექციების სისტემის მომდევნო ნაწილის დაყოფის მოკლე, მარტივ და ცხად გეგმას. ასეთი მოკლე, მარტივი და ცხადი განაწილებიდან თქვენ დაინახავთ ახლო და ძალზე საინტერესო კავშირს სამოქალაქო და ბუნებით სამართალს შორის. თქვენ ნახავთ, ლორდ ბეკონის* სიტყვებს რომ დავესესხოთ, თუ როგორ მოედინება სამოქალაქო ინსტიტუტების ნაკადულები სამართლიანობის შადრეენიდან.

თავდაპირველად ვაჩვენებ, რომ ადამიანს ბუნებითი უფლება აქვს თავის საკუთრებაზე, ხასიათზე, თავისუფლებასა და

უსაფრთხოებაზე.

იმედი მაქვს, ნებას დამრთავთ, რომ საკუთრების ბუნებითი უფლება თავისთავად მოაზრებულ პრინციპად განვიხილო. ამას იმიტომ ვაკეთებ, რომ არ მსურს ახლა ვინინასწარმეტყველო ის, რასაც მოგვიანებით გამცნობთ, მაშინ როდესაც ეს უფრო დროული და ხელსაყრელი იქნება, ე. ი. მაშინ, როდესაც ჩემი ლექციის მეორე დიდ ნაწილზე გადავალ, სადაც აღნიშნულ საკითხებს განვიხილავ.

საკუთარ ხასიათზე ყველას აქვს ბუნებითი უფლება. ვფიქრობ, რომ ადამიანის ხასიათი შეიძლება აღვწეროთ როგორც იმ შეხედულებათა ზუსტი შედეგი, რომლებიც უნდა ჩამოყალიბდეს მისი ნიჭის, გრძნობებისა და საქციელის გათვალისწინებით. შეხედულებები ამ საკითხთან მიმართებაში, ისევე, როგორც სხვა საკითხებთან დაკავშირებით, ჭეშმარიტებაზე უნდა იყოს დაფუძნებული. სამართლიანობა, ისევე, როგორც ჭეშმარიტება, პიროვნების ხასიათთან მიმართებაში, შეხედულების სიზუსტესა და მიუკერძოებლობას მოითხოვს.

ხასიათი, გარკვეულწილად, საკუთრების ნაირსახეობად შეიძლება განვიხილოთ, მაგრამ როგორც ყველაზე უახლოესი, უძვირფასესი და ყველაზე საინტერესო. სწორედ ამ ფონზე განიხილავს მას ბუნების პოეტი:*

საუნჯეა ჩვენთვის სახელი,
როცა ის არის უზადო და შეუღახველი.*

მე თუ ვინმე ქისასა მპარავს,
მპარავს უბრალო მცირე საგანს, არად ჩასაგდებას,
რაც იყო ჩემი დღეს მისია, კვლავ ბევრის სხვისა.
მაგრამ ვინც კი ჩემს კეთილ სახელს გამომასალმებს,
ამ წანართმევით თუმც არ იძენს არაფერს თვითონ,
მე მხდის ლატაკსა.*

იმავე ნიჭისა და სიქველის ძალისხმევით, ხშირად როგორც საკუთრების, ისე ხასიათის მოპოვებაც შეიძლება, ხოლო მანკი-გარეშება და სიზარმაცის წყალობით ორივე მათგანის დაკარგვა ან

სულაც მოსპობაა შესაძლებელი.

რეპუტაციის სიყვარული და მისი შერცხვენის შიში ჩვენი არსებობის ყოვლადმონყალე შემოქმედის მიერ თითოეული ჩვენგანის გულშია აღბეჭდილი, ყველაზე კეთილგონიერული და ბრძნული მიზეზების გამო. დაე, ეს პრინციპები სუსტ და ამოიმიდრეკილებათა ზრდად ნუ ჩაითვლება. ისინი ხომ ყველაზე ძლიერ და, თქვენის ნებართვით დავამატებდი, ყველაზე მოკრძალებულ გონებაში იფურჩქნებიან. ზეციური ბედნიერების შესახებ შეუმცდარი აღწერის ერთ-ერთი ნაწილი გვეუბნება, რომ ის „დიდი სიხარულით არის აღსავსე“.*

თუ ეს ასეა, მაშინ ხასიათი ადამიანის ერთ-ერთ ბუნებით უფლებად შეიძლება განვიხილოთ. ის, შესაძლოა, იმგვარ უფლებებთან დაჯგუფდეს, რომელთა დაცვა და განვრცობა კარგი ხელისუფლებისა და კანონების საქმეა. ის სწორედ მათ მხარდაჭერას და მათი მხრიდან დაცვას იმსახურებს; რადგან თავის მხრივ, ის ხელს უწყობს მათ ფუნქციონირებას და ავსებს მათ ნაკლოვანებებს.

ზემოთ აღვნიშნე, რომ ქველმოქმედებასთან დაკავშირებული უფლებები და მოვალეობები იშვიათად წარმოადგენს სახელმწიფო სამართლის ობიექტებს. ეს შენიშვნა სხვა მრავალი სახის უფლებებისა და მოვალეობებზეც შეიძლება გავრცელდეს. მრავალ სიქველეს სამართლებრივი ჯილდო არ ენიჭება და ვერც მიენიჭება, ხოლო სამართლებრივი დაუსჯელობით მრავალი ბინიერება გაურბის და მომავალშიც გაექცევა პასუხისმგებლობას. ღირსების სასამართლოს წინაშე განსჯადია ის ღირსებები, გრძნობები და ქმედებები, რომლებიც აბუჩად იგდებენ მართლმსაჯულების წმინდა პროცესს და რომლებიც ცდილობენ, თავი დააღწიონ სამართალდამცავთა გადაჭარბებულ სიფხიზლეს. ეს სასამართლო, რომელიც საკმაოდ მძლავრია თავის განაჩენებში და რომელსაც ფართო იურისდიქცია აქვს, წმინდა და საუცხოო დიდების გვირგვინს ადგამს სიქველეს და უნარების კეთილგონიერულ გამოვლინებას; ხოლო მანკიერებასა და სიზარმაცეს, რომელიც თავისი სისაძაგლით მხოლოდ მანკიერებას ჩამორჩება, სირცხვილის, უნამუსობის და დრომოჭმულობის სამარცხვინო დამლით აღბეჭდავს. შესაბამისად, ამ სასამართლომ, ისეთი ხელისუფლების პირობებში, რომლის პრინციპიც სიქველეა

და სადაც მანკიერება უბედურებად ითვლება, ყველა ინსტიტუტი-
საგან სამართლიანად უნდა დაიმსახუროს კეთილგანწყობა და პა-
ტივისცემა.

ღირსება წმინდა კავშირია —
კეთილშობილი სულის გამორჩეული სრულქმნილება,
რომელიც შველის და აძლიერებს სიქველეს,
როცა კი ხედება მას.

პოეტი ამატებს:

და ბაძავს მას, მისი არყოფნის დროს.*

ბატონი ედისონის მორალური მაგალითები იშვიათადაა არა-
ზუსტი. ამ შემთხვევაში უნდა აღვნიშნო, რომ იგი ცდება: სიქვე-
ლის გაყალბების მცდელობა ღირსებაზე აპელირებით არ უნდა
გამართლდეს.

ზოგიერთი მწერალი, რომელიც გამოირჩევა თავისი ლიბერა-
ლური და მამაკაცური პრინციპებით, მიიჩნევს, რომ ღირსება
გამორჩეულად ახასიათებს მონარქიულ ხელისუფლებას. მარკიზ
ბეკარიას* მიხედვით, „უკიდურეს პოლიტიკურ თავისუფლებაში
და აბსოლუტურ დესპოტიზმში ღირსების ყოველგვარი ცნება
ქრება ან სხვა ცნებებში ირევა. პირველ შემთხვევაში, რეპუტაცია
უსარგებლო ხდება კანონების დესპოტიზმის გამო; ხოლო მეორე
შემთხვევაში, ერთი კაცის დესპოტიზმი აბათილებს სამოქალაქო
ყოფას და დანარჩენი ადამიანების არსებობას მყიფე, წარმავალ
ხასიათს ანიჭებს. ღირსება იმ მონარქიების ერთ-ერთ ფუნდა-
მენტურ პრინციპად იქცევა ხოლმე, რომლებიც, თავის არსით,
შეზღუდული დესპოტიები; ხოლო მათში, დესპოტურ სახელმწი-
ფოებში რევოლუციების მსგავსად, მყისიერად ხდება დაბრუნება
ბუნებით მდგომარეობასა და თავდაპირველ თანასწორობასთან.“¹⁸

თვით განათლებულ მწერლებშიც კი ერთობ გავრცელებუ-

18 მარკიზი ჩეზარე ბეკარია, „გამოკვლევა დანაშაულებისა და სასჯელთა
შესახებ“, ლონდონი, 1767 წ., თავი IX.

ლია მცდარი მოსაზრება, რომ ხელისუფლება თანასწორობასა და ბუნებითობას ანადგურებს! ნუთუ ეს აუცილებლად ასეა? არამც და არამც! ამას თავდაჯერებული ვამბობ, რადგან იმ პრინციპს ვემყარები, რომელსაც ფაქტი განამტკიცებს. თავიდან ბოლომდე განვიხილოთ შეერთებული შტატების კონსტიტუცია, ისევე, როგორც პენსილვანიის კონსტიტუცია. აქ არავითარ ისეთ უფლებას არ ანიჭებენ, არავითარ ვალდებულებას არ აკისრებენ, რომელიც, იმავდროულად, სახელმწიფოს ან კავშირის თითოეული მოქალაქისთვის არ არის მინიჭებული და დაკისრებული. მთელმა სამყარომ რომც მოინდომოს, ამ შენიშვნის ჭეშმარიტებაში ერთ გამონაკლისსაც ვერ ნახავენ. ჩემი ლექციების წინა ნაწილში ვაჩვენე,¹⁹ რომ ადამიანთა მოდგმის ბუნებითი თანასწორობა, როგორც უფლებებში, ასევე მოვალეობებში თანასწორობას გულისხმობს.

ის, რომ ღირსება მონარქიული ხელისუფლების პრინციპია, სახელგანთქმული მონტესკიეს* ცნობილი მოძღვრებაა. განვიხილოთ იმ ღირსების ბუნება და თვისებები, რომელსაც იგი აღგვინერს. ეს იმგვარი ღირსებაა, რომელსაც პატიოსნების გარეშე არსებობა შეუძლია. იგი ცხადად ამბობს, რომ კარგად მართულ მონარქიაში პატიოსანი ადამიანი ძალიან ცოტაა.²⁰ ეს სწორედ ის ღირსებაა, რომელიც არც მლიქვნელობას კრძალავს, არც ცბიერებას და არც ეშმაკობას. ეს ის ღირსებაა, რომელიც ქმედებებს მათი ავკარგიანობის მიხედვით კი არ განსჯის, არამედ მათი თვალშისაცემობის მიხედვით; რომელიც სამართლიანობას კი არ აფასებს, არამედ პომპეზურობას და გონივრულს უჩვეულოს ამჯობინებს. ერთი სიტყვით, ეს ის ღირსებაა, რომელიც ისეთ სახეს აძლევს სიქველეებს, როგორც ეს მას აწყობს. ის საკუთარი ახირებული გემოვნების მიხედვით ზღუდავს ან აფართოებს ჩვენს მოვალეობებს. ამგვარი ღირსებისათვის მნიშვნელოვანია მუსაიფში მიღწეული ჭეშმარიტება: მაგრამ განა ეს ჭეშმარიტების გამო ხდება? არავითარ შემთხვევაში.

ამგვარი ღირსების ფლობისათვის – რომელიც ბინიერია მოქმედებაში, ხოლო როდესაც მართალია მოქმედებაში, ბინიერია

19 „ბატონი უილსონის შრომები“, ტ. 1, გვ. 306-308.

20 მონტესკიე, „კანონთა სული“, წიგნი III, თავი VI.

თავის პრინციპში – ჩემი აზრით, რესპუბლიკური ხელისუფლება არავის შეეჯიბრება. მაგრამ ისეთი ღირსებისათვის, რომელიც განუყრელადაა დაკავშირებული სიქველესთან, რესპუბლიკური ხელისუფლება ყველაზე მართებულ სახელწოდებას გვთავაზობს. სიქველის პრინციპი სწორედ მას ეკუთვნის და თუ ის სიქველეს ფლობს, მაშინ ღირსებასაც ფლობს. მოხიბლული ვარ ამ შესანიშნავი მორალური და პოლიტიკური სწავლებით, ისევე, როგორც იმ დახვეწილი არქიტექტურული გემოვნებით, რომელსაც სამართლიანად ჩამოყალიბებული სტრუქტურა წარმოგვიჩენს, რომლის შიგნითაც ღირსების ტაძარში მოხვედრა მხოლოდ სიქველის ტაძრის გავლითაა შესაძლებელი.

ამ მხრივ, ხასიათის ღირსება იმგვარი საკუთრებაა, რომელიც მართლაც რომ ძვირფასი რამეა. მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ ამ თვალსაზრისით, ეს იმგვარი საკუთრებაა, რომელიც უნდა ვიყიდოთ. პრეტენზია რეპუტაციაზე, რომელსაც არ ვიმსახურებთ, ისეთივე აბსურდული, თუმცა არც ისე უსინდისო საქციელია, როგორც ის, რომ პრეტენზიას ვაცხადებდეთ იმ საკუთრებაზე, რომელიც არ გვეკუთვნის. ერთადერთი განსხვავება ისაა, რომ პირველ შემთხვევაში ჩვენ იმაზე ვაცხადებთ პრეტენზიას, რაც სხვას ეკუთვნის, ხოლო მეორე შემთხვევაში – მხოლოდ იმაზე, რაც ჩვენ არ გვეკუთვნის. თუმცა, ორივე შემთხვევაში, ეს პრეტენზია დაუსაბუთებელია.

თუკი სხვას იმ რეპუტაციით დავაჯილდოვებთ, რომელსაც ის არ იმსახურებს, ეს ისეთივე გადამეტება და უმეტეს შემთხვევაში უფრო დიდი უსამართლობა იქნებოდა, ვიდრე ის, რომ მას ის საკუთრება ვუბოძოთ, რომლის ფლობის უფლებაც მას არ გააჩნია არც სამართლიანობის, არც ქველმოქმედების და არც გულუხვობის საფუძველზე. რადგან ეს ისეთივე გადამეტებაა, მას უფრო მეტად უნდა ვუფრთხოვდეთ. უკანასკნელ შემთხვევაში ჩვენ სხვას ვანიჭებთ იმას, რაც ჩვენია და, ამდენად, სიფრთხილე გვმართებს; პირველ შემთხვევაში ჩვენ უყურადღებონი გამოვდივართ, რადგან, რასაც სხვას ვანიჭებთ, ჩვენ არ გვეკუთვნის. განურჩეველი ქება ისეთი აუტანელი არაა, მაგრამ ისეთივე უსარგებლო და სახიფათოა, როგორც განურჩეველი გაკიცხვა. ერთ კონკრეტულ და

მნიშვნელოვან ნაწილში ისინი ზუსტად ემთხვევიან ერთმანეთს. მათ თანაბარი მიდრეკილება აქვთ, გაანადგურონ და უსარგებლოდ აქციონ კარგსა და ცუდს, მოსაწონსა და გასაკიცხს, სიქველესა და მანკიერებას შორის არსებული განსხვავება.

თუკი გაუმართლებელია რეპუტაციის ბოძება მისთვის, ვისაც ის არ ეკუთვნის, მაშინ რა ეპითეტი უნდა მივუყენოთ იმ საქციელს, პატიოსნების გვირგვინს რომ ართმევს ტაძრებს, რომელთაც ის საქებრად დაადგეს თავზე? თვით ძარცვაც კი არ მოედინება იმ შადრევნიდან, რომელიც ესოდენ მწარედ მონამლეს და რომელიც ავი ცილისწამების შხეფებს ისვრის.

რეპუტაციის საკითხი კიდევ ერთხელ მიიპყრობს თქვენს ყურადღებას, როდესაც მე ცილისწამების, შეურაცხმყოფელი განცხადებებისა და მათი გამოვლინებების სამართლებრივი დევნის საკითხს შევეხები. ორივე მათგანი პიროვნების გაუმართლებელ აგრესიას გულისხმობს. ის რასაც ახლა ვიტყვი, საკმარისია იმ საერთო პრინციპებზე მისათითებლად, რომლებსაც ეს ღონისძიებები და დევნა უნდა დაეფუძნოს და დაემყაროს.

საკუთრება ხშირად, ხოლო რეპუტაცია კი ყოველთვის უნდა იყიდო: თავისუფლება და სიცოცხლე ზეცის უსასყიდლო წყალობაა.

ის, რომ ადამიანი ბუნებით თავისუფალია, წინა ლექციებზე იქნა დადგენილი.²¹ მე აღარ გავიმეორებ იქ წამოყენებულ არგუმენტებს.

მე აღარ მოვიყვან ფორმალურ არგუმენტებს იმ მოსაზრების გასამყარებლად, რომ სიცოცხლე და ყოველივე ის, რაც უსაფრთხო ცხოვრებისათვის არის საჭირო, ადამიანის ბუნებითი უფლებებია. ზოგიერთი რამ ისეთი რთულია, ზოგიერთი რამ კი – ისეთი ადვილი, რომ მათი დამტკიცება შეუძლებელია. ჩვენი მიზნისათვის უმჯობესი იქნება, თუკი იმ მისწრაფებას ვაჩვენებთ, რომლითაც ზოგიერთი სამართლებრივი სისტემა ადამიანის სიცოცხლეს ინდობს და ინარჩუნებს; ხოლო სხვები, თავიანთი თავქარიანობის და სისასტიკის მეშვეობით, მას ანადგურებენ და სპობენ; ისევე, როგორც იმ შეუსაბამობას, რომლის დროსაც, ზო-

21 „ბატონი უილსონის შრომები“, ტ. 1, გვ. 309.

გიერთი სამართლებრივი სისტემის შემთხვევაში, ხან სიცოცხლის თვითნებური მსხვერპლშენიშნა ხდება, ხანაც მისი დაცვა რელიგიური მოტივების საფუძველზე.

სპარტაში ყველაზე ძვირფასი მოქალაქის სიცოცხლე იყო. თუმცა, თუ ახლადდაბადებული ჩვილი გასინჯვისას ავადმყოფი ან არაჯანსაღი აღმოჩნდებოდა, ყოველგვარი შემდგომი ცერემონიების გარეშე, მას ტაიგეტუსის მთის მახლობლად ხევში აგდებდნენ.²² ბატონი პოუპის* და ინგლისის საბედნიეროდ, რომელიც ბატონი პოუპით ამაცობს, იგი ტაიგეტუსის მთის მახლობლად არ დაბადებულა.

ათენში მშობელი უფლებამოსილი იყო, შვილის დაბადებისას მისი სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხი გადაეწყვიტა.²³ ჩვილს მშობლის ფერხთით დებდნენ: თუ მშობელი მას ხელში აიყვანდა, ეს იმის საამური ნიშანი იყო, რომ ყრმა იცოცხლებდა; ხოლო თუ მშობელი საკუთარ ნაყოფს თანაგრძნობის თვალთ არ შეხედავდა, მაშინ მას მოიცილებდნენ. თითქმის მთელ საბერძნეთში ამგვარი ბარბაროსობა დაშვებული და მიღებული იყო.²⁴

ჩინეთში ახლადდაბადებული ბავშვის მიტოვების პრაქტიკა უხსოვრი დროიდან იღებს სათავეს და დღემდე გრძელდება. რადგან ამ იმპერიის ინსტიტუტები არასოდეს შეცვლილა, ეს მდგომარეობაც არასოდეს გამოსწორებულა.

გერმანელთა სასახელოდ ტაციტუსი* აღწერს, რომ მათში ჩვილის მკვლელობა ყველაზე საძაგელ დანაშაულად ითვლებოდა. მათში, ამატებს იგი, კარგ ქცევას უფრო დიდი ძალა აქვს, ვიდრე სხვა ერებში თუნდაც კარგ კანონებს. ეს გვიჩვენებს, რომ ტაციტუსის დროს, ეს არაბუნებრივი პრაქტიკა კანონით შეიზღუდა, თუმცა ეს უკანასკნელი ისე იყო ფესვგადგმული, რომ ეს შეზღუდვები არ ამოქმედდა.

რომის რესპუბლიკაში, რომის არც ერთი მოქალაქე კანონის ძალით სიკვდილით არ დაისჯებოდა. მაგრამ რომში შვილი მამის ნება-სურვილის მიხედვით ინარჩუნებდა სიცოცხლეს. ფო-

22 ჟან-ჟაკ ბართელემი, „ახალგაზრდა ანაქარსისის მოგზაურობა საბერძნეთში“, 4 ტომად, ლონდონი, 1790-1791 წწ., ტ. 4, გვ. 161-162.

23 „ახალგაზრდა ანაქარსისის მოგზაურობა საბერძნეთში“, ტ. 3, გვ. 4.

24 იქვე.

რუმში, სენატში ან ბანაკში რომელი მოქალაქის ზრდასრული ვაჟი პიროვნების საჯარო და კერძო უფლებებით სარგებლობდა, თავის მამის სახლში კი უბრალო ნივთივით იყო.²⁵ კანონები მას საქონელთან ათანაბრებდა, რომლის გასხვისება ან მოკლა ახირებულ მებატონეს იმგვარად შეეძლო, რომ დედამიწის ზურგზე არანაირი მართლმსაჯულების წინაშე არ მოუწევდა წარდგომა.

უწყინარი ინდუსი საქებარ სიძულვილს იჩენს სისხლისღვრის მიმართ, თუმცა მას თავისი დიდი ხნის მეგობარი ან კეთილისმყოფელი განგის ნაპირებზე სასიკვდილოდ მიჰყავს.

საერთო სამართალი ადამიანის მშვენიერ და უცვლელ ცხოვრებას თავიდან ბოლომდე იცავს. სამართლებრივი თვალსაზრისით, სიცოცხლე მაშინ იწყება, როდესაც ჩვილი მუცელში მოძრაობას იწყებს.²⁶ კანონით სიცოცხლე არა მხოლოდ პირდაპირი ხელყოფისგანაა დაცული, არამედ ყოველგვარი ხარისხის ძალადობისგანაც, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში – ყოველგვარი ხარისხის საფრთხისგანაც.

მზრუნველობის ხარისხი, რომელსაც კანონი სიცოცხლის საკითხში იჩენს, ყველაზე ნათლად არის აღნიშნული სხვადასხვა სახის ძალადობის იმ გრძელი და მწყობრი სიით, რომელსაც ის აღწერს და აღწერს – მუქარა, თავდასხმა, ცემა, დაჭრა, არეულობა, მკვლელობა. თუ როგორ შეიძლება ამ სხვადასხვა ხარისხის დანაშაულის გამართლება, მიტევა, შემსუბუქება, დამძიმება, გამოსწორება და დასჯა, ეს ჩვენი სახელმწიფო სამართლის სისხლის და სამოქალაქო კოდექსებში არის აღწერილი.

ზემოთ განვიხილე ადამიანის ბუნებითი უფლებები მის უმიმართებო მდგომარეობაში. ახლა იმ განსაკუთრებულ მიმართებებს განვსაზღვრავ და განვიხილავ, რომელთა მეშვეობით ადამიანს განსაკუთრებული უფლებები აქვს მინიჭებული და განსაკუთრებული ვალდებულებები აქვს დაკისრებული.

დავინყებ ქორწინებაზე საუბრით, რომელიც ქმარსა და ცოლს შორის ახლო ურთიერთობებს აყალიბებს.

25 ედუარდ გიბონი, „რომის იმპერიის დაკნინებისა და დაცემის ისტორია“, 12 ტომად, ლონდონი, 1783-1790 წწ., ტ. 8, გვ. 52.

26 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 129.

თუ საღად განვსჯით ან ისტორიიდან ჩვენამდე მოღწეულ საუკეთესო ცნობებს დავეყრდნობით, ან იმ უეჭველ სიბრძნეს მოვისმენთ, რომელიც წმინდა წერილშია გადმოცემული, მაშინ ვნახავთ, რომ საზოგადოების ჭეშმარიტი საწყისები ქორწინების ინსტიტუტში უნდა ვეძიოთ. ამავე ინსტიტუტმა დააგვირგვინა სამოთხის ნეტარება; ხოლო იქედან გამოძევების შემდეგ, ადამიანთა მოდგომა სწორედ ქორწინების ინსტიტუტისადმი არის დავალებული იმ მშვიდობისა და პარმონიისთვის, რომელიც მათ შორის გავრცელდა. „პირველი კავშირი მხოლოდ ქორწინებაშია“ – ამბობს ციცერონი* თავის ნაშრომში „მოვალეობათა შესახებ“,²⁷ რომელიც ადამიანის ცნობიერებასა და გულს მიაგებს პატივს.

ყოველი ქვეყნის ყველაზე ძველი ტრადიციები თავიანთ პირველ კანონმდებლებსა და დამფუძნებლებს მიანერენ ქალსა და მამაკაცს შორის არსებული კავშირების მონესრიგებას. ჩინელებს შორის ქორწინების შემოღების პატივს მათ პირველ ხელმწიფეს,²⁸ ფუ-ჰის მიაკუთვნებენ. გადმოცემის თანახმად, იმისათვის, რომ საზოგადოების ეს დიდი საფუძველი საპატიო საქმედ ექცია, მან ის ცერემონიები შემოიღო, რომელიც ქორწინების თანამდევია.²⁹

როგორც მოგვითხრობენ ეგვიპტელებს შორის ქორწინების კანონი პირველმა მენესმა* შემოიღო,³⁰ რომელიც, გადმოცემის მიხედვით, მათი პირველი მეფე იყო. აბრაამის ამბავი ნათელი მაგალითია იმ ღრმა პატივისცემისა, რომელიც მის დროს ეგვიპტეში არსებობდა ცოლ-ქმრული კავშირის მიმართ.³¹

ჩვენ აღვნიშნეთ კეკროპსიც,* როგორც ათენელთა პირველი დიდი კანონმდებელი, რომელმაც ეს ინსტიტუტები ეგვიპტელებისაგან შემოიტანა. ჩვენთვის ცნობილია, რომ ეგვიპტის მსგავსად, მან ათენში ქორწინების კანონი დაანესა და შესაბამისი ცერემონიები დაადგინა. მრავალცოლიანობა არ იყო ნებადართული.³² ეს წესები

27 ციცერონი, „მოვალეობათა შესახებ“. ნიგნი I, თავი XVII.

28 ანტუან ივ გოფე, „კანონთა, ხელოვნებათა და მეცნიერებათა წარმოშობა“, 3 ტომად, ედინბურგი, 1761 წ., ტ. 1, გვ. 22.

29 „კანონთა, ხელოვნებათა და მეცნიერებათა წარმოშობა“, ტ. 3, გვ. 313.

30 „კანონთა, ხელოვნებათა და მეცნიერებათა წარმოშობა“, ტ. 1, გვ. 22.

31 დაბადება 12:19.

32 „კანონთა, ხელოვნებათა და მეცნიერებათა წარმოშობა“, ტ. 2, გვ. 19.

სიქველისა და ტკობის წყაროდ არის აღწერილი. მათ უკეთ წარმოაჩინეს წესიერების უპირატესობა, თავმდაბლობის ხიბლი, სიყვარულის ბედნიერება და მუდმივი სიყვარულის აუცილებლობა.³³

რომის დამაარსებელმა* ქორწინებასთან დაკავშირებით კანონი შემოიღო, რომელიც, მრავალი თვალსაზრისით, ჩვენს განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. ის ასე ჟღერს: „დაე, ყოველმა ცოლმა, რომელიც, ქორწინების წმინდა კანონის თანახმად, ქმრის ხელში აღმოჩნდება, მასთან ერთად გაიზიაროს ყოველგვარი სიკეთე და მსხვერპლი.“³⁴

რადგან ქორწინება თავდაპირველად იქნა შემოღებული, ბრძენი კანონმდებლები მას ყოველთვის უჭერდნენ მხარს. მოსეს კანონების თანახმად, მამაკაცი, ქორწინებიდან ერთი წლის შემდეგ, სახელმწიფო ბეგარისა და ომში განწევვისაგან თავისუფლდებოდა.³⁵ დაახლოებით მსგავსი წესი, როგორც ვიცით, პერუელმა ინკებმაც დაამკვიდრეს.³⁶ *Jus trium liberorum*,* რომელიც ავგუსტუსის გონივრული პოლიტიკის წყალობით იქნა შემოღებული, მუდმივად ახალისებდა ქორწინებას რომში.³⁷

კანონმდებლები ამ შეხედულებებს დიდი მონდომებით ავითარებდნენ. ისინი ზრუნავდნენ, რამდენადაც ეს სამოქალაქო სამართლის ფარგლებშია შესაძლებელი, არ დაეშვათ უფლებების დარღვევა, რაც ცოლ-ქმრული კავშირის სინამდისა და ჰარმონიისათვის მეტად არსებითია. ლალატი, ნებისმიერი საბაბით, საკმარისია ცხოვრებისათვის ჩირქის მოსაცხებად; ქორწინების ოფიციალურ მოვალეობათა წინაშე მუხანათობა, ცოლ-ქმრული ურთიერთობის ისტორიის ყველა შესაბამის ნაწილში, ანადგურებს ბედნიერების შთაბეჭდილებას. თუმცა, ვშიშობთ, რომ ამ საკითხთან დაკავშირებით, რომელიც საუკეთესო გრძნობებსა და ემოციებთანაა კავშირში, ყველა სურვილი ადამიანური კანონების მოქმედებით ვერ მოწესრიგდება. უმეტესი ნაწილი იმ ჭეშმარიტ ღირსებაზეა

33 „ახალგაზრდა ანაქარსისის მოგზაურობა საბერძნეთში“, ტ. 1, გვ. 7.

34 ჩარლზ როლინი, „რომის ისტორია დაარსებიდან აქციუმის ბრძოლამდე“, ორ ტომად, ლონდონი, 1739 წ., ტ. 1, გვ. 32.

35 მეორე რჯული, 24:5.

36 „კანონთა, ხელოვნებათა და მეცნიერებათა წარმოშობა“, ტ. 1, გვ. 23.

37 მონტესკიე, „კანონთა სული“, წიგნი XXIII, თავი XXI.

დამოკიდებული, რომელიც ჩვენ სიქეელის განუყრელ თანამგზავ-
რად და მეგობრად აღწერეთ. ყალბი ღირსებიდან, ამ შემთხვევა-
ში, რაიმე შემწეობის მოლოდინი სასაცილოა. ასეთ დროს, ისე-
ვე, როგორც სხვა მრავალ შემთხვევაში, სირცხვილით მოსილი
ღირსების ზეიმთან გვაქვს საქმე.

ძველ გერმანელებზე საუბრისას, ტაციტუსი თავის მოკლე,
მაგრამ ჩინებულ აღწერაში მათი ქცევების შესახებაც გვაუწყებს,
რომ მათ შორის ქორწინება კანონების მკაცრი მეთვალყურეო-
ბის ქვეშ იყო და რომ ქორწინებასთან მიმართებით მათი ქცევა
ყველაზე სანიმუშო იყო.³⁸

ჩვენ განვიხილეთ ქორწინების პირველი ინსტიტუტი ათენე-
ლებსა და რომაელებში. მისი ისტორიის მოკლე მიმოხილვა სა-
სარგებლო და საინტერესო იქნება.

გვამცნობენ, რომ საბერძნეთის გმირული ეპოქების დროს,
მშვენიერების უფლებები და ქალური სისუსტე დიდ პატივისცემა-
სა და სათუთ მოპყრობას იმსახურებდა.³⁹ იმ ეპოქათა უბრალოება
თანაბრად შორს იდგა როგორც ველურების სასტიკი ტირანი-
ისაგან, რომელიც მშვენიერი სქესის წარმომადგენლებს მონო-
ბის უღელში აბამდა, ასევე ფუფუნებისთვის დამახასიათებელი
ბინძური ეგოიზმისაგან, რომელიც ქალებს მხოლოდ და მხოლოდ
სიამოვნების მიღების საშუალებად მიიჩნევდა. ის სულისშემძვრე-
ლი სცენები, რომელიც ჰომეროსმა* პექტორისა და ანდრომაქეს
საუბრისას* ესოდენ დახვეწილად აღწერა, ქორწინების ნეტარების
და სიყვარულის განსაცვიფრებელ სურათს გვიხატავენ. მაგრამ
უძველესი ქცევის წესები მალე გადაგვარდა და საბერძნეთის დაღ-
მასვლის პერიოდში მშვენიერ სქესს ისევე უგულვებელყოფდნენ
და ამასხარავენდნენ, როგორც გმირულ ეპოქებში უყვარდათ და
აღმერთებდნენ.

იმ გადაგვარებულ დროში, რომელზეც ახლა უნდა ვისაუბრო,
არავითარი გარჯა არ განუღლა საიმისოდ, რომ ბერძენი ქალები,
ცხოვრების რომელიმე ნაწილში მაინც, საზოგადოებისთვის მისა-

38 ტაციტუსი, „გერმანია“, თავი XVIII.

39 ჯონ ჯილიესი, „ძველი საბერძნეთის, მისი კოლონიებისა და მისი დაპყ-
რობითი ომების ისტორია“, 2 ტომად, ლონდონი, 1786 წ., ტ. 1, გვ. 52-56.

ღებ ნევრებად ექციათ. ისინი სრულიად ჩამოაშორეს განათლებას; ან კიდევ განათლება ისეთ საკითხებადღე დაიყვანეს, რომ გონების თვალსაწიერის განვითარებისა და გაფართოების ნაცვლად, განათლება მას ავიწროებდა და აკნინებდა. როგორც კი წამოიზრდებოდნენ, ქალებს მაშინვე ათხოვებდნენ ისე, რომ არც კი ეკითხებოდნენ აზრს. ახალ მდგომარეობაში მამის სასტიკი მეურვეობას ქმრის აბსოლუტური ბატონობა ანაცვლებდა. ამგვარ უღირს საქციელს იმ დროში თვით ათენის კანონებიც კი ამართლებდნენ: ქმრის ბედნიერება უფრო დიდი მნიშვნელობის მიზნად ითვლებოდა, ვიდრე ცოლის პიროვნების და ღირსების დაცვა, ქალის სიქველის მიმართ კი ერთობ უცნაური შიში არსებობდა.⁴⁰

ახლა ჩვენი ყურადღება რომს მივაპყროთ. როგორც გახსოვთ, რომულუსის* კანონების მიხედვით, „ცოლი ქმრის გავლენის ქვეშ იყო მოქცეული.“ კანონი, რომელიც მთლიანობაში ერთობ მისაღები იყო უბრალო და დიდსულოვანი აგებულების გამო, მისი ამ ნაწილიდან ყველაზე გაუმართლებელი და სასტიკი კანონის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ეს ინტერპრეტაცია არაბუნებრივი მონაგონით იყო შეფერადებული, თითქოს ოფიციალური ქორწინებისას ქმარი მეურვეობას იღებდა ცოლზე. უფრო მეტიც, იგი მასზე უზარმაზარ რომაულ მამობრივ უფლებამოსილებებს იღებდა. ამ უკიდურესობამ, როგორც ხდება ხოლმე, თავისი საპირისპირო წარმოქმნა და ქალური მონობა ქალურ გარყვნილებად გადაიქცა. უძველესი ქორწინებების ოფიციალური ხასიათი უკუგდებული იქნა, რათა თავიდან აეცილებინათ ის უსიამოვნო შედეგები, რომლებიც კანონის აგებულებიდან და შინაარსიდან გამომდინარე, თავს დაატყდებოდათ. მხარეები, საკუთარი დამოუკიდებლობის და სახელის დათმობის გარეშე, საქორწინო ხელშეკრულების წინასწარ განსაზღვრულ და გათვალისწინებულ მუხლებს აწერდნენ ხელს. თანაცხოვრება და საერთო ინტერესები, რომელთა წარმოჩენასაც ისინი ცდილობდნენ, ყოველგვარი ჩაძიების გარეშე, მუდმივი და ოფიციალური ქორწინების საკმარის საბუთად იყო მიღებული. სწორედ აქედან იღებს სათავეს ცოლ-ქმრულ ურთი-

40 ჯონ ჯილიესი, „ლისიასისა და ისოკრატეს სიტყვები“, ლონდონი, 1778 წ., შესავალი.

ერთობაში არსებული საძაგელი მანკიერება, ორგულობა, ბრაზი, შუღლი და შურისგება, რომლითაც რომის ისტორიის მრავალი ტომი არის სავსე და შერცხვენილი.

თუმცა, ქრისტიანული მცნებებისა და ქრისტიანთა მოქმედების შედეგად, ქორწინების ღირსება აღდგა.

საერთო სამართლის გადმოსახედიდან, ქორწინება მხოლოდ და მხოლოდ სამოქალაქო ხელშეკრულებაში ვლინდება, ხოლო ამ ხელშეკრულებისთვის აუცილებლად საჭიროა მხარეების შეთანხმება, რაც ყველა გონივრული ხელშეკრულების საფუძველია. მაგრამ, თუ ერთ-ერთი მხარე შეთანხმებას ვერ აღწევს ან არ სურს შეთანხმება, ან სინამდვილეში არც შეძლებით და არც სურვილით ამ შეთანხმების დადება არ შეუძლია, მაშინ საერთო სამართლის პრინციპების მიხედვით, ქორწინება ვერ შედგება.

ხელშეკრულებითი ქორწინების უფლებათუნარობა შესაძლოა, არასრულწლოვანმა ასაკმა გამოიწვიოს. როგორც ზემოთ ვნახეთ,⁴¹ კაცმა ქორწინებაზე თანხმობა თოთხმეტი წლის ასაკიდან შეიძლება განაცხადოს; ქალმა კი თორმეტი წლის ასაკიდან. თუკი ქორწინება ამ ორი დადგენილი ასაკის მიღწევამდე შედგება, მაშინ თითოეულ მხარეს შეუძლია, უფლებათუნარიანობის ასაკის შესრულებისას – მაგრამ არც ადრე, ან არც გვიან – ქორწინება გაუქმებულად გამოაცხადოს და ხელახლა დაქორწინდეს. მაგრამ თუ უფლებათუნარიანობის ასაკის შესრულებისას ისინი თანახმანი იქნებიან, თანაცხოვრება გააგრძელონ, მაშინ მათი ხელახალი ქორწინებისათვის ახალი გარემოება არ არსებობს და ის, რაც უკვე შედგა, ქორწინებად ჩაითვლება, ოღონდ არასრულწლოვან ქორწინებად. თუ ასეთი არასრულწლოვანი ქორწინების დროს, ერთი მხარე უფლებათუნარიანობის ასაკისაა, ხოლო მეორე – არა, მაშინ, როდესაც ეს უკანასკნელი ამ ასაკს მიაღწევს, პირველს, ისევე, როგორც მეორეს, ქორწინებაზე უარის თქმა შეუძლია; რადგან საქორწინო ხელშეკრულებით ან ორივე უნდა იყოს შეზღუდული, ან არც ერთი.⁴²

41 „ბატონი უილსონის შრომები“, ტ. 1, გვ. 140.

42 ედუარდ ქუქი, „ინგლისის კანონთა ინსტიტუტები“, 4 ნაწილად, ლონდონი, 1628-1644 წწ., ნაწ. 1, 79. a. b.

საქორწინო ხელშეკრულების უფლებაუუნარობა, შესაძლოა გონებრივმა ჩამორჩენილობამაც გამოიწვიოს. როგორც უკვე აღინიშნა, ქორწინების დროს, ისევე, როგორც ყველა სხვა ხელშეკრულებისას, თანხმობა არსებითია. მაგრამ ისინი, ვინც გონებრივად ჩამორჩენილები არიან, თანხმობის მიცემას ვერ შეძლებენ.⁴³

პენსილვანიის კანონის თანახმად, გარკვეული დონის სისხლისმიერი კავშირის და ნათესაობის არსებობის შემთხვევაში, რომელიც ამ კანონზე თანდართულ ცხრილშია მოცემული, ის შეზღუდვები წარმოიქმნება, რომელიც საქორწინო ხელშეკრულების დადებას კრძალავს. ყველა ამგვარი ქორწინება კი ბათილად არის ცნობილი. მე მიგითითებთ თქვენ იმ ცხრილზე, რომელიც ამ დონეებს განსაზღვრავს.⁴⁴

თუკი ერთი ქორწინება არ არის შეწყვეტილი, მაშინ მეორე ქორწინება ვერ შედგება. ამგვარ შემთხვევაში მეორე ქორწინება ბათილი და დანაშაულებრივია.⁴⁵

„Consensus non concubitus facit matrimonium“, * ჩვენი კანონის პრინციპია. ამდენად, ქორწინება ნებაყოფლობითობის და ხელშეკრულების დადების შესაძლებლობის შედეგი უნდა იყოს.⁴⁶

როდესაც ხელშეკრულების დადების სურვილს და შესაძლებლობას რეალურად დადებული ხელშეკრულება დაემატება, მაშინ ქორწინება შემდგარი.

რომის პაპის ინოკენტი მესამის* ზეობამდე ეკლესიაში ქორწინება ფორმალისებური არ იყო. მამაკაცი იმ სახლში მიდოდა, სადაც ქალი ცხოვრობდა, შემდეგ კი იგი საკუთარ სახლში მოჰყავდა. იმ დროს მთელი ცერემონია მხოლოდ ამით შემოიფარგლებოდა.⁴⁷

პენსილვანიის საკანონმდებლო ორგანოს მიერ მიღებული აქტის მიხედვით, ყველა ქორწინება, რომელიც ღმერთის კანონით არ იკრძალება, ნახალისებული უნდა იყოს.⁴⁸ მემკვიდრეო-

43 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 438.

44 „პენსილვანიის კანონები“, ტ. 1, გვ. 46.

45 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 436.

46 „ინგლისის კანონთა ინსტიტუტები“, ტ. 1, გვ. 33.

47 ფრენსის ბეკონი, „შრომები“, 4 ტომად, ლონდონი, 1740 წ., ტ. 3, გვ. 575.

48 „პენსილვანიის კანონები“, ტ. 1, გვ. 36.

ბით მიღებულ წესებში ზოგადი კანონია, რომ ყველა ის პირობა, რომელიც ქორწინების თავისუფლების წინააღმდეგ მოქმედებს, უკანონოდ ითვლება.⁴⁹

მართებული იქნება, თუ მომდევნო საკითხად ქორწინების შედეგებს განვიხილავთ.

ქორწინების ყველაზე მნიშვნელოვანი შედეგი ისაა, რომ კანონის თანახმად, ცოლი და ქმარი ერთი ხდებიან: ცოლის სამართლებრივი არსებობა ქმრის სამართლებრივ არსებობასთანაა გაერთიანებული. გაერთიანების ამ პრინციპზეა დამოკიდებული ქორწინების თითქმის ყველა სამართლებრივი შედეგიც. ეს ამაღლებული და დახვეწილი პრინციპი მრავალმხრივ განხილვასა და გამოკვლევას იმსახურებს. როგორც ჩანს, ადამიანურ ინსტიტუტებს შორის ის ყველაზე მეტად საერთო სამართალს ახასიათებს. რადგან ის ადამიანურ ინსტიტუტებს შორის გამორჩეულია, ის შეეფერება იმ განცხადების სულისკვეთებას, რომელიც ადამიანურზე ამაღლებული წყაროდან იღებს სათავეს, კერძოდ, „და იქნებიან ორივენი ერთ ხორც.“*

ეს ყოველთვის არ იყო მთავარი პრინციპი, თვით საერთო სამართალშიც კი. სწავლული სელდენი* გვამცნობს, რომ საქსონელი ცოლები არასოდეს ყოფილან ქმრებთან გაერთიანებულნი. როგორც ცოლები, ისინი არ განიხილებოდნენ, როგორც თემური პასუხისმგებლობის მქონენი. საქსონელ ცოლს ამხანაგების მეშვეობით უნდა მიეცა პირობა, რომ არაფერს დააშვებდა. იგი ქმარს ისე გადაეცემოდა, როგორც საკუთრება და არა როგორც მისი განუყრელი ნაწილი. ხოლო მისი საკუთრება მასვე რჩებოდა და არა ქმარს, რადგან თუკი ქმრის წინაშე საკუთარ მოვალეობებს ჯეროვნად არ შეასრულებდა, დანაკლისი საკუთარი ქონების ხარჯზე უნდა აენაზღაურებინა. ხოლო თუ ეს უკანასკნელი არასაკმარისი აღმოჩნდებოდა, მაშინ ქმარი ცოლის თავმდელებს უნდა დაექმაცოფილებინათ.⁵⁰ ცოლ-ქმრის საქმეში ამხანაგების ასეთი ჩარევა, როგორც მათი საქციელის, ისე პრეტენზიების თვალსაზ-

⁴⁹ პენრი სეინბერნი, „ტრაქტატი ანდერძისა და უკანასკნელი ნების შესახებ“, ლონდონი, 1590 წ.

⁵⁰ ნათანიელ ბეკონი, „ისტორიულ-პოლიტიკური მსჯელობა ინგლისის კანონებისა და ხელისუფლების შესახებ“, ლონდონი, 1682 წ., გვ. 65.

რისით, ცოლ-ქმრული კავშირის სიფაქიზისა და სიახლოვისათვის უცხო უნდა იყოს. გადაუდებელი, საგანგებო ვითარებისას კანონის ჩარევა მართლაც საჭიროა და ჩვენ ვიცით, რომ ასეთ შემთხვევებში კანონი ერევა კიდეც. მაგრამ ზოგადი განზრახვა და საყოველთაო სურვილი ის უნდა იყოს, რომ ცოლსა და ქმარს შორის სურვილებსა და ინტერესებში სხვადასხვაობა არ არსებობდეს. გარდასულ საუკუნეთა მანძილზე კანონი სწორედ იმ ენით საუბრობდა, რომელიც ზემოთ აღვწერეთ. ჰენრი მესამის* ზეობის დროს, ბრეტონი* გვამცნობს, რომ „ქმარი და ცოლი ერთნი არიან, რადგან ისინი ერთი სისხლი და ერთი ხორცია.“⁵¹ ხოლო ლითლთონი,* რომლის სიტყვებიც ესოდენ დიდი ავტორიტეტით სარგებლობენ, არაერთგზის გვამცნობს, რომ „კანონის თანახმად ქმარი და ცოლი ერთნი არიან.“⁵²

ამ პრინციპს თუ მივყებით, დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობა, გარდა სახელმწიფო დანაშაულისა და მკვლელობისა,⁵³ რომელიც ცოლმა და ქმარმა ერთად ჩაიდინეს, მხოლოდ ქმარს დაეკისრება, რადგან კანონი ივარაუდებს, რომ ცოლი ქმრის გავლენით ან ძალდატანებით მოქმედებდა. იმავე პრინციპის თანახმად, ცოლი და ქმარი ერთმანეთის მხარდამჭერ ან საწინააღმდეგო მონებებად ვერ გამოდგებიან. თუ მათ ერთმანეთის სასარგებლოდ ჩვენების მიცემის ნება მიეცემოდათ, მაშინ კანონის ის პრინციპი დაირღვეოდა, რომლის თანახმად არავინ შეიძლება იყოს მონმე თავისივე საქმეში. ხოლო თუ მათ ერთმანეთის საწინააღმდეგოდ ჩვენების მიცემის ნება მიეცემოდათ, მაშინ კანონის კიდეც ერთი პრინციპი დაირღვეოდა, რომლის მიხედვით, არავინ არის ვალდებული, საკუთარ თავს დასდოს ბრალი.

მაგრამ, როგორც ადრე განვაცხადეთ, როდესაც გადაუდებელ, საგანგებო შემთხვევასთან გვაქვს საქმე; როდესაც საზოგადოების უსაფრთხოებასა და მშვიდობას, ისევე, როგორც ქორწინების დახვეწილ კანონებს, ძალმომრეობა დაემუქრება, მაშინ კანონი თავის უფლებამოსილებას გამოიყენებს. კანონს შეუძლია ძალაუფლების

51 „ინგლისის კანონთა ინსტიტუტები“, ტ. 1, 187 ბ.

52 იქვე, 168 და 291.

53 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 444.

განხორციელება, თუმცა, ქორწინების დასაცავად მას არ შეუძლია ბრძანებების გაცემა, რადგან ის ვერ შეძლებს ამ ბრძანებების აღსრულებას. მაგრამ, ამავე დროს, საზოგადოებაში უსაფრთხოებისა და მშვიდობის შესანარჩუნებლად კანონი გაცემს ბრძანებებს, რადგან მას შეუძლია ამ ბრძანებების აღსრულება.

იმ პრინციპის დახვეწილი სიფაქიზე – ჩვენი კანონის თანახმად ცოლი და ქმარი ერთ პიროვნებად რომ მოიაზრება – ახლა მშვენიერ და გასაოცარ თვალსაზრისად გვევლინება. ცოლ-ქმრული ყოფის უფლებები, ტკობა, ვალდებულებები და შეცოდებები იმდენად შორის დგას კანონით დაცვისა ან გამოსწორებისაგან, რომ ეს უკანასკნელი მსაჯულად არ გამოდგება. მაგრამ როგორც გულლია და კეთილმოსურნე მეზობელი, კანონი თავის თავში იმას გულისხმობს, რომ ის მუდამ კეთილისმსურველი იქნება.

ქორწინებაში ცხოვრების სხვა უფლებებზე ან მოვალეობებზე საუბრისას, ჩვენ ის დაკვირვებები უნდა განვაგრცოთ, რომლებიც ერთ-ერთ მათგანთან მიმართებაში უკვე გამოვიყენეთ. იმედი იმ ღირსებას უნდა დაემყაროს, რომელიც სიქველის განუყრელი თანამგზავრი და მეგობარია.

მე უკვე ვისაუბრე ქორწინების იმ შედეგებზე, რომლებიც ცოლისა და ქმრის პიროვნებებს ეხება. ხოლო მათ საკუთრებასთან დაკავშირებული შედეგები კი სრულად იქნება განხილული ჩემი სისტემის მეორე დიდ ნაწილში. თქვენ ალბათ შენიშნავდით, რომ ამ ორი ნაწილის აღრევას მე განსაკუთრებით ვუფრთხი.

ის მოვლენა, რომელიც ყველა მინიერი ტკობის სცენას ასრულებს, ქორწინების შეწყვეტას იწვევს.* ქორწინებას უფრო ადრე განქორწინება წყვეტს.

ინგლისის კანონი ორი სახის განქორწინებას იცნობს – საწოლიდან და მაგიდიდან განშორება და მიჯაჭვულობისაგან განშორება. ამ შემთხვევაში მეტაფორა შესაბამისია, რადგან აქ ცოლ-ქმრული მიჯაჭვულობისაგან განშორებას გულისხმობს. ვაღიარებ, რომ პირველი შემთხვევის თავისებურების ახსნა მიძნელდება, მაშინ როდესაც მეორე შემთხვევის ახსნა, უმეტესწილად, ცხადია. თუკი ჩვენ ვნახეთ, რომ ბედნიერების განცდა ცოლ-ქმრული ისტორიის ყოველი მომდევნო ნაწილიდან

უნდა ამოიშალოს, მაშინ ამ ავტორით ტომეულს ჩირქმოცხებულ ფურცლები რატომ უნდა დაემატოს? მცირე ან ტრივიალურ მიზეზთა გამო, გაყრა, როგორც შედეგი, არ უნდა შედეგს. გაყრისას დასახმარებლად თავქარიანობას, პატივმოყვარეობას და გაუმაძღრობას უხმობენ ხოლმე. ასეთ დროს ქორწინება ომისა და სამხედრო ხრიკების ველად არის ქცეული, კიდევ უფრო ხშირად კი სამხედრო ხრიკებისა და ომის მომზადების წინასწარ დაგეგმილ მდგომარეობად. ასეთივე იყო ძველი რომის მაგალითიც, როგორც ამ დაცემული ქვეყნის ისტორიკოსი* ამბობს, „ვნება, ინტერესი ან ახირება ქორწინების განწყვეტის ყოველდღიურ საბაბს იძლეოდა. სიტყვა, ნიშანი, ცნობა თუ თავისუფალი ადამიანის განაცხადი, გაყრის მაუწყებელი იყო. ადამიანურ კავშირებს შორის ყველაზე ფაქიზი, მოგებისა და სიამოვნების წამიერ მსხვერპლად იქცა.“⁵⁴

sic fiunt octo mariti
quinque per autumnos

იუვენალი, „სატირები“, VI, 228-229.*

Non consulum numero, sed maritorum annos suos computant.

სენეკა, „სარგებლის შესახებ“, III, 16.*

ეს შენიშვნები განსაკუთრებით ქალთა სქესის მიმართ იყო გამოთქმული: მაგრამ ვინ დახატა სურათი, სადაც ლომი არასწორად იყო გამოსახული?

ციცერონი, მას შემდეგ რაც ამბობს, რომ „prima societas in ipso conjugio est“, ამატებს „proxima in liberis“. ამით გადავდივარ მშობლისა და შვილის ურთიერთობის განხილვაზე.

ამგვარი გადასვლა ბუნებრივია. ცოლ-ქმრული სიყვარულის მსგავსად, მშობლის გრძნობები, ზოგადად, თბილი და ფაქიზია. ხოლო მშობლის აღერსის მსგავსად, შვილის ვალდებულების გრძნობაც გულწრფელი და მოკრძალებულია.

მშობელთა ვალია, რომ, თავიანთი მდგომარეობის შესაბამისად, შვილები სათანადოდ შეინახონ; დაიცვან ისინი კეთილ-

54 „რომის იმპერიის დაკნინებისა და დაცემის ისტორია“, ტ. 8, გვ. 62.

გონიერების კარნახის თანახმად და გონიერების სულის კარნახით აღზარდონ მათივე ვარგისიანობის, პატიოსნებისა და ბედნიერებისათვის.

საერთო სამართლისთვის უცნობია რომელი მამის უსაზღვრო უფლებამოსილება. მაგრამ ის მშობელს იმგვარ უფლებამოსილებას ანიჭებს, რომელიც ბავშვის სასარგებლოდ არის გამიზნული. როდესაც საჭიროა – ხოლო რეალური საჭიროება კი იმაზე უფრო იშვიათად დგება, ვიდრე წარმოგვიდგენია – ზომიერ დასჯასაც შეიძლება ჰქონდეს ადგილი; მაგრამ ამისათვის ყველა ლმობიერი გზა უკვე ნაცადი უნდა იყოს. მამას შეუძლია, საკუთარი უფლებამოსილების ნაწილი იმ პირს გადასცეს, რომელსაც მისი შვილის აღზრდა ავალია.⁵⁵ ასეთ შემთხვევაში, ეს პირი მშობლის ადგილს იკავებს და ამ მდგომარეობის შესაბამისად მოქმედებს. მამის სამართლებრივი უფლებამოსილება მაშინ შეწყდება, როდესაც შვილი ოცდაერთი წლის ასაკს მიაღწევს.

ახლა შვილის უფლებებს მივაპყროთ ყურადღება. პატარაობისას მას მშობელთა მორჩილება მართებს; თუმცა მოკრძალებას და პატივისცემას მისგან შემდგომშიც ბუნებრივად და სამართლიანად ითხოვენ. თუკი საჭიროა, შვილმა, საკუთარი მდგომარეობის მიხედვით, მშობელი უნდა შეინახოს. ეს მხოლოდ და მხოლოდ ბუნებრივი და მადლიერი გრძნობაა იმ ზრუნვის სანაცვლოდ, რომელიც მშობელმა გასწია შვილზე.

ის ღირსეული მოკრძალება, რომელიც საერთო სამართალმა მშობლისა და შვილის ურთიერთობასთან მიმართებაში გვიჩვენა, აღტაცებას უნდა გვგვრიდეს. მისი ახსნა იმავე პრინციპებზე დაყრდნობითაა შესაძლებელი, რომლებიც ცოლ-ქმრულ ურთიერთობაზე დაკვირვების დროს განვიხილეთ. სამოქალაქო სამართალი, თავისი უხეში და უტაქტო განმგებლობით, ამ ორი ურთიერთობის მშვენიერ გრძნობებსა და ფაქიზ მოქმედებაში ჩაერია. მასში ჩვენ თოთხმეტი სხვადასხვა მიზეზის ჩამონათვალს ვხვდებით, რომელთა გამოც მამას შვილისთვის მემკვიდრეობის უფლების ჩამორთმევა შეუძლია. განა უფრო ბუნებრივი არ იქნებოდა, რომ საერთო სამართლის მსაგავსად, ეს საკითხი, იმ მოსამართლის

55 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 453.

გადაწყვეტილებისათვის მიგვენდო, რომელიც ყოველი მშობლის გულში ახორციელებს მართლმსაჯულებას?

აქ, ისევე, როგორც წინა შემთხვევებში, საკუთრების უფლების საკითხებს ვეხები, რომლებიც ერთობ მნიშვნელოვანია. ისინი ამ ურთიერთობებიდან წარმოიშვება და მე მათ სრულად განვიხილავ ჩემი სისტემის მეორე ნაწილში.

უკანონო ქორწინებაში დაბადებულ ბავშვს ნაბუშარი ეწოდება. კანონის მიხედვით, იგი მოიხარება, როგორც *quasi nullius filius*.^{*} თუმცა ცხადია, რომ მისი მშობლების ბუნებითი მოვალეობაა არჩინონ, დაიცვან და აღზარდონ იგი.

კანონები, რომელიც მამასა და შვილს შორის ურთიერთობას აწესრიგებს, იმავდროულად, უფრო ქვედა დონეზე და უფრო მცირე ხნით, იმ ურთიერთობებსაც აწესრიგებს, რომელიც სხვა მოქმედი პირებით არის ჩანაცვლებული, კერძოდ, ვგულისხმობ მეურვესა და სამეურვეოს შორის ურთიერთობას. შესაბამისად, ამ საკითხში ჩაღრმავებას საჭიროდ აღარ მივიჩნევ.

ამჟამად ბატონსა და მსახურებს შორის არსებულ მიმართებას განვიხილავ. მონობა, ანუ ბატონის მიერ საკუთარი მონის სიცოცხლესა და ბედზე განუსაზღვრელი ძალაუფლების ფლობა, საერთო სამართლის მიხედვით, უკანონოა. სინამდვილეში, ასეთი მიმართების რომელიმე სოციალურ სისტემაში არსებობა ბუნებითი სამართლის პრინციპებთან წინააღმდეგობაში მოდის. მონობის წარმოქმნისა და არსებობის მიზეზები, თუკი მათ საფუძველშივე შევამოწმებთ, სიყალბეზე დამყარებული აღმოჩნდება. საკუთარი თავით და საკუთრებით ტკობისას, საერთო სამართალი ყველას იცავს. ხოლო როდესაც ერთი კაცი ნებისმიერი უფლებით, მეორე კაცის მომსახურებაზე უფლებას მოიპოვებს, მაშინ ვითარება განსხვავებულია. ამგვარ უფლებას საერთო სამართალი მხარს უჭერს.⁵⁶ ის, ვის მსახურებაზეც ეს უფლება იქნა მოპოვებული, ქვეშევრდომობის იმავე სტატუსით სარგებლობს, როგორითაც ნებისმიერი მოსამსახურე ან შეგირდი და ამგვარ მორჩილებაში ყოფნა მის ინტერესს წარმოადგენს.

ბატონსა და მსახურს შორის ხელშეკრულება ქირავნობის

56 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 423-425.

საფუძველზე წარმოიქმნება. თუკი მსახური გარკვეული დროის დადგენის გარეშე მსახურობს, მაშინ კანონი მსახურების ვადად ერთ წელს მიიჩნევა.⁵⁷ ამ წესის გონივრული საფუძველი ისაა, რომ წელიწადის დროების ცვლის თვალსაზრისით ხელშეკრულებაში თანაფარდობა იყოს დაცული: ბატონს არ უნდა ჰქონდეს იმის უფლებამოსილება, რომ მსახური მაშინ დაითხოვოს, როდესაც სამუშაოს მოცულობა მცირდება; ხოლო მსახურს არ აქვს იმის უფლება, რომ მაშინ დაეთხოვოს ბატონს, როცა სამუშაოს მოცულობა დიდია. თუმცა ხელშეკრულება ნებისმიერი ვადით შეიძლება დაიდოს – როგორც ერთ წელზე მცირე, ისე მეტი ვადითაც.⁵⁸ თუ ხელშეკრულების მიმდინარეობისას მსახური ავად გახდება, ეს ისეთ მდგომარეობად ითვლება, რომელიც ადამიანებს შემთხვევით ემართებათ. მსახურის ავადმყოფობისას ბატონი ვალდებულია, მოუაროს მას და იზრუნოს მასზე. იმ დროის განმავლობაში, როდესაც მსახური მისდა უნებლიედ არის ჩამოშორებული სამსახურს, მისი ანაზღურების დაქვითვა არ შეიძლება.⁵⁹

თუკი მსახური იქორწინებს, ეს სამსახურეობრივ ხელშეკრულებას არ წყვეტს.⁶⁰ თუ იგი რაიმე გონივრული მიზეზის გარეშე დაეთხოვება თავის ბატონს, იმ ვადაში, როდესაც მას უნდა ემსახურა, მაშინ მას ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება არ აქვს.⁶¹ სამსახურეობრივი ხელშეკრულება ორივე მხრიდან პიროვნულია და, ნებისმიერი მხარის სიკვდილის შემთხვევაში, ის ბათილია.⁶² ასეთია წესი საერთო სამართლის თანახმად.

ბატონს შეუძლია, ვინმეზე თავდასხმა თავისი მსახურის დაცვის მოტივით გაამართლოს. იგივეს გაკეთება მსახურსაც შეუძლია თავისი ბატონის დაცვისას. პირველის შემთხვევაში ეს იმითაა გამოწვეუ-

57 „ინგლისის კანონთა ინსტიტუტები“, ტ. 1, 42 b.

58 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 425.

59 ჯეიმს ბაროუ, „სამეფო სასამართლოში განხილული საქმეების ანგარიშები“, ხუთ ტომად, ლონდონი, 1766-1780 წწ., ტ. 2, გვ. 948.

60 ენთონი ფიტცჯერბერტი, „La Nouvelle Natura Brevium“, ლონდონი, 1704 წ., გვ. 168.

61 თომას უუდი, „ინგლისის კანონთა ინსტიტუტი“, ლონდონი, 1720 წ., გვ. 51.

62 ჯონ სთრეინჯი, „განხილულ საქმეთა ანგარიშები“, ლონდონი, 1755 წ., გვ. 1267; „ინგლისის კანონთა ინსტიტუტი“, გვ. 51.

ლი, რომ მას ინტერესი აქვს ამ უკანასკნელის სამსახურისადმი, ხოლო მეორე შემთხვევაში ამის მიზეზი ისაა, რომ პირველის დაცვა ერთ-ერთი იმ ფუნქციათაგანია, რომლის გამოც იგი ანაზღაურებას იღებს.⁶³ კანონი უდავოდ იმგვარია, როგორც აქ იქნა განცხადებული. თუმცა, დარწმუნებული ვარ, რომ მისი მიზეზები ბევრად უფრო ვიწრო ინტერესებს ეფუძნება. საკუთარი თავის დაცვა თვითგადარჩენის ყველა კანონის ნაწილია. სხვა პირის დაცვა კი, ჩემი აზრით, ადამიანური კანონის ნაწილია. ეს შეხედულება, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოების მშვიდობისა და უსაფრთხოებისათვის, სხვა ადგილას იმსახურებს გამოკვლევას.

საერთო სამართალი, რომელიც დახვეწილ დელიკატურობას ინარჩუნებს, რაც ჩვენს მიერ ხშირად იყო აღნიშნული, აუცილებლობის არარსებობის შემთხვევაში, ოჯახის შიდა საქმეებში არ ერევა. ამგვარი უფლებამოსილება მან, შესაძლოა, იმისათვის გამოიყენოს, რომ ოჯახში, რომელიც ადამიანური ბედნიერების საძირკველია, წესრიგი შეინარჩუნოს. კანონი ბატონს შესწორების ზომიერ უფლებამოსილებას ანიჭებს მსახურის ან შეგირდის უყურადღებობის, ან ცუდი ქმედების შემთხვევაში. როგორც ვიცით „*sine imperio, nulla domus stare potest.*“⁶⁴ გარდა ამისა, ეს იმ ნესებიდანაც ჩანს, რომელიც კანონმა სასტიკ ძალადობასთან მიმართებაში ჩამოაყალიბა, როდესაც ის ჩარევას საჭიროდ მიიჩნევს. კანონმა ერთობ ფაქიზად გაავლო ბატონისა და მსახურის უფლებებისა და მოვალეობების შეფარდების ზოგადი მიმართულების ხაზი, რომელსაც დაკვირვებული თვალი მაინც შეამჩნევს. კანონი აშკარად მოითხოვს მსახურის მხრიდან ბატონისადმი ერთგულებას, ოღონდ მეორეხარისხოვან, შედარებით დაბალი რანგის ერთგულებას. აქედან აუცილებლად გამომდინარეობს, რომ კანონი, ბატონის მხრიდან, მსახურის მეორეხარისხოვან დაცვასა და მზრუნველობას მოითხოვს. ეს შენიშვნები უფრო თვალნათელი მაშინ გახდება, როდესაც მცირე ლალატს* განვიხილავთ.

შეგირდები მსახურთა ნაირსახეობას წარმოადგენენ. როგორც წესი, ისინი რამდენიმენილიანი ვადით მსახურობენ და ბატონთან

63 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 1, გვ. 429.

64 ციცერონი, „კანონთა შესახებ“, 1, 3.

ცოდნას ეუფლებიან თავიანთ პროფესიასა თუ ვაჭრობაში.

საერთო სამართლის თანახმად, ოცდაერთი წლის ასაკს მიუღწეველი პირები შეგირდად ვერ დადგებიან, რადგან მოვალეობათა შეუსრულებლობის ან ხელშეკრულების განყვეტის შემთხვევაში, მათი პასუხისმგებლობის საკითხი ვერ დადგება. ამდენად, აუცილებელია, რომ შეგირდის მშობელს, მეურვეს ან მეგობარს, ვალდებულება ჰქონდეს ნაკისრი, რომ მის ნაცვლად თავად შეასრულებს ამ მოვალეობებს.⁶⁵ თუმცა, ყველა არასრულწლოვანს არ აქვს იმგვარი ურთიერთობები, რომ ვინმემ მის მაგივრად დაივალოს თავი.

ლონდონური ტრადიციის თანახმად, თოთხმეტი წლის ასაკს გადაცილებულ დაუქორწინებელ ყმაწვილს, ლონდონის თავისუფალ მკვიდრთან შეგირდად დადგომა შეუძლია. შეგირდობის შესახებ დადებული ხელშეკრულების პირობები ისეთივე ნამდვილი იქნება, როგორც იმ შემთხვევაში, თუკი შეგირდი სრულწლოვანი იქნებოდა.⁶⁶ ამ ტრადიციის სულისკვეთება პენსილვანიის საკანონმდებლო ორგანომაც მიიღო და განაწესა. ყმაწვილი, რომელიც მშობლის, მეურვის, უფროსი მეგობრის, უპოვართა მეთვალყურის ან ორი მოსამართლიდან რომელიმეს თანხმობით შეგირდად დადგება, ისეთივე ვალდებულია, როგორც ხელშეკრულების დადების ასაკში იქნებოდა. მაგრამ ამ შესანიშნავი კანონით გათვალისწინებული შეგირდობა შეწყდება, თუკი მამაკაცს ოცდაერთი, ხოლო ქალს თვრამეტი წელი შეუსრულდება.⁶⁷

შეგირდობა ერთმნიშვნელოვნად სასარგებლოა იმისათვის, რათა ვაჭრობასა და პროფესიაში ადამიანის უნარები წარმატებით გამოიწეროს. თუმცა, საერთო სამართლის მიხედვით, ეს არ არის აუცილებელი. როგორც ბატონი ქუქის* ერთ-ერთი მოხსენებიდან გახდა ცნობილი, გადანყვეტილება მიუღიათ, რომ საერთო სამართალში არც ერთ ადამიანს არ შეიძლება აეკრძალოს კანონიერ დარგებში წარმოების განვითარება, რადგან კანონი არ წყალობს სიზარმაცეს, რომელიც ყოველგვარი ბოროტების მშობელია. ეს

65 ფრენსის ბეკონი, „შრომები“, ტ. 3, გვ. 547.

66 იქვე, გვ. 347.

67 „პენსილვანიის კანონები“, ტ. 1, გვ. 540.

განსაკუთრებით ითქმის ახალგაზრდებზე, რომლებიც ისეთ ნაყოფიერ დროს, როგორიც ახალგაზრდობაა, კანონიერ ვაჭრობასა და მეცნიერებებს უნდა ეუფლებოდნენ, რაც სახელმწიფოსათვისაც ერთობ სასარგებლოა და რის შედეგებსაც ისინი უზვად მოიმეიან შემდეგ წლებში. საერთო სამართალს, ასევე, სძულს ყოველგვარი მონოპოლია, რომელიც ვინმეს კანონიერ ვაჭრობაში საქმიანობისაგან ზღუდავს. თუ ის, ვინც საქმეს მოკიდებს ხელს, უუნარო აღმოჩნდება, მისი უცოდინრობა მისთვის საკმარისი სასჯელი იქნება, რადგან „quilibet quaerit in qualibet arte peritos“, * ხოლო თუ სამუშაოს შესრულებისას, იგი თავის დამსაქმებელს ზიანს მოუტანს, კანონი უზრუნველყოფს იმ მექანიზმებს, რომლებიც ამ ზიანს აღმოფხვრიან.⁶⁸ იმავე წიგნის სხვა ადგილას მონოპოლიების შესახებ ვკითხულობთ,⁶⁹ რომ სახელმწიფოს წინააღმდეგ სამი, ერთმანეთისაგან განუყოფელი ქმედება შეიძლება განხორციელდეს. 1. საქონლის ფასის გაზრდა; 2. საქონლის ხარისხის დაცემა; 3. იმ ხალხის გაღატაკება და მათხოვრობისა და უსაქმურობის მდგომარეობამდე დაყვანა, ვინც საკუთარ თავსა და ოჯახებს საკუთარი პროფესიით ან ვაჭრობით არჩენდა.

შეგირდების და იმათ გარდა, რომლებსაც ყოფით ენაზე მსახურებს ეუნოდებთ, მსახურის მიმართება (როგორც ენობრივი თვალსაზრისით, ისე კანონის მრავალი წესის მიხედვით) ვრცელდება უფრო მაღალი რანგის თანამდებობებზეც: სასამართლო ბოქაულებზე, გამგებზე, აგენტებზე, შუამავლებზე, ვეკილებზე და გემის კაპიტნებზე ამ გემების მფლობელებთან მიმართებაში.⁷⁰

მსახურის მრავალი ქმედებიდან ბატონს სარგებლის მიღების უფლება აქვს. სხვა შემთხვევებში ის ვალდებულია, იზარალოს ან ზიანი აანაზღაუროს. შემთხვევათა თითოეულ წყებაში – აქ არასათანადო იქნებოდა ცალკეული შემთხვევების ჩამოთვლა – პრინციპი იგივეა. სამართლიანად ითვლება, რომ რაც არ უნდა გააკეთოს მსახურმა თავისი ჩვეული საქმიანობისას, მან ეს ბატონის ფარული ან აშკარა ბრძანების საფუძველზე, ან კიდევ მისი

68 ედუარდ ქუქი, „სერ ედუარდ ქუქის მოხსენებები“, ლონდონი, 1658 წ., 53 ბ. 54.

69 იქვე, 86 ბ.

70 ფრენსის ბეკონი, „შრომები“, ტ. 3, გვ. 544.

გაელენით გააკეთა. ყველაფერი, რაც ბატონის ბრძანებით კეთდება, ითვლება, რომ პირადად ბატონის მიერ არის გაკეთებული: „Qui facit per alium, facit per se.“*

აი, რაც შეიძლება ითქვას მსახურისა და ბატონის ურთიერთობაზე, ასევე, იმ მნიშვნელოვანი და პატივსაცემი, თუმცა, იმავდროულად, თითქმის უმნიშვნელო ან უგულუბელყოფილი ერთობის შემადგენელ ნაწილებზე, როგორიც არის ოჯახი. იმ შესანიშნავ და სამართლიან პასაჟში, რომელიც მრავალგზის ვაციტირეთ, ციცერონი ამბობს, რომ „id autem est principium urbis, et quasi seminarium rei publicae.“⁷¹ ეს საზოგადოების ის პრინციპია, ის აკვანია, რომელსაც სახელმწიფო, როგორც ქცევის წესით, ისე რიცხოვნობით, საბოლოო ჯამში, უნდა დაეყრდნოს. რადგან მისი დაფუძნება ყველა ბრძნული და კარგი სახელისუფლებო ინსტიტუტის წყაროა, ასევე, მისი ბედნიერება ყველა ამ ინსტიტუტის მიზანს უნდა წარმოადგენდეს.

ჩემი ლექციების შესავალში მსმენელებს მოვახსენე, რომ „საჯარო სამართალი და საჯარო ხელისუფლება თავიანთი თავისათვის არ იქმნებიან“, არამედ ისინი „რალაც უკეთესის გამო იქმნებიან“; რომ აქ „მე ვგულისხმობდი საზოგადოებას, სახელდობრ, ადგილობრივ საზოგადოებას.“⁷² შესაძლოა, მაშინ ვინმემ იფიქრა, რომ ყოველივე ეს ქებისათვის ვთქვი – თუმცა მკაცრი და სამართლიანი ქებისათვის – რომელიც ამ გამონათქვამებს თან ახლდა. ჩემი სისტემის თანმიმდევრული აგებისას ამ განცდამ ყველაზე უფრო დანვრილებითი ანალიზი განიცადა. მე შემოიძლია მივმართო მათ, ვინც სხვაგვარად ფიქრობდა მაშინ, თუკი ასეთები არსებობენ; მე შემოიძლია მივმართო ყველას, ვინც თავისი შეხედულებები ახლა ჩამოაყალიბა, თუნდაც ეს განცდა ყველა ნაწილში და ობიექტში ჯანსაღ პოლიტიკასა ჭეშმარიტ ფილოსოფიას არ ეფუძნებოდეს.

საუკუნეზე მეტი ხნის წინ ინგლისის კანონების კლასიფიცირებისას, ერთი ადგილობრივი მიმართების აღნიშვნა და ახსნა იქნებოდა საჭირო – რომელიც ბუნებრივობით გამყარებული სულაც არ არის – კერძოდ, ბატონსა და ყმას შორის არსებული მიმართების. ჩვენ ჯერ კიდევ შეგვიძლია გავიხსენოთ ფეოდალური ქალაქი,

71 ციცერონი, „ვალდებულებათა შესახებ“, 1, 17.

72 „ბატონი უილსონის შრომები“, ტ. 1, გვ. 35.

ქონგურებიანი და ვეებერთელა, თუმცა არათანაბარი და არასაიმედო კოშკებით განწყობილი; ფართო, მაგრამ მოუხერხებელი და შეუფერებელი შიდა შენობებით და დარბაზებით. ახლა ყოველივე ეს ნანგრევებადაა ქცეული. სინანულისაგან ერთობ განსხვავებული გრძნობით მის შესახებ შეგვიძლია შევძახოთ: *fuit servitus.*⁷³

მე დავასრულე საზოგადოებრივ მდგომარეობაში ადამიანის იმ განსაკუთრებული მიმართებების განხილვა, რომლებიც სამოქალაქო ხელისუფლებისგან დამოუკიდებელია. ამ მდგომარეობაში, ზოგიერთებთან მას განსაკუთრებული მიმართება აქვს, ხოლო ზოგადი მიმართება კი ყველასთან აქვს. ზოგადი მიმართებიდან უფლებები და მოვალეობები წარმოიქმნება. ეს უფლებები მას იმისათვის აქვს მინიჭებული, რომ დაკისრებული მოვალეობები შეასრულოს და თავიდან აიცილოს ამ განსაკუთრებული მიმართებისადმი, კერძოდ კი, საკუთრებისადმი, ხასიათისადმი, თავისუფლებისა და პიროვნებისადმი რაიმე სახის ზიანი. იგი მოვალეა, შეასრულოს ის ვალდებულებები, რაც მან იტვირთა; ასევე, არ მიაყენოს ზიანი სხვებს, იმავე გაგებით, რომლითაც იგი თავადვე ისურვებდა, რომ არ დაზიანებულიყო.

წინა ლექციაში,⁷⁴ სადაც ვრცლად გადმოვეცი სოციალური ადამიანის პრინციპები და ხასიათი, ეს უფლებები და მოვალეობები სათანადოდ იქნა წარმოჩენილი და ნაჩვენები, რომ მათ ადამიანურ ზნეში ღრმად აქვთ ფესვები გადგმული. მორჩილებით გთხოვთ, თავად იზრუნოთ იმის გასახსენებლად, რაც მაშინ ითქვა. როგორც აღინიშნა, ეს უფლებები და მოვალეობები ის საყრდენი ნიშანსვეტებია, რომლებსაც დიდწილად ეყრდნობა სახელმწიფო სამართლის სისტემისა და სამოქალაქო კოდექსები. ცხადია, აბსურდული იქნებოდა მათი საძირკველების მოთხრა იმ აზრით, რომ გაგვეძლიერებინა ან მეტი სატაბილურობა მიგვენიჭებინა იმისათვის, რასაც ისინი ამყარებენ – მოგვერღვია ის, რაც ბუნების ურყევ საფუძვლებზე დგას და ეს უკანასკნელი ადამიანთა მყიფე ინსტიტუტებზე მოგვეთავსებინა.

აქ ვასრულებ იმ ბუნებითი უფლებების განხილვას, რომელთა

73 *Fuit Ilium.**

74 „ბატონი უილსონის შრომები“, ტ. 1, გვ. 292-294.

დაცვა და არა განადგურება, ჩემი მოკრძალებული აზრით, სამოქალაქო ხელისუფლების საქმეა, ისევე, როგორც მათი გაფართოება (და არა შეზღუდვა) სამოქალაქო ხელისუფლების განსახორციელებელია. ახლა იმის ჩვენებას შევეცდები, რომ განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როდესაც ეს უფლებები სამოქალაქო ხელისუფლებისაგან ვერავითარ დაცვას და შესწორებას ვერ ვპოვებენ, ისინი, სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტების მიუხედავად, მაინც ექვემდებარებიან დაცვასა და აღდგენას იმ მეთოდებით, რომლებიც ბუნებით მდგომარეობაში არის მიღებული და გამართლებული.

საკუთარი თავის დაცვა სამართლიანად იწოდება ბუნების მთავარ კანონად⁷⁵ და დაუშვებელია მისი გაუქმება სახელმწიფო სამართლის რომელიმე კანონით.⁷⁶ თავდაცვის ეს პრინციპი მხოლოდ და მხოლოდ პიროვნების დაცვით როდი შემოიფარგლება, ის ადამიანის თავისუფლებასა და საკუთრებაზეც ვრცელდება. ის მხოლოდ საკუთარი პიროვნებით როდი განისაზღვრება, არამედ ყველა იმ პიროვნებაზეც ვრცელდება, რომლებთანაც მას განსაკუთრებული მიმართება აქვს – ცოლზე, მშობელზე, შვილზე, ბატონზე, მსახურზე;⁷⁷ უფრო მეტიც, ის ხიფათში მყოფ ყველა ადამიანზე ვრცელდება;⁷⁸ ანუ ყველას თავისუფლებაზე, რომელიც უსამართლობითა და ძალმომრეობით იქნა შელახული. ეს პრინ-

75 „ამრიგად, ეს არის კანონი, ო, მოსამართლენო, რომელიც დანერგილი კი არ არის, არამედ თანდაყოლილია ჩვენში; რომელიც ჩვენ ტრადიციით კი არ გადმოგვეცა და შეგვითვისებია, ან ნაგვიკითხავს, არამედ რომელიც თავად ბუნებიდან შევისისხლხორცით. ეს არის კანონი, რომელიც არ უსწავლებიათ ჩვენთვის, მაგრამ რომლისთვისაც ჩვენ გავჩნდით; რომელშიც არ ვართ განსწავლულები, მაგრამ რომელიც ჩვენს სულშია აღბეჭდილი, კერძოდ, როცა ჩვენს სიცოცხლეს საფრთხე ემუქრება შეთქმულებებით, აშკარა ძალადობით, ან კიდევ მძარცველთა და მტერთა იარაღისგან, მაშინ ჩვენი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ნებისმიერი საშუალება პატივისცემას იმსახურებს. რადგან როდესაც იარაღის ჟღარუნი ისმის, მაშინ კანონები დუმან და ისინი ადამიანს ლოდინისკენ ღრდი მოუწოდებენ, ვინაიდან ის, ვინც მოიციდის, დაუმსახურებელ სასჯელს მიიღებს, ვიდრე სამართლიანი ანგარიშსწორების მიღწევას შეძლებდეს“ (ციცერონი, „მილონის დასაცავად“, 4).

76 „კომენტარები ინგლისის კანონების შესახებ“, ტ. 3, გვ. 4.

77 იქვე, 3.

78 უილიამ პოუკინსი, „ტრაქტატი სამეფო ტახტის სასამართლო აქტების შესახებ“, ორ ტომად, ლონდონი, 1716-1721 წწ., ტ. 1, გვ. 131.

ციპი ადამიანურობად და სამართლიანობად ყალიბდება.

ის განსაკუთრებული შემთხვევები, როდესაც თავდაცვითი ზომები შეიძლება გამოყენებულ იქნას და ის ხარისხი, რომლითაც მათი გამოყენება შესაძლებელია, ჩემი ლექციების მომდევნო ნაწილებში იქნება განხილული, რადგან ამგვარ ზომებს ჩვენი სახელმწიფო ინსტიტუტები კი არ უარყოფენ, არამედ აშკარად აღიარებენ.

რადგან ადამიანი თავდაცვისას გამართლებულია, იმდენადვე არის იგი გამართლებული საკუთრების ან იმ განსაკუთრებული მიმართებების დაბრუნებისას, რომლებიც მას უსამართლოდ წაართვეს, ან შეუჩერეს. თუ როდის და როგორ უნდა მოხდეს ამგვარი დაბრუნება, ამასაც შესაბამის ადგილებში განვიხილავთ. ეს კომპენსაცია, რომელსაც ბუნება გეკარნახობს, სახელმწიფო სამართლითაც არის აღიარებული.

უსიამოვნებათა შემცირების და თავიდან აცილების უფლება, მრავალ შემთხვევაში, იმავე აღწერაში შეიძლება იქნეს კლასიფიცირებული.

ამ გრძელ გამოკვლევას ბუნებითი უფლებებისა და თავდაცვის საშუალებების შესახებ იმ კითხვაზე პასუხის გაცემით დავასრულებ, რომლითაც ის დავიწყე: ადამიანი ხელისუფლებისათვის კი არ არსებობს, არამედ ხელისუფლება იქმნება ადამიანისათვის. გამოკვლევამ ბუნებრივად მიმიყვანა მთელი რიგი საინტერესო საკითხების ისეთ ჭრილში განხილვამდე, რომელიც, ჩემი აზრით, განსხვავდება ამ საკითხების იმგვარი განხილვისგან სამართლის შესახებ ჩვენს ზოგიერთ ნაშრომში რომ არის მოცემული; მაგრამ რომელიც, იმავდროულად, ჩინებულად ეხამება ჩვენი სამართლის საუკეთესო კანონებსა და პრინციპებს.

სარედაქციო შენიშვნები

ედმუნდ ბერკი (1729-1797 წწ.) – ირლანდიელი სახელმწიფო მოღვაწე, მწერალი და ფილოსოფოსი.

უილიამ ბლექსტოუნი (1723-1780 წწ.) – ინგლისელი იურისტი, მოსამართლე და პოლიტიკოსი.

ამ ლექციების წინა ნაწილში – აქ და ქვემოთ მსგავს შემთხვევებში იგულისხმება შემდეგი გამოცემა: *The Works of the Honourable James Wilson*, published under the direction of Bird Wilson, vol. 1, Philadelphia: Lorenzo Press, 1804. სქოლიოებში ეს გამოცემა მითითებულია როგორც „ბატონი უილსონის შრომები“, ტ. 1.

თავისუფლებათა დიდი ქარტია – იხ., ზემოთ, გვ. 75.

ედუარდ ქუქი (1552-1634 წწ.) – ინგლისელი ადვოკატი, მოსამართლე და პოლიტიკოსი.

მეფე ჯონი (1166-1216 წწ.) – ცნობილია, ასევე, როგორც ჯონ უმინანყო, ინგლისის მეფე 1199-1216 წლებში.

ჰენრი I (1068-1135 წწ.) – ინგლისის მეფე 1100-1135 წლებში.

მეფე უილიამისა და დედოფალ მერის ტახტზე ასვლისას – 1689 წელს ინგლისის ტახტზე ავიდნენ უილიამ III და მერი II. ისინი ერთობლივად მართავდნენ სამეფოს მერის გარდაცვალებამდე (1694 წ.).

ელიზაბეთ I (1533-1603 წწ.) – ინგლისის დედოფალი 1558-1603 წლებში.

ჯეიმს I (1566-1625 წწ.) – ინგლისის მეფე 1603-1625 წლებში.

ფრენსის ბეკონი (1561-1626 წწ.) – ინგლისელი ფილოსოფოსი და სახელმწიფო მოღვაწე.

ბუნების პოეტი – უილსონი გულისხმობს შექსპირს.

საუნჯეა ჩვენთვის სახელი, როცა ის არის უზადო და შეუღლებელი – უილიამ შექსპირი: თხზულებათა კრებული ხუთ ტომად, ტომი II, „რიჩარდ მეორე“, თარგმანი გივი გაჩეჩილაძისა, მოქ. I, სურ. I, გვ.

115, გამომცემლობა „ხელოვნება“, თბილისი 1985 წ.

მე თუ ვინმე ქისასა მპარავს [...] მე მხდის ღატაკსა – უილიამ შექსპირი:
ტრაგედიები, წიგნი I, „ოტელო“, თარგმანი ივანე მაჩაბლისა, მოქ.
III, სურ. III, გვ. 563-564, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“,
თბილისი 1980 წ.

დიდი სიხარულით არის აღსავსე – შდრ. 1 პეტ. 1:8.

ღირსება წმინდა კავშირია [...] და ბაძავს მას, მისი არყოფნის დროს –
ჯოზეფ ედისონი, „კატონი“, მოქმედება II, სურათი VI.

ჩეზარე ბეკარია (1738-1794 წწ.) – იტალიელი იურისტი და ფილოსო-
ფოსი.

შარლ ლუი მონტესკიე (1689-1755 წწ.) – ფრანგი განმანათლებელი.

ალექსანდრე პოუპი (1688-1744 წწ.) – ინგლისელი პოეტი.

ტაციტუსი (56-117 წწ.) – რომაელი ისტორიკოსი.

ციცერონი (ძვ. წ. 106-43 წწ.) – რომაელი ფილოსოფოსი და საზოგა-
დო მოღვაწე.

მენესი – ეგვიპტის ლეგენდარული ფარაონი, ფარაონთა პირველი
დინასტიის დამაარსებელი.

კეკროპსი – ათენის ლეგენდარული მეფე.

რომის დამაარსებელმა – იგულისხმება რომულუსი, რომის ლეგენდა-
რული დამაარსებელი.

Jus trium liberorum (ლათ.) – ძველ რომში: პრივილეგია, რომელიც
სამი ან მეტი შვილის მშობელს ენიჭებოდა.

პომპეროსი – ძველი ბერძენი პოეტი (დაახლ. ძვ. წ. IX-VIII სს.),
რომელსაც „ილიადასა“ და „ოდისეას“ ავტორობა მიენერე-
ბა.

პექტორი და ანდრომაქე – ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, პექ-
ტორი ტროელთა მხედართმთავარი იყო, ხოლო ანდრომაქე – მისი
ცოლი.

რომულუსი – იხ., ზემოთ, გვ. 149.

Consensus non concubitus facit matrimonium (ლათ.) – ქორწინება შედგება თანხმობით და არა თანაცხოვრებით.

ინოკენტი III (1160/1161-1216 წწ.) – რომის პაპი 1198-1216 წლებში.

და იქნებთან ორივენი ერთ ხორც – შდრ. მარკ. 10:8.

ჯონ სელდენი (1584-1654 წწ.) – ინგლისელი იურისტი.

პენრი III (1207-1272 წწ.) – ინგლისის მეფე 1216-1272 წლებში.

პენრი ბრეტონი (1210-1268 წწ.) – ინგლისელი იურისტი.

ტიმოთი ლითლონი (1608-1679 წწ.) – ინგლისელი იურისტი და პოლიტიკოსი.

ის მოვლენა, რომელიც ყველა მინიერი ტკბობის სცენას ასრულებს, ქორწინების შეწყვეტას იწვევს – იგულისხმება სიკვდილი.

ამ დაცემული ქვეყნის ისტორიკოსი – იგულისხმება ედუარდ გიბონი (1737-1794 წწ.), ბრიტანელი ისტორიკოსი და პოლიტიკოსი.

სრული პასაჟი ასეთია: *sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti quinque per autumnos, titulo res digna sepulcri* (ლათ.) – ამრიგად, იზრდება მათი რიცხვი და ხუთ შემოდგომაზე რვა ქმარი მოდის, რაც საფლავის ქვის წარწერადაც ივარგებდა; იუვენალი (აბ. წ. I-II სს.) – რომაელი პოეტი.

სრული პასაჟი ასეთია: *Numquid iam ulla repudio erubescit, postquam illustres quaedam ac nobiles feminae non consulum numero sed maritorum annos suos computant et exeunt matrimonii causa, nubunt repudii?* (ლათ.) – განა რომელიმე ქალს რცხვენია განქორწინების, მაშინ როცა ზოგიერთი კეთილშობილი ქალბატონი თავიანთი ცხოვრების წლებს არა კონსულების რაოდენობით, არამედ ქმრების რაოდენობით ითვლის? მაშინ, როცა ისინი ტოვებენ თავიანთ სახლებს იმისათვის, რათა სხვებზე დაქორწინდნენ და ქორწინდებიან იმიტომ, რათა განქორწინდნენ? სენეკა (ძვ. წ. 4 – ახ. წ. 65 წწ.) – რომაელი ფილოსოფოსი და სახელმწიფო მოღვაწე.

prima societas in ipso conjugio est, proxima in liberis (ლათ.) – კავშირის პირველი სახე ცოლ-ქმრობაა, შემდეგი სახე კი – მშობლებსა და შვილებს შორის არსებული (ციცერონი, „მოვალეობათა შესახებ“, I, 17); ციციერონი – იხ., ზემოთ, გვ. 149.

quasi nullius filius (ლათ.) – თითქოს არავის შვილი.

sine imperio, nulla domus stare potest (ლათ.) – მბრძანებლობის უნარის გარეშე სახლი ვერ იარსებებს. აქ უილსონი უთითებს ციციერონის ნაშრომზე „კანონთა შესახებ“ (*De Legibus*), თუმცა ამ ნაშრომში ეს პასაჟი არ გვხვდება.

მცირე ლალატი (petty treason) – ინგლისის საერთო სამართალში: დაქვემდებარებული რანგის მქონე პირის მიერ მასზე აღმატებული პირის მიმართ ლალატი.

ედუარდ ქუქი – იხ., ზემოთ, გვ. 148.

quilibet quaerit in qualibet arte peritos (ლათ.) – ყველა ხელობაში ყველა განაუფლს ეძებს.

Qui facit per alium, facit per se (ლათ.) – ის, ვინც სხვისი მეშვეობით მოქმედებს, თავად ჩადის ამ მოქმედებას.

id autem est principium urbis, et quasi seminarium rei publicae (ლათ.) – სწორედ ეს არის სამოქალაქო ხელისუფლების საძირკველი და რესპუბლიკის აკვანი.

fuit servitus (ლათ.) – მონობა წარსულს ჩაბარდა.

Fuit Ilium (ლათ.) – ოდესღაც ყოფილა ილიონი. აქ უილსონი რეფერირებს შემდეგ პასაჟზე ვერგილიუსიდან *Fuimus Troes, fuit Ilium* („ენეადა“, II, 324-326): „ვიყავით ტროელები და იყო ილიონი“ (ილიონი – ქალაქ ტროას სხვა დასახელება).

ბენჯამინ რაში

**გამოკვლევა მკვლელობის გამო
სიკვდილით დასჯის შესატყვისობის შესახებ
გონებებსა და გამოცხადებასთან**

ავტორის შესახებ:

ბენჯამინ რაში (1746-1813) – ამერიკელი სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე, ფიზიკოსი, მწერალი და ესეისტი. რაში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ამერიკის რევოლუციაში. იგი დამოუკიდებლობის დეკლარაციის (1776 წ.) ხელმომწერთა რიგებში იყო. მოღვაწეობის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი რაშიმა საგანმანათლებლო და ჰუმანიტარულ საქმიანობას მიუძღვნა. ომის პირველ წლებში იგი რევოლუციური არმიის სარდლობაში ირიცხებოდა, შემდგომ კი რაში კვლავაც აქტიურ საგანმანათლებლო საქმიანობას დაუბრუნდა. 1791 წლიდან იგი პენსილვანიის უნივერსიტეტში ასწავლიდა: იქვე დააფუძნა მან ლიბერალური განათლების სკოლა, დიკინსონის სახელობის კოლეჯი. 1794 წელს რაში შვედეთის მეცნიერებათა სამეფო აკადემიის უცხოელ წევრად აირჩიეს. აღსანიშნავია, რომ მხოლოდ მედიცინის დარგში მან სამი ათასზე მეტი სტუდენტი განსწავლა, რომელთა ნაწილმაც რაშის გარდაცვალების შემდგომ, ჩიკაგოში, მისი სახელობის სამედიცინო კოლეჯი დააარსა.

ნაშრომის შესახებ:

1787 წელს რაშია ბენჯამინ ფრანკლინის სახლში წაიკითხა მოხსენება ამერიკის სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმირების შესახებ. რაში მიიჩნევდა, რომ საჭირო იყო პენიტენციალური სისტემის ისეთი რეფორმირება, რომლის შედეგად ციხე მხოლოდ ის ადგილი კი არ იქნებოდა, სადაც დამნაშავე სასჯელს იხდის, არამედ სადაც იგი საზოგადოებისათვის სასარგებლო წევრად გარდაიქმნება. ამ საკითხის და, ასევე, სიკვდილით დასჯის შესახებ რაშია ორი ნაშრომი გამოაქვეყნა. „გამოკვლევა გონებასა და გამოცხადებასთან მკვლელობის სიკვდილით დასჯის შესატყვისობის შესახებ“ რაშის განაზრებების საბოლოო ვერსიაა, რომელიც 1798 წელს გამოქვეყნდა. თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: Benjamin Rush, *Essays, Literary, Moral and Philosophical*, Philadelphia: T. & S. F. Bradford, 1798, გვ. 164-182.

გამოკვლევა მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯის შესატყვისობის შესახებ გონებასა და გამოცხადებასთან

1. მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯა წინააღმდეგობაში მოდის გონებასთან, ისევე, როგორც საზოგადოებრივ წესრიგთან და მის კეთილდღეობასთან.

1. ეს ქმედება ადამიანის სიცოცხლის მოსპობით გამოწვეულ თავზარს აკნინებს და, ამდენად, მკვლელობის ფაქტებს ამრავლებს.

2. ეს ქმედება წარმოშობს მკვლელობის ფაქტებს იმ აზრით, რომ ის ზეგავლენას ახდენს ცხოვრებისაგან გადაღლილ ადამიანებზე (და, ხშირად, იმათზეც, ვინც მათთან ახლო კავშირშია), რომლებსაც მიაჩნიათ, რომ მკვლელობა თვითმკვლელობაზე მსუბუქი დანაშაულია. ისინი ანადგურებენ სიცოცხლეს და შემდეგ თავიანთ თავს სახელმწიფო მართლმსაჯულებას გადასცემენ, რათა თავიანთი უბადრუკი სიცოცხლე სახრჩობელაზე დაასრულონ.

3. მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯა ამრავლებს მკვლელობის ფაქტებს, რადგან რთულია იმ დამნაშავეთა გამოვლენა, რომელთაც ბრალი მიუძღვით. ადამიანთა მოდგმა, რომელსაც სძულს სიკვდილით დასჯის სისასტიკე და სიცხადე, ხშირად შესაბამის ნაბიჯებს დგამს და მკვლელის სასარგებლოდ ისეთ მტკიცებულებებს მოიპოვებს, რომ ამ უკანასკნელს სიკვდილისგან იხსნის, ან კიდევ მისი დანაშაული გაუფრთხილებელ მკვლელობამდე დაჰყავს. თავად კანონი უწყობს ხელს მკვლელის გამართლებას, როდესაც წინასწარგანზრახულობასა და ბოროტებას (რომლებიც აუცილებელია იმისათვის, რათა მოქმედება ჩაითვალოს დანაშაულად) სიკვდილით დასჯად დანაშაულად აქცევს. ბატონი თაუნსენდი თავისი ესპანური მოგზაურობიდან¹ გვამცნობს, რომ იმ თექვსმეტი თვის განმავლობაში, რომელიც მან ქალაქ მალაგაში დაჰყო, სამოცდაათი მკვლელობა მოხდა, რომელთაგან,

1 ტ. 3.

ზემოთ აღნიშნული მიზეზების გამო, ყველა დაუსჯელი დარჩა. თუ მკვლელების დასჯა ხანგრძლივი ტუსალობის და მძიმე შრომის დაკისრების საშუალებით განხორციელდებოდა, მაშინ ეს სამართლიანობის ჩვენეულ საზომთან თანაფარდი იქნებოდა და საზოგადოების ყოველი წევრი ადამიანის სიცოცხლის ხელმყოფის შესაპყრობად და განსასჯელად გუშაგისა და მოსამართლის როლს მოირგებდა.

4. მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯა საყოველთაო სამართლიანობას აფერხებს, ვინაიდან ის ნებისმიერი ფორმის მკვლელობის დასჯას ენინააღმდეგება.

5. ევროპის ყველაზე ბრძენი კანონმდებლების გამოკვლევების შედეგად დამტკიცდა, რომ მკვლელობის სიკვდილით დასჯა საზოგადოებრივ წესრიგსა და კეთილდღეობასთან წინააღმდეგობაში მოდის. რუსეთის იმპერატრიცამ, შვედეთის მეფემ და ტოსკანიის ჰერცოგმა თავიანთ სამფლობელოებში მკვლელობის ფაქტები თითქმის სრულიად აღმოფხვრეს. მკვლელობის სასჯელად მათ საზოგადოებრივი სიკეთისათვის შრომა დაანესეს და იმ დამნაშავეთა გამოსწორებას ცდილობენ, რომლებიც ამ დანაშაულს ჩადიან.

II. მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯა წინააღმდეგობაში მოდის ღვთაებრივ გამოცხადებასთანაც. რელიგია, რომელიც მტრისთვის მიტევენასა და მათთვის სიკეთის მიგებას გვასწავლის, მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯას ვერასოდეს დაუშვებს. „ჩემია შურისგება და მე მივაგებ, – ამბობს უფალი.“* აქ ზედმეტი იქნება იმის თქმა, რომ შურისგების ეს უფლება ინდივიდს ჩამორთმეული აქვს და რომ დამნაშავესთან მიმართებაში მას მხოლოდ მთავრობა იყენებს. ერთი კაცი განახორციელებს ამას თუ მთელი საზოგადოება, ორივე შემთხვევაში, ეს ზეციური უფლების მითვისებაა.

ფიქრობ, რომ აქ სახარებისეული სიტყვები და სულისკვეთება უპირისპირდება მოსეს კანონს, რომელიც აცხადებს, რომ „ადამიანის მკვლეელი უნდა მოკვდეს.“* მოგვიტევე, მწყალობელო ზეცავ! რადგან ადამიანის უმეცრება და სისასტიკე წმინდა წერ-

ილის ამ ტექსტს არსწორად იყენებდა და, თავისი სიბრყვითა და შურისმაძიებლობით, ერთობ დიდხანს და ხშირად არცხვენდა იესო ქრისტეს რელიგიას.

ვიმედოვნებ, შემდეგი მოსაზრებებით დამტკიცდება, რომ ამ კანონიდან არც ერთი ისეთი არგუმენტი არ გამომდინარეობს, რომლებიც მკვლელობის სიკვდილით დასჯას გაამართლებს. პირიქით, ამის საწინააღმდეგოდ, ლევიანთა* წესების ამ ნაწილიდან, სამართლიანი და გონივრული ახსნის მეშვეობით, რამდენიმე არგუმენტის მოშველიებაც შეიძლება:

1. ზემოთქმულ წმინდა წერილში მრავალი რამ არის მოთხრობილი, მაგრამ მათგან არც ერთი არ მოდის გონებასთან წინააღმდეგობაში. ხოლო მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯა გონივრულობას ეწინააღმდეგება. შესაბამისად, ის შეუთავსებელია ღმერთის ნებასთან.

2. შეუძლებელია, რომ საზოგადოებრივი წესრიგი და მისი ბედნიერება ღმერთის ნებას ეწინააღმდეგებოდეს. მკვლელობის სიკვდილით დასჯა კი სპობს საზოგადოებრივ წესრიგსა და ბედნიერებას. ამდენად, ის ეწინააღმდეგება ღმერთის ნებას.

3. მოსეს მიერ მოცემული მრავალი კანონი, ძველ ებრაელთა უმეცრებას და „გულქვაობას“ ეხმიანებოდა.* მათი ღვთაებრივი კანონმდებელიც ხომ გარკვევით ამბობს: „მეც მივეცი მათ უფარგისი წესები და სამართალი, რომლითაც ვერ იცოცხლებდნენ“.* მათ შორის აღსანიშნავია კანონი განქორწინების შესახებ და შურისძიების კანონი, რომელიც მოითხოვდა – „თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ“.*

მაგრამ ჩვენ იმასაც გვამცნობენ, რომ მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯა მხოლოდ მოსეს კანონებს როდი ეფუძნება, არამედ იმ პოზიტიურ ალტემასაც, რომელიც ნოესა და მის შთამომავლობას მიეცათ – „ვინც ადამიანის სისხლს დაღვრის, ადამიანის მიერვე დაიღვრება მისი სისხლი.“* თუ ამ ტექსტის ინტერპრეტაცია, წინა ესეიში რომ არის გადმოცემული,^{2*} გათვალისწინებული არ იქნება, მაშინ მე ახსნას იმის აღნიშვნით შევეცდები, რომ წარღვნიდან მალევე, საზოგადოების სიყრმემ და სისუსტემ შეუ-

2 „გამოკვლევა საჯარო დასჯათა შედეგების შესახებ“, გვ. 159.

ძლებელი გახადა, მკვლელობა ტუსალობით დასჯილიყო. შესაბამისად, მკვლელის სიკვდილით დასჯასა და მის დაუსჯელად დატოვებას შორის შუალედი არ არსებობდა. ამდენად მკვლელს, კვლავაც, არაერთგზის შეეძლო მისი თანამოძმეების მიმართ ძალადობის განხორციელება. ამგვარ ვითარებაში ღმერთმა ამჯობინა, უმცირესი ბოროტება დაეშვა, რათა უფრო დიდი ბოროტება აეცილებინა თავიდან. ამდენად, დროებით, მან საკუთარ ქმნილებებსვე მიანდო ადამიანის სიცოცხლის გადანყვეტის განსაკუთრებული უფლება, რათა ყრმა საზოგადოების უსაფრთხოება და მისი გადარჩენა უზრუნველყო. სხვაგვარად, ეს უკანასკნელი, შესაძლოა, დაღუპულიყო და ადამიანთა მოდგმის ერთადერთი გვარ-ტომი სრულიად გამქრალიყო. ეს განჩინება არაპირდაპირ გულისხმობდა იმას, რომ ზრდასრულ საზოგადოებაში, რომელიც წარღვნამდე არსებობდა, მკვლელის სიკვდილით დასჯა არ ხდებოდა. ეს წმინდა წერილში ერთადერთი ჩანაწერი როდია, რომლის მიხედვითაც ღმერთი ადამიანის სიცოცხლის გადანყვეტის ძალმოსილებას თავის ქმნილებებს გადასცემს. აბრაამს არ გაკვირვებია, როდესაც ღმერთმა მას საკუთარი შვილის მსხვერპლად შეწირვა უბრძანა. მისთვის ეს ერთგვარი მცნება იყო, რომელიც გონიერებასა და ბუნებით სამართლიანობას ეფუძნებოდა, რადგან ცხადზე ცხადია, რომ სიცოცხლის მომნიჭებელს ამ უფლების გამოყენება მაშინ შეუძლია, როდესაც იგი ამას ინებებს. რადგან ადამიანებს სიცოცხლის მინიჭების უფლება აქვთ ბოძებული, ისინი ძრწიან იმის გაფიქრებისას, რომ შეიძლება დაკარგონ ის. მაგრამ, განა ადამიანი ღმერთს ამ უფლებას ჩამოართმევს? დიახ, ყოველთვის როდესაც თავის თანამოძმეს სიცოცხლეს გამოასალმებს, იგი ართმევს ღმერთს ყველაზე უფრო ძვირფასს – შეწყალების უფლებას.

4. თუ მკვლელობასთან დაკავშირებული მოსესეული კანონი ქრისტიანებისთვის სავალდებულოა, მაშინ მათთვის ასევე სავალდებულო უნდა იყო მეუღლის ღალატის, ღვთისგმობის და სხვა მძიმე დანაშაულთა დასჯა, რაც, ლევიტელთა სამართლის მიხედვით, სიკვდილით ისჯება. თუმცა ეს ყველაფერი როდია. თუ ამ აზრს მივყევით, მაშინ ინდიელთა ჟლეტა და აფრიკელთა დამონებაც უნდა გავამართლოთ, რადგან ებრაელებისთვის მიცემული

ბრძანება ქანაანელების განადგურების ან წარმართი მეზობლების დამონების შესახებ ისეთივე დადებითია, როგორც ის ბრძანება, რომლის თანახმადაც „ადამიანის მკვლეელი უნდა მოკვდეს.“

5. ლევიანთა სამართალი მესიის შესახებ სტრიქონებით არის გაჯერებული. მისგან მომდინარე სიკვდილით დასჯა იმისათვის ხომ არ იყო განზრახული, რომ ცოდვის ბოროტება და მისი შედეგები წარმოეჩინა, რადგან ხიზანთა ქალაქები მესიის განმგებლობის ქვეშ იყო? განა მკვლელების მომრავლება, რომლებიც მღვდელთმთავრის სიკვდილის გამო ამ ქალაქებში აფარებდნენ თავს, სამყაროს მხსნელის სიკვდილის ფონზე იმ კანონის სამარადუბამო უარყოფა არაა, რომელიც მკვლელობის გამო სიკვდილს ანებსება?

6. ეს კანონები სწორედ იმიტომ იყო ნაკლოვანი და სასტიკი, რომ, შემდგომში, სახარებისეული მოძღვრების სრულყოფილი და მონყალე ხასიათი უკეთ წარმოეჩინილიყო. სწორედ ამ გზით გვეჩვენა ღმერთი თავის ურიცხვ საქმეებში. თავდაპირველად, მან ბნელი შექმნა, რათა შემდგომში მასთან შედარებით სინათლის სიტურფე ეჩვენებინა. იგი უშვებს ცოდვას, ტანჯვასა და სიკვდილს მორალურ სამყაროში, რათა შემდგომ სამართლიანობის, ბედნიერებისა და უკვდავი ცხოვრების მშვენიერება უფრო ცხადად გვიჩვენოს. ამ მოსაზრებას წმინდა პავლეც გამოთქვამს და ამბობს, რომ „ვერარა სრულყო რჯულმა“* და რომ ის „მომავალ სიკეთეთა მხოლოდ ჩრდილი“* იყო.

რაოდენ სასიამოვნოა ესოდენ ზუსტი ჰარმონიის ხილვა გონების კარნახს, საზოგადოების წესრიგსა და ბედნიერებას და სახარების მოძღვრებას შორის! ეს ხომ ჭეშმარიტების სრული ერთიანობაა. ნებისმიერ ეპოქასა და ქვეყანაში, ნებისმიერი საკითხის შესახებ, ყველა სახის ჭეშმარიტება სრულ ჰარმონიაშია ერთმანეთთან. ახლა იმ გავრცელებულ არგუმენტებზე გავამახვილებ ყურადღებას, რომლებსაც, როგორც წესი, მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯის დასაცავად იყენებენ ხოლმე.

1. ამბობენ, რომ ყოველი ერის საღი აზრი, განსაკუთრებით კი, ველურებისა, მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯას ემხრობა.

ყოველი ერის საღი აზრი მათი მსგავსი ქმნილებებით ვაჭრო-

ბას და მათ დამონებასაც ემხრობა. თუმცა, ეს მათ ზნედაცემულობას როდი ამცირებს. თუ დამტკიცდა, რომ ინდიელები მკვლელობას სიკვდილით სჯიან, ეს ხომ მაინც არ ანიჭებს ადამიანებს სხვა ადამიანების სიცოცხლეზე რაიმე უფლებას. ჩვენ ხომ კარგად ვუნყით, რომ შურისძიება, მისი უკიდურესი ფორმებით, ყველა ველური ერისათვის საყოველთაო და ძვირფასი ვნებაა. უფრო მეტიც, ეს პრაქტიკა (თუ ის არსებობს), საჭიროების გამო უნდა წარმოქმნილიყო; რადგან ხალხი, რომელსაც დასახლება და საცხოვრებელი არ გააჩნია და რომლისთვისაც ყოველგვარი შრომა უცხოა, მკვლელობას სხვაგვარად ვერ ალაგმავდა. თუმცა მე ვეჭვობ, რომ თავიანთ ტომებში ინდიელები მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯას მიმართავდნენ. ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც ინდიელს უცხოტომელი ინდიელი გამოასალმებს სიცოცხლეს, ანაზღაურებას სიცოცხლის ფასადვე ითხოვენ. მაგრამ ეს პრაქტიკა იმ სურვილს ემყარება, რომ ძალებსა და რიცხოვნობაში თანაფარდობა შეინარჩუნონ; რადგან იმ ტომისათვის, რომელსაც მხოლოდ რამდენიმე მეომარი ჰყავს, ერთის დაკარგვაც კი თანაფარდობის დარღვევას მოასწავებს და მათ ან ომს უქადის, ან სრულ განადგურებას. სწორედ ძალებისა და რიცხოვნობის თანაფარდობის შენარჩუნების გამო ხდება ისიც, რომ ხშირად ტყვე ბავშვები ინდიელებს შვილებად აჰყავთ საკუთარ ერებსა და ოჯახებში. ინდიელებს შორის მკვლელობის გამო სიკვდილით დასჯის პრაქტიკის ახსნა კიდევ უფრო დამაჯერებელი ხდება იმის გამო, რომ იმავე სისხლიან და შურისმგებლურ დამოკიდებულებას ჩვენ უცხოელ ერებშიც ვხვდებით, განსაკუთრებით იმ შემთხვევებში, როდესაც ადამიანი დაიკარგება, უბედური შემთხვევის გამოისობით მოკლავენ ან წინასწარ განზრახული ძალადობის მსხვერპლი გახდება. მოგზაურთაგან არაერთი ფაქტი გახდა ცნობილი იმის შესახებ, რომ თავიანთ ტომში ინდიელები მკვლელობის გამო სიკვდილით არ სჯიან. ამ ფაქტებიდან მხოლოდ ერთს აღვნიშნავ, კერძოდ მისი მაღალღირსების, ბატონი ჯონ მეგაპოლენსის ანგარიშიდან მოჰავკის ინდიელთა შესახებ,* რომელიც, მოგვიანებით, ბატონი ჰაზარდის* მიერ შედგენილ სახელმწიფოებრივ დოკუმენტთა ისტორიულ კრებულში გამოიცა. „აქ არ არსებობს დასჯა (ამბობს

ჩვენი ავტორი) მკვლევარობისათვის, არამედ თითოეული თავად იძიებს შურს. მოკლულის მეგობრები თავად იძიებენ შურს მკვლელზე, ვიდრე მის ნათესავთან არ დაამყარებენ მშვიდობას. მართალია, ისინი ერთობ სასტიკნი არიან, მაგრამ აქ იმის ნახევარი მკვლევარობებიც კი არ ხდება, რამდენიც ქრისტიანებში, მიუხედავად მკაცრი კანონებისა და მძიმე სასჯელებისა."

2. ამბობენ, რომ სინდისის ქენჯნა სამართლიანობასა და სიკვდილის აუცილებლობას მკვლევარობის სასჯელად აცხადებს. ამ საკითხთან მიმართებაში მე სხვა ხასიათის არგუმენტს მოვიშველიებდი. განა სინდისის ქენჯნა ის სასჯელი არ არის, რომელსაც ღმერთი მკვლელს აკისრებს? მაშ, რატომ უნდა შევამციროთ ის, ან ბოლო მოვუღოთ მას სიკვდილით დასჯით, მით უმეტეს, თუ ამით ყველაზე სასტიკ მკვლევარებსაც კი იმქვეყნიური მოწყალების იმედით ვტოვებთ? დაე, ადამიანის გულში დავანებულ ღმერთის განგებას წინ არ აღვუდგეთ. დაე, მკვლელმა იცოცხლოს, რათა დამნაშავე სინდისის ქენჯნით დაიტანჯოს. დაე, მან იცოცხლოს, რათა საზოგადოებას, რომელსაც მოქალაქის სიცოცხლის გამო-სალმებით ზიანი მიაყენა, ეს აუნაზღაუროს; დაე, მან იცოცხლოს რათა არჩინოს იმ კაცის ოჯახი, რომელიც მან მოკლა; დაე, მან იცოცხლოს, რათა მისი დანაშაულის დასჯა საყოველთაო გახდეს. დაბოლოს, დაე, მან იცოცხლოს, რათა მკვლევარობა საბოლოოდ ამოიძირკვოს ადამიანის დანაშაულთა ნუსხიდან!

განვსაჯოთ ის, თუ როგორ მოეპყრო სამყაროს ზნეობრივი მბრძანებელი პირველ მკვლელს. ნახეთ კენი, რომელიც საკუთარი ძმის სისხლში გასერილი ხელებით ბრუნდება ველიდან! განა მაშინ ზეცა მოიღრუბლა და აალებულმა ელვამ დაანარცხა მიწაზე იგი? – არა. განა მისმა მამამ, ადამმა, სამყაროს ბუნებითმა კანონმდებელმა და მსაჯულმა, მას სიკვდილი მიუსაჯა? – არა, უსაზღვროდ ბრძენი ღმერთი კისრულობს მსაჯულისა და ჯალათის როლს. იგი აძევებს მას იმ საზოგადოებიდან, რომლის წევრიც იყო და მის სინდისში მარად ცოცხალ ჭიას ნერგავს. იგი შრომის საჭიროებას მისთვის აუცილებელს ხდის და მისი დანაშაულის შესაფერისი სასჯელის გახანგრძლივებისთვის აკრძალვას აწესებს, რათა სუსტი და აღშფოთებული ადამიანების მიერ მისი მოკლა არ დაუშვას.

ღმერთი ამბობს, რომ „შვიდნილად მიეზღვება კაენის მკვლელს“.*

ხოლო შემდეგ, თუ ღვთაებრივ კანონებსა და გონებაში, მკვლელობის დანაშაულსა და სიკვდილით დასჯას შორის აუცილებელი კავშირი არსებობდა, როგორ მოხდა ის, რომ მოსემ და დავითმა ამას თავი აარიდეს? ორივე მათგანმა უდანაშაულო სისხლით შეიღება ხელები* და მაინც, მათი ერთადერთი სასჯელი მხოლოდ სინდისის ქენჯნა იყო. ამ ორი, დიადი და კეთილი ადამიანის შემდგომი ქმედებები ამტკიცებს, რომ მკვლელობის მიუხედავად, გული შემოქმედებით ნაწილს მაინც ინარჩუნებს და შესაძლებელია, რომ მონანიების შემდეგ, მკვლელებმაც კი დიადი საერო და სულიერი სიკეთე მოუტანონ ადამიანთა მოდგმას.

3. წმინდა პავლეს მიმართვა ფესტუსისადმი,* რომელიც სიკვდილით დასჯას ეხება³ და მომაკედავი, ჯვარს გაკრული ყაჩაღის სიტყვა,⁴ თითქოს იმას ამტკიცებს, რომ მკვლელობის სიკვდილით დასჯა ლეგიტიმურია, თუმცა ეს, მხოლოდ და მხოლოდ, იმას ამტკიცებს, რომ სიკვდილით დასჯა რომაულ სამართალთან იყო შესაბამისობაში. რომაელთა ბატონობის ქვეშ ადამიანის სიცოცხლე ერთობ გაუფასურებული იყო. ამის დასტურად ისიც კმარა, რომ იოანე ნათლისმცემლის თავი სამეფო გართობის ნაწილი იყო.* საჯაროდ სიკვდილით დასჯის ფაქტების სიხშირის გამო, ამ ხალხში ხმალი სახალხო სამართლიანობის სიმბოლოდ იქცა. მაგრამ, ამგვარი მიდგომიდან სამართლიანობის ნიშნის გამოკვეთა და იმის თქმა, რომ სიკვდილით დასჯა ახალ აღთქმაში გამართლებულია, ისეთივე აბსურდი იქნება, როგორც ის, რომ ცხენებით რბოლა ქრისტიანული საქმეა, მხოლოდ იმიტომ, რომ წმინდა პავლე ხშირად საუბრობს ოლიმპიური თამაშების შესახებ.

ბარბაროსების სიტყვა, მას შემდეგ, როცა ნახეს, რომ წმინდა პავლეს ხელზე გველი შემოხვეოდა, სხვას არაფერს ამტკიცებს, თუ არა არაცივილიზებული ხალხის უმეცრებას: „მის მკლავზე შემოხვეული გველის დანახვისას იქაურებმა ერთმანეთს უთხრეს: ეს კაცი ნამდვილად კაცისმკვლეელია, რადგანაც ზღვისგან

3 „თუ უსამართლოდ მოვიქცევი და ისეთი რამ ჩავიდინე, რომ სიკვდილს ვიმსახურებ, არ გავექცევი სიკვდილს.“ – საქმენი, 25:11

4 „ჩვენზე ახია: რაც დავთესეთ, იმასვე ვიმკით“. – ლუკა, 23:41

თავდაღწეულს სამართალი უსწრაფებს დღესო“ (საქმენი, 28:4).

აქ მიზანშეწონილია, რომ ჩვენ ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ სამართლიანობის განცდა, რომელიც ყოველ ერშია დავანებული, და მკვლელობის გამო სასჯელად სიკვდილის გამოყენება. პირველი თვით ღმერთის მიერ არის ამოტვიფრული თითოეული ადამიანის გულში, მაგრამ სამართლიანობის სხვა თანამდევთა მსგავსად, მისი მიზანი ინდივიდებისა და საზოგადოების ბედნიერებაა. სამართლიანობის განცდა ყოველთვის შეცდომაში შედის, როდესაც ის სიამოვნების ძიებას ისეთ სასჯელში იწყებს, რაც საზოგადოებისათვის საზიანოა ან ჩადენილი დანაშაულის არათანაზომადია. საყოველთაო სამართლიანობის განცდის დამყარება დატუსაღების ან იძულებით შრომის მისჯით, ბევრად გადააჭარბებდა სამართლიანობის იმ განცდას, რომელიც სიკვდილით დასჯას თან სდევს. ამ სასჯელთა ხანგრძლივობა უფრო დიდია და მათი განხორციელება ადვილად შესაძლებელი, იმის გათვალისწინებით, რომ წინა ესეში ამ საკითხთან მიმართებაში ჩამოყალიბებული პრინციპის თანახმად, შეუძლებელი გახდება, რომ ნებისმიერი სახის მკვლელობა სასჯელს გაექცეს.⁵

ჩვენი მხსნელის საქმე და სიტყვა ყველა იმ არგუმენტს გადაწონის, რომელიც დანაშაულის სიკვდილით დასჯის სასარგებლოდ ან მხარდასაჭერად არის მოხმობილი. როდესაც მას ქმრის ღალატში დაჭერილი ქალი მიჰგვარეს, მან გვერდი აუარა იმ სისხლიან სასჯელს, რომელსაც ებრაული კანონი ითვალისწინებდა. სხეულის დასახიჩრებაც კი მის თვალში დანაშაულებრივი სასჯელი იყო. როდესაც პეტრემ მახვილი იშიშვლა და უმაღლესი მღვდელთმთავრის მსახურს ყური მოჰკვეთა, მან ის სასწაულის გზით გაამ-

5 დატუსაღების, ან იძულებით შრომის მეშვეობით სასჯელის მასშტაბის განსაზღვრა ადვილი საქმეა. ის სხვადასხვა ხარისხის და სიმძიმის მკვლელობასთან უნდა იყოს მისადაგებული. მაგალითად, პირველი, ე.ი. უმაღლესი ხარისხის დანაშაულისათვის სასჯელი მარტოსულობა და ბნელში ყოფნა უნდა იყოს. შრომითი საქმიანობის მისჯა ასეთ შემთხვევაში საჭირო არაა. მეორე ხარისხის დანაშაულისათვის – მარტოობა და შრომა, სინათლეზე ყოფნის შესაძლებლობით; მესამე ხარისხის დანაშაულისათვის – ტუსალობა და შრომა. ამ სასჯელების ხანგრძლივობა მკვლელობის სისასტიკით უნდა განისაზღვროს, ისევე, როგორც დამნაშავეში მონაწილეობისა და გაუმჯობესების ნიშნების მიხედვით.

თელა და თქვა, რომ „ყველა, ვინც აიღებს მახვილს, მახვილითვე დაილუპება.“* ჯვარცმულმა თავის მკვლელებს შეცოდება მიუტევა; აღდგომის შემდეგ კი თავის მოწაფეებს დაუბარა, რომ პირველად სწორედ იერუსალიმში ექადაგათ მიმტევებლობის სახარება, რადგან იცოდა, რომ მისი მკვლელები ისევ იქ ცხოვრობდნენ. ეს გამოგნებელი ფაქტები ჩვენი შთაგონებისთვის არის აღწერილი და მიზნად ისახავს, გვიჩვენოს, რომ ღმერთის ძე არა მხოლოდ ღმერთისა და ადამიანის შერიგებისათვის ეწამა, არამედ ადამიანის ადამიანთან შერიგებისთვისაც. თუნდაც ბიბლიის ყველა სხვა ნაწილი ამ საკითხზე დუმდეს, ჩვენი მხსნელის ცხოვრების ისტორიიდან ერთი პასაჟი მაინც მოგვეპოვება, რომელიც მკვლელობის სიკვდილით დასჯის სამართლიანობას თავდაყირა აყენებს: როდესაც შურისმაძიებელი კანონმდებლების საქციელით ნაქეზებულმა მისმა ორმა მოწაფემ მას ნებართვა სთხოვა, რათა სტუმართმოძულე სამარიტელთა გასანადგურებლად ზეციური ცეცხლი მოეხმოთ, მან უპასუხა, რომ „ძე კაცისა ადამიანთა სულების წარსაწყმედად კი არ მოვიდა, არამედ სახსნელად.“* ვისურვებდი, რომ ეს სიტყვები ყოველი ერის მოქმედების მთავარ დევიზად იქცეს დედამიწის ზურგზე. ისინი იმ მოვალეობებს შთაგვაგონებენ, რომლებიც ესოდენ საჭიროა ადამიანის სიცოცხლის შენარჩუნების, აღდგენისა და გახანგრძლივებისთვის. ეს სიტყვები ომისა და სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ მეტყველებენ, რომელთა მიზანიც ადამიანთა სიცოცხლის უგანაჩენო მოსპობაა. რაოდენ ძვირფასია ადამიანთა სიცოცხლე ამ სიტყვების გადმოსახედიდან, ზეცის გადმოსახედიდან! შეჩერდით, კანონმდებლებო, როდესაც ხმას აძლევთ ნებისმიერ დანაშაულზე სიკვდილით დასჯას! პირველივე შემთხვევაში, ამით თქვენ სამყაროში ღმერთის ძის მისიის განზრახვას ჩაშლით და, ამდენად, ან მის განსხეულებას უარყოფთ, ან კიდევ მისი სახარების ჭეშმარიტებას დააყენებთ ეჭვქვეშ. უფრო მეტიც, ამგვარი ქცევით თქვენ ამყარებთ დეისტების არგუმენტებს ქრისტიანული გამოცხადების ცალკეულ დოქტრინებთან მიმართებაში. თქვენ უარესსაც სჩადიხართ, როდესაც ებრაულ ინსტიტუტთა სისხლიან ნაწილებს ინარჩუნებთ. „ძე კაცისა ადამიანთა სულების წარსაწყმედად კი

არ მოვიდა, არამედ მათ სახსენლად." ბრწყინვალე სიტყვებია! მეტი არც მჭირდება იმისათვის, რომ ქრისტიანული რელიგიის ღვთაებრივ ჭეშმარიტებაში დავრწმუნდე. ვიდრე წმინდა წერილის ტექსტზე თითის გაყოლება შემეძლება, ზეციურ ანგელოზსაც კი არ დავუჯერებ, თუ იგი მეტყვის, რომ ნებისმიერი დანაშაულის სიკვდილით დასჯა სახარების სულისკვეთებასთან თანხმობაშია, ან მისგან არის ნებადართული!

კაცობრიობის მხსნელისათვის ადამიანის სიცოცხლის ძვირფასი ბუნება ღირებულებების იმ შედარებიდან ჩანს, რომელიც მან შემდეგი სიტყვებით გვამცნო: „რას გამორჩება კაცი, თუ მოიგებს მთელ ქვეყანას, და სულს კი წააგებს? ანდა რას მისცემს კაცი თავისი სიცოცხლის სანაცვლოდ?"⁶ მე უარი ვთქვი სიტყვა „სულზე“, რომელიც ამ სტრიქონების ჩვეულებრივი თარგმანისას გამოიყენება ხოლმე. აღნიშნული სიტყვა ბერძნულ ორიგინალში ნიშნავს სიცოცხლეს და ეს სამართლიანად და ლაღად არის თარგმნილი იმ სტრიქონში, რომელიც ამ უკანასკნელს უძღვის წინ.

4. ნათქვამია, რომ ადამიანმა, რომელმაც მკვლელობა ჩაიდინა, ავგულობას გაუხსნა გზა. ეს კი ადამიანთა საზოგადოებაში ცხოვრებისათვის მას უსარგებლოდ აქცევს. მრავალ შემთხვევაში და მათ შორის მკვლელობათა უმეტეს შემთხვევაში, ეს აზრი სიმართლეს არ შეესაბამება. ხშირად ეს ვნებათა უცაბედი ამოხეთქვის ბრალია და ზოგჯერ კარგად განვლილი პატიოსანი ცხოვრების ერთადერთი ლაქაა. მრავალი დანაშაული არსებობს, რომელიც ადამიანს საზოგადოებისათვის უსარგებლოდ აქცევს, ვიდრე ეს ერთი მკვლელობა შეიძლება იყოს. ისეთი მკვლევებიც არსებობდნენ, რომლებმაც თავი აარიდეს ან მოისყიდეს თავიანთი ქვეყნის მართლმსაჯულება, რის შემდეგაც საზოგადოების მშვიდობიან და მოამაგე ნევრებად იქცნენ. ნუ ჩათვლით, რომ ამ შენიშვნით მე მკვლელობის სიმძიმე მინდა შევამსუბუქო. ამისაგან შორს ვარ. ამას მხოლოდ იმიტომ ვამბობ, რომ მკვლელობას იმგვარ უდიდეს სისაძაგლედ მივიჩნევ, რომ მსურს, ჩვენს

6 მათე: 16.26.

კანონებსა და ხელისუფლებას მისი დამკვიდრებისა და წახალისების უფლება ჩამოვართვა.

ამბობენ, რომ, უმეტეს შემთხვევაში, მკვლელთა აღსარება მათი სასჯელის სამართლიანობას ამტკიცებს. სულაც არ მსურს ამგვარ მდაბიო ცდომილებათა გავლენის შემცირება, რომლებიც თითქოს დანაშაულების თავიდან აცილებას ესწრაფვიან, მაგრამ გავბედავ და ვიტყვი, რომ მრავალგზის მეტი მკვლელი რჩება გამოუაშკარავებელი, ვიდრე გამოაშკარავებული და დასჯილი. ჩემი მკითხველის მოთმინების ამონურვის რომ არ მეშინოდეს, მრავალ ფაქტს მოვიხმობდი, სადაც ყველაზე უმნიშვნელო ხასიათის გარემოებაც კი ქურდობისა და თაღლითობის გამოაშკარავების საშუალებად ქცეულა. ამის საფუძველზე ისეთივე მყარ მტკიცებულებებს მოვიტანდი იმისათვის, რომ ბედისწერა ფხიზლად განკარგავს ინდივიდთა საკუთრებას და საზოგადოებრივ წესრიგს, როგორებიც მოჰყავთ მკვლელობის გამოაშკარავების საფუძველზე. ასევე, შემძლია, მოვიყვანო მაგალითები იმ ადამიანებისა, რომელთა სინდისიც მოპარული საქონლის ანაზღაურების საჭიროებას გრძნობს, ან კიდევ იმ სასჯელის სამართლიანობას აღიარებს, რომელიც მას ქურდობისთვის დაეკისრა. სინდისი და ცოდნა მუდამ მშვიდობიანად თანაარსებობენ ღვთაებრივ და ადამიანურ კანონებთან მიმართებაში.

მკვლელთა მორჩილება მათი სასჯელის სამართლიანობასთან მიმართებაში ცრურწმენისა და აღზრდის შედეგია. შეუძლებელია, რომ ეს იმ სინდისიდან მომდინარეობდეს, რომელიც გონებასა და რელიგიასთან ერთად მოქმედებს – რადგან ორივე მათგანი ერთობ განსხვავებულ ენაზე საუბრობს.

ცხადია, რომ უკანასკნელი ორასი წლის მანძილზე სამყარომ არსებითი ცვლილებები განიცადა. ეს ცვლილებები, უმეტესწილად, ქრისტიანობის მიერ ადამიანთა გულებში მალულად და გაუცნობიერებლად განხორციელებული ზეგავლენის შედეგია. ქრისტიანული რელიგიის ზეგავლენის შედეგები მონობის ამოძიკვაში, სასიკვდილო განაჩენთა შემცირებაში და ომის საშინელებათა შემსუბუქებაში უნდა ვეძიოთ. იყო დრო, როდესაც ბატონები თავიანთ მონათა სიცოცხლეს განაგებდნენ. მაგრამ ქრისტიანობამ ამგვარი

უფლებები მოშალა და კაცობრიობა უკვე ყველგან ხედავს იმას, რომ მონობა საზოგადოების ინტერესსა და სახარების სულისკვეთებას ეწინააღმდეგება. იყო დრო, როდესაც წამება სიკვდილით დასჯის ნაწილი იყო და დიდ ბრიტანეთში მკვლელობათა რიცხვი ას სამოც-დაერთს შეადგენდა. ქრისტიანობამ წამება გააუქმა, ხოლო დანაშაულთა რიცხვი ექვს-შვიდამდე დაიყვანა. მისი წყალობით მეტიც მოხერხდა. ზოგიერთ შემთხვევაში მან სასიკვდილო დანაშაული მხოლოდ მკვლელობას შეუფარდა, ხოლო ზოგიერთ ქვეყანაში კი საერთოდ გააუქმა. კიდევ უფრო აღსანიშნავია ქრისტიანობის გავლენა ომის წესზე. მისი დამსახურება ისაა, რომ:

1. მან ქალები და ბავშვები (მამაკაცებთან ერთად) ომის საშინელებებისგან იხსნა;
2. მან ცივისსხლიანი მკვლელობებისაგან იხსნა ბრძოლის დროს ტყვედ ჩავარდნილები;
3. მან დაიცვა მშვიდობიანი ფერმერები სისხლიანი ომის საშინელებათა გაზიარებისაგან;
4. მან უზრუნველყო პატიმართა გაცელა და ისინი სამუდამო მონობისაგან გაათავისუფლა;
5. მან, მთელ რიგ შემთხვევებში, კერძო საკუთრებაში შეჭრისა და მისი განადგურების პრევენცია მოახდინა;
6. მან უკანონოდ ცნო ყოველგვარი ომი, გარდა წმინდად თავდაცვითი ომისა.

ეს უკანასკნელი ომის ერთადერთი სახეა, რომელიც ამჟამად ქრისტიანებთან გვხვდება. თუმცა, ბევრი გამჭრიახობა არ სჭირდება იმის მიხედვრას, რომ თავდაცვითი ომის წარმოება შეტევითი ოპერაციების გარეშე შეუძლებელია. ომისათვის მზადებისას ხელმწიფეები და ხალხები აზრისა და სინდისის ჭიდილს განიცდიან. ამას მონმობს მრავალი ეროვნული პაექრობაც, რომელიც ამ ბოლო დროს ევროპაში მოლაპარაკებებისა და შუამავლობის გზით გადაწყდა. ამასვე მონმობს ყოველგვარი ძალადობისა და სისხლისღვრის გარეშე ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციის ჩამოყალიბებაც. ეს მოვლენები ადამიანთა უკეთეს მდგომარეობაზე მიუთითებენ. ისინი ჩვენ იმ ჟამის მოლოდინს აღგვიძრავენ, როდესაც საბრძოლო იარაღი სამეურნეო იარაღით

ჩანაცვლდება, ხოლო რბევა და ძალადობა აღარ იარსებებს. ეს მოვლენები სახარების დაპირებული შედეგებია. და თუ ისინი არ ახდა, მაშინ წინასწარმეტყველებს მოვუტყუებივართ. ხოლო თუ ახდა, მაშინ ომი ისეთივე წინააღმდეგობაში უნდა იყოს სახარებასთან, როგორც თაღლითობა, მკვლელობა და ყველა ის სიავე, რომელიც მის მიერ არის შერისხული და აღმოფხვრილი.

P.S. ავტორი მოხარულია, რომ ამ ესეის, ისევე, როგორც მისი წინა ესეის გამოქვეყნების შემდეგ, პენსილვანიის შტატში ეს პრინციპები პრაქტიკაში განახორციელეს, იმ აზრით, რომ ყოველგვარ დანაშაულს (გარდა უმაღლესი სიმძიმის მკვლელობისა) სიკვდილით დასჯა მოუხსნეს და კერძო სასჯელები საჯარო სასჯელებით ჩანაცვლეს. ჩვენს შტატში სისხლის სამართლის კანონთა ამ რეფორმის შედეგად ყოველგვარი სახის დანაშაული მნიშვნელოვანწილად შემცირდა, ხოლო მხილებული დამნაშავეებისთვის სასჯელის მისჯის მაჩვენებელი გაიზარდა. პალატის ხარჯები, რომელიც დამნაშავეთა სასჯელის მოსახდელად არის განკუთვნილი, მათივე შრომის მეშვეობით სრულად იფარება. მრავალი მათაგანი გამოსწორდა და საზოგადოების მოამაგე წევრად იქცა, მხოლოდ ძალიან მცირე ნაწილმა განაგრძო უწინდელი მანკიერი ქცევა.

ავტორი იმის აღნიშვნითაც მოხარულია, რომ უკვე დაწყებულია ნიუ-იორკის და ნიუ-ჯერსის სისხლის სამართლის კანონების რეფორმირებაც, ისეთივე სახით, როგორც ეს პენსილვანიაში იყო.

უსამართლობა იქნებოდა არ აღმენიშნა, რომ ამ ესეიში გამოცემული პრინციპები, სავარაუდოდ, ვერასოდეს განხორციელდებოდა, რომ არა ან გარდაცვლილი ბატონი უილიამ ბრედფორდის* მგზნებარე მხარდაჭერა და ძალისხმევა და ქალებ ლოუნსის* თანადგომა. კაცობრიობა და გონიერება ამ ორი ჯენტლმენისაგან დიდად არის დავალებული. ბატონმა ლოუნსმა საქმით დაამტკიცა საქველმოქმედო განზრახვათა წარმატებულობა, რაც, ერთ დროს, მიუღწეველ და არაპრაქტიკულ წამოწყებად ითვლებოდა. მისი გეგმები ფილადელფიის ციხეში მისი უიღბლო თანამოძმეების დასაქმებასა და გამოსწორებასთან დაკავშირებით, მის ჩინებულ ეკონომიკურ ცოდნასა და საოცარ გამჭრიახობაზე მეტყველებენ. იმისათვის,

რათა ამ გეგმების მახვილგონიერებასა და კეთილმოსურნეობაში დარწმუნდეთ, ამ ციხის მონახულება იქნება საჭირო. იქ მეცნიერება და რელიგია მანკიერებასა და ტანჯვაზე მოპოვებულ გამარჯვებას ზეიმობს, რომელიც უძველეს გამარჯვებათა მონუმენტებზე უფრო დიდებული და შთამბეჭდავია. სწორედ ამგვარად, ადამიანთა მოდგმის მამამ, მისი ზნედაცემული ქმნილებებისადმი სიყვარულით, ყოველგვარი ბოროტება საბოლოოდ ამოძირკვა. ხოლო ამ ციხეებში არსებული წესრიგის, რეჟიმის და შრომის შედეგების შესახებ დანერჩილებითი ინფორმაციის მისაღებად მკითხველი ორ შესანიშნავ პამფლეტს უნდა გაეცნოს. ერთის ავტორი ბატონი ლიანკური* გახლავთ საფრანგეთიდან, ხოლო მეორესი – ბატონი თერნული* სამხრეთ კაროლინიდან.

1797 წლის 4 ივლისი

სარედაქციო შენიშვნები

ჯოზეფ თაუნსენდი (1739-1816 წწ.) – ინგლისელი ექიმი და გეოლოგი. რაში გულისხმობს თაუნსენდის ნაშრომს „მოგზაურობა ესპანეთში 1786-1787 წლებში“ (სამ ტომად, ტ. 3, 1792 წ.).

ჩემია შურისგება და მე მივაგებ, – ამბობს უფალი, – რომ. 12:19.

ადამიანის მკვლეელი უნდა მოკვდეს – ლევ. 24:17.

ლევიაანი – ძველი აღთქმის ერთ-ერთი ნიგნი.

ძველ ებრაელთა უმეცრებას და „გულქვაობას“ ეხმიანებოდა – შდრ. ებრ. 3:8, 3:15.

მეც მივეცი მათ [...] ვერ იცოცხლებდნენ – ეზეკ. 20:25.

თვალი თვალის წილ და კბილი კბილის წილ – გამ. 21:24.

ვინც ადამიანის სისხლს დაღვრის, ადამიანის მიერვე დაიღვრება მისი სისხლი – დაბ. 9:6.

წინა ესეიში რომ არის გადმოცემული – რაში გულისხმობს იმავე გამოცემას, სადაც მოცემული „გამოკვლევა“ შევიდა.

ვერარა სრულყო რჯულმა – შდრ. ებრ. 7:19.

მოშავალ სიკეთეთა მხოლოდ ჩრდილი – შდრ. ებრ. 10:1.

ჯონ მეგაპოლენსის ანგარიშიდან მოშავეის ინდიელთა შესახებ – რაში გულისხმობს პოლანდიელ მისიონერ იოჰან მეგაპოლენსს (1603-1670 წწ.), რომელიც მოშავეის ტომის ინდიელებში ქრისტიანობას ქადაგებდა.

ებენეზერ ჰაზარდი (1744-1817 წწ.) – ამერიკელი საჯარო მოხელე და ისტორიკოსი.

შვიდნილად მიეზღვება კაენის მკვლელს – დაბ. 4:15.

ორივე მათგანმა უდანაშაულო სისხლით შეიღება ხელები – მოსემ მოკლა ეგვიპტელი, რომელიც ერთ ებრაელს ავიწროებდა (შდრ. გამ. 2:12), ხოლო დავითმა ურია ხეთელი მოაკვლევინა მისი ცოლის სიყვარულის გამო (შდრ. 2 მეფ. 11:2-27).

ფესტუსი – იუდეის პროკურატორი დაახლოებით 58-62 წლებში, რომელმაც მოციქულ პავლეს საქმე განიხილა.

იოანე ნათლისმცემლის თავი სამეფო გართობის ნაწილი იყო – გალილეისა და პერეას მმართველმა პეროდემ იოანეს მოკვლის გადანყვებილება ერთ-ერთ სამეფო ნადიმზე მიიღო (შდრ. მარკ. 6:14-28).

ყველა, ვინც აიღებს მახვილს, მახვილითვე დაიღუპება – მათ. 26:52.

ძე კაცისა ადამიანთა სულების წარსაწყმედად კი არ მოვიდა, არამედ სახსენლად – ლუკ. 9:56.

უილიამ ბრედფორდი (1755-1795 წწ.) – ამერიკელი იურისტი და მოსამართლე.

ქალებ ლოუნსი (1754-1828 წწ.) – ციხის ზედამხედველი ფილადელფიაში.

ფრანსუა ალექსანდრე ფრედერიკი, ლაროშფუკოსა და ლიანკურის პერცოგი (1747-1827 წწ.) – ფრანგი პოლიტიკოსი და სოციალური რეფორმების გამტარებელი.

რობერტ ჯეიმს თერნზული (1775-1833 წწ.) – ამერიკელი იურისტი, პოლიტიკოსი და მწერალი.

სახელთა საძიებელი

- აბრაამი ბიბლ. 128, 158
 ადამი ბიბლ. 161
 ადამსი, ჯ. 7, 9-12, 15-16, 49-51, 76
 ანდრომაქე 130, 149
 ბართელემი, ჟ.-ჟ. 126
 ბაროუ, ჯ. 140
 ბეკარია, ჩ. 122, 149
 ბეკონი, ნ. 134
 ბეკონი, ფ. 119, 133, 142-143, 148
 ბერკი, ე. 108, 111-118, 148
 ბლექსტოუნი, უ. 109-110, 112-114, 148
 ბრედფორდი, უ. 168, 170
 ბრექტონი, პ. 135, 150
 ბრუკი იხ. გრევილი რ.
 ბრუტუსი, მარკუს იუნიუს 75
 გაჩეჩილაძე, გ. 148
 გიბონი, ე. 127, 150
 გოუე, ა. ი. 128
 გრევილი რ. 72, 76
 დადლი, პ. 59, 74
 დავით წინასწარმეტყველი ბიბლ. 162, 170
 დედოფალი ანა 85, 102
 ედესი, ბ. 63
 ედვარდსი, ჯ. 13
 ედისონი, ჯ. 75, 122, 149
 ელიზაბეთ I 116-117, 148
 ვაშინგტონი, ჯ. 10, 17, 78, 106
 ვეინი, პ. 72, 76
 ვერგილიუსი 151
 ვუდი, თ. 140
 თავაძე, გ. 7
 თაუნსენდი, ჯ. 155, 169
 თერნბული, რ. ჯ. 169-170
 იესო ქრისტე ბიბლ. 11, 14-17, 60, 157
 ინოკენტი III 133, 150
 იოანე ნათლისმცემელი ბიბლ. 162, 170
 ირემაძე, თ. 8
 იუვენალი 137, 150
 იულიუს კეისარი 69, 75
 კაენი ბიბლ. 161-162, 170
 კეიმსი იხ. პოუმი პ.
 კეკროპსი 128, 149
 კინგი, უ. 55, 74
 კრომველი, ო. 102
 ლედი მაკბეტი 69
 ლიანკური იხ. ფრედერიკი, ფ. ა.
 ლითლოთონი, თ. 135, 150
 ლოკი, ჯ. 11, 13, 72, 76
 ლოუნსი, ქ. 168, 170
 მაჩაბელი, ი. 75, 149

- მეგაპოლენსი, ჯ. 160, 170
 მედისონი, ჯ. 8, 78
 მეიპიუ, ჯ. 73, 76
 მენესი 128, 149
 მერი II 116-117, 148
 მილტონი, ჯ. 72, 76
 მონტესკიე, შ. ლ. 123, 129, 149
 მოსე ბიბლ. 129, 156-158, 162, 170
- ნედჰამი, მ. 72, 76
 ნევილი, რ. 72, 76
 ნიუტონი, ი. 11
- პეინი, თ. 8, 10
 პეტრე მოციქული ბიბლ. 163
 პოუპი, ა. 126, 149
- რაში, ბ. 7, 10, 16-17, 153-155, 169-170
 რიჩარდ II 94, 102
 რობერტსონი, უ. 53
 როლინი, ჩ. 129
 რომულუსი 131, 149-150
 რუსო, ჟ. ჟ. 60, 75
- სელდენი, ჯ. 72, 76
 სენეკა 137, 150
 სვინბერნი, პ. 134
 სტრეინჯი, ჯ. 140
 სიდნეი, ა. 72, 76
- ტაილოტსონი, ჯ. 51, 74
 ტაციტუსი 126, 130, 149
- ტოკვილი, ა. დე 8
 ტრესილიანი, რ. 94, 102
- უილიამ ნორმანელი 96-97, 103
 უილიამ III 68, 75, 116-117, 148
 უილსონი, ბ. 106
 უილსონი, ჯ. 7-8, 105-107, 110, 118, 123, 125, 132, 144-145, 148, 151
- ფესტუსი ბიბლ. 162, 170
 ფიტცჰერბერტი, ე. 140
 ფრანკლინი, ბ. 7, 10-15, 19-21, 47, 154
 ფრედერიკი, ფ. ა. 169-170
- ქარი, პ. 14
 ქუქი, ე. 114, 132, 142-143, 148, 151
- შექსპირი, უ. 69, 75, 148-149
 შტრაუსი, ლ. 8
- ჩარლზ I 69, 72, 74, 76, 83, 102
 ჩარლზ II 83, 102
- ციცერონი 15, 128, 137, 141, 144, 146, 149, 151
- წმინდა პავლე ბიბლ. 159, 162, 170
- ხუროშვილი, გ. 7, 9
- ჯეი, ჯ. 8, 10, 15
 ჯეიმს I 72, 74, 117, 148

ჯეიმს II 67, 69, 75-76	ჰარინგტონი, ჯ. 72, 76
ჯეფერსონი, თ. 7, 9-10, 12, 14-17, 50, 77-79, 103	ჰაროლდ II 103
ჯილი, ჯ. 63	ჰემფდენი, ჯ. 72, 76
ჯილიესი, ჯ. 130-131	ჰენრი, პ. 10
ჯონ უმინანსლო 69, 75, 114, 148	ჰენრი I 114, 148
ჯორჯ II 47, 84, 102-103	ჰენრი III 135, 150
ჯორჯ III 100, 102-103	ჰეროდე ბიბლ. 170
	ჰექტორი 130, 149
	ჰომეროსი 130, 149
პაზარდი, ე. 160, 170	ჰოუკინსი, უ. 146
პამილტონი, ა. 8, 10, 15	ჰოუმი, პ. 60, 75

გრიგოლ როგაძის სახელობის უნივერსიტეტი
ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა
კვლევითი ინსტიტუტი
გამოცემული სამეცნიერო ნაშრომების ნუსხა:

I. სამეცნიერო სერია
„ფილოსოფია, სოციოლოგია, მედიის თეორია“:

- ტ. 1: ნიცშე საქართველოში. ეძღვნება თამაზ ბუაჩიძის ნათელ ხსოვნას, რედაქტორ-შემდგენი: თენგიზ ირემაძე, გამომცემლობა „არხე“, თბილისი, 2007, 246 გვ.
- ტ. 2: ფილოსოფია – დიალექტიკა – ლოგიკა. სავლეთ ნერეთლის დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, რედაქტორ-შემდგენელი: ლალი ზაქარაძე და თენგიზ ირემაძე, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2008, 200 გვ.
- ტ. 3: სიცოცხლის ფილოსოფია. პრობლემები და პერსპექტივები, რედაქტორ-შემდგენელი: ლალი ზაქარაძე და მიხეილ გოგატიშვილი, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2009, 88 გვ.
- ტ. 4: ლალი ანთიძე: ნიკოლოზ ლოსკის ინტუიტივიზმი, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2010, 244 გვ.
- ტ. 5: *Philosophy in Global Change. Jubilee volume dedicated to the 65th anniversary of Burkhard Mojsisch*. Edited by Tengiz Iremadze in collaboration with Helmut Schneider and Klaus J. Schmidt, Tbilisi 2011, 436 pp.
- ტ. 6: აღმოსავლეთი და დასავლეთი. ინტერკულტურული და ინტერ-დისციპლინური კვლევები. რედაქტორ-შემდგენელები: თენგიზ ირემაძე და გურამ თევზაძე, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2012, 226 გვ.
- ტ. 7: ბერნჰარდ ვალდენფელსი: გზები ფენომენოლოგიისა, პასუხს რომ იძლევა, ფრანგულიდან ქართულად თარგმნა დოდო ლაბუჩიძემ, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2013, 120 გვ.

II. სამეცნიერო სერია „ფილოსოფია და სოციალური მეცნიერებები დღეს“:

თენგიზ ირემაძე: ვალტერ ბენიამინი. ცხოვრება, მოღვაწეობა, აქტუალობა, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2008, 108 გვ.

Tengiz Iremadze: Der Aletheologische Realismus. Schalwa Nuzubidse und seine neuen Denkansätze, “Nekeri”, Tbilisi, 2008, 117 S.

ბურკჰარდ მოიზიში: პუმანიზმის ეპისტემოლოგია, ინგლისურიდან ქართულად თარგმნა გიორგი ბარამიძემ, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2009, 90 გვ.

პელმუტ შნაიდერი: ფილოსოფიური გეოგრაფია, გერმანულიდან ქართულად თარგმნა გიორგი თავაძემ, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2010, 120 გვ.

უდო რაინჰოლდ იეკი: განაზრებანი ქართული ფილოსოფიის შესახებ, გერმანულ და ქართულ ენებზე, გერმანულიდან ქართულად თარგმნა ლალი ზაქარაძემ, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2010, 88 გვ.

პელმუტ შნაიდერი, ლალი ზაქარაძე, გიორგი თავაძე, დოდო ლაბუჩიძე, თენგიზ ირემაძე: რა არის თავისუფლება? დიდი მოაზროვნეები თავისუფლების არსის შესახებ, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2010, 144 გვ.

გრიგოლ რობაქიძე და თანამედროვე აზროვნება, რედაქტორ-შემდგენლები: მამუკა თავხელიძე, თენგიზ ირემაძე, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2011, 144 გვ.

ევროპული პასუხისმგებლობა. მერაბ მამარდაშვილის დაბადებიდან 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები (14 დეკემბერი, 2010 წელი, თბილისი), მთავარი რედაქტორი: თენგიზ ირემაძე, რედაქტორები: ლალი ზაქარაძე, დოდო ლაბუჩიძე, გიორგი ბარამიძე, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2011, 224 გვ.

უდო რაინჰოლდ იეკი: განაზრებანი ქართული ფილოსოფიის შესახებ, გერმანულ და ქართულ ენებზე, გერმანულიდან ქართულად თარგმნა ლალი ზაქარაძემ, მეორე გამოცემა, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2012, 92 გვ.

ევროპული პასუხისმგებლობა. მერაბ მამარდაშვილის დაბადებიდან 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო

კონფერენციის მასალები (14 დეკემბერი, 2010 წელი, თბილისი), მთავარი რედაქტორი: თენგიზ ირემაძე, რედაქტორები: ლალი ზაქარაძე, დოდო ლაბუჩიძე, გიორგი ბარამიძე, მეორე გამოცემა, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2013, 226 გვ.

III. სამეცნიერო-მთარგმნელობითი სერია „ფილოსოფია-სოციოლოგიის კლასიკური და თანამედროვე ტექსტები. თარგმანები“:

- ტ. 1: ნიკლას ლუმანო: საზოგადოებრივი კომუნიკაციის სისტემის ცვლილებანი და მასობრივი მედია, გერმანულიდან თარგმნა დევი დუმბაძემ, გამომცემლობა „არხე“, თბილისი, 2007, 37 გვ.
- ტ. 2: ანრი ბერგსონი: ცნობიერება და სიცოცხლე, ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერიამ, გამომცემლობა „არხე“, თბილისი, 2007, 44 გვ.
- ტ. 3: კარლ შმიტ: ხმელეთი და ზღვა. მსოფლიო-ისტორიული განაზრება, გერმანულიდან თარგმნა გიორგი თავაძემ, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2010, 180 გვ.

IV. სამეცნიერო სერია „აღმოსავლეთი და დასავლეთი – კულტურათა დიალოგი“:

- ტ. 1: ჰელმუტ შნაიდერი: ძენ-ბუდიზმის ესთეტიკა. ვაბი-საბი და მშვენიერების ევროპული იდეა, გერმანულიდან თარგმნა გიორგი თავაძემ, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2012, 44 გვ.

V. ფრიდრიხ ნიცშეს რჩეული თხზულებები ქართულ ენაზე (აკადემიურ-კრიტიკული გამოცემა):

- ტ. 1: ფრიდრიხ ნიცშე: *Ecce homo*. როგორ ხდება ადამიანი ის, რაც ის არის, გერმანულიდან თარგმნა, შენიშვნები და გამოკვლევა დაურთო გიორგი თავაძემ, ტომის რედაქტორები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2011, 248 გვ.

გამოსაცემად მზადაა:

ტ. 2: *ფრიდრიხ ნიცშე*: კერპების მწუხრი, გერმანულიდან თარგმნა გიორგი თავაძემ, ტომის რედაქტორები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე.

VI. ინსტიტუტის ცალკეული გამოცემები:

ფილოსოფია, სოციოლოგია, პოლიტოლოგია, რედაქტორ-შემდგენლები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე, გიორგი ბარამიძე, მიხეილ გოგატიშვილი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2007, 80 გვ.

ქართული აზროვნება, განათლების პრობლემები, ჰუმანიზმის ეპისტემოლოგია, რედაქტორ-შემდგენლები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე, გიორგი ბარამიძე, მიხეილ გოგატიშვილი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2008, 76 გვ.

ალექსანდრე პამილტონი, ჯეიმს მედისონი, ჯონ ჯეი: ფედერალისტი. პოლიტიკური ესეები, ინგლისურიდან ქართულად თარგმნა გიორგი ბარამიძემ, სამეცნიერო რედაქტორი: მიხეილ გოგატიშვილი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2008, 584 გვ.

საზოგადოება, ცოდნის ტრანსფორმაცია, ფილოსოფია, რედაქტორ-შემდგენლები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე, გიორგი ბარამიძე, მიხეილ გოგატიშვილი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2009, 96 გვ.

G. Baramidze, M. Gogatishvili, L. Zakaradze, U. R. Jeck, D. J. Lacey (eds), (Neo)Platonism and Modernity. Materials of the International Conference dedicated to Tengiz Iremadze's book „Konzeptionen des Denkens im Neuplatonismus“, June 30, 2008, Grigol Robakidze University, Publishing House "Nekeri", Tbilisi 2009, 136 pp.

ახალი სამეცნიერო-კვლევითი პროექტები ფილოსოფიაში, რედაქტორები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე, მიხეილ გოგატიშვილი, დოდო ლაბუჩიძე, გიორგი თავაძე, თბილისი, 2010, 50 გვ.

ალექსის დე ტოკვილი: დემოკრატია ამერიკაში, ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერიამ, წინათქმა დაურთო თენგიზ ირემაძემ, სამეცნიერო რედაქტორები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე, გიორგი თავაძე, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2011, 592 გვ.

ლეო შტრაუსი: რა არის პოლიტიკური ფილოსოფია? ინგლისურიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო გიორგი ხუროშვილმა, რედაქტორები: მიხეილ გოგატიშვილი, გიორგი ბარამიძე, თენგიზ ირემაძე, გამომცემლობა „საუნჯე“, თბილისი, 2011, 130 გვ.

თომას პეინი: სალი აზრი, ინგლისურიდან თარგმნა გიორგი თავაძემ, წინათქმა დაურთო თენგიზ ირემაძემ, სამეცნიერო რედაქტორები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე, დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერია, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2012, 146 გვ.

თენგიზ ირემაძე: ფილოსოფია ეპოქათა და კულტურათა გზა-გასაყარზე. ინტერკულტურული და ინტერდისციპლინური კვლევები, სამეცნიერო რედაქტორები: გიორგი ბარამიძე, ლალი ზაქარაძე, უდო რაინჰოლდ იეკი, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2013, 170 გვ.

ბენჯამინ ფრანკლინი, ჯონადასი, თომას ჯეფერსონი, ბენჯამინ რაში, ჯეიმს უილსონი: პოლიტიკური ესეები, ინგლისურიდან თარგმნა გიორგი ხუროშვილმა, წინათქმა დაურთო თენგიზ ირემაძემ, სამეცნიერო რედაქტორები: თენგიზ ირემაძე, ლალი ზაქარაძე, გიორგი თავაძე, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2013, 180 გვ.

ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევითი ინსტიტუტის სამეცნიერო საქმიანობისა და გამოცემების შესახებ სრული ინფორმაცია იხილეთ ინსტიტუტის ვებგვერდზე: http://www.gruni.edu.ge/menu_id/808